

ШУМЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ“
УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И ИНФОРМАЦИОННИ
ТЕХНОЛОГИИ
БУРГАСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
ИНСТИТУТ ПО ОТБРАНА „ПРОФЕСОР ЦВЕТАН ЛАЗАРОВ“

ДИСКУСИОННА КРЪГЛА МАСА
на тема
„АКАДЕМИЧНИ ПАРТНЬОРСТВА В СФЕРАТА НА
НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ“

12 -13 май 2022 г.

СБОРНИК ДОКЛАДИ

ДИСКУСИОННА КРЪГЛА МАСА
„АКАДЕМИЧНИ ПАРТНЬОРСТВА В СФЕРАТА НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ“

ISBN 978-619-201-571-8
Университетско издателство
„ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ“
Шумен, 2022

СЪДЪРЖАНИЕ:

***АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ В АКАДЕМИЧНИТЕ ПАРТНЬОРСТВА В ОБУЧЕНИЕТО
ПО НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ***

- 1. Груди Ангелов**
Предизвикателства пред висшите училища, провеждащи обучение в
направление „Национална сигурност“ **6 стр.**
- 2. Станислава Минева**
Академични партньорства – реалност и възможни решения за бъдещето
на висшето образование в сферата на националната сигурност в
Република България **10 стр.**
- 3. Асен Захариев**
Актуални въпроси относими към обучението в професионално
направление „Национална сигурност“ **18 стр.**
- 4. Галина Тодорова**
Възможности на военните университети за академични партньорства
по програма Еразъм **26 стр.**
- 5. Христо Христов**
Тенденции в образователните политики на ВУ предлагащи
образователни услуги за сектор сигурност **30 стр.**
- 6. Цветелина Методиева**
Анализ на индикаторите в образователните услуги за сектор сигурност **37 стр.**
- 7. Беатрис Йорданова**
За професионалната и предметна идентичност на специалност
„Противодействие на престъпността и опазване на обществения ред“ **44 стр.**
- 8. Владимир Янков**
Използване на методи за оценка на културата на сигурност като
инструмент за неформално обучение на персонала **50 стр.**

***КОЛЕКТИВНИТЕ И НАЦИОНАЛНИТЕ ПОЛИТИКИ ЗА СИГУРНОСТ И
ОТБРАНА В КОНТЕКСТА НА СЪВРЕМЕННАТА СРЕДА ЗА СИГУРНОСТ***

- 1. Добромир Добрев**
Философският дискурс при обучението по национална сигурност **54 стр.**
- 2. Мария Нейкова, Христо Ичев**
Незаконното преминаване на чужденци през българско-турската
граница – заплаха за сигурността **56 стр.**
- 3. Славка Димитрова**
Ролята на Европейския парламент в общата политика за сигурност и
отбрана на Европейския съюз **62 стр.**

- 4. Яна Николова**
Дебат за мястото на прокуратурата в контекста на принципа за разделение на властите, като част от аспектите на сигурността **67 стр.**
- 5. Галин Исаев**
Корупцията във властта - заплаха за вътрешната сигурност **72 стр.**
- 6. Йордан Деливерски**
Корупцията при усвояването на средства от фондовете на ЕС, като заплаха за икономическата сигурност на страната **79 стр.**
- 7. Константин Казаков**
Научните изследвания, като част от веригата за вземане на управленски решения в криза **84 стр.**
- 8. Христо Павлов**
Успешната реформа в системата на МВР, като предпоставка за ефективно правосъдие **89 стр.**
- 9. Пламен Богданов**
Актуални аспекти на стратегията за национална сигурност на Русия **94 стр.**
- 10. Антон Златанов, Владислав Лазаров**
Управленското решение като част от процеса по осигуряване на масовите мероприятия **103 стр.**
- 11. Володя Цветанов**
Логистиката на войната в Украйна и нейното влияние върху развитието на военните действия и управлението на логистичния риск **110 стр.**
- 12. Ралица Йотова**
Отклонения на информацията и тяхното въздействие върху обществените нагласи **118 стр.**
- 13. Десислава Стоева**
Меката сила в международните отношения като фактор в сектора за сигурност **125 стр.**
- 14. Десислава Стоева, Стелиана Йорданова**
Глобалното гражданско общество и стратегиите за социална промяна **130 стр.**
- 15. Пламен Теодосиев**
Дейност на „Комисията по досиетата“ и отражението ѝ върху националната сигурност на Република България **134 стр.**
- 16. Денислав Кънев, Стоян Денчев, Иван Гарванов**
Откриване на безпилотни летателни апарати за нуждите на националната сигурност **141 стр.**
- 17. Илиян Георчев**
Политики и сътрудничество за охрана на външните граници на Европейския съюз в условията на кризи **147 стр.**
- 18. Антон Златанов**
Правоохранителните органи в социалните мрежи **152 стр.**

- 19. Митко Узунов**
Сигурност и обществен ред в съвременната среда за сигурност **157 стр.**
- 20. Митко Узунов**
Системата за национална сигурност на Република България в контекста на Стратегическата концепция на НАТО **164 стр.**
- 21. Красина Георгиева**
Имиджови предимства на участието на Република България в инициативата „Три морета“ в контекста на националната сигурност **173 стр.**
- 22. Борис Щурков**
Някои аспекти на политиката за национална сигурност на Република България в контекста на съвременните геополитически предизвикателства **178 стр.**
- 23. Виктория Димитрова**
Националната сигурност на Република България в съвременните условия **184 стр.**
- 24. Илиана Димитрова**
Структура, организация и управление на частна охранителна фирма или как се развива бизнес с визия за бъдещето в сферата на частната охранителна дейност **192 стр.**
- 25. Антон Банков**
Колективна и национална политика за сигурност и създаването на безопасна и сигурна среда **200 стр.**
- 26. Лъчезар Христов**
Влияние на миграционните процеси върху икономическата сигурност на бизнес организациите **210 стр.**
- 27. Любомир Дучев**
Организация на управлението и координацията за защита при бедствия във Федерална Република Германия **216 стр.**

РАБОТНА СЕСИЯ 1
***АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ В АКАДЕМИЧНИТЕ ПАРТНЬОРСТВА В
ОБУЧЕНИЕТО ПО НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ***

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВИСШИТЕ УЧИЛИЩА, ПРОВЕЖДАЩИ ОБУЧЕНИЕ В НАПРАВЛЕНИЕ „НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ“

ГРУДИ И. АНГЕЛОВ

Challenges In Front Of Higher Educational Institutions under Training in Section “National Security”

GRUDI I. ANGELOV

***ABSTRACT:** Changes in the security environment are affecting both the national security protection system and higher education institutions conducting national and international security training. These changes pose new challenges to schools regarding the implementation of bachelors and masters specializations; the communication between applicants (users) staff and training organizations or who determines what the graduates of the respective specialization should know and be able to do; whether state standards and criteria for national security training have been set up.*

***KEY WORD:** security environment, university, national security, challenges, education, communication*

От началото на 21^{-и} век сме свидетели на една бързо променяща се среда за сигурност, където нетрадиционните средства за въздействие са преобладаващи. Цялата тази динамика налага да бъдат намерени и приложени също така нетрадиционни, но пък релевантни мерки от страна на държавите. В резултат на променящата се среда за сигурност, много висши училища реагираха адекватно и своевременно, като разработиха учебни планове и програми за обучение в сферата на националната сигурност. От своя страна, това доведе до създаването на една нова област на висшето образование – „Сигурност и отбрана“, състояща се от две професионални направления: „Национална сигурност“ и „Военно дело“. За интереса към нея свидетелства растящият брой на държавни и частни висши училища, разкриващи и акредитиращи специализации в направление „Национална сигурност“ – от шест през 2012 г., до дванадесет през 2022 г. [1]. Независимо от нарастващия брой училища, които провеждат обучение в посоченото направление са налице и редица предизвикателства, чието решаване би се отразило и на по-рационалното функциониране на системата за защита на националната сигурност. Реализацията на завършилите съответната специализация бакалаври и магистри; комуникацията между заявителите (потребители) на кадри и обучаващи организации – или, кой определя какво трябва да знаят и могат завършилите съответната специализация; въведени ли са държавни стандарти и критерии за обучението по национална сигурност, са едни от основните предизвикателства, стоящи както пред висшите училища, така и пред държавното ръководство.

Разглеждайки реализацията на кадрите в област на висшето образование „Сигурност и отбрана“ е видно, че в направление „Военно дело“ всички или почти всички въпроси, отнасящи се до организацията на учебния процес и реализацията на кадрите от една страна, и координацията на учебните планове и програми със заявителите и ползвателите на кадри – от друга, са решени в значителна степен. В направление „Сигурност“ обаче, взаимоотношенията

между потребителите на кадри и обучаващите организации все още не са регламентирани. Изключение в това отношение прави Академията на Министерство на вътрешните работи (АМВР). Само и единствено тя има стопроцентова реализация на своите обучаеми поради факта, че ползвател на техните кадри се явява Министерството на вътрешните работи (МВР), което неизменно поставя академията на първо място в направление „Сигурност“ на рейтинговата система на вестник „24 часа“ [2] – от 2012 г. до момента. Нещо повече – комуникацията между потребители и обучители е причината за почти 100 (сто) процентовата реализация на завършилите академията. Това е видно от индикаторите [3] за оценка реализацията на завършилите студенти. Тук е времето и мястото да се постави въпросът: дали завършващите АМВР са експерти по национална сигурност, или все пак са експерти по защита на обществения ред и сигурност? От списъка на професиите и длъжностите в Национална класификация на професиите и длъжностите [4] ясно се вижда, че професия „експерт по сигурност“ (или по „национална сигурност“) не фигурира. Следователно, след като не съществува професията, не е възможно да съществуват и длъжностите – както в държавната, така и в местната администрации. Независимо, че в чл. 18. (1) на Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност е записано, че „Националната система за управление при кризи включва национален, ведомствени и областни ситуационни центрове“ [5], все още не се стартира създаването на посочените длъжности и професии.

Сътворяването на професия „експерт по Национална сигурност“ (Сигурност) и съответните длъжности в структурите на държавната и местната администрации би подобрило реализацията на завършилите професионалното направление – от една страна; от друга, би довело и до по-добра комуникация между потребители и обучители, а от трета – и до по-голяма ангажираност от страна на държавата.

Комуникацията между потребители на кадри и съответните висши училища, или ясното дефиниране на това – какво трябва да знаят и какви умения е необходимо да притежават в края на своето образование обучаемите, е едно от най-големите предизвикателства пред училищата. Към настоящия момент, както вече бе споменато, само АМВР провежда такава комуникация, но с едно уточнение, че тя се отнася предимно за специализациите, свързани с противодействието на престъпността и опазването на обществения ред; стратегическото ръководство и управлението на сигурността и обществения ред; гранична полиция и психологичното подпомагане на оперативно-издирвателната дейност. Това е видно от НАРЕДБА № 8121з-273 от 10 март 2021 г. за приемане на курсанти, студенти и докторанти в Академията на Министерството на вътрешните работи [6]. В специалността „Защита на националната сигурност“ не би могло да се говори за наличие на рационална комуникация между различните страни на образователния процес – като се отчита факта, че все още не съществува професия, и следователно, длъжност в държавната и местната администрации.

Междувременно, ставаме свидетели на растящия брой на училищата, разкриващи специализации в направление „Национална сигурност“ – независимо от факта, дали имат необходимата експертиза и преподаватели с нужните знания и опит. През годините съвсем ясно и категорично може да се проследи, как преподаватели с дисертации, защитени в области като „История на БКП“, „География“, „Математика“ и други, се превърнаха в „експерти по национална сигурност“ – и съответно, в „незаобиколими фактори“ според декларираното самомнение на по-малко скромните сред тях в сферата на сигурността. Доказателство за различията в знанията и уменията, които получават например студентите по специализация „Национална сигурност“ или „Национална и международна сигурност“, намираме в учебните

планове на училищата. Видно е, че в учебния план на специализация „Защита на националната сигурност” в АМВР са залегнали следните основни дисциплини: Основи на управлението; Основи на националната сигурност; Теория на контраразузнаването; Правен режим на разузнавателните служби в Република България; Психология на управлението; Конституционни основи на държавното управление; Контрол върху дейността на полицията; Контролни функции на управлението; Управление на ресурсите; Геополитика и геостратегия; Специални разузнавателни средства [7]. В Университета по библиотекознание и информационни технологии, в учебния план са залегнали следните дисциплини: Стратегическо ръководство и лидерство; Концепции и политики за информационна сигурност; Организационна психология; Глобална, регионална и национална сигурност; Философски проблеми на сигурността; Избираеми дисциплини; Факултативна дисциплина; Методология и методика на научното изследване; Водене на преговори и постигане на консенсус; Информационна сигурност; Научноизследователски проект; Подготовка на МТ [8]. От дадените примери е видно, че обучаемите получават твърде различни знания и умения, но получават дипломи за завършена магистратура по „Национална сигурност“. Следователно, завършилите две различни висши училища и притежаващи различни компетенции, ще извършват сходни дейности и ще заемат длъжности, изискващи определени знания и умения в сферата на системата за защита на националната сигурност.

Въвеждането на държавни стандарти и критерии на обучение в различните акредитирани специализации в професионалното направление, биха дали възможност за получаване на необходимите знания и умения от випускниците на всички висши училища, акредитирани по него – и съответно, равен старт в кариерата с възможност да бъдат назначавани на длъжности в държавната и местната администрации, но при водещо конкурентно начало.

В заключение може да се направи извода, че създаването на държавни стандарти и критерии за професионално направление „Национална сигурност“, както и създаването на професия „Експерт по национална сигурност” и съответстващите длъжности в държавната и местната администрации, биха насърчили реализацията на завършилите съответната специализация бакалаври и магистри, както и да се създаде един реален коректив на учебните планове и програми на съответните специализации.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Рейтингова система на висшите училища, Класиране по предварително зададени критерии, <https://rsvu.mon.bg/rsvu4/#/>
- [2] Рейтингова система на висшите училища, Класиране по предварително зададени критерии, <https://rsvu.mon.bg/rsvu4/#/>
- [3] <https://rsvu.mon.bg/rsvu4/#/university-details/181;3043>
- [4] Национална класификация на професиите и длъжностите, <https://kik-info.com/spravochnik/nkpd-2011/>
- [5] Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност
http://dis.mod.bg/editor/files/upload/ZAKON_za_upravlenie_i_funkcionirane_na_sistemata_za_zasit_a_na_nacionalnata_sigurnost.pdf

[6] НАРЕДБА № 8121з-273 от 10 март 2021 г. за приемане на курсанти, студенти и докторанти в Академията на Министерството на вътрешните работи, https://www.mvr.bg/docs/librariesprovider61/default-document-library/наредба75afbfec923b42478e32be91887156ba.pdf?sfvrsn=5994fd11_0

[7] У Ч Е Б Е Н П Л А Н на АМВР в област на висшето образование: 9. Сигурност и отбрана Професионално направление: 9.1. Национална сигурност Специалност: “Защита на националната сигурност” Образователно квалификационна степен: “магистър” Срок на обучение: 1 година и 6 месеца Форма на обучение: редовна, https://www.mvr.bg/docs/librariesprovider61/документи-от-академията/u4_plan_zns_red_2019---пълен.pdf?sfvrsn=de2fd38d_0

[8] УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ, ФАКУЛТЕТ “ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ”, У Ч Е Б Е Н П Л А Н, Област на висше образование: 9. Сигурност и отбрана, Професионално направление: 9.1. „Национална сигурност”. Магистърска програма: НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ <https://drive.google.com/file/d/1sqLHVy7cSKPEfXoTIC40GE9nI6trROgA/view>

Адрес за кореспонденция:

Груди Иванов Ангелов, PhD

e - mail: grud1213@gmail.com

**АКАДЕМИЧНИ ПАРТНЬОРСТВА – РЕАЛНОСТ И ВЪЗМОЖНИ
РЕШЕНИЯ ЗА БЪДЕЩЕТО НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В
СФЕРАТА НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ В
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

СТАНИСЛАВА И. МИНЕВА

**ACADEMIC PARTNERSHIPS - REALITY AND POSSIBLE
DECISIONS ON THE FUTURE OF HIGHER EDUCATION IN
THE FIELD OF NATIONAL SECURITY IN
THE REPUBLIC BULGARIA**

STANISLAVA I. MINEVA

ABSTRACT: The report reveals the state of university education in the field of national security and outlines possible ways for its development in order to turn this element of the system for protection of national security into a guarantor for the future of the Republic of Bulgaria.

KEYWORDS: education, security, academic partnerships, development

Необходимостта от нови способности за удовлетворяване на потребността от сигурност е безспорна, а времето за цялостно осмисляне на предизвикателството - образование в сферата на националната сигурност у нас изтича. Оцеляването на човечеството, устойчивото развитие на обществата и човешката сигурност станаха неделими един от друг компоненти. Досегашният опит и очертаващите се перспективи за справяне с предизвикателствата пред сигурността на индивидуално, национално, регионално и глобално ниво изведоха на преден план нарастващата роля на научните знания и университетското образование в сферата на националната сигурност. Потвърждение е констатацията на Хърбърт Уелс, използвана от П. Христов: „Историята на човечеството все повече се превръща в надпревара между образованието и катастрофата“.[1] Става дума за необходимостта да бъде подредена системата на образованието в сферата на националната сигурност у нас. В тази връзка може да бъде определена и целта на настоящото изложение - да разкрие състоянието на университетското образование в сферата на националната сигурност и да очертае възможните пътища за неговото развитие, чрез които този елемент от системата за защита на националната сигурност да се превърне в гарант за бъдещето на Република България.

През последните двадесет години у нас са провеждани множество научни форуми, дискусии и проучвания, в резултат на които може да бъде описана общата картина, да бъдат разкрити тенденциите в развитието и да бъде оценено състоянието на образованието в

сферата на националната сигурност. Резултатите от тях сочат, че образователната среда в сферата на националната сигурност е обект на постоянно наблюдение и изследване. Въпросът с каква цел и за какво се използват резултатите от подобни дискусии и проучвания има общоизвестен отговор – търсене на възможности за по-добро позициониране в конкурентната образователна среда и предлагане на по-успешен образователен продукт за привличане на повече обучаеми. Отговор, който не е осъдителен, а има своята логика, която е отражение основно на:

- липса на обща визия и национална стратегия за образованието в сферата на националната сигурност след отпадането на единните държавни изисквания и направените промени през 2002 г. в областите на висше образование, когато се създава ПН 9.1. „Национална сигурност“;[1,2]
- „неадекватни политически и законодателни решения“ в сферата на националната сигурност, които водят до поредица реформи и „промяна в коренно противоположно направление на тенденцията за развитие на разбирането на същността на националната сигурност“;[1]
- „отдръпването на държавата от ангажиментите по широкото изучаване на сигурността“[3], което се потвърждава и от липсата на каквато и да е оценка за състоянието на учебната, преподавателската, научноизследователската дейност у нас в ПН „Национална сигурност“ в приетите Годишни доклади за състоянието на националната сигурност до 2018 година;[4]
- реализиране на политика на противопоставяне на държавни и частни висши училища, на граждански и военни, аргументация на твърдението е представена в следващата част от изложението, включително чрез съществена разлика в определяне на базовия норматив за издръжка на обучението за студент в ПН "Национална сигурност", който се умножава по коефициент 3,00, „с изключение на провежданото обучение от военните академии, висшите военни училища и Академията на МВР, за които коефициентът е 7,81“;[5]
- липса на официално утвърдени приоритети за научни изследвания в сферата на сигурността в Република България до 2015 г., когато е приета Стратегия за изследвания и технологии в сигурността и отбраната, в която всъщност има разминаване с възприетия в Европейския съюз дуалистичния модел за управление на научните изследвания в областта на гражданската сигурност и съответно в областта на отбраната.[6]

Резултатът е интензивно създаване на образователни програми за сравнително кратък период от време, привидно разделяне на образованието по сфери, следващи традиционно наложената от практиката логика на системата (сигурност и отбрана) и логиката на правната рамка (частни и държавни), незадоволителни резултати от научно-изследователската дейност във висшите училища на национално и международно ниво. Твърденията се основават на преглед на поредица публикации, подложени на анализ за целите на настоящото изложение, данни от публично достъпните оценителни доклади на НАОА, данните от Рейтинговата система на МОН и от Националната карта на висшето образование в Република България.

В сравнителен план за почти две десетилетия, от 1995 г. когато ВСУ “Черноризец Храбър“ поставя началото на университетското образование в сферата на националната

сигурност извън ведомствените до тогава висши училища (военните и АМВР), броят на предлаганите обучение в ПН „Национална сигурност“ се увеличава постоянно. Предлаганите програми, по данни от рейтинговата класация, през 2012 г. са 11 бакалавърски и 25 магистърски[7], а през 2021 г. са 33 бакалавърски и 68 магистърски. По данни, посочени в анотациите на решенията на акредитационния съвет на НАОА за акредитираните програми в ПН „Национална сигурност“ към февруари 2022 г. - 21 бакалавърски и 48 магистърски, което показва по-реално увеличението на предлаганите програми - два пъти. [8] Сериозното разминаване между данните в близък период (2021-2022) от НАОА и Рейтинговата система е необяснимо, по-точно недопустимо, обстоятелство за автора. Съответно общия капацитет за обучение в специалности от ПН „Национална сигурност“, разрешен от НАОА е увеличен двойно. Разширена е палитрата и от докторски програми в сферата на сигурността (22 по данни на НАОА, 16 по данни от рейтинговата класация).

Обобщени и представени в сравнителен план количествени данни за промяната в броя обучаеми студенти за период от почти десет години (2012-2021) са представени в Таблица №1. Данните са от рейтинговата класация, за авторите отново е неизвестна причината за разминаването между тези данни и този път данните, посочени в Националната карта на висшето образование в Република България към този момент – 6 984 обучаеми, но въпреки това данните в таблицата потвърждават позиционирането на обучението в групата на „Професионално направление/Специалност от регулирана професия, при които броят на действащите студенти е над 50%, но под 70% от определения от НАОА капацитет“.

Таблица №1

2012 ОКС „бакалавър“ и ОКС „магистър“ в ПН „Национална сигурност“			
Вид висши училища	Брой	Общ капацитет по НАОА	Брой обучаеми по данни от Рейтинг 2021 (без ПУ, ВТУ, ВВМУ)
Държавни невоенни, обучаващи в ПН 9.1	3	2 020	954, от които 85 % в АМВР
Частни невоенни, обучаващи в ПН 9.1	2	2 760	2 799 от които 90 % във ВСУ „Черноризец Храбър“ (надвишен капацитет от НБУ)
Държавни военни, обучаващи в ПН 9.1	2	1 260	759
	7	6 040	4 512, изпълнение 75 % от общия капацитет
2021 ОКС „бакалавър“ и ОКС „магистър“ в ПН „Национална сигурност“			
Държавни невоенни, обучаващи в ПН 9.1	7	4 970	2 649, от които 43 % в АМВР
Частни невоенни, обучаващи в ПН 9.1	3	4 900	3 265, от които 56 % във ВСУ „Черноризец Храбър“
Държавни военни, обучаващи в ПН 9.1	3	2 740	1 824, увеличение над 100%
	13	12 610	7 738, изпълнение 61 % от общия капацитет

Количествените данни и процентните съотношения в таблицата очертават ясно следните тенденции:

- двойно увеличаване на участниците в образователната сфера в ПН „Национална сигурност“ - държавни, частни и военни образователни институции;
- двойно увеличаване на капацитета от НАОА на национално ниво, като от сравнително равно разпределение между частни и държавни, включително военни образователни институции през 2012 г., обемът на капацитета се измества значително в полза на държавните и най-вече на военните образователни институции към 2022 година и нарастване на капацитета в ПН „Национална сигурност“ от 2%, от общия във всички останали професионални направления, на 3%;
- над 100% увеличение на броя на обучаемите във военните образователни институции в ПН „Национална сигурност“, като все още няма официална информация за прием в одобрения проект през 2021 г. за откриване на обучение в ПН „Национална сигурност“ във ВВМУ „Никола Йонков Вапцаров“, чийто разрешен капацитет е 600 студента за ОКС „бакалавър“ и 100 студента за ОКС „магистър“;
- спад с 14 % на изпълнението на общия капацитет в ПН „Национална сигурност“ на национално ниво – от 75% на 61% (средно за страната броят на действащите студенти представлява 53 % от определения от НАОА общ капацитет);
- тенденция за спад на процента обучаеми в АМВР, традиционно водещ в гражданското образование;
- логична тенденция, в резултат на горепосочените, за спад и на процента обучаеми в частни образователни институции за десет години.

Оценката за качеството на предлагания образователен продукт на всички програми се поставя от НАОА, която е упълномощения държавен орган, даващ оценка и акредитация на висшите училища и определящ академичния капацитет. Според някои автори оценките показват *„високото ниво на амбиции на ВУЗ в професионалното направление, подплатено с мотивиран академичен състав, много добре образовани и амбициозни обучаеми и отлична организация за провеждане на качествен учебен процес и научни изследвания“*. [9] С най-висока оценка от последните преминали акредитационни процедури в ПН „Национална сигурност“ ОКС „бакалавър“ и ОКС „магистър“ е Университетът по библиотекознание и информационни технологии – 9.42, а с най-ниска Великотърновски университет “Св. св. Кирил и Методий” – 8.67. Оценките за обучението в ОНС „доктор“ са максимална 9,77 на ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“ и минимална 8,33 на РУ „Ангел Кънчев“. Сравнителният анализ на направените препоръки от НАОА от последните акредитационни процедури могат да бъдат групирани в три направления: насочени към усъвършенстване на учебния процес (учебни планове, програми, практики и стажове); насочени към преподавателския състав; насочени към интернационализация на научноизследователската дейност и повишаване на мобилността. Единствената категорично разграничаваща се от всички дадени препоръки е към наименованията на част от специалностите от професионално направление „Национална сигурност“, разкрити в Юридическия факултет на ВСУ „Черноризец Храбър“, които да бъдат прецизирани, тъй като са „тангентиращи“ към професионално направление „Право“ и поради това не са в пълно съответствие с професионално направление „Национална сигурност“.[10] Обстоятелство, което според

автора няма логично обяснение и се дължи на неразбирането на необходимата и задължителна нормативна компетентност на специалиста по сигурност и обществен ред, както и неразбирането на същността на националната сигурност, чиято съвременна защита е преди всичко с правни и политически средства. ВСУ „Черноризец Храбър“, независимо от настъпилите промени в образователната среда у нас, запази доказалия се във времето образователен модел, наложен с единни държавни стандарти през 1997 г., който отразява правилното място на университетското образование в сферата на националната сигурност в ПН „Държава и право“.

Рейтинговата система на висшите училища в България е друг полезен инструмент за измерване на качеството, но чрез него се цели по-скоро управляема конкуренция в пазара на образователни услуги. Критиките към методологията на изготвяне на класацията през годините са многобройни, но основната е, че избраното съчетание между икономически подход и държавно регулиране на висшето образование (индикаторите за сравнения) изкривява крайния резултат. Според редица изследвания това е правилен и необходим подход в този публичен сектор, но за да се реализира търсения резултат е важно да не се забравя, че е приложим само за сродни структури. Реално сравнение на конкурентоспособността може да се постигне само между еднакви или сходни организации. По-конкретно става дума за некоректно, според нас, съпоставяне по редица индикатори от рейтинговата система между държавни и частни университети.[7]

Към общата картина и тенденциите от последните години в университетското образование в сферата на националната сигурност могат да бъдат направени и други изводи. Основният е, че страната ни разполага с необходимите законодателство, качествени ресурси в лицето на всички висши училища обучаващи в ПН „Национална сигурност“ и капацитет за развитие. Има траен интерес към обучението и безспорна бъдеща необходимост от специалисти по сигурност, потвърдена и от частната индустрия за сигурност в изследване, проведено през 2014-2015 година по Проект „Актуализиране на учебната документация и учебния процес във ВСУ „Черноризец Храбър“ в съответствие с изискванията на пазара на труда“.[11] До подобни заключения стигат и авторите на доклад, с подобни на настоящия цели, за търсене на възможни подходи и насоки за изграждане на единна национална система за образование и квалификация на специалисти и експерти по сигурност. Авторите всъщност с някои от своите изводи като например: „*Стремеж на институциите от военнообразователната система да играят водеща роля в подготовката на ръководни и експертни кадри за нуждите на сектора сигурност*“ на практика потвърждават установената по-горе тенденция за постепенно увеличаване на капацитета за обучение в ПН „Национална сигурност“ във военните образователни институции и респективно 100% увеличение на броя обучаеми за периода на анализ, но некоректно и неоснователно поставят негативни оценки и констатации в доклада за „*наличие на нелоялна конкуренция и несъизмеримо качество на обучение между ведомствените и редица граждански (най-вече частни) висши училища, провеждащи сходно обучение*“.[12] Вече стана дума за неравностойното ресурсно положение, в което са поставени различните висши учебни заведения при едни и същи нормативни ограничения, контролни процедури и несъизмерими индикатори за сравнения. В допълнение различията в изследователските аспекти на сигурността, съответно различната насоченост на придобиваната компетентност от обучаемите и оформилите се школи в образованието в сферата на националната сигурност вероятно не се вземат под внимание от авторите като конкурентно предимство.

Вероятно е възможно да продължим по традиционния и консервативен път на все по-голямо обособяване, затваряне, противопоставяне и ожесточаване на конкурентните

практики, но въпросът е на каква цена и така ли ще реализираме мисията си и приноса си към създаване на общото благо - сигурност. Онова, което е спешно нужно на страната ни е коренна промяна в системата на образованието в сферата на сигурността.

Отправна точка за следващата част от изложението са резултати от проведена научна дискусия „*Университетското образование в сферата на сигурността*“, организирана от катедра „Сигурност и безопасност“ на ВСУ „Черноризец Храбър“ през 2012 г. По време на работата от участниците в дискусията бяха очертани редица възможности, които за съжаление не намериха реално отражение през последните десет години. Единствените успешни партньорства, които можем да представим и като концептуален модел са реализираното съвместно обучение в ОКС „бакалавър“ са между УниБИТ и ВСУ „Черноризец Храбър“ и създаването на две нови програми в ОКС „магистър“ с АМВР чрез споделяне на преподавателски състав и учебен ресурс по проект „Подобряване и модернизирание на образователната инфраструктура на Академия на МВР в партньорство с Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, Университет по архитектура, строителство и геодезия, Медицински институт на МВР“. По данни на НАОА реализирано подобно партньорство за обучение в ОКС „магистър“ има и между Военна академия „Г. С. Раковски“ и Русенски университет "Ангел Кънчев".

Изводите и предложенията от проведената дискусия преди десет години, които отново са на дневен ред, както и нови, основаващи се на настоящата картина, очертават възможните пътища за развитие. На първо място подготовка и приемане на национална стратегия и програма за развитие на системата на образованието и научните изследвания по национална сигурност, като тя бъде съобразена с международните стандарти [13]. На второ място, необходимо е категорично разграничение на образованието в ПН „Национална сигурност“ от това в ПН „Военно дело“ и инициране на процес за утвърждаване на регулирани професии в сферата на сигурността.[14] Става дума за изработване и приемане на единни държавни изисквания за придобиване на висше образование в ПН „Национална сигурност“ в пълен петгодишен курс за придобиване на ОКС „магистър“. В тях да бъдат фиксирани задължителни учебни дисциплини и техния минимален хорариум, необходими за придобиване на задължителна нормативна, социална и управленска компетентност на специалиста по сигурност и обществен ред. Извън всякаква логика е отказа на държавата да регулира образованието в ПН „Национална сигурност“, така както е за ПН „Право“, „Медицина“, „Архитектура“.

Подобна стъпка ще доведе от една страна до повишаване качеството на образованието, а от друга ще даде възможност за необходимата интердисциплинарна подготовка на специалистите по сигурност чрез създаване на възможности за интеграция между висшите училища в няколко посоки. Между невоенните и военните висши училища с цел засилване на гражданския аспект на образованието по сигурност и обратно с цел придобиване на компетентност във военния аспект на образованието по сигурност, чрез създаването на възможност за изборност на обучение в рамките на един или два семестъра в друго висше училище. Аналогично интегриране между държавните и частните висши училища с цел осигуряване на възможностите за вътрешна мобилност на студентите, чрез обучение в рамките на един или два семестъра за придобиване на по-тясно специализирана подготовка. Подобна възможност е реализуема поради наличието на тенденция за изследователска насоченост на преподавателския състав и формирани школи към различните аспекти на сигурността в съществуващите към момента академични колегии. Става дума за отваряне едни към други чрез иновативни форми на академично партньорство

в образованието и науката в сферата на сигурност. Подобна стъпка би подпомогнала и някои висши училища чрез споделяне на преподаватели да изпълнят дадените им препоръки от НАОА при преминалите последни акредитационни процедури като:

- „баланс между хабилитирани преподаватели в ПН 9.1 и Национална сигурност и 9.2 военно дело“, отпаревна към НВУ „Васил Левски“;

- „увеличаване на академичния състав в ПН 9.1 Национална сигурност“, отправена към ВА „Г.С.Раковски“;

- „увеличаване броя на хабилитирания състав от ПН 9.1 Национална сигурност“, отправена към РУ „Ангел Кънчев“;

- „увеличаване броя на хабилитирания състав с призната компетентност в ПН 9.1 Национална сигурност“, отправена към ВТУ „Св.св. Кирил и Методий“;

- „да увеличи броя на хабилитираните преподаватели и такива с ОНС „доктор“ в професионално направление 9.1 Национална сигурност“, отправена към ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“.[15]

Ново качество на образователната услуга, към която всички се стремим, може да бъде постигнато чрез съвместни действия, управлявани от общи центрове и хоризонтално сътрудничество между образователните институции, публичните институции и частния сектор за сигурност. Естествените общи центрове в двете основни сфери – отбрана и сигурност са академиите на вътрешните работи и армията. Като следва да подчертаем, че съвременната среда за сигурност изисква засилване на гражданския аспект на обучението и образованието в сферата на сигурността, нова интердисциплинарна компетентност, комплекс от социални умения и лични качества, а не само професионална практическа подготовка. Аналогично във военния аспект, не само професионална практическа подготовка, а и нормативна компетентност, обща култура по проблемите на обществената сигурност, гражданската сигурност и т.н. Двата центъра биха могли да инициират този процес на национална регулация, на интеграция и да бъдат водещи не само в образователния аспект, но най-вече за създаването на изследователски центрове, чрез които въз основа на екипния принцип да бъде постигнато и необходимото ниво на научно-изследователската дейност в науката за сигурност. Подобна активност бързо може да се реализира чрез създаване на клъстери от образователните институции в гражданския аспект на сигурността и съответно във военния аспект, които имат потенциала да реализират успешни академични партньорства, спазвайки принципите на равнопоставеност, прозрачност и взаимно доверие.

Използвана литература

- 1.Христов, П. „Концептуалната основа на Професионално направление „Национална сигурност“ на ВСУ „Черноризец Храбър“ – фактор за стабилност и развитие“, Сб. „Университетското образование в сферата на сигурността“, Научен алманах на ВСУ „Черноризец Храбър“, Серия ЮНОС, кн. 20, 2012, ISSN 1311-9222, стр.11-20
- 2.Йорданова, Б. „За професионалната и предметната идентичност на специалност „Противодействие на престъпността и опазване на обществения ред“, Сб. „Общество и сигурност“, Научен алманах на ВСУ „Черноризец Храбър“, Серия ЮНОС, кн. 41, 2021, ISSN 1313-7263, стр.127-128
- 3.Симеонов, Ст. „Проблеми на обучението в Професионално направление „Национална сигурност“, Сб. „Университетското образование в сферата на сигурността“, Научен алманах на ВСУ „Черноризец Храбър“, Серия ЮНОС, кн. 20, 2012, ISSN 1311-9222, стр.21-31

- 4.Кръстев, Г. „Осъществявани политики за национална сигурност в Република България в отговор на възможни рискове и заплахи“, Сб. Доклади от научна конференция „Актуални проблеми на сигурността“, Том 1, Научно направление „Мениджмънт на сигурността и отбраната“, НВУ „Васил Левски“, 2017, ISSN 2367-7465, стр. 13
- 5.Постановление № 162 от 20 юни 2001 г. за определяне на диференцирани нормативи за издръжка на обучението за един студент по професионални направления, Обн. ДВ. бр.59 от 3 Юли 2001г., посл. изм. ДВ. бр.19 от 5 Март 2021
- 6.Павлов, Н. Държавната наука за сигурност и отбрана в Република България, изд. Булгет, ISBN 978-619-188-131-4, 2017, с.179
- 7.Милева, Г., Ст. Минева „Университетското образование в сферата на сигурността в Република България: състояние и перспективи“, Сб. „Университетското образование в сферата на сигурността“, Научен алманах на ВСУ „Черноризец Храбър“, Серия ЮНОС, кн. 20, 2012, ISSN 1311-9222, стр.191-192
- 8.Рейтингова система на висшите училища в България, <https://rsvu.mon.bg/rsvu4/#/predefined-rankings> (последен достъп 18.03.2022)
- 9.Стойков, Ст., В. Мадански, „Особеностите на конкурентната среда при обучението в Професионално направление 9.1. „Национална сигурност“ от област на висшето образование 9. „Сигурност и отбрана“, Сб. „Европа през XXI век: регионалната сигурност и необходимите реформи в европейския съюз“, Поредица „Наука, образование, сигурност“, Том 4, стр. 670, <http://ebox.nbu.bg/sec16/index4.php?id=83> (последен достъп 18.03.2022)
- 10.Писмо на НАОА с изх. № 137/08.02.2021 г. във връзка с програмна акредитация на ПН 9.1. НС във ВСУ.
- 11.Сборник изследвания по Проект BG051PO001-3.1.07-0029 „Актуализиране на учебната документация и учебния процес във ВСУ „Черноризец Храбър“ в съответствие с изискванията на пазара на труда“, В., 2015
- 12.Мадански, В., Ст. Стойков, В. Иванов, „Системата за образование и квалификация в сигурността – проблеми и решения“, Сб. „Военна академия „Георги Стойков Раковски“ – 105 години знание в интерес на сигурността и отбраната“, С., 2018, ISBN 978-619-7478-00-6, стр. 16
- 13.Иванов, Т. „Ориентири за обучение по сигурност“, Сб. „Университетското образование в сферата на сигурността“, Научен алманах на ВСУ „Черноризец Храбър“, Серия ЮНОС, кн. 20, 2012, ISSN 1311-9222, стр.40
- 14.Мичев, Ст. „Проблеми на образованието за придобиване на ОКС „бакалавър“ в ПН „Национална сигурност“, Сб. „Университетското образование в сферата на сигурността“, Научен алманах на ВСУ „Черноризец Храбър“, Серия ЮНОС, кн. 20, 2012, ISSN 1311-9222, стр.62
- 15.Акредитирани висши училища <https://www.neaa.government.bg/akreditirani-institucii/visshi-uchilischa> (последен достъп 18.03.2022)

доц. д-р Станислава Ивова Минева,
Катедра „Сигурност и безопасност“
Юридически факултет
ВСУ „Черноризец Храбър“,
stanislava.mineva@vfu.bg

АКТУАЛНИ ВЪПРОСИ, ОТНОСИМИ КЪМ ОБУЧЕНИЕТО В ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ „НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ“

АСЕН Й. ЗАХАРИЕВ

CURRENT PROBLEMS, CONCERNING THE EDUCATION IN THE PROFESSIONAL FIELD OF “NATIONAL SECURITY”

ASEN Y. ZAHARIEV

***Abstract:** In the following report is presented the need for the introduction of contemporary and effective forms and methods of education in the context of the Strategy for the development of higher education from 2021 to 2030 and the educational profile of the security officials, which is adequate to the new challenges and the dynamics in the field of security.*

***Keywords:** education, qualification, quality, national security*

Актуални въпроси, относими към обучението в професионално направление „Национална сигурност“.

Обучението, свързано със защитата на националната сигурност винаги е стояло на вниманието на държавата. Можем да се върнем много назад във времето и да проследим историческото развитие на това направление в обучението, както и провежданите реорганизации в структурите на службите и подготовката на техните кадри, за да се убедим, че въпроса за сигурността никога не е бил подценяван. В по-ново време можем да кажем, че новата визия за национална сигурност е представена в приетата през 1998 г. Концепция за национална сигурност. Тази концепция за първи път даде насока за формулиране на определение за национална сигурност, което намери развитие в нормативната уредба чрез Закона за защита на класифицираната информация (2002) и Закона за Държавна агенция „Национална сигурност“ (2007).^[1] През ноември 2015 г. влязоха в сила Закон за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност, Закон за Държавна агенция „Разузнаване“, Закон за НСО, Закон за военното разузнаване. С това завърши формирането на правната рамка за системата за национална сигурност, в т. ч. службите за сигурност, които вече осъществяват своята дейност в ясно определена среда за работа, отчетност и контрол. Възприета е единна легална дефиниция на понятието за национална сигурност.^[2]

Интересът към обучението в това направление продължава да е много голям и това обяснява разкриването на специалности в много висши училища. Академичната свобода позволява да се изготвят планове във всички направления на националната сигурност и съвсем естествено е тяхното съдържание да е в съответствие със заложеното в стратегията по-широко разбиране за националната сигурност. Стратегията извежда на предно място сигурността на гражданина, обществените и икономическите аспекти, без да подценява измеренията, свързани с отбраната, външната политика, разузнаването, охраната на обществения ред и защитата на законността. В този смисъл съдържанието на плановете

¹Актуаризирана стратегия за национална сигурност на Република България ДВ, бр. 26/23.03.2018

² Пак там

отговаря на потребностите на службите от сектор „Сигурност“. Предвид посочените по-горе нормативни документи и широкото разбиране на националната сигурност е целесъобразно да се конкретизират и службите според Закона за управление и функциониране на системата за национална сигурност, в който е посочено, че Системата за защита на националната сигурност се състои от държавни органи и структури, които осъществяват дипломатическа, отбранителна, разузнавателна, контраразузнавателна, оперативно-издирвателна, правоохранителна и охранителна дейност, и които са представени в Съвета по сигурността към Министерския съвет.^[3]

При изготвянето на учебните планове и програми следва да се има предвид, че службите се ръководят от нормативната уредба, регламентираща тяхната дейност като основните са: Актуализираната стратегия за национална сигурност, националните интереси, приоритетите и задачи, определени съгласно Закона за управление и функциониране на системата за национална сигурност, конкретните закони за всяка служба и плановите и организационните документи, определящи ангажиментите на службите като елемент от системата за защита на националната и колективната сигурност на Европейския съюз (ЕС) и НАТО. В тази връзка, усилията при провеждане на обучението е целесъобразно да бъдат насочени към дейностите, които дават облик на службите като контраразузнавателни и разузнавателни организации от съвременен европейски тип, което е способно да осигури адекватни знания за състоянието и тенденциите на развитие на средата на сигурността и системата за национална сигурност. Това налага акцента да се постави върху привеждане на знанията и уменията на обучаемите, които очакват да се реализират в сектор „Сигурност“ към най-високите национални и международни стандарти и осигуряване на сравнимост с този на съответните институции в държавите от ЕС и НАТО.

Насоките, които могат да се предложат за обсъждане за постигане на по-високи резултати могат да бъдат:

1. Създаване на подходяща информационна среда за обучение и научни изследвания. Тя може да е базирана на платформа, която да отчита спецификата на потребителите. Общоприето е да се смята, че службите са тайни, работят само с чувствителна и класифицирана информация, но ползването на споделена среда при спазване на Закона за защита на класифицирана информация би имало добавена стойност в обучението. Една от най-популярните и широко разпространени системи за управление на обучението е „Moodle“. Тъй като софтуерът на тази система е с отворен код, организациите, които я внедряват имат пълен достъп до изходния код на системата. Той е добре поддържан и позволява на специалистите за кратко време да навлязат в системата и да могат да внасят в нея различни промени и нововъведения. Moodle е изградена на модулен принцип, което улеснява разработката на собствени модули, които добавят нова функционалност или промяна и подмяната на вече съществуващите такива. Системата се използва както от образователните институции, така и от бизнеса и е разработена така, че да може да посрещне нуждите на широк кръг от потребители. Тя може да се използва както за доставяне на учебно съдържание и провеждане на дистанционно обучение, така и като допълнителен инструмент, който да поддържа вече съществуващите процеси на обучение и трансфер на знания. Moodle предоставя ефективна среда, в която обучаемите, техните преподаватели и администраторите могат да комуникират помежду си. Това включва както инструменти за офлайн комуникация (например, обмен на съобщения, форуми и т.н.), така и инструменти за комуникация в реално време. Уместно е да се отбележи, че в Стратегията

³Закон за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност ДВ, бр. 61/11.08.2015

за развитие на образованието и по-конкретно в т. 2.3. е отразена необходимостта от всеобща дигитализация и развитие на образователните системи, които допълват или са алтернативи на класическото висше образование. В това направление данните за България през 2018 г. са, че се нарежда на 26 място в Европа.

2. Актуализиране на съдържанието и формите на обучение, структуриране на пакета от знания и умения, създаване на възможности за развитие и утвърждаване на квалификацията на преподавателите. Това предложение кореспондира с цел № 2 въвеждане на съвременни, гъвкави и ефективни форми и методи на обучение от Стратегията за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021-2030 г.^[4] и идентифицираната необходимост от осигуряване на висока квалификация на целия академичен състав, чрез постоянно актуализиране на знанията, уменията и компетентността на преподавателите при отчитане на особеностите на професионално направление „Национална сигурност“. Това може да се реализира в тясно сътрудничество със службите за сигурност и в подходяща форма, преподавателския състав, ангажиран с определени учебни дисциплини да поддържа своята компетентност при спазване на разпоредбите на ЗЗКИ. До скоро съществуваше практика преподавателите по специални дисциплини периодично да преминават стажове по съответното направление на дейност и по този начин поддържаха експертиза, адекватна на реалностите.

3. Разширяване на реалните възможности и практиката за международен обмен на преподаватели, лектори от практиката и учебни програми. Това виждане е в съответствие с цел № 4 на Стратегията за развитие на висшето образование – интернационализация на висшето образование и включване в международни и научни мрежи.

4. Прецизиране на процента учебно време за активни форми на обучение – дискусии, семинари, групови упражнения и работа върху индивидуални задания. При лекционните занятия може да се акцентира върху практико-приложните аспекти на дисциплините, а при практическите занятия може да се създадат условия за провеждане на упражнения, игри и учения в реална среда. Използването на компютърни симулации и други интерактивни методи са доказали своята ефективност.

5. Насърчаване на служителите от службите за сигурност и студентите в това направление за участие в конференции по проблеми на сигурността и обучения в докторски програми. По този начин се отговаря на цел № 6 от Стратегията за развитие на висшето образование за активизиране на научната дейност във висшите училища и научните организации.

6. Ангажиране на Висшите училища с извършване на образователни услуги под формата на краткосрочни курсове. Все още съществува виждането, че образованието решава всички въпроси, свързани с квалификацията, а това не е така. Знанието в сферата на сигурността, професионалните умения и дефинициите на длъжностните характеристики се променят толкова бързо, че изискват свършено друга философия на поддържането на квалификацията. Още повече, че работейки с партньорските служби на ЕС и НАТО, служителите ще бъдат поставени в среда от колеги с разностранна и широкопрофилна подготовка, високи комуникативни умения и адаптивни качества. Променящите се потребности категорично изискват създаване на система от сравнително краткосрочни дистанционни курсове, чрез които съвсем целенасочено да се развиват професионалните умения, необходими за конкретната длъжност, съчетани с курсове за целева квалификация за придобиване на конкретни умения и знания.

⁴ Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021- 2030 г. София, 2020

7. Стимулиране на активността на потребителите. Учебното съдържание се обновява по-бързо, отколкото техническите възможности за неговото обобщаване и публикуване. Сегашната практика се ограничава единствено до актуализиране на лекции и е пречка за издаването на учебници, списания, книги, учебни пособия, справочници, хрестоматийни сборници, други представителни издания. Чрез реализирането на точка първа от доклада ще се запълни този дефицит и ще се консолидира средата за обучение. Това ще позволи на потребителите по тяхна преценка да проявяват инициативност и гъвкавост за осигуряване на учебния процес с оригинални литературни източници и специализирани заглавия.

8. Стимулиране на самоподготовката на потребителите. Това може да се приеме като елемент от стратегията за учене през целия живот. Изграждането на специализирана дигитална библиотека би улеснило достъпа до подходяща литература. Въпреки възможностите за търсене в интернет, не винаги е възможно да се открие подходящия източник, освен това, трябва да се има предвид, че в продължение на години службите са съхранили уникален за България информационен фонд, който не е класифицирана информация.

Новите изисквания към специалистите от сферата на сигурността са образование, комуникативност и професионална мобилност и са свързани преди всичко с овладяването на нова стратегическа култура, заложен в идеологията и съюзните документи на ЕС и НАТО.^[5]

Пакетът от нови знания на служителите от службите за сигурност се допълва с широк кръг от въпроси на международните отношения, правото, хуманитарните науки и психологията, които определят задължителните параметри на интелигентността на съвременния служител в контраразузнаването. Освен това, те трябва да бъдат подготвени да посрещат предизвикателствата, да работят с партньори от ЕС и НАТО, което само по себе си изисква специфични знания, умения и качества. Това, разбира се, формира един по-широк поглед на обучаемите и стремежа на университетите е да отговорят на тези изисквания, но при изготвяне на квалификационната характеристика е необходимо да се отчете и нормативната уредба, по която се ръководят службите. Уместно е например, да се обърне внимание на нормативната уредба, регламентираща дейността на Държавна агенция „Национална сигурност“, като най-широкопрофилна и имаща отношение по почти всички въпроси, свързани със сигурността на страната.

Мисията на Агенцията е защита на гражданите, националните интереси и държавността. За изпълнението ѝ ДАНС извършва законово установени дейности за наблюдение, разкриване, противодействие, предотвратяване и пресичане на замисляни, подготвяни или осъществявани посегателства, насочени срещу националните интереси, независимостта и суверенитета на Република България, териториалната цялост, единството на нацията, основните права и свободи на гражданите, демократичното функциониране на държавата и гражданските институции и установения в страната конституционен ред.

Управленската визия на ръководния екип на ДАНС е Агенцията да се развива като устойчива, надеждна, ресурсно осигурена и адекватна на съвременните заплахи служба за сигурност, ползваща се с доверие и призната заради постиганите резултати и професионализма на служителите си.

⁵ Д. Русев Обучение на служителите - предизвикателство пред висшия мениджмънт на всяка организация. Съвременни измерения на европейското образователно и научно пространство. УНИБИТ 2020, том 8, стр. 70

Приетите и споделени ценности в ДАНС са професионализъм, отговорност и безпристрастност, лоялност и интегритет, екипност и приемственост, лидерство.^[6]

Държавна агенция "Национална сигурност" самостоятелно или съвместно с други държавни органи извършва контраразузнавателна дейност за наблюдение, разкриване, противодействие, предотвратяване и пресичане на замисляни, подготвяни или осъществявани посегателства срещу националната сигурност, включително в Министерството на отбраната, структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната и Българската армия.

Агенцията организира и провежда оперативно-издирвателна и оперативно-техническа дейност за наблюдение и контрол на лица, обекти и дейности по реда на този закон.^[7] В горепосочените документи ключовите думи са контраразузнаване, оперативно-издирвателна дейност и оперативно-техническа дейност. При отчитане на дейността и на другите служби трябва да се включи и разузнаване. До неотдавна тази необходимост се покриваше от основни дисциплини, като „Теория на разузнаването“, където се разкриваше същността и съдържанието на тази дейност и се представяха проблемите в разузнаването и контраразузнаването като е открито това, което ги обединява и различава.^[8] „Теория на контраразузнаването“; „Теория на оперативно-издирвателната дейност“, където са представени обективните закономерности, обуславящи необходимостта за прилагане от оперативно-издирвателните органи на МВР, ДАНС и Служба „Военно разузнаване“ на специални сили и средства, и методи за защита на човека, обществото и държавата от престъпни посегателства, за опазването на обществения ред и защита на националната сигурност.^[9] Друга основна дисциплина е „Теория на оперативно-издирвателното производство“, където са представени проблемите на оперативното издирване. Дадени са основните принципи, теоретичните основи и стадии в процеса на оперативно-издирвателното производство. Представени са същността на оперативно-издирвателната дейност, понятия, субекти и участници и видовете дела на оперативен отчет.^[10] Този вакуум се породил след закриването на факултет „Сигурност“ в Академията на МВР и до днес още не е подлаган на сериозно обсъждане.

Предизвикателството пред служителите е, че трябва да се приспособят към огромния брой промени за твърде кратко време. Нормативната база по въпроси на сигурността се променя непрекъснато, при това се имплементират нови за България идеи и практики. Разширяващото се взаимодействие с частния и неправителствения сектор, както и с партньори от чужбина, изисква овладяване на нови знания и умения. Тези предизвикателства могат да бъдат посрещнати само чрез солидно обучение и „продължаваща“ квалификация, които да дадат на служителите нови знания по въпроси на сигурността и да ги поддържат на равнище, съответстващо на променящата се среда.

Изменената среда и целите в сферата на националната сигурност на страната издигат ролята на службите за сигурност до равнището на национална отговорност за обучението и възпитанието на стратегическия елит в духа на европейските демократични традиции и съвременните управленски умения.

Подготовката и запазването на човешкия ресурс има особено решаващо значение за функционирането на системата за национална сигурност. Държавата изгражда нормативно и ресурсно осигурена подсистема от програми, институции и гъвкави организационни

⁶ Годишен доклад за дейността на Държавна агенция „Национална сигурност“ София 2021

⁷ Закон за Държавна агенция „Национална сигурност“, ДВ, бр.109/20.12.2007

⁸ Б. Асенов, Теория на разузнаването и контраразузнаването, ВСУ „Черноризец Храбър“, 2012

⁹ К. Пенков, Теория на оперативно-издирвателната дейност, С.2013

¹⁰ Хр. Каймеджиев, Теория на оперативно-издирвателното производство, Албатрос, 2006

форми за обучение и повишаване квалификацията на служителите в държавни институции, а също така и на гражданите и техните организации.

Държавните институции прилагат гъвкави форми за използване на професионалния капацитет и натрупания опит на български граждани след освобождаването им от държавна служба в сферата на националната сигурност. Държавата създава и/или осигурява ефективното функциониране на специализирани звена в държавни висши училища и научни организации за обучение и повишаване на квалификацията на служителите в областта на националната сигурност и отбрана. Системата за обучение и квалификация обезпечават обща и специализирана подготовка за поддръжка и развитие на сектора за национална сигурност и отбрана. Българската академия на науките, висши училища и други държавни образователни и научни структури, както и организации на гражданското общество провеждат научни изследвания и дейности за натрупване на знания и опит, и за разработване на иновативни решения, свързани със сигурността и отбраната. Съветът по сигурността към МС, съвместно с представители на академичната общност, разработва и предлага на МС Национална програма за научни изследвания и иновации в областта на сигурността и отбраната.

Въпреки че на пръв прочит в стратегията за развитие на висшето образование е ориентирана към бизнеса, в нея са представени и основните предизвикателства, които трябва да се вземат предвид при университетското обучение.

Има разминаване между потребностите на пазара на труда и характера на получаваната във ВУЗ подготовка по отношение, както на знания (необходимост от междудисциплинарни знания и интердисциплинарна подготовка), така и на умения и компетентности (необходимост от фокусиране на образователния процес върху придобиването на аналитични, дигитални и социални компетентности). В тази връзка би могло да се възобнови практиката за съгласуване на учебните програми с потребителите.

Необходимост от осигуряване на висока квалификация на целия академичен състав чрез постоянно актуализиране на знанията, уменията и компетентността на преподавателите. Това може да се осъществи в тясно сътрудничество със службите за сигурност.

В Стратегията за развитие на висшето образование е засегнат и въпроса за студентския стаж, финансиран чрез Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, което е довело до по-добро кариерно ориентиране на студентите и до по-информиран подбор на кадри от страна на фирмите и държавната администрация. Тук следва да се има предвид, че службите са режимни обекти и достъпът до тях е силно ограничен. В това отношение студентите в професионално направление „Национална сигурност“ не могат пълноценно да провеждат своите стажове. В тази връзка може да се изготви и съгласува програма за „изнесена“ подготовка.

В заключение, въз основа на посочената нормативна уредба, могат да се изведат някои основни насоки на обучението в професионално направление „Национална сигурност“:

1. Да подготвя настоящите и бъдещите лидери за разпознаването, контраразпознаването и опазването на обществения ред на страната и в съответствие с достойните национални традиции, съвременните световни тенденции и стандартите на ЕС и НАТО.

2. Да публикува и разпространява информация по актуални и значими за сигурността въпроси и да допринася за повишаване информираността и разбирането на служителите по тези въпроси.

Длъжностната и целевата квалификация да се съсредоточат върху въпроси с предимно практически характер, свързани с изпълнението на конкретни мисии, функции и задачи. В

програмите за обучение ще се акцентира върху удовлетворяване на изискванията на конкретната професиограма.

В процеса на обучението да се използва експертният подход. Необходимо е да се извършва преди всичко от хора с реален опит. По този начин ще се постигнат няколко важни цели:

- от една страна, ще се разшири и задълбочи научният аспект в образованието. В програмите ще се включат нови области на знанието, които формират съвременния служител и ще се създадат условия за по-голяма мобилност на обучаемите. Ще се подобрят и условията за по-широко обучение на служителите, чрез балансиране на общите и специализираните лекции и занятия;

- програмите ще се фокусират върху конкретни умения и практики, ще бъдат гъвкави и адаптивни и в състояние да отговарят на конкретни потребности;

- прилагането на подходяща форма на „изнесено“ образование осигурява потребностите на всички равнища на обучение и подготовка и гарантира непрекъснатостта в образованието. Условията за участие в тези програми са пряко свързани с оптималната кариера на служителите. Този подход дава възможност за сравнимост и стандартизация на получаваната квалификация с тази на държавите от ЕС и НАТО.

3. Университетското обучение запълва обективната потребност от подготовка на кадри с широк спектър от знания и умения. Тази потребност произтича от прилагането на т. н. концепция за „широката сигурност“. Нейното удовлетворяване ще изисква широко партньорство в обучението с подходящи национални и чуждестранни образователни и изследователски институции.

4. От заложените в стратегическите документи цели се формира образователния профил на служителите, който ще включва знания и умения по: национална и международна сигурност; регионална сигурност; икономически, финансови, демографски, етнически, културни, религиозни, екологични и социални аспекти на сигурността; стратегическо ръководство и лидерство; организация и управление на информационните процеси и услуги; мениджмънт и обработка на информацията; управление на информационните инфраструктури и ресурси; организация и управление на комуникационни и информационни системи; стратегически информационни системи; наказателно право и наказателен процес; конституционно право.

5. За преодоляване на дефицит по някое направление на дейност службите могат да правят периодичен преглед на възможностите за обучение на свои служители във всички български образователни и квалификационни институции с цел да се открият нови възможности за допълване на знанията на служителите. По този начин ще се постигне постоянно обновяване на пакета от знания и умения, които всеки служител ще притежава, независимо в кой университет е обучаван. Това ще даде възможност обучението в службите да се стандартизира и унифицира до степен, даваща основание за признаване на съответната ОКС в процеса на кариерното развитие.

6. Безспорен факт е, че при осъществяване на дейностите по защита на националната сигурност, службите се нуждаят от научна поддръжка. В тази връзка е целесъобразно да възлагат научни и теоретични изследвания, експертни, проучвателни и научно-информационни дейности в съответствие с конкретните потребности. Основен принцип на планирането на научноизследователските работи ще бъде съчетаването на закрития характер на заявяваните теми с академичната свобода и инициативност. Осъществяването им ще се извършва чрез мобилизиране способностите на националните научни центрове и с активната поддръжка на учени и експерти с достъп до класифицирана информация.

Основните научни области, направления и проблеми, в които ще се възлагат изследвания, ще се дефинират в съответствие с приоритетите на националната политика за сигурност и реалните възможности на страната. Собствените научно-приложни изследвания ще обхващат направления и дейности, по които няма готови решения, или поради своята уникалност или специфични особености не са обект на дейност на други научни организации в страната.

В обобщение може да се каже, че държавата може да гарантира защитата на националната сигурност като подготвя лидери с висока професионална компетентност, силен дух и интелектуални качества, способни да отстояват националните интереси. На Република България са нужни висококвалифицирани държавни служители, които разбират и подпомагат осъществяването на националната политика за сигурност.

Литература:

1. Актуаризирана стратегия за национална сигурност на Република България, ДВ, бр. 26/23.03.2018.
2. Закон за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност, ДВ, бр. 61/11.08.2015.
3. Закон за Държавна агенция „Национална сигурност“, ДВ, бр.109/20.12.2007.
4. Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021-2030 г., София, 2020.
5. Годишен доклад за дейността на Държавна агенция „Национална сигурност“, София, 2021.
6. Асенов, Б., Теория на разузнаването и контраразузнаването, ВСУ „Черноризец Храбър“, 2012.
7. Русев, Д., Обучението на служителите – предизвикателство пред висшия мениджмънт на всяка организация. Съвременни измерения на европейското образователно и научно пространство, УНИБИТ, 2020, том 8, стр. 70.
8. Пенков, К., Теория на оперативно-издирвателната дейност, С, 2013.
9. Каймеджиев, Хр., Теория на оперативно-издирвателното производство, Албатрос, 2006.

ВЪЗМОЖНОСТИ НА ВОЕННИТЕ УНИВЕРСИТЕТИ ЗА АКАДЕМИЧНО ПАРТНЬОРСТВА ПО ПРОГРАМА „ЕРАЗЪМ+“

доц. д-р Галина Т. ТОДОРОВА

ВВВУ „Георги Бенковски“ гр. Долна Митрополия

OPPORTUNITIES OF MILITARY UNIVERSITIES FOR ACADEMIC PARTNERSHIPS UNDER THE ERASMUS PROGRAM

ASSOC. PROF. GALINA TODOROVA, PhD

Georgi Benkovski Air Force Academy, Dolna Mitropolia, Bulgaria

***Abstract:** The report reveals the opportunities of military universities for academic partnerships under the Erasmus + program. The Academic Partnership creates many different benefits for both the individual and the individual universities (institutes, academies and schools). The task is to study the following issues of the Erasmus + program for the period 2021-2027 and General Benefits of Academic Exchange for Military Higher Education Institutions the Erasmus + program*

***Keywords:** program Erasmus +, cooperation, academic exchange*

Висшите военни училища, университети или академии в Европа и у нас имат една цел - да дават качествено образование на своите обучаеми и да възпитават допълнителни качества необходими им за справяне с длъжността, която ще заемат след приключване на университета, академията или училището. Това на практика кореспондира с целите на външната политика и политиката на сигурност на ЕС за „укрепване на международната сигурност“ и „насърчаване на международното сътрудничество“. [1] У нас водещи военни университети са: Военна академия „Г.С. Раковски“ гр. София, Институт по отбрана, **Националният военен университет „Васил Левски“ гр. Велико Търново**, Висшето военноморско училище „Н.Й.Вапцаров“ гр. Варна и Висшето военновъздушно училище „Георги Бенковски“ гр. Долна Митрополия. Всички те работят по програма „Еразъм+“.

Всяко допълнително знание и умение, което получат обучаемите ще е от полза за личностното им израстване и инвестиция в обществото, като цяло за по-добра социална, икономическа и мирна среда. Затова целта на доклада е да разкрие възможностите на военните университети за академичните партньорства по програма „Еразъм+“. Тезата, която защитаваме е, че академичното партньорство създава много и различни ползи двустранно отразени, както за отделната личност, така и за отделните университети (институти, академии и училища). Задачата, която си поставяме се свързва с изследване на следните въпроси:

- Кратък анонс на програма „Еразъм+“ за периода 2021-2027 година.
- Общи ползи от академичния обмен за военните висши учебни заведения и отделната личност от програма „Еразъм+“.

Идеята ни е така очертаните въпроси да докажат, че „Партньорството е израз на общото убеждение, че стабилността и сигурността в евроатлантическата зона могат да бъдат

постигнати само чрез сътрудничество и съвместни действия. Защитата на фундаменталните човешки права и свободи, опазването на свободата, законността и мира чрез демокрация са общи основополагащи ценности на Партньорството”.[2]

1. Кратък анонс на програма „Еразъм+” за периода 2021-2027 година

Известно е, че „Еразъм+“ е програма на Европейския съюз и Европейската комисия в областите на образованието, обучението, младежта и спорта като предоставя възможност на студенти и обучаващи се да реализират краткосрочна мобилност за обучение или практика в страна-членка на ЕС или в асоциирана към програмата държава. За да постигне целите си, програма „Еразъм+” предвижда изпълнението на следните действия през периода 2021-2027 г.: [3]

- *Ключово действие 1: Образователна мобилност за граждани;*
- *Ключово действие 2: Сътрудничество между организациите и институциите;*
- *Ключово действие 3: Подкрепа за разработване на политики за сътрудничество;*
- *Действия по инициатива „Жан Моне”.*

Тези дейности за осъществяване на практиките са предназначени за всички държави-членки на Европейския съюз: **Австрия, Белгия, Великобритания, Германия, Гърция, Дания, Естония, Кипър, Испания, Италия, Ирландия, Латвия, Литва, Люксембург, Малта, Полша, Португалия, Румъния, Словения, Словакия, Унгария, Финландия, Франция, Холандия, Хърватска, Чешка Република и Швеция.** За реализиране на отделните дейности програмата има и бюджет на стойност 24 860.5 милиона евро за програмния период от 2021 до 2027 година. Тези средства по години са разпределени, както следва в таблица №1.

Таблица 1.

Бюджет по години на програма „Еразъм+” за период 2021-2027

2021 г.	2022 г.	2023 г.	2024 г.	2025 г.	2026 г.	2027 г.
2 663.0	3 401.7	3 292.3	3 474.8	3 663.3	3 858.0	4 507.3

Източник: https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/performance-and-reporting/programmes-performance/erasmus-performance_bg

Така очертаните дейности и бюджет създават всички предпоставки за разкриване на възможности за добър обмен и партньорства, а *инвестициите в човешки ресурси* води да просперитет на всяка организация!

2. Общи ползи от академичния обмен за военните висши учебни заведения и отделната личност от програма „Еразъм+”

Инициативата за обмен на обучаеми, офицери и сътрудничество между военните академични институции е елемент на Общата политика за сигурност и отбрана и на практика този процес започва от 2008 година, а от „2010 г. бе приета „Правна рамка на Европейската инициатива за обмен на курсанти по модела на програмата „Еразъм”. На тази основа бе открит пътят за сключване на двустранни споразумения между военно-образователните институции на страните-членки на ЕС за обмен на курсанти и преподаватели. Естествен център и основен двигател на това сътрудничество са самите военно-образователни институции”[4]. А ползите от това сътрудничество са двустранни - както за самите военно-образователни институции, така и за личностите възползвали се от програмата. (Виж *фиг. 1.*)

Фигура 1. Двухаспектно разглеждане на възможностите от програма "Еразъм+"

2.1. Възможности за военните висши учебни заведения:

- Възможност за изграждане на компетентен административен, образователен и научен капацитет на самото учебно заведение.
- Възможност за повишаване на езиковия капацитет на преподаватели, студенти и курсанти и служители основно на английски език, който е официалният език на НАТО. Разбира се има много възможности за упражняване на всички езици от Европейския съюз.
- Възможност за повишен брой публикации в престижни научни списания с импакт-фактор и цитируемост на изследователите и преподавателите, което на практика повишава рейтинга на отделното висше учебно заведение.
- Възможност за обучение в бакалаварски и магистърски програми на английски език.
- Възможност за международно членство в редица престижни организации и асоциации.

2.2. Възможности за отделната личност:

- Възможности за придобиване на полезни знания и умения не само в професионален, но и в житейски план при опознаване на една чужда култура с нейните правила и порядки, с начина на мислене и на изпълнение на възложените работни задължения;
- Възможности за подобряване на комуникативността и усъвършенстване на езиковите знания и умения в приемащата страна и получаване на нови знания в учебно заведение;
- Възможности за подобряване на увереност и мотивация за личностно развитие и бъдещо кариерно развитие и израстване;
- Възможности за подобряване на уменията за работа в екип и запознаване детайлно с образователната система на приемащата среда и пренасяне на добрите практики и у нас.

Така очертаните възможни ползи от програма „Еразъм+“ са добра основа за подобряване на оперативната съвместимост и способността на европейските армии за съвместно сътрудничество за един европейски мирен свят, тъй-като сме съгласни с думите на Дъглас Макартър[5] - „Войникът над всички останали се моли за мир, защото той е този, който трябва да пострада и да понесе най-дълбоките рани и белези от войната“. Ето защо мирът, като благо е предпоставка за активно сътрудничество в областта на европейската политика за отбрана и сигурност и взаимна свързаност на европейските военни научни

институции и техните обучаеми, преподаватели и служители. За целите на познанието няма по-подходяща програма от програма „Еразъм+“ и затова колкото повече хора се възползват от нея, толкова повече възможности се очертават за по-добра, мирна и богата среда от която Европа и България се нуждаят за развитие и мирен просперитет!

Литература:

1. Обща външна политика и политика на сигурност- https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/foreign-and-security-policy_bg
2. Сигурност чрез партньорство-<https://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-bul.pdf>
3. Ръководството за „Еразъм+“ - <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/bg/node/2700>
4. Инициатива за обмен на обучаеми офицери и сътрудничество между военните академични институции- https://www.mod.bg/bg/doc/cooperation/EC/EC_erasmus.pdf
5. Цитати за мира: www.citat.bg/mir

TRENDS IN THE EDUCATIONAL POLICIES OF UNIVERSITIES, OFFERING EDUCATIONAL SERVICES FOR THE SECURITY SECTOR

HRISTO A. HRISTOV

ABSTRACT: *The implementation of modern and effective educational policies of HEIs offering educational services for the security sector requires building a sustainable and effective relationship between higher education institutions and the labor market. The main points concerning this connection are related to: The labor market and the needs of specialists with higher education, Strategically important professional directions and realization on the labor market, Regional dimensions: shortage of specialists and importance of higher education, Cooperation between business and higher education. Need for investment in higher education to build highly qualified specialists*

KEYWORDS: *Education policies, security sector, higher education, labor market, competence approach, education.*

ТЕНДЕНЦИИ В ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ПОЛИТИКИ НА ВУ, ПРЕДЛАГАЩИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ УСЛУГИ ЗА СЕКТОР СИГУРНОСТ

ХРИСТО А. ХРИСТОВ

АБСТРАКТ: *Осъществяването на съвременни и ефективни образователни политики на ВУ предлагащи образователни услуги за сектор сигурност, изискват изграждане на устойчива и ефективна връзка между висшите училища и пазара на труда. Основни моменти касаещи тази връзка са свързани със: Пазарът на труда и потребностите от специалисти с висше образование, Стратегически значими професионални направления и реализация на пазара на труда, Регионални измерения: недостиг от специалисти и значимост на висшите училища, Сътрудничество между бизнеса и висшите Училища. Потребност от инвестиции във висше образование за изграждане на висококвалифицирани специалисти.*

Ключови думи: *Образователни политики, сектор сигурност, висши училища, пазара на труда, компетентностен подход, образование;*

Въведение

За реализиране на горепосочените установени тенденции в образователните политики на ВУ предлагащи образователни услуги за сектор сигурност, е необходимо прилагането на компетентностен подход, включващ:

- Организация на обучението, осигуряваща преминаването от предметноориентирано обучение към такова, което дава умения за учене през целия живот и предопредели успешна реализация на пазара на труда.
- Смяна на фокуса в обучението от преподаване на знания към овладяване на ключови компетентности и развитието на способности за решаване на конкретни проблеми, към междупредметно взаимодействие.

- Практическа насоченост на обучението, ориентация към резултати чрез прилагането на иновативни подходи и практики, поставящи обучаемия в центъра на образователния процес.
- Изграждане на нагласа за преминаване от обучение за цял живот към учене през целия живот.
- Формиране на предприемаческа култура. Страница с помощни материали в сайта на МОН: [11].

Основна част

Ключовите компетентности са формулирани в Препоръка 962 на Европейския парламент от 2006 г. (Recommendation 2006/962/EC on key competences for lifelong learning). Изведени са 8 ключови компетентности, свързани с формиране на знания, умения и нагласи, които помагат на обучаемите да постигнат личностна реализация и да се интегрират в обществото. Те осигуряват свързаност между личната, социалната и професионалната изява на съвременния човек:

1. Общуване на роден език;
2. Общуване на чужди езици;
3. Математическа компетентност и основни знания в областта на природните науки и технологиите;
4. Дигитална компетентност;
5. Умения за учене;
6. Социални и граждански компетентности;
7. Инициативност и предприемчивост;
8. Културна осъзнатост и творчески изяви в контекста на нарастващо социокултурно многообразие.

Хибридикация на образователните програми и интегрален подход в организиране на учебното съдържание включва:

- Създаване, наред с надграждащите, на допълващи и разширяващи базовата подготовка образователни програми, обединяващи учебно съдържание от две или повече професионални направления.
- Акцент върху STE(A)M образованието.
- Дигитализация на образованието и изграждане на дигитална култура се осигурява чрез Национална програма Цифрова България, 2[11], Приоритетна област „Повишаване на цифровите компетентности и умения“.
- Модернизиране на училищното и висшето образование в областта на информационните и комуникационни технологии. Програма “Цифрова трансформация на България за периода 2020 – 2030 г. [11].

В област на въздействие Образование и обучение, съществени за ефективността на обучението са както наличието на модерна ИКТ инфраструктура и модерно образователно съдържание, така на знания и умения да се борави с тях. Необходимо е също да се създаде и поддържа облачна образователна среда за предоставяне на услуги, включително и софтуер като услуга (SaaS).

Успехът на цифровизацията на образованието и обучението е немислим без развитието на „човешкия фактор“ – участниците в образователния процес ще се насърчават да придобиват и усъвършенстват цифрови умения и използване на иновативни методи на преподаване и учене, включително като се подкрепя и насърчава процесът на учене през целия живот.

В тази връзка приоритет са квалификацията на педагогическите кадри, както и възможността за допълнително образование, дистанционно обучение, мрежово взаимодействие и ученето през целия живот.

- Развитието на технологиите изисква също създаване и актуализиране на подходяща правна рамка, включително относно цифровото учебно съдържание и рамка за ИКТ компетенциите на преподавателите на всички нива на образованието и обучението, съобразена с публикуваната от Европейската комисия рамка за цифрова компетентност на преподавателите (DigCompEdu) [7].

Изграждане на академични мрежи е аргументирано от:

- В условията на демографски срив и ограничен финансов ресурс особен акцент се поставя върху споделянето на експертен потенциал, учебно-изследователска материална и информационна инфраструктура.
- Важна стъпка в това отношение е процедура „Модернизация на висшите училища“ по оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, приоритетна ос 2: Образование и учене през целия живот.
- ШУ участва в процедурата чрез партньорства в 5 проектни предложения.

ШУ е част от Алианса за сътрудничество и партньорство на университетите от Северна България (АУСБ), създаден на 15 юли 2020 г., в гр. Русе, по инициатива на Русенския университет „Ангел Кънчев“. В Алианса се включват 14 висши училища от Северна България. АУСБ ще осъществява своята дейност с подкрепата на Министерството на образованието и науката и Съвета на ректорите на висшите училища в Р България.

- ШУ е част от две национални инфраструктурни клъстъра от Национална пътна карта за научна инфраструктура: РАЦИО [6], КЛаДА – БГ [2], Център за върхови постижения : УНИТе - Университети за наука, информатика и технологии в е-обществото.

Интернационализация на образованието – Акцентът е върху включването на българските висши училища в международни образователни мрежи, „отварянето“ им към европейския и световния пазар на образователни услуги.

В РСВУ през 2020 г. са включени 2 нови индикатора:

- Съвместни програми с чуждестранни висши училища (за висшето училище);
- Участие в съвместни програми с чуждестранни висши училища (за висшето училище).

В „съвместни програми“ се включват следните форми на свързаност за обучение на студенти между български висши училища и чуждестранни висши училища и/или чуждестранни акредитиращи институции:

- Договори за съвместна учебна дейност с чуждестранни висши училища, предвиждащи издаване на двойни дипломи и/или съвместни дипломи;
- Договори за образователен франчайз с чуждестранни висши училища;
- Акредитации от чуждестранни акредитационни агенции за отделни професионални направления в български висши училища или чуждестранна акредитация за българското висше училище.

Резултати от РСВУ за 2020 год. в областта на интернационализацията:

- Диплома от чуждестранно висше училище може да се получи в България в 88 съвместни програми за придобиване на степен на висшето образование;

- 23 български висши училища предлагат съвместни програми в 25 професионални направления;
- Близо 3400 студенти и 28 докторанти се обучават в съвместни програми с чуждестранно висше училище през пролетта на 2020 година.
- Всички преки конкуренти на ШУ отчитат поне една съвместна програма. За съжаление, ШУ все още няма реализирана нито една. По-подробна информация за програмите: <https://rsvu.mon.bg/rsvu4/#/media-article/110>[11].

По-тясна връзка с потребителите на кадри, се осъществява чрез НИХТД с регионална значимост и приноси:

- Национална програма за развитие: България 2030 [3].
- Национална стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017 - 2030 година [5].
- Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 – 2030 г. [9].
- Иновационната стратегия за интелигентна специализация (2021 – 2027) [10].

Специализация на Североизточния регион по ИСИС, в периода до 2020 г. приоритетни за региона са:

- Мехатроника и чисти технологии
- Индустрии за здравословен живот и биотехнологии
- Нови технологии в креативни и рекреативни индустрии
- ИСИС – период 2021 – 2027 г.

За приоритетни се предлагат следните тематични области:

- ИНФОРМАТИКА И ИКТ
- МЕХАТРОНИКА (САМОСТОЯТЕЛНА ОБЛАСТ)
- ИНДУСТРИИ ЗА ЗДРАВΟΣЛОВЕН ЖИВОТ И БИОТЕХНОЛОГИИ
- НОВИ ТЕХНОЛОГИИ В КРЕАТИВНИ И РЕКРЕАТИВНИ ИНДУСТРИИ
- ЧИСТИ ТЕХНОЛОГИИ, КРЪГОВА И НИСКОВЪГЛЕРОДНА ИКОНОМИКА (нова тематична област, която ще бъде заложена като приоритетна за всички региони). Дигитализацията в контекста на Индустрия 4.0 също ще бъде включена като хоризонтален компонент във всички 5 приоритетни области.

Политики за развитие на университетите:

- Във връзка с промените в ЗВО и повишаване на регулативната функция на държавата в управлението на висшите училища, тези акценти в образователната политика на МОН бяха заложени в Политиките за развитие на висшите училища, одобрени от МОН и валидни до края на мандата на настоящите им ръководства.
- Политиката на ШУ е утвърдена със заповед на Министъра на образованието със Заповед № РД09-1610/ 20.07.2020 г. [1].

В съвременния свят не е достатъчно да си добър. Важното е другите да признаят, че си добър.

Конкурентноспособността изисква изключително прецизно разработена информационна и маркетингова политика, актуалност и своевременно разпространение на информацията, внимателен подбор на информационните канали с прецизно отчитане на спецификата на конкретната целева аудитория.

Дългосрочни потребности на пазара на труда – конвергенция и технологично развитие
Структурни проблеми на пазара на труда – несъответствие между броя на завършващите специалисти и търсенето на пазара на труда
Краткосрочни шокове – икономически кризи (финансови, COVID-19 и др.)

Възможните решения са свързани с:

- Преодоляване на дисбалансите в качеството на обучението и придобитите умения;
- Привличане на дипломирани специалисти, които не работят по специалността, в т.ч. чрез осигуряване на възможност за надграждане и опресняване на знанията;
- Насърчаване на придобиването на техническа квалификация на лицата с висше образование, които желаят промяна в кариерата (икономисти, бизнес администратори и др.)

Изграждане на устойчива и ефективна връзка между висшите училища и пазара на труда. Основни моменти, касаещи тази връзка са свързани с: пазара на труда и потребностите от специалисти с висше образование; стратегически значими професионални направления и реализация на пазара на труда; регионални измерения: недостиг от специалисти и значимост на висшите училища; сътрудничество между бизнеса и висшите училища.

Потребност от инвестиции във висше образование за изграждане на висококвалифицирани специалисти.

Стратегически значими области на образованието, със значителен дефицит на национално и регионално ниво в краткосрочен и дългосрочен план

Кои са стратегически значимите области на образованието.

Специалисти необходими за развитие на високотехнологични производства и интензивни на знания услуги

Относително популярни в България области на образованието, за които обаче е налице осезаема потребност от добре подготвени кадри в съответствие с установените международни стандарти. „Социални, стопански и правни науки“, „Хуманитарни науки“, „Аграрни науки и ветеринарна медицина“, „Сигурност и отбрана“. Регионални измерения: недостиг от специалисти и значимост на висшите училища

Регионалните пазари на труда:

- Специфични несъответствия
- Специфични потребности
- Специфично предлагане
- Наличието на ВУ има роля

Локацията на ВУ оказва влияние върху регионалната реализация на завършилите (заедно с други ключови фактори).

Фактори, оказващи влияние върху регионалния недостиг от специалисти с висше образование. Наличието на ВУ в региона/областта.

• Съществена степен на регионална реализация на студентите – в по-малка или по-голяма степен при всички професионални направления и ВУ.

• Привличане на студенти, част от които остават в региона и задържане на млади хора в региона.

Социалноикономически фактори са свързани със:

- Технологично развитие на региона/областта

- Очакван недостиг от човешки ресурси с висше образование по райони за планиране (на база на фактическото и очакваното развитие на икономическите сектори и на най-търсените професии в тях).
- Базови потребности от ВУ по райони за планиране и професионални направления (в зависимост от очаквания недостиг на пазара на труда).
- Някои ползи от наличието на ВУ във всички райони за планиране (осигуряване на базовите и всички други потребности).
- Преодоляване на недостига от специалисти с висше образование на регионално ниво. Установяване на партньорства между местния бизнес и регионалните ВУ. Повишаване на иновационната активност на местните предприятия. Повишаване на конкурентно-способността на регионите.

Сътрудничество между бизнеса и ВУ, 34 висши училища са си партнирали с бизнеса при разработване на учебни програми и учебно съдържание. Форми на сътрудничество:

- Участие в настоятелства.
 - Участие в актуализирането на учебни програми.
 - Участие във формални и неформални срещи на тема подготовката на висшистите за пазара на труда.
 - Участие на студентите в практики и стажове.
 - Съвместни научно-изследователски Дейности.
- Участие в практики и стажове.
Кариерни центрове.

Един от всеки трима студенти е участвал във форуми, обучения и събития, организирани от кариерния център във ВУ. Един от всеки трима студенти заявява, че кариерния център във ВУ му е помогнал да намери практика/стаж. Един от всеки пет студенти заявява, че кариерния център във ВУ му е помогнал да намери работа. Седем от десет студенти оценяват високо работата на кариерния център в тяхното ВУ.

Студентски стажове. Един от всеки двама студенти е участвал в практика/стаж по време на обучението си Малко под 62% от студентите смятат, че получават от ВУ достатъчно подкрепа за участие в практики/стажове. Средно 75% от студентите в страната са по-скоро и напълно съгласни, че стажовете и практиките им са били добре интегрирани в графика на учебната им програма.

Препоръки за преодоляването на дисбалансите между пазара на труда и висшето образование:

- Повишаване на качеството на висшето образование.
- Стимулиране развитието на интердисциплинарна специализация – например съчетаваща STEM направления с хуманитарните, социалните и стопанските науки.
- Обвързване на субсидираните места за обучение на студенти с качеството на образование и наука във висшите училища.
- Подобряване на връзката между учебното съдържание и реалните нужди на пазара на труда.
- По-ефективно сътрудничество между бизнеса и ВУ.
- Стимулиране на научно-изследователската и развойната дейност на преподавателите във ВУ, в т.ч. и извършването на такава в практиката (бизнеса, финансовия сектор, публичната администрация и т.н.).
- Ефективно кариерно ориентиране.

- Насърчаването на интереса към ключовите професионални направления и стимулирането на реализация на българския пазар на труда.

Заклучение

През последните години броят на завършилите висше образование по отделните професионални направления не отговаря напълно на потребностите на пазара на труда. Необходими са целенасочени мерки, насочени към формирането на ключови умения и изграждането на висококвалифицирани специалисти в онези сфери, които са решаващи за социалноикономическото развитие и сигурността на страната.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Заповед на Министъра на образованието № РД09-1610/ 20.07.2020 г. <https://www.mon.bg/bg/100869>.
- [2] КЛаДА – БГ – <https://clada-bg.eu/bg/>.
- [3] Национална програма за развитие: България 2030 - <https://www.minfin.bg/bg/1394>.
- [4] Национална програма Цифрова България, 2025, https://www.mtict.government.bg/sites/default/files/uploads/it/cifrova_bulgariya_2025.pdf.
- [5] Национална стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017 - 2030 година - <https://mon.bg/bg/143>.
- [6] Програма “Цифрова трансформация на България за периода 2020 – 2030 г. https://www.mtict.government.bg/sites/default/files/cifrova_transformaciya_na_bulgariya_za_peri_oda_2020-2030.pdf.
- [7] Рамка за цифрова компетентност на преподавателите (DigCompEdu).
- [8] РАЦИО – http://195.96.236.171/ratio/?page_id=258.
- [9] Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 – 2030 г. <http://strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg- BG&Id=5238>.
- [10] <https://mon.bg/bg/100770>.
- [11] <https://rsvu.mon.bg/rsvu4/#/media-article/110>.
- [12] Recommendation 2006/962/EC on key competences for lifelong.

Име на автора: Христо Христов

Месторабота: Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“

e-mail: hristov63@abv.bg

АНАЛИЗ НА ИНДИКАТОРИТЕ В ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ УСЛУГИ ЗА СЕКТОР СИГУРНОСТ

ЦВЕТЕЛИНА И. МЕТОДИЕВА

ANALYSIS OF INDICATORS IN EDUCATIONAL SERVICES FOR THE SECURITY SECTOR

TSVETELINA I. METHODIEVA

ABSTRACT: *Undoubtedly, the first goal of educational institutions is to provide a quality educational service. This applies to all levels and forms of education and to all countries. The practice not only in the Republic of Bulgaria, but also in other countries shows that public higher education institutions can be an equal participant in the market of educational services and even surpass private schools in quality.*

KEYWORDS: *analysis, indicators, dynamics of the competitive environment, the rating system.*

Въведение

Образованието е основната движеща сила и основа на всяко общество и поради това то изисква специално внимание, особено когато неговата ефективност и конкурентоспособност се влияят от динамични събития в обществото. Без съмнение, първата цел на образователните институции е предоставянето на качествена образователна услуга. Това се отнася за всички степени и форми на образование и за всички страни. Практиката не само в Р България, но и в другите страни показва, че държавните висши училища могат да бъдат равностоен участник на пазара на образователни услуги и дори да превъзхождат по качество частните училища.

За да следваме основната цел, а именно качеството на образование се изисква следването на адекватна управленска политика, която пък от своя страна изисква задълбочен количествен и качествен анализ.

Целта на доклада е да се анализират данните от групата индикатори представени от Рейтинговата система, за да се определят водещите университети провеждащи обучение в професионално направление 9.1. Национална сигурност.

Основната информация в рейтинговата система е представена чрез индикатори. Тези индикатори са формирани в резултат на събрана богата статистическа информация от централизирани регистри и проведени анкетни проучвания сред студенти, преподаватели и административни и ръководни служители във висшите училища, както и сред работодатели, които наемат кадри с висше образование. Индикаторите са разделени в 6 тематични групи според основните категории, по които се оценяват висшите училища. Тези групи са: Учебен процес; Научни изследвания; Учебна среда; Социално-битови и административни услуги; Престиж; Реализация на пазара на труда и регионална значимост. Системата предоставя достъп на потребителите до голям масив от данни за българското висше образование. За разлика от други рейтингови системи, които дават на потребителя достъп само до финалното подреждане, Рейтинговата система на висшите училища в България представлява едновременно и информационна система с възможно най-голяма достъпност на значителна част от първичните данни и прозрачност по отношение на използваните тежести и изчислителни процедури.

При изготвянето на системата са използвани индикатори в различни мерни единици (брой, оценка по скала, процент, лева и т.н.), затова се налага унифициране на стойностите

им по статистическа процедура, наречена „стандартизирани z точки“, която ги привежда в един мащаб и едновременно с това запазва наредбата и пропорциите между тях. Стандартизирането се извършва по класически метод, който използва средна аритметична стойност и стандартно отклонение. Изчислението преминава през следните основни стъпки:

- Пресмятат се средни аритметични стойности – за всеки от индикаторите се изчислява средната аритметична за цялата изследвана съвкупност общо – $mean_{gr}$.

- Пресмятат се дисперсии за всеки от индикаторите $\sigma_{gr} = \sqrt{\frac{1}{N-1} \sum (x_i - mean_{gr})^2}$, където i се движи по броя на единиците в изследваната съвкупност, а общият брой единици в нея се отбелязва с N . Тази величина показва колко се отличават, средно взето, отделните случаи от средната им величина.

- Пресмятат се стандартизираните точки $Zi_{gr} = \frac{(x_i - mean_{gr})}{\sigma_{gr}}$ ез тази процедура разпределението на стойностите на индикатора се транслира и се получава средна 0 и дисперсия 1 (в рамките на изследваната съвкупност), като наредбата и пропорциите между стойностите на отделните единици се запазват. За да се преобразуват стандартизираните точки в точки между 0 и 100, се прави още една трансформация $Zi = * 20 + 50$ На стойностите по-малки от 0 и по-големи от 100, т.е. тези, отличаващи се от средната с повече от 2.5 стандартни отклонения, се дават съответно значения 0 и 100 [1].

Анализът на броя на висшите училища, които предлагат обучение и тяхното разпределение по региони, установява тенденция за запазване на броя на ВУ, предлагащи обучение по професионално направление 9.1. Национална сигурност в региона на Източна България в сравнение с данните от 2016 г., когато се е наблюдавало повишаване на ВУ, предлагащи обучение в същото професионално направление.

В рамките на Рейтинговата система могат да се правят стандартизирани и собствени класации на висшите училища в избрано професионално направление. Класациите се формират на базата на избрани индикатори и придадена им тежест (значимост), с която те участват при формиране на крайната оценка. При *стандартизираните класации* броят на индикаторите и тяхната значимост при определяне на оценката за висшите училища са предварително фиксирани и потребителите не могат да ги променят. При *собствените класации* потребителят има възможност сам да избере индикаторите, по които иска да сравни висшите училища в дадено професионално направление и сам да определи значимостта на всеки от тях при формирането на крайната оценка.

Броят на висшите училища, които провеждат обучение в професионално направление 9.1. Национална сигурност, определени според данните от Рейтинговата система са десет: Академия на Министерството на вътрешните работи; Военна академия „Г. С. Раковски“, Университет по библиотекознание и информационни технологии, Русенски университет „Ангел Кънчев“, Национален военен университет „В. Левски“ – В. Търново, Нов български университет – София, Варненски свободен университет „Черноризец храбър“, Шуменски университет „Еп. К. Преславски“, Висше училище по сигурност и икономика – Пловдив, Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград.

Извън Рейтинговата система обучение по професионалното направление извършват още 2 висши училища, акредитирани по професионалното направление през последните години: Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“ и Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ [2].

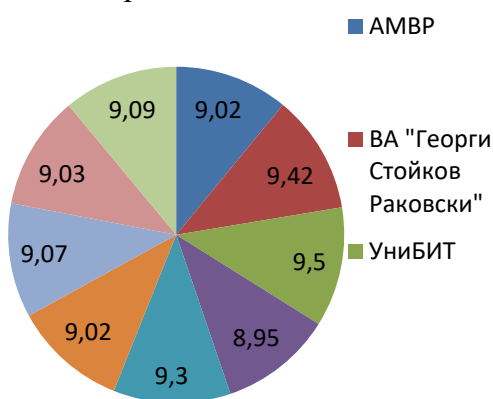
Броят на ВУ, предлагащи обучение по професионално направление 9.1. Национална сигурност, в регион централен, североизточен и югоизточен на Р. България е седем: Варненски свободен университет, Национален военен университет „В. Левски“, /Факултет „Артилерия, ПВО и КИС“ Шумен/, Русенски университет „Ангел Кънчев“;

Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“; Шуменски университет „Епископ К. Преславски“.

Според данните в Рейтинговата система позицията на Шуменски университет „Епископ К. Преславски“ по ПН за 2021 г. е шесто място от десетте ВУЗ атестирани в Рейтинговата система по професионалното направление с общ резултат - 41. Общото класиране е както следва:

1. Академия на МВР - 56.
2. Военна академия „Георги Стойков Раковски“ - 51.
2. Университет по библиотекознание и информационни технологии – 51.
3. Русенски университет „Ангел Кънчев“ – 48.
4. Национален военен университет „В. Левски“ – В. Търново – 47.
5. Нов български университет - 45.
6. Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“ – 41.
6. Шуменски университет „Еп. К. Преславски“ -41.
7. Висше училище по сигурност и икономика –Пловдив -40.
8. Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград - 37.

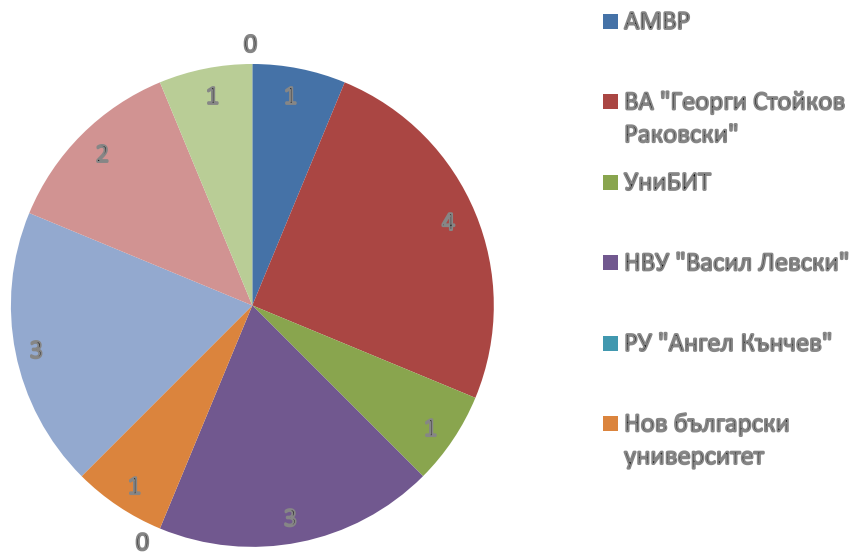
Спрямо класацията в Рейтинговата система, индикаторите от Учебен процес представят университетите в следния ред:

Фиг. 1 Разположение на университетите по индикатори Учебен процес, спрямо класация в Рейтинговата система

На базата на проведен анализ на данни по група индикатори Учебен процес, е видно, че Шуменският университет „Епископ Константин Преславски“ в професионално направление 9.1. Национална сигурност има добри и водещи позиции в следните показатели: удовлетвореност от учебния процес, участие в стажове, оценка на възможности за мобилност и международна мобилност. Анализа сочи, че индикатори с нулев показател са: регулирани специалности, съвместни програми с чуждестранни висши училища и участие в съвместни програми с чуждестранни висши училища.

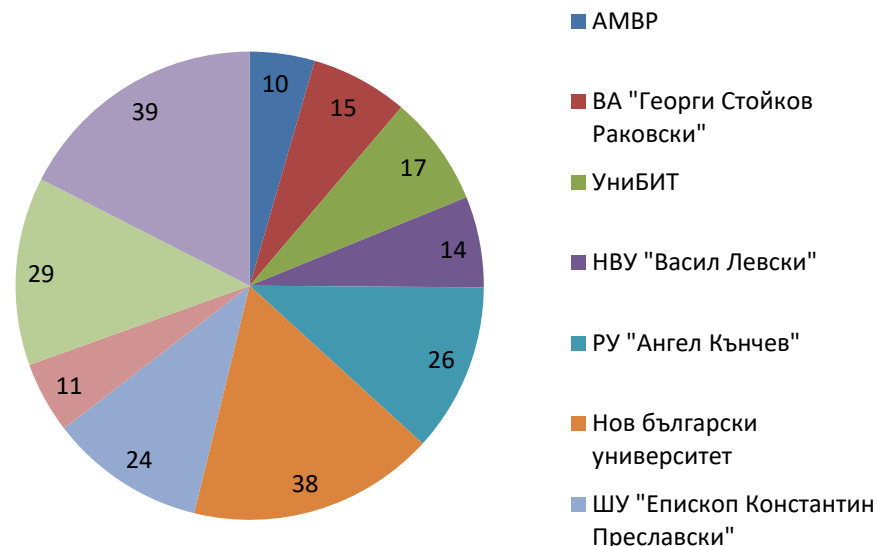
Данните по група индикатори Научни изследвания, по критерий брой докторски програми в професионалното направление на висшите училища показват, че АМВР, УниБИТ, Нов български университет и ВСУ "Черноризец Храбър" има по една докторска програма в професионално направление 9.1. Национална сигурност, най-висок брой докторски програми имат само във ВА "Георги Стойков Раковски" - четири, НВУ "Васил Левски" и ШУ "Епископ Константин Преславски" имат по три докторски програми в направлението, ВУСИ обучават докторанти в две докторски програми, а в РУ "Ангел Кънчев" и ЮЗУ "Неофит Рилски" нямат докторски програми по направлението.

Фиг. 2 Брой докторски програми в професионалното направление на висшите училища

На базата на направеният анализ на данните по група индикатори Научни изследвания е направен следният извод, че индикатори, в които професионалното направление на ШУ "Епископ Константин Преславски" има добри и водещи позиции са: брой докторски програми в професионалното направление, брой докторски програми във висшето училище, съотношение докторанти към студенти, общо средства за НИД на студент, привлечени средства за НИД на студент.

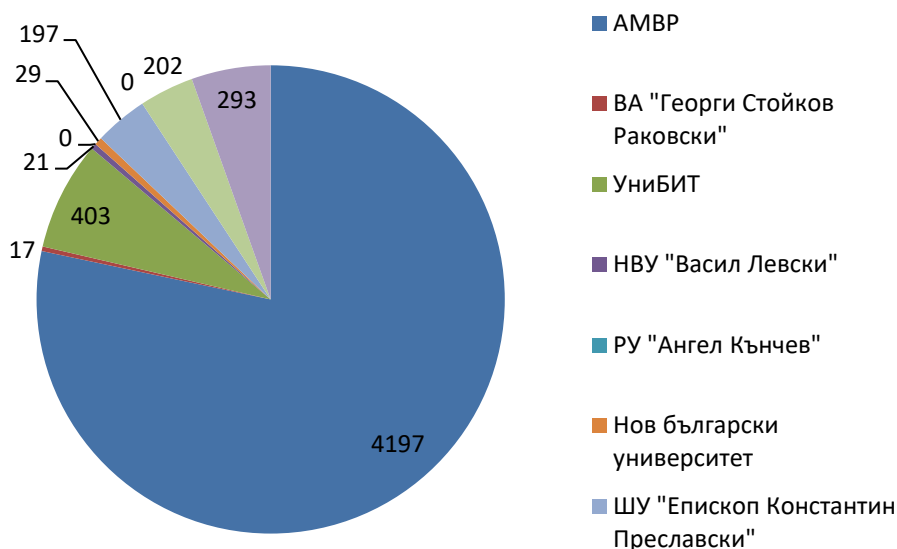
На фиг. 3 е изобразен критерият „Информационно обезпечаване на обучителния процес“ от групата индикатори Учебна среда, спрямо данните от Рейтинговата система.

Фиг. 3 Учебна среда - информационно обезпечаване на учебната среда на студенти

Анализа показва, че спрямо този показател ЮЗУ "Неофит Рилски" е на първо място по информационна обезпеченост на обучението, второ място заема Нов български университет, а на трето място се нарежда ШУ "Епископ Константин Преславски".

Индикатори, в които професионалното направление в ШУ "Епископ Константин Преславски" има добри и водещи позиции са: стопански инвентар и информационно обезпечаване. По този критерий университета няма индикатор с нулеви стойности.

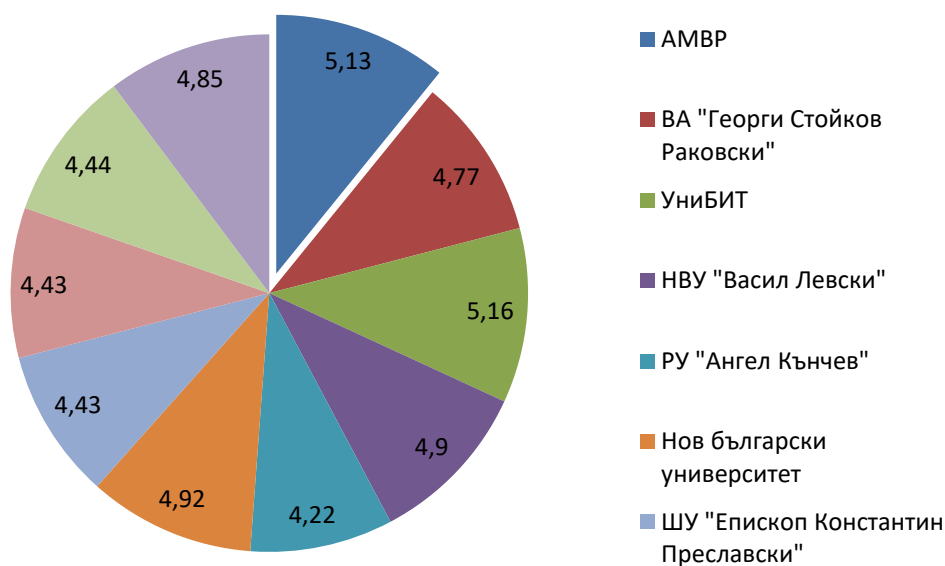

Фиг. 4 Социално-битови и административни услуги – стипендии

Данните от критерия „социално-битови услуги“, сочат, че АМВР са водещи в индикатора стипендии, УниБИТ са на второ място по точки в същия критерий, трето място заемат НВУ "Васил Левски", след това са ВСУ "Черноризец Храбър" и ШУ "Епископ Константин Преславски".

По този критерий индикатори, в които професионалното направление има добри и водещи позиции са: удовлетвореност от социално битовите и административни услуги, самооценка на администрацията за социално-битовите и административни услуги.

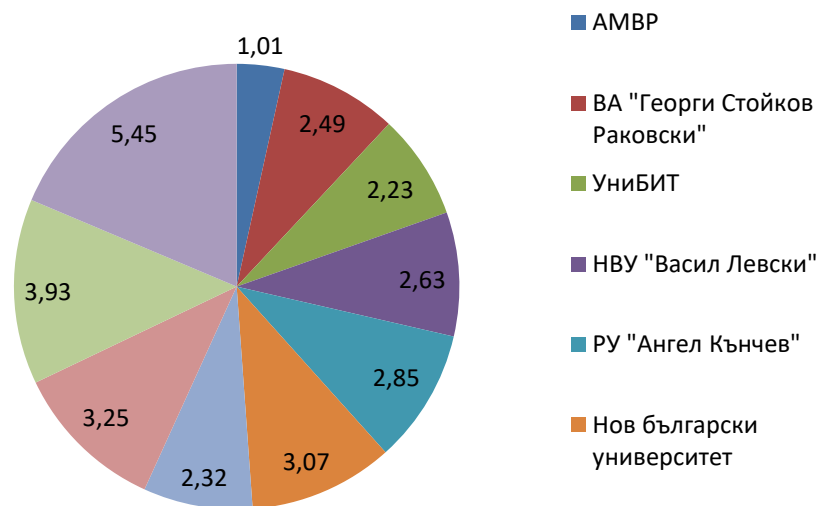
Шуменския университет няма индикатори с нулев показател по критерий „Социално – битови услуги“.

Фиг. 5 Престиж - среден успех от дипломата за завършено средно образование

На фиг. 5 е изобразена подредбата на университетите, по индикатора „Престиж“, спрямо данните от Рейтинговата система. Критерият, който тук се разглежда е среден успех от дипломата за завършено средно образование. Запазва се и редът на подредба спрямо критерия „престиж сред студентите“.

На базата на извършеният анализ стана видно, че индикатор с нулев показател тук се явява наличието на чуждестранни студенти за обучение в професионалното направление в АМВР, НВУ "Васил Левски", РУ "Ангел Кънчев", ВУСИ-Пловдив и Шуменския университет. За повишаване на резултата по този критерий е необходимо да се планират мероприятия за привличане на чуждестранни студенти.

Фиг. 6 Безработица сред завършилите

Анализа на данните по група индикатори „Реализация на пазара на труда“ показват, че най-висока е безработицата сред завършилите в ЮЗУ "Неофит Рилски", а най-ниска е сред завършилите в АМВР, като тук Шуменския университет се подрежда на трето място.

Заклучение

В обобщение могат да се направят следните изводи:

- Силни страни от гледна точка на конкурентно-способността на професионалното направление в изследваните университети са по критериите „научни изследвания“ и в по-малка степен „учебна среда“ и „социално – битови и административни услуги“.

- Слаби страни и проблемни моменти с оглед на конкурентността на професионалното направление са по критериите: Учебен процес - съвместни програми с чуждестранни висши училища и участия в такива и Престиж - липсата на чуждестранни студенти.

Установена е тенденция на запазване броя на ВУ, предлагащи обучение по професионално направление 9.1. Национална сигурност в региона на източна България.

Целесъобразно е използването на възможностите на програма „Еразъм“ за осъществяване на външна мобилност на студенти и преподаватели, а така също и планиране и провеждане на мерки за повишаване престижа на професионалното направление сред студенти и работодатели. Необходимо е провеждането на конкретни мерки с институциите от сектора за сигурност на Р. България в североизточна България с цел повишаване на индикаторите на ШУ „регионална реализация на позиция за висше образование“ и „безработица сред завършилите спрямо средната за региона на висшето училище (съотношение)“. Организиране и провеждане на целенасочена и активна кандидат студентска кампания на Шуменския университет ще допринесе за повишаването на всички от изследваните индикатори.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Методология на Рейтинговата система на ВУ 2021.pdf, стр. 21

[2] <https://rsvu.mon.bg/rsvu4/#/predefined-rankings>, 31.01.2022 г.

Адрес за кореспонденция: гл. ас. д-р Цветелина Илиева Методиева, ШУ „Епископ Константин Преславски“.

ЗА ПРОФЕСИОНАЛНАТА И ПРЕДМЕТНА ИДЕНТИЧНОСТ НА СПЕЦИАЛНОСТ „ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ПРЕСТЪПНОСТТА И ОПАЗВАНЕ НА ОБЩЕСТВЕНИЯ РЕД“

БЕАТРИС С. ЙОРДАНОВА

Анотация: В статията се обосновава необходимостта от преразглеждане на Държавния регистър на специалностите във висшите училища на Република България и Наредбата за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалност право с оглед възстановяване на професионално направление „Държава и право“ като област на висше образование и въвеждане на ОКС „Бакалавър“ за специалност „Право“.

Ключови думи: държава, право, висше образование, области на висше образование, професионални направления, държавни изисквания.

FOR THE PROFESSIONAL AND SUBJECT IDENTITY OF THE SPECIALTY "CRIME AND PUBLIC ORDER PROTECTION"

YORDANOVA, BEATRIS S.

Abstract: The article substantiates the need to revise the Public Register of specialties in higher education in the Republic of Bulgaria and the Ordinance on uniform state requirements for higher education in Law specialty with in order to restore the professional field "State and Law" as a field of higher education and introduction to bachelor degree in Law (B.L).

Key words: state, law, higher education, areas of higher education, professional fields, state requirements.

Проблемът за професионалната и предметна идентичност на специалност „Противодействие на престъпността и опазване на обществения ред“ (ПШООР) след двадесетгодишно латентно състояние започва да се пробужда. Един от признаците за това е официалното му поставяне в писмо на Националната агенция за оценяване и акредитация (НАОА) до ВСУ „Черноризец Храбър“, в което препоръчва наименованията на част от специалностите от професионално направление „Национална сигурност“, разкрити в Юридическия факултет да бъдат прецизирани, тъй като са „тангентиращи“ към професионално направление „Право“ и поради това не са в пълно съответствие с професионално направление „Национална сигурност“.¹¹

ВСУ „Черноризец Храбър“ е първият български университет, който през 1995 г. започва да подготвя специалисти с висше образование в сферата на сигурността извън ведомствените (военни и полицейски) висши училища. Първата програмна акредитация е получена в условията на действие на Постановление № 86 на МС от 1997 г. за утвърждаване на Държавен регистър на образователно-квалификационните степени по специалности във висшите

¹¹ Вж. Писмо на НАОА с изх. № 137/08.02.2021 г. във връзка с програмна акредитация на ПН 9.1. НС във ВСУ.

училища на Република България¹² и Наредбата за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалностите „Защита на националната сигурност“ и „Противодействие на престъпността и опазване на обществения ред“¹³ от професионално направление „Държава и право“ за образователно-квалификационните степени „бакалавър“ и „магистър“. В тези два подзаконовни акта, специалност „Противодействие на престъпността и опазване на обществения ред“ е включена в Професионално направление „Право“, заедно с още три специалности – право, международни отношения и защита на националната сигурност.

С Постановление № 125 на МС от 24.06.2002 г.¹⁴ обаче е утвърден нов Класификатор на областите на висше образование и професионалните направления. В него е създадено самостоятелно професионално направление „Национална сигурност“, което заедно с професионално направление „Военно дело“ са включени в област на висше образование „Сигурност и отбрана“.

Според легалното понятие отбрана¹⁵ и неговото дефиниране в теоретичните разработки¹⁶ с понятието отбрана се обозначава система от политически, икономически, военни, социални и други дейности за:

- създаване, поддържане и използване на необходимите ресурси на страната за формиране и поддържане на стабилна среда на сигурност;

- защита на територията и населението при военни заплахи и във военно време;

- създаване, поддържане и управление на националните ресурси и средства за отбрана на страната извън ресурсите и средствата по стратегическите планове и планове за операции на въоръжените сили.¹⁷

Практическият резултат от така създадената нормативна база, десет години след влизането в сила на новия Държавен регистър (2012 г.) се илюстрира от факта, че „обучението в областта на сигурността в България е насочено в поне 5-6 научни направления... право, икономика, политология, национална сигурност, администрация и управление“.¹⁸

Влизането в сила на новия държавен класификатор и отпадането на наредбите за единните държавни изисквания на специалностите от нерегулираните професионални направления, обаче не води до промяна на

¹² ДВ, бр. 24 от 1997 г., с. 2-7

¹³ ДВ, бр. 108 от 1997 г., с. 2-4

¹⁴ ДВ, бр. 64 от 2002 г., с. 11

¹⁵ ЗОВС на РБ, чл.3(1), ЗОВС, ДВ, бр. 35 от 2009 г., с изм. и доп.

¹⁶ Люцканов Е. Националната отбранителна система на Република България в многополярния свят. В: Проблеми на националната сигурност. Сборник с доклади. ВСУ „Черноризец Храбър“, 2020, ISSN 1313-7263 (кн. 37, серия „Юридически науки и обществена сигурност“), с. 23-32

¹⁷ ЗОВС, чл.3(1), ЗОВС, ДВ, бр. 35 от 2009 г., с изм. и доп.

¹⁸ Димитров, Д. Университетското образование в областта на сигурността – необходимост от интердисциплинарен характер, Научен алманах на ВСУ „Черноризец Храбър“, Серия „Юридически науки и обществена сигурност“, кн. 20, 2012, с. 65

учебните планове на специалностите в Професионално направление „Национална сигурност“ на ВСУ „Черноризец Храбър“. Причината е в тяхното голямо търсене в страната и чужбина, за което свидетелстват два факти:

- към 01.06. 2012 г. определеният капацитет от НАОА за ОКС „бакалавър“ в професионално направление „Национална сигурност“ на ВСУ „Черноризец Храбър“ е 2 400 обучаеми и е запълнен близо 98,5 % (2 361 студента). Общият капацитет на всички останали шест висши училища също е 2 400, като е запълнен едва 48 % (1 152 студента).

Освен това ВСУ „Черноризец Храбър“ е единственото висше училище, което обучава студенти-чужденци в професионално направление „Национална сигурност“ – от Кипър, Украйна и Турция (общо над 350 студента).¹⁹

След 2012 г. специалностите в сферата на сигурността преживяват истински „бум“ в българското висше образование, най-вече заради „привлекателната“ държавна субсидия – около три пъти по-висока от тази за право или икономика. Понастоящем 13 български висши училища имат акредитация в професионално направление „Национална сигурност“, като предлагат 28 бакалавърски и 75 магистърски специалности, в които се обучават над 5 500 студента.²⁰ Около 2 000 от тях са в специалности, учебните планове, на които са насочени към правоохранителната сфера. Те трябва да подготвят специалисти, които притежават правни знания и умения да ги прилагат. Това е така, тъй като в демократичното общество правоохранителната дейност се характеризира с няколко съществени признака, нито един от които не може да бъде игнориран:

- това е функция на държавата;
- предназначена да защити правото;
- осъществява се от компетентни органи;
- чрез прилагане на юридически мерки за въздействие;
- в строго съответствие със законите на страната;
- при стриктно спазване на реда, установен по законодателен път.

Такова обучение е в състояние да обезпечат единствено Академията на МВР и университетите, в които са разкрити юридически факултети. Затова в останалите висши училища изобилстват специалности, които дори само по названието си би трябвало да бъдат отнесени към специалности като мениджмънт (Организация и мениджмънт на корпоративната сигурност), икономика („Логистика на сигурността и отбраната“, авиация („Организация и използване на въздушното пространство в полето на сигурността и отбраната“) и други подобни.

Много важен фактор за изясняване на идентичността на каквото и да е са неговият произход и средата на съществуване и развитие. За първи път специалност ППООР е разкрита преди повече от петдесет години в тогавашната Висша специална школа на МВР. Предназначението е било - подготовка на кадри

¹⁹ Христов, П. Концептуалната основа на професионално направление „Национална сигурност“ на ВСУ „Черноризец Храбър“ – фактор за стабилност и развитие, Научен алманах на ВСУ „Черноризец Храбър“, Серия „Юридически науки и обществена сигурност“, кн. 20, 2012, с. 19

²⁰ Вж. Bulgarian University rankings, 2020, Volume 1, p. 60-61

с висше образование, чрез които държавата да реализира своята правоохранителна функция.

Възникването на правото като специфичен социален регулатор и на държавата, която разполага с необходимите средства за осъществяване на нормативните изисквания и най-вече практическата реализация на идеята за разделение на властите, прави възможно появата на категорията „правов ред“. В този смисъл, съвременната демократична държава е призвана да създава и да поддържа такъв правов ред, който да осигури благосъстоянието и сигурността на всички свои граждани.

Самият правов ред (способ) за регулиране на обществените отношения съществува там, където и когато се реализират нормативните предписания, които се съдържат в законите и в другите правни актове. Той се осигурява от четири взаимнообусловени функции на държавата – правотворческа, правоприлагаща, правораздавателна и правоохранителна.

От тази гледна точка, първият учебен план на специалността ППООР логично е изготвен на базата на учебния план на специалност „Право“ в СУ „Климент Охридски“. За целта, модулът от гражданско-правни дисциплини е заменен с блок „специални дисциплини“ от рода на „Охрана на обществения ред“ и „Оперативно-издирвателна дейност“, които са генетично свързани с правото.

Този подход, заимстван от съветската практика, всъщност е класически продукт на немско-пруската полицейско-правна школа от 19-ти век. За основоположник се смята Вилхелм Щибер (1818–1898), юрист, доктор по право, който обосновава и въвежда за първи път практика при която полицията в дейността по разкриване на престъпления и техните извършители да издирва доказателства, да организира тяхното опазване и да подпомага следствените органи да ги изземват в съответствие със законодателно установения наказателно-правен ред. Щибер влиза в историята като организатор на първия съдебен процес срещу комунисти (Кьолн, 1852 г.). През 1860 г. осъществява продължителна командировка в Русия, за да консултира реорганизацията на царската полиция. Структурата и особено организацията на работата, която възприема руската охранка, копира опита на Германия и Австрия. Руският принос е, че генералите от жандармерията Зубатов и Заварзин, не само доразвиват практически идеите на Щибер, но и ги систематизират в учебни помагала и теоретични разработки, основните положения от които са актуални и до днес.

Върху концептуалния модел на Щибер, макар и в различна степен, е базирана съвременната подготовка на полицейски офицери в страните, възприели континенталната правна система. Именно типичното за нея разделяне на правото на няколко двойки дялове – публично и частно, материално и процесуално и международно и вътрешно е залегнало в изработването на първия учебен план за специалност ППООР в Академията на МВР.

Чрез приемането на Държавния регистър на образователно-квалификационните степени по специалности във висшите училища на Република

България (ПМС № 86/97 г.)²¹ и Наредбата за единните държавни изисквания (НЕДИ) за придобиване на висше образование по специалностите „Защита на националната сигурност“ и „Противодействие на престъпността и опазване на обществения ред“ (ПМС № 421/97г.)²² от професионално направление „Държава и право“ за образотелно-квалификационните степени „бакалавър“ и „магистър“, „моделът Щибер“ е нормативно заложен през 1997 г. в учебния план на специалност ППООР в АМВР. В посочените подзаконови актове специалностите ППООР и „Право“ не само са поставени в едно и също професионално направление - „Държава и право“, но в групата на задължителните учебни дисциплини за специалност ППООР са включени 15 правни дисциплини. Определеният минимален хорариум е като за специалност „Право“, като за някои (Обща теория на правото и Наказателно право) даже го надвишава.

Нормативно предпоставеното, по този начин, високо ниво на правна подготовка на курсантите от Факултет „Полиция“ е съхранено в учебния план, независимо от необяснимото, преместване в сега действащия „Класификатор на областите на висше образование и професионалните направления“ на специалност ППООР в една област на висше образование с военното дело. (ПМС № 125/2002).²³

Допълнителна гаранция за качество на подготовката на курсантите по правните дисциплини е привличането като преподаватели в АМВР на такива имена от юридическите факултети като проф. Стефан Стойчев, проф. Димитър Михайлов, проф. Георги Петканов, проф. Александър Воденичаров, проф. Дончо Хрусанов, проф. Георги Бойчев, проф. Симеон Тасев, проф. Александър Стойнов и редица други.

Този факт е оценен по достойнство от органите на законодателната и изпълнителната власт:

- веднъж, като законодателят приема, че за разследващи полицаи се назначават единствено юристи и завършилите ППООР в АМВР.(чл. 217, ал. 1 ЗМВР), което изключение през 2014 г. е допълнено с разпоредба, по силата на която завършилите АМВР получават привилегиата да бъдат назначавани за разследващи полицаи без да се явяват на конкурс (чл. 156, ал. 2 ЗМВР).

- втори път - МОН разрешава разкриването във факултет „Полиция“, а НАОА акредитира с много високи оценки (от 9,08 до 9,27) пет докторски програми в професионално направление „Право“ – по административно право и процес, наказателно право, наказателен процес, криминалистика и криминология.

Известно е, че повечето от випускниците от специалност ППООР на АМВР се назначават като разследващи полицаи. Тази категория служители на МВР разследват над 90% от извършените в страната престъпления. Те работят при несравнимо по лоши условия на труд от прокурорите и следователите, при нерегламентирано работно време и с три пъти по-ниско трудово възнаграждение.

²¹ ДВ, бр. 24 от 1997 г., с. 2-7

²² ДВ, бр. 108 от 1997 г., с. 2-4

²³ ДВ, бр. 64 от 2002 г., с. 11

Породеното от тези обстоятелства желание за професионално и кариерно развитие, в съчетание с обществената потребност от по-ефикасно противодействие на престъпността дават отговор на въпроса - защо разследващите полицаи, възпитаници на АМВР желаят да надграждат своето образование. За своя сметка, те са се записвали и продължават да се записват за студенти в юридическите факултети, които предлагат задочна форма на обучение. Не е известно да има случай, при който някъде да не е признат изпит, положен в АМВР по дисциплина, хорариумът на която да отговаря на НЕДИ и да е проведен от хабилитиран преподавател. Дори да има такива случаи, те са по-скоро изключения.

В различни изминали периоди възпитаниците на АМВР са предпочитали различни юридически факултети – на СУ“СВ.Климент Охридски“, на ЮЗУ„Неофит Рилски“, на ПУ„Паисий Хилендарски“. След 2015 г. най-много такива студенти се записват във ВСУ „Черноризец Храбър“. Според нас, този факт се дължи най-вече на две главни обстоятелства:

едното - близо тридесетгодишното взаимноизгодно сътрудничество между двете висши училища,

второто – систематичното предсрочно освобождаване на хабилитирани преподаватели от АМВР, които продължават своята академична кариера във ВСУ „Черноризец Храбър“. Сред тях са шестима бивши ректори на АМВР (изброени са в съответствие с поредността на заемане на длъжността) – доц. д-р Петко Кипров (наказателно право), доц. д-р Валентин Недев (криминология), проф. д.ю.н. Йонко Кунчев (криминалистика), проф. д.ю.н. Румен Марков (наказателно право), проф. д-р Иво Великов (оперативно-издирвателна дейност), доц. д-р Бойка Чернева (обща теория на правото), един заместник ректор – проф. д-р Иван Сълов (наказателен процес) и дългогодишният декан на Факултет „Полиция“ - доц. д-р Валентин Тодоров (полицейско право).

В заключение, както натрупаният половинвековен практически опит, така и логиката на изведените в изложението правни и теоретични аргументи сочат, че направената от НАОА препоръка е неоснователна от гледна точка на теорията и практиката. По-важно е, че те сочат към необходимостта от преразглеждане на Държавния регистър на специалностите във висшите училища на Република България и Наредбата за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалност право с оглед възстановяване на професионално направление „Държава и право“ като област на висше образование и въвеждане на ОКС „Бакалавър“ за специалност „Право“.

асистент Беатрис Светланова Йорданова, ВСУ „Черноризец Храбър“, гр. Варна,
beatris.yordanova@vfu.bg

Yordanova, Beatris Svetlanova, assist. Prof., VFU “Chernorizets Hrabar”,
beatris.yordanova@vfu.bg

ИЗПОЛЗВАНЕ НА МЕТОДИ ЗА ОЦЕНКА НА КУЛТУРАТА НА СИГУРНОСТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА НЕФОРМАЛНО ОБУЧЕНИЕ НА ПЕРСОНАЛА

ВЛАДИМИР В. ЯНКОВ

USING SECURITY CULTURE ASSESSMENT METHODS AS A TOOL FOR INFORMAL STAFF TRAINING

VLADIMIR V. YANKOV

***ABSTRACT:** Most organizations still see security as a technical issue that can only be addressed by security units or hiring security companies, and do not pay attention to the importance of the proper staff awareness about security measures and their motivation to be vigilant and to report unusual events and deviations from security rules and procedures. Such awareness training for non-security personnel can be reduced or even replaced by conducting well-planned interactive security culture assessment activities.*

Keywords: organizational culture, security culture, culture assessment, security education

ВЪВЕДЕНИЕ

Терористичните атаки през изминалите години в редица европейски държави очертават тенденция на увеличаващ се риск от терористична дейност. Поради значимостта на корпоративния сектор за националната сигурност, заплахите за сигурността на търговските дружества следват в голяма степен тенденциите на заплахите в глобален план, включвайки заплахи от радикализация, терористични действия, организирана престъпност и кибертероризъм. Противдействието на такива комплексни и дори все още невъзникнали заплахи зависи от правилното планиране, обучение, осведоменост, експлоатация и поддръжка, както и зависи от хората, които планират, управляват и поддържат системи за сигурност. От голямо значение също така са индивидуалното разбиране и ангажимент на персонала към ролята и отговорностите за сигурността, както и ангажимента за непрекъснато усъвършенстване, които се развиват чрез обучение и мотивация.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Повечето организации все още гледат на сигурността като на предимно технически въпрос, който може да бъде решен само чрез създаване на звена по охрана или наемане на охранителни фирми и не обръщат внимание на важността от правилна осведоменост на персонала по отношение мерките за сигурност, както и мотивирането му за поддържане на бдителността му по отношение на необичайни събития и отклонения от правилата и процедурите за сигурност. В общия случай изобщо липсва специализирано обучение по сигурност на персонала на търговските дружества.

Обучението и повишаването на осведомеността на персонала по отношение осигуряване сигурността на организацията е съществен елемент от развитието на ефективна култура на сигурност. Културата на сигурност е част от общата организационна култура в дружествата и представлява споделените вярвания и ценности в организацията, които определят как хората се очаква да мислят и да подхождат към сигурността.

Културата се развива бавно и трудно се поддава на промени, затова за поддържането и подобряването ѝ са необходими постоянни усилия, както и редовно оценяване, което ще спомогне за повишаване ефективността на тези усилия. За оценка на организационната култура и в частност културата на сигурност, се използват различни методи и инструменти, чрез които се събират необходимите за анализ данни като анкети, интервюта, фокус-групи, наблюдения, анализ на документи.^[1] Някои от тези инструменти, като интервютата, фокус-групите и наблюденията могат да бъдат интерактивни, т.е. изследователите в процеса на събиране на данни взаимодействат с персонала. Това взаимодействие позволява, освен постигане на непосредствените цели на изследването по събиране на данни за текущото състояние на културата, но също така да бъде повишена осведомеността на персонала по отношение на сигурността, включително и за осъзнаване заплахите за информационната сигурност.

През 2014 г. в АЕЦ „Козлодуй“ беше проведена самооценка на културата на ядрена сигурност по методиката на Международната агенция за атомна енергия, която включваше анкета, интервюта, наблюдения и преглед на документи. Тъй като това беше първата в света самооценка на културата на сигурност по тази методика в атомна централа, то тя имаше за цел да провери нейната приложимост в действаща атомна централа, но също така да се възползва от ползите на самооценката и да оцени текущото състояние на културата на сигурност в централата.

След приключване на самооценката бяха проведени неформални дискусии с членове на персонала, от които беше събрана обратна връзка за проведената самооценка. Оказа се, че служители несвързани със сигурността, които са били анкетирани или интервюирани, са обърнали внимание на въпросите и темите засегнати по време на самооценката и са започнали да се интересуват повече от тези теми. Това като резултат е довело до повишаване на техния интерес по отношение на въпросите, касаещи сигурността и оттам и до повишаване културата им на сигурност.

Обратната връзка от страна на персонала по сигурността, обаче не беше толкова положителна по отношение повишаването на тяхната осведоменост по въпросите на сигурността. Това е нормално, тъй като персоналят по сигурност е значително поинформиран по въпросите, касаещи сигурността от персонала несвързан с нея.

Изхождайки от тази обратна връзка и вземайки предвид факта, че персоналят, който не е свързан със сигурността, не се нуждае от задълбочено обучение по сигурност, може да се заключи, че методите за интерактивно събиране на данни от самооценки на културата на сигурност могат да се използват за повишаване информираността на служителите несвързани със сигурността, както и за мотивирането им да повишават знанията си. По този начин може да отпадне необходимостта от провеждане на редовно обучение по сигурност. Търговските дружества, които могат да си позволят да наемат постоянен персонал за повишаване културата на сигурност в дружеството или такива, които могат редовно да отделят от работа определени експерти за определен период, или могат добре да комбинират ежедневните им дейности с дейностите, свързани с повишаването на културата на сигурност, чрез провеждане на добре планирани интерактивни дейности по оценка на културата на сигурност могат да намалят или дори да заменят редовното обучение по сигурност на персонала, несвързан със сигурността, като същевременно събират данни за текущото ниво на културата на сигурност. Така ще мотивират персонала да усвоява необходимите знания от инструкциите, които в такъв случай е от съществено значение да са пълни, актуални и лесно достъпни.

При планирането на дейностите по оценка културата на сигурност, трябва да се вземат предвид и спецификите на съответната организация. Например, при провеждането

на самооценката на културата на сигурност в Индонезия в 3 изследователски реактора през 2012г. , са били включени по-голямата част от персонала като са успели да съберат екипи за провеждането на самооценката от общо 41 души. По време на самооценката са били анкетирани всички 624 служители на реакторите и са били интервюирани 128, т.е. 20% от персонала, като всички участници са били събрани наведнъж, за да попълнят анкетите и след това да проведат интервютата. ^[2]

Изследователските реактори, както и повечето непроизводствени съоръжения, могат да си позволят да ангажират по-голямата част от персонала с определена дейност. В АЕЦ „Козлодуй“, като работеща атомна централа с високо ангажиран персонал, не беше възможно такова интензивно провеждане на дейностите по оценка културата на сигурност. Поради това внимателното планиране е от съществено значение не само за ефективността на оценката, но и в още по-голяма степен при използване на интерактивните инструменти от нея за повишаване осведомеността и мотивацията на персонала. Това планиране трябва да включва добър подбор на темите и трябва да избягва участието на едни и същи служители в кратък срок, тъй като това няма да допринесе за значително подобряване на културата на сигурност, а е по-вероятно да насърчи апатия и пасивност. В тази връзка, при планирането на оценката на сигурност, трябва да се вземат предвид и другите оценки провеждани в организацията, например на мотивацията, лидерството и др. Още повече, ако едни и същи експерти участват в различни оценки, които се провеждат едновременно, полученото претоварване може да доведе до намаляване на тяхната ефективност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Интерактивните методи за събиране на данни за оценка културата на сигурност в дружествата могат да бъдат отлично допълнение или дори да заменят редовното обучение по сигурност, които поради характера си, освен че събират информация за текущото ниво на култура на сигурност, включват и ангажиране на персонала с извършваните дейности по оценка. Участието на персонала е много положително за обучението, като не само мотивира допълнително служителите, но също така дава обратна връзка в реално време за техния напредък и за текущото състояние на културата на сигурност.

ЛИТЕРАТУРА

1. International Atomic Energy Agency, Nuclear Security Culture, IAEA Nuclear Security Series No. 7, IAEA, Vienna 2008.
2. A. R. Antariksawan, K. Khairul, H. Umbara, E. Kristuti, and A. B. Purnomo, “Conducting Nuclear Security Culture Self-Assessments in Nuclear Research Facilities Using the IAEA Methodology,” Int. J. Nucl. Secur., vol. 4, no. 1, 2018.

*Автор: инж. докторант Владимир Василев Янков
Шуменски университет
E-mail: vladimir@vladoyankov.com*

РАБОТНА СЕСИЯ 2

***КОЛЕКТИВНИТЕ И НАЦИОНАЛНИТЕ ПОЛИТИКИ ЗА СИГУРНОСТ И
ОТБРАНА В КОНТЕКСТА НА СЪВРЕМЕННАТА СРЕДА ЗА
СИГУРНОСТ***

ФИЛОСОФСКИЯТ ДИСКУРС В ОБУЧЕНИЕТО ПО НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ

ДОБРОМИР Ж. ДОБРЕВ

DOBROMIR J. DOBREV

Abstract: In this direction, it is important to teach national security students an understanding of the humanistic European traditions. This implies the study of the Renaissance and the spirit that was brought to the continent during this period. Understanding Bulgaria as a European country with a long historical memory is a necessary condition for formulating our place in the European Union.

Keywords: Humanitarianism, Philosophy, Renaissance, National security

Хуманитаристиката и по-конкретно философският цикъл и политологията, оформят идеите на студентите за света и обществото. Познанието се съчетава с идеологията. В тази посока е важно на студентите по национална сигурност да се преподава в разбиране на хуманистичните европейски традиции. Това предполага изучаването на Възраждането и духа, който е донесен на континента през този период. Разбирането на България като европейска страна с дълга историческа памет е необходимо условие за формулиране на нашето място в Европейския съюз. Философията и в частност политологията може разбираемо да обясни, че евроатлантическите ценности, базирани на договорната теория и правата на човека, са и наш национален приоритет. Познанието и комуникирането на тези постановки, са прекият път към спечелването на ума и сърцето на студентите ни.

Самата философия възниква като следствие от човешкото любопитство и желанието да се опознае света. Това е платоновото разбиране за първото начало на философията. Така се развива философията, трупайки знания. По късно идва систематичното съмнение в достоверността на нашето знание. Изхода според основният „съмняващ се“ Рене Декарт е в мисленето. Само то не може да ни подведе и ни спасява от илюзиите на сетивата. В крайна сметка *Cogito, ergo sum* е всесилната формула на рационализма.

В края на миналият век, се утвърди разбирането, че точно знанието и комуникацията са най-висококачествената власт.

Американският политолог и футуролог Алвин Тофлър говори за различни степени на властта. В книгата му „Трусове във властта“ насилието е поставено на най-ниското стъпало.

„Главната слабост на грубата сила или на насилието е пълната липса на гъвкавост. В този вид властта може да бъде използвана само да наказва. Накратко, насилието е нискокачествена власт“ [1].

Следващата степен на властта според него е богатството. То дава много по-голямо разнообразие при прилагането на властта. Парите са добро средство за стимулиране и дават възможност за гъвкавост. Изводът е, че богатството е среднокачествена власт.

Като най-висока степен на властта в скалата на Тофлър е поставено знанието.

„В един филм, чието действие се разиграва в Куба по време на режима на диктатора Батиста, актьорът Шон Конъри изпълнява ролята на британски наемник. В една знаменателна сцена командващият войската на тирана казва: „Майоре, кажете кое е предпочитаното от Вас оръжие и аз ще Ви го набавя.“ На което Конъри отговаря: „Умът“ [1].

Освен всичко останало знанието може да ни спести използването на сила в определени ситуации, а също и разхищаването на пари. Нещо повече знанието е най-добрият способ за увеличаване както на силата така и на богатството. Съотношението между тези три степени се променя след края на индустриалната цивилизация.

Това означава, че от придатък към властта на парите и силата, знанието се превръща в тяхна водеща част. Става ни ясно защо битката за владение на знанието и на средствата за комуникация е все по-ожесточена.

Остава въпросът как да насочим знанието в полезна за обществото посока?

Европа има трагичният опит от двете световни войни и съпътстващите ги революции. Милионите жертви на идеологическите конфликти показваха нагледно какво се случва когато науките и технологиите изпреварят морала и нравствените устоя на обществото. Началото на ХХ век се характеризира с благоденствие и намаляване на дълбоко наслоените класови различия в Европа. Развиват се бързо естествените науки, медицината и комуникациите, военните технологии. Това развитие не е подкрепено от подобно движение на морала.

Резултатът са войни, революции и човеконенавистни идеологии в добрата, стара Европа.

След Втората световна война урокът беше научен и Европа пое по пътя на интеграцията и сътрудничеството. ЕС е формулата която прекъсва войните на Стария континент. Неговите ценности трябва да бъдат водещи в обучението на студентите по национална сигурност. Единствено философията и в частност политическата философия може в дълбочина да изясни идеологическите парадигми на нашето време, и да оформи хуманистичните принципи в миросгледа на нашите студенти.

Литература:

1. Тофлър, А. Трусове във властта. С., 1996, с. 27.

НЕЗАКОННОТО ПРЕМИНАВАНЕ НА ЧУЖДЕНЦИ ПРЕЗ БЪЛГАРСКО-ТУРСКАТА ГРАНИЦА – ЗАПЛАХА ЗА СИГУРНОСТТА

ПРОФ. Д.Н. МАРИЯ НЕЙКОВА

ХРИСТО ИЧЕВ

ILLEGAL CROSSING OF BULGARIAN-TURKEY BORDER AS THREAT FOR NATIONAL SECURITY

Abstract: The publication examines the migration processes along the Bulgarian-Turkish border, which generate crimes related to organizing and transporting to and from the state border, accommodation and other activities supporting the illegal residence of foreigners in the country.

Key words: illegal crossing of border, national security, migrants.

Последните месеци през българско - турската граница протичат процеси на миграция, като същите генерират престъпления, свързани с организиране, превеждане, превозване от и до държавната граница, настаняване и други дейности, подпомагащи незаконното преминаване и пребиваване на чужденци в страната. Интересът към незаконно преминаващите през българо-турската граница лица или така наречените „бежанци“, както и към вече преминали границата и пребиваващи на територията на Република България лица, чужди граждани, е голям от страна на криминалния контингент от Бургас, а също така и от вътрешността на страната. Криминално проявени, както и осъждани по линия „трафик на хора“ търсят начини за реализиране на „бърза печалба“, като с „минимален разход“ и „максимален риск“ правят „бързи пари“. Самата „схема“ се свежда до организатори, които са на високо ниво, логистици- на средна ниво, и на трето най-ниско ниво са преките изпълнители. Всеки има своята задача в престъпната дейност, която е добре организирана и се ръководи чрез комуникации в социалните мрежи. Умишлено се избягва използването на „преките линии“ на някой от мобилните оператори на пазара, защото това позволява по лесното прихващане на контактите между организаторите и участниците в схемата, както и тяхната комуникация, съобщения, а също така и движението им по клетки, което пък от своя страна разкрива маршрутите им на движение, както и местата които посещават. Освен това при добър анализ е възможно да се придобие и друга допълнителна и значима информация за самата престъпна група занимаваща се с организиране на незаконно преминаване на границата и осигуряване на незаконното пребиваване в страната, както и извеждане в трети страни.

Относно първата група лица или така наречените „Организатори“ на „канала“ за незаконно преминаване може да се каже, че това са лица, които са или с двойно гражданство /българско и турско/, или са лица чужди граждани с временен или постоянен статут на пребиваване в страната. Има случаи на „организатори“ български граждани пребивавали за голям период от време в чужбина и в следствие на това създали контакти с лица занимаващи

се с международен трафик. Също така като „организатори“ са засичани и лица които са без статут в Република България и пребивават нелегално, като са обявени за издирване с цел екстрадиция. Въпреки това същите участват в организацията на „канал“ и в някои от случаите се оказват и логистици при придвижването на групи от нелегални емигранти от една точка до друга по маршрута им на движение. Организаторите поддържат връзка с лица от другата страна на границата, като получават информация за брой на лицата които трябва да преминат, както и времето и мястото през което ще преминат нелегалните емигранти на територията на Република България. В някои от случаите при преминаването на групата през възпрепятстващото съоръжение участва и така наречения „водач“ който познава района, както и релефа на местността през която ги превежда. След като групата с мигранти е преминала на територията на нашата страна „водача“, който ги е превел през границата ги извежда до определено място и подава точката посредством JPS координати на лицето „организатор“ от българската страна. Последния знаейки къде се намира групата създава организация, като предоставя точката / JPS координати / на „логистиците“. Една от задачите на тази група от лица е да намерят превозвачи. Възможностите в случая са две: превозвачите да извършат превода със собствени автомобили или логистиците да осигурят автомобили за извозване и отделно да намерят шофьори за тях. Чак след това идва ролята на превозвачите. Обикновено тях ги набират и уведомяват в последния възможен момент непосредствено преди да се тръгне по маршрута към мястото на точката / по JPS координати /. Обикновено „превозвачите“ се събират по бензиностанции, където „логистика“ им зарежда необходимото количество гориво, като лично той го заплаща. Това е така поради причината, че за превозвачи се използват крайно финансово нуждаещи се. Тяхното състояние е такова поради различни причини. Обикновено лица, които се ангажират с прякото превозване на мигранти, като поемат максимален риск при евентуалното им задържане са лица със големи финансови задължения към кредитори, банки, офиси за бързи кредитите, както и лица пристрастени към хазарта, както и лица употребяващи или зависими от наркотични вещества. Така те се оказват в капана на неустоймото предложение за „бързите пари“. Това е една от „схемите“ използвани за нелегален трафик на мигранти от Република Турци през границата в Република България.

Тъй като лицата от криминалния контингент разполагат със „свежи пари“ в брой в следствие на реализираната си престъпна дейност, същите стават изобретателни и измислят нови и нови, рационални начини на придвижване на нелегалните емигранти от границата към вътрешността на страната. Могат да се посочат следните примери: В граничните села, където е рядко населено, както и движението на автомобили би направило впечатление се използват следните прийоми: След като бъдат преведени през границата мигрантите се оставят в гористи райони, в местности където се добива дървен материал. В случая логистика се оказва от дървосекачи, които са от ромски произход и са обикновено родом от котелския балкан и най-вече от село Градец. Същите са с основен поминък дърводобив и са пръснати на катуни в горите около граница, като се занимават с добиване и извозване на дърва на складове в гората. Ромите оказват съдействие на бежанците за прикриването им в гората до момента на извеждането им от района. Обикновено при такива случаи се използват специално изградени кухни в камионите /прицепите/ за превоз на дървен материал. Тези кухни се оставят в средата на фигурата, която се нарежда на платформата и след като мигрантите влязат вътре се нарежда дървен материал. Друг прием използван в тези райони е камиони цистерни, които обикалят да изкупуват мляко от животновъдите в граничните райони. Цистерната с мляко е разделена на клетки, като в някоя от средните не се сипва мляко и вътре влизат известен брой лица, които се превозват към вътрешността на

страната. Регистриран е също така и случай на товарен камион /гондола/ пълен със чакъл за пътна настилка за ремонт на междуселски път в граничен район, който е с двойно дъно в което се превозват мигранти.

В последно време поради големия наплив на бежанци от Афганистан и Сирия, както и от Мароко и Алжир е създадена по строга организация за работа на терен. Ангажирани са сили на „Гранична Полиция”, „Жандармерия”, „Българската Армия”, има командировани служители на МВР от вътрешността на страната, както и служители на „Фронтекс”. Пак поради големия наплив на бежанци зачестиха и случаите на задържани бежанци в момент на превоз към вътрешността на страната. Поради факта, че маршрута на движение на автомобилите които превозват мигранти от българо-турската граница през територията на област Бургас към гр. София с оглед бързо придвижване е по магистрала „Тракия” то на национално ниво е създадена организация за постоянни КПП-та по магистралата. Това от своя страна оказва влияние върху маршрутите за придвижване към столицата и започнаха да се използват второстепенни пътища с цел заобикаляне на постовете. Започна да се използва преминаването на проходите в източната част на Стара планина и мигрантите да се превозват от северната страна на планината в посока София.

Променената политика на държавата спрямо незаконно преминаващите бежанци е явно породена от факта, че много от тях са заплаха, както за националната сигурност на страната, така и реална заплаха за Европа. Приемането на хора с нисък социален статус и различна от европейската ценностна система показва, че стария континент се населява с хора, които трудно биха се социализирали. Освен това те натоварват до предел социалната система на приемащите ги държави. Явно това наложи границата да се пази по метода „отблъскване” или задържаните в непосредствена близост до границата ни с Турция бежанци да бъдат връщани обратно. Своевременно бе предприета друга тактика от организаторите на каналите на преминаване на бежанци през границата. Преценявайки факта, че влизайки незаконно през границата в страната ни мигрантите могат да бъдат върнати обратно и по този начин „организаторите” на канала няма да могат да реализират печалба, те предприемат следното действие. Превеждайки ги незаконно през границата същите да бъдат оставяни максимално навътре в страната, на удобни места, където да бъдат „открити” и предадени на служба „Миграция” с цел даване на статут. По този начин същите ще бъдат настанени в бежански центрове и няма да бъдат връщани обратно. Това от своя страна дава възможност след определено време престой в бежанския център и издаване на необходимите документи лицата да бъдат оставяни на свободен режим, след което при допълнително създадена организация същите се придвижват към вътрешността на Европа /обикновено Германия или Франция/. При тази така наречена „схема” печалбата е наполовина от сумата която се заплаща за пълното придвижване на бежанеца до крайна точка по негов избор. Това на жаргонен език е така наречената „Кампа”. С цел материална облага много от лицата от криминалния контингент търсят близки контакти със служители от МВР, ДАНС, както и от други служби пряко ангажирани с противодействието на незаконното преминаване на границата, както и незаконното пребиваване на чужденци в страната. Под предлог, че имат информация за незаконно прехвърлена група от бежанци в граничния район на територията на страната, предоставят точки /JPS координати/ за местонахождението на групата. Същото се представя от страна на лицата от контингента като добросъвестна постъпка в интерес на страната. След като групата вече е влязла нелегално в страната ни, то има реална опасност да бъде върната обратно през границата, като по този начин лицата не се регистрират в бежанските центрове и това на практика ги

лишава от по нататъшна възможност да се придвижат към желаната от тях дестинация във вътрешността на Европа. Точно поради тази причина „добросъвестният гражданин“, който е лице от криминалния контингент се „поставя в услуга“ на властите и „изпълнява своя граждански дълг“. Истината обаче е друга тъй като целта му е с това си действие да осигури и узакони престоя на нелегалните мигранти в страната ни, както и да прибере половината от определената сума за всяко от лицата от групата бежанци. Тъй като стремежа за по голяма печалба е винаги водещ, то хората които не могат да се примерят с печалбата на половина или така наречената „Кампа“ предприемат и други по крайни мерки. В не редки случаи се стига до нерегламентирани договори между лица от криминалния контингент и служители на гранична полиция. Това са случаите на корупция.

Често се установяват големи групи от бежанци и то на твърде голямо разстояние от границата. При положение, че самата граница е охранявана от патрули на гранична полиция, които са снабдени с най- модерна техника за видео наблюдение и охрана, както и с най- съвременните автомобили без лимит, на втора линия са ангажирани сили на жандармерията по възлови пътища, както и с участието на трета линия командировани служители, военни и служители на „Фронтекс“, не е ясно точно как и от къде може да премине и де се придвижи такава голяма група от хора. Още повече, че групата се движи в пакет в непознат релеф и обстановка с ограничен запас от храна и вода и без възможност за зареждане на мобилни телефони при използването им като навигация при която разхода на енергия е най-голям. От източници пожелали анонимност постъпва информация за корупционно поведение на служители на „гранична полиция“, които използвайки служебното си положение осигуряват така наречения „зелен коридор“ за преминаване на автобуси и камиони натоварени с бежанци и извеждането им от района на границата към точки от вътрешността на страната където да бъдат прехвърлени на други превозни средства. Съобщава се дори за превоз на мигранти със служебни автомобили, като това буди най- малко съмнение, тъй като не е нещо необичайно мигранти да се извозват с автомобили на „гранична полиция“. В случая единствено не е ясен маршрута на движение. Към тези „схеми“ съпричастност имат и преводачи, които не са с български произход. Тъй като същите имат интерес и са част от схемата при евентуално задържане на мигрантите в района и при по следващи разпити „изкривяват“ показанията на бежанците, като умишлено прикриват или прескачат определени моменти, които могат да уличат някои от участниците в схемите.

С оглед на казаното до тук, считаме че за по-ефективно противодействие на незаконното преминаване и пребиваване на чужденци в страната ни, с оглед на усложнената обстановка и непрекъснато нарастващия натиск на бежанци, е необходимо да се предприемат следните мерки в спешен порядък:

- Да бъде изградено напълно видео наблюдението по цялата дължина на българо-турската граница с оглед ефективното му използване, тъй като не е завършено, и там където го има отчасти то не се поддържа и не работи;
- Да се извърши спешен ремонт на възпрепятстващото съоръжение, като при възможност преработване на детайли от същото с оглед по голяма ефективност и да се вгради сигнализираща при допир система, която съевременно да указва точното място на нарушение на държавната граница;
- Да се промени начина на физическа охрана на границата като се раздели на цялата дължина на сектори за обход и постоянен физически контрол от пеши патрули с включени следови кучета;

- Да се изгради КПП с постоянно видео наблюдение с активни камери, извършващи проверка в системите на МВР за заложили за издирване автомобили и регистрационни номера.

- Да се извършва обход от патрули на коне със следови кучета по поречието на реките и по протежението високо волтовата електро преносна мрежа, тъй като същата се използва като ориентир за придвижване към гр. Бургас и улеснява до голяма степен прикриването на движението на мигрантите, а същевременно е почистена просека за движение през гората;

- Да се следи стриктно от началници на групи и сектори в ГПУ за ефективното изпълнение на поставените от ръководството задачи с цел недопускане на нарушение на държавната граница;

- Да се осигури необходимия брой преводачи от български произход, необходими за работа с нарушителите на границата, които да бъдат под наблюдението на МВР и ДАНС относно лоялността при изпълнение на ангажиментите им.

- Да се инициира законодателна инициатива за повишаване размера на наказанията за престъпления по чл.279, 280 и 281 от НК с цел превенция и възпиращ ефект. Полагане на усилия от разследването за приключване на досъдебните производства в кратък срок с оглед своевременно предаване на съд и издаването на присъда.

- Да се вмени на всички автопатрули към районните управление, както и на патрулите на КАТ да извършват постоянни проверки на автомобили отговарящи на профила „МПС използвани за превоз на мигранти“. При установяване на чужди граждани от трети държави в обслужваната територия, задължителна проверка в система „AFIS“ и „EURODAC“. Ежеседмично, а при необходимост и ежедневно провеждане на съвместни полицейски операции в обслужвана територия по противодействие на престъпления, свързани с незаконното преминаване и пребиваване на чужденци в страната.

Литература:

1. Йончев, Д. Равнище на сигурност. София: НБУ, 2008.
2. Кармънт, Д. П. Мир в разгара на войни. Предотвратяване и разрешаване на международни конфликти. София, 2001.
3. Манев, Е. Глобална, регионална и национална сигурност, София, 2009.
4. Проданов, В. Вътрешната сигурност и националната държава. Военен журнал, бр. 2, 1995.
5. Георгиев, К. Основи на конституционната отговорност , Научна конференция с международно участие "Присъединяването на България към Европейския съюз - предизвикателства, проблеми и перспективи", Бургас, 9-11 юни 2006 г. ,Сборник доклади, т. 3, Бургаски свободен университет, 2006.
6. Димитрова, С. Наказателноправна защита срещу незаконната миграция. Международна научна конференция „Проблеми на миграцията“. Бургас, 2019г. Юридически сборник, т. XXVI, Бургаски свободен университет, 2017.
7. Димитрова, С. Разграничение между незаконно прекосяване на държавната граница и други престъпления. Международна научна конференция „Восточно-европейские исследования: экономика, образование и право“. Одесский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета, Одесса, Украина и Бургаски свободен университет, Volume 1, 2018.

9. ГД "Гранична полиция" МВР. Резюме анализ на риска. София: ГД"Гранична полиция", 2016.

Адрес за кореспонденция:

Бургаски свободен университет
ул. Сан Стефано 62
гр. Бургас 8000

проф. д.н. Мария Нейкова
mari_ou@abv.bg

РОЛЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ В ОБЩАТА ПОЛИТИКА ЗА СИГУРНОСТ И ОТБРАНА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

ДОЦ. Д-Р СЛАВКА ДИМИТРОВА

ASSOC. PROF. SLAVKA DIMITROVA

Abstract: The report focuses on the common security and defense policy and the role of the European Parliament in the context of the complex international situation and international crises generated by areas of uncertainty on the periphery of the Union and the urgent need for a more effective and integrated foreign security policy.

Key words: Common security and defense policy, European Parliament, security.

Общата политика за сигурност и отбрана е най-бързо развиващата се политика на Европейския съюз. Тя води началото си от двустранното споразумение между Франция и Великобритания, подписано в Сен Мало през 1998 г. и е неразделна част от общата външна политика и политика на сигурност на Съюза. Общата политика за сигурност и отбрана създаде вътрешни политически и военни структури на ЕС, благодарение на които е възможно да се провеждат военни и граждански мисии и операции в чужбина.

Договорът от Лисабон (ДЕС), който влезе в сила през 2009 г., определя общата рамка за настоящата обща политика за сигурност и отбрана (ОПСО), пояснява нейните институционални аспекти и укрепва ролята на Европейския парламент по отношение на тази политика. Нововъведенията в Договора от Лисабон предоставиха възможност за подобряване на политическата съгласуваност на ОПСО. С чл. 42, параграф 3 от ДЕС се въведе понятието европейска политика в областта на способностите и въоръжаването и установи връзка между ОПСО и други политики на Съюза (в областта на научните изследвания, промишлеността и космическото пространство).

Общата политика за сигурност и отбрана претърпя сериозно развитие от влизането в сила на Договора от Лисабон до днес, както от политическа, така и от институционална гледна точка. През юни 2016 г. Европейският съвет представи „Глобална стратегия за външната политика и политика на сигурност на Европейския съюз“ (Глобална стратегия на Европейския съюз), в която се определя стратегията за ОПСО. В Глобалната стратегия на ЕС се определят пет приоритета за външната политика: сигурността на Съюза; устойчивост на държавите и общества по отношение на източните и южните съседни на ЕС държави; разработването на интегриран подход към конфликтите; регионален ред, основан на сътрудничество; и глобално управление през 21-ви век. Няколко месеца по-късно, през септември 2016 г., на срещата на върха в Братислава, лидерите от ЕС решиха да дадат нов тласък на европейската външна сигурност и отбраната, чрез укрепване на сътрудничеството в рамките на ЕС в тази област.

В изпълнение на този ангажимент лидерите от Европейския съюз приеха заключения, с които:

- одобриха план за изпълнение в областта на сигурността и отбраната, чиято цел е да приведе в действие визията, изложена в Глобалната стратегия на ЕС,

относно свързаните с отбраната и сигурността въпроси. Планът съдържа 13 предложения, включително координиран годишен преглед на отбраната (КГПО); подобрена способност за бърза реакция на ЕС; и ново единно постоянно структурирано сътрудничество (ПСС) за държавите членки, които желаят да поемат по-големи ангажименти в областта на сигурността и отбраната.

- приветстваха предложението на Европейската комисия за Европейски план за действие в областта на отбраната с важни предложения, свързани с Европейски фонд за отбрана, в които се поставя акцент върху научните изследвания в областта на отбраната и развитието на способностите. Този план беше важна стъпка към внедряването на вътрешните политически и военни структури на ЕС, определени в ОПСО.

- настояха за бързи действия за засилване на сътрудничеството между ЕС и НАТО.

За да даде нов тласък на своята програма в областта на сигурността и отбраната, ЕС разработи стратегически компас, който има за цел да даде укрепена политическа и стратегическа насока за сигурността и отбраната на ЕС и да определи равнището на амбициите в тази област. Компасът ще спомогне за установяване на общо разбиране за основните заплахи и предизвикателства пред Европа в краткосрочен и средносрочен план и за определяне на посоката на бъдещите действия на ЕС и за справяне с нарастващи заплахи като геополитическата надпревара, икономическите съперничества, технологичното развитие и дезинформацията, климатичната криза, както и нестабилността в регионален и световен мащаб. Този процес има за цел да отговори на нарастващата необходимост Европейският съюз да може да действа като гарант на сигурността

По отношение на развитието и хармонизирането на сътрудничеството в областта на отбраната между държавите членки ОПСО постигна редица успехи от 2016 г. насам. Сред тях са: стартирането на постоянно структурирано сътрудничество; Европейски фонд за отбрана; стратегически преглед на гражданското измерение на ОПСО, който прие формата на Граждански пакт в областта на ОПСО; извънбюджетен Европейски механизъм за подкрепа на мира.

Постоянното структурирано сътрудничество

Договорът от Лисабон предвижда, че група държави членки могат да засилят сътрудничество помежду си по въпросите на отбраната посредством установяването на постоянно структурирано сътрудничество (ПСС). На 11 декември 2017 г. Съветът прие решение за създаване на постоянното структурирано сътрудничество. В постоянното структурирано сътрудничество участват всички държави-членки на Европейския съюз, с изключение на две - Дания и Малта. Участващите държави членки се споразумяха относно първоначален списък от 17 проекта, които да бъдат изпълнени в рамките на ПСС, като оттогава списъкът беше разширен до 60 проекта, обхващащи области като обучение, развитие на способностите и оперативна готовност в областта на отбраната и др.

Европейски фонд за отбрана

През юни 2017 г. е приет Европейски фонд за отбрана. Той е част от Европейския план за действие в областта на отбраната, който има за цел подкрепа на конкурентоспособността на европейската отбранителна промишленост. Европейският фонд за отбрана е главен фактор за бъдещето на европейската отбрана. През декември 2020 г. Съветът постигна предварително политическо споразумение с представителите на Парламента относно регламент за създаването на Европейския фонд за отбрана в контекста на многогодишната

финансова рамка за периода 2021 — 2027 г. По този начин с бюджет на Европейския фонд за отбрана в размер на 8 милиарда евро за седем години Европейският съюз ще стане един от трите най-големи инвеститора в научни изследвания в областта на отбраната в Европа.

Европейски механизъм за подкрепа на мира

Европейският механизъм за подкрепа на мира е един от най-новите инструменти на ОПСО. Създаден е на 22 март 2021 г. с Решение 2021/509 на Съвета по външни работи. Европейският механизъм за подкрепа на мира е извънбюджетен инструмент, имащ за цел повишаването на способността на Съюза за предотвратяване на конфликти и укрепване на мира и на международната сигурност, който позволява финансирането на оперативни действия в рамките на общата външна политика и политика на сигурност с последици във военната или отбранителната сфера. Чрез него Европейският съюз ще финансира общите разходи за военните мисии и операции по линия на ОПСО, като по този начин ще се задълбочи солидарността и ще се подобри разпределянето на тежестта между държавите членки. Чрез укрепване на капацитета на мироопазващите операции и на трети държави и партньорски организации по военни и свързани с отбраната въпроси, той ще спомогне за повишаване на ефективността на външната дейност на ЕС.

Роля на Европейския парламент в Общата политика за сигурност и отбрана

Европейският парламент традиционно подкрепя интеграцията и сътрудничеството в ЕС в областта на отбраната. Той упражнява контрол върху ОПСО и може да поема инициативата да сезира заместник-председателя/върховния представител и Съвета по свързани с ОПСО въпроси (член 36 от ДЕС). Европейският парламент упражнява контрол и по отношение на бюджета на политиката (член 41 от ДЕС). Два пъти годишно Парламентът провежда разисквания относно постигнатия напредък в прилагането на ОВППС и ОПСО и приема доклади: един относно ОВППС, изготвян от комисията по външни работи и един относно ОПСО, изготвян от подкомисията по сигурност и отбрана.

През декември 2020 г. Европейският парламент публикува своя годишен доклад относно изпълнението на ОВППС. Парламентът отново изрази подкрепа за ПСС, координирания годишен преглед на отбраната (КГПО) и Европейския фонд за отбрана, тъй като те могат да допринесат за постигането на по-голяма съгласуваност, координация и оперативна съвместимост при изпълнението на ОПСО, както и да укрепят солидарността, сближаването и устойчивостта на Съюза. Той приветства ангажимента на ЕС за увеличаване на „световното си присъствие и способността си да действа“, като същевременно призова заместник-председателя/върховния представител и Съвета „да предоставят общо официално определение за стратегическа автономност“. Той призова за по-ефективни мисии по линия на ОПСО чрез увеличаване на участието с военни сили на държавите членки и чрез интегриране на принципа на равенство между половете, наред с другото. Освен това той приветства инициативите за развитие на способностите, като отбелязва необходимостта да се осигури тяхната съгласуваност. В доклада бяха разгледани и въпроси, свързани с новите технологии, хибридните заплахи, режимите на контрол на оръжията, разоръжаването и неразпространението, както и сътрудничеството със стратегически партньори като НАТО, ООН и Обединеното кралство.

От 2012 г. насам Европейският парламент и националните парламенти на държавите членки организират ежегодно две междупарламентарни конференции за обсъждане на въпроси, свързани с ОПСО. Междупарламентарното сътрудничество в тези области е предвидено в Протокол № 1 към Договора от Лисабон, който описва ролята на националните парламенти в ЕС. Договорът от Лисабон дава възможност на Парламента да играе пълноценна роля в развитието на ОПСО, като по този начин той става партньор при оформянето на външните отношения на Съюза и предприемането на действия във връзка

с предизвикателствата, описани в Доклада относно изпълнението на Европейската стратегия за сигурност от 2008 г. За да изпълнява тази роля, Парламентът провежда редовни разисквания, изслушвания и семинари, посветени на теми като гражданските и военните мисии по линия на ОПСО; международните кризи с последици за сигурността и отбраната; многостранните рамки за сигурност; въпроси в областта на контрола на въоръжаването и неразпространението на оръжия; борбата с тероризма и организираната престъпност; добри практики за повишаване на ефективността на сигурността и отбраната и правното и институционалното развитие в ЕС в тези области. Парламентът участва и в съвместните консултационни заседания, които се провеждат редовно с цел обмен на информация със Съвета, Европейската служба за външна дейност (ЕСВД) и Комисията. Европейският парламент също така задава въпроси и прави устни предложения към ЕСВД относно ОПСО, по-специално по време на заседанията на подкомисията по сигурност и отбрана.

Ефективното функциониране на Общата политика за сигурност и отбрана трябва да се гарантира от работещи политически, административни и военни структури и не на последно място налични ресурси. Европейските страни не могат да си позволят да игнорират предизвикателствата към своята сигурност. Справянето с международните кризи, тероризъм, международен трафик на хора и потоци от емигранти, които се генерират от зоните на несигурност в периферията на съюза обуславят безспорна необходимост от по-ефективна и интегрирана външна политика и политика на сигурност.

Изграждането на европейска идентичност в областта на сигурността и отбраната е необходим процес в цялостния проект на европейска интеграция. Опитът за създаване на Европейска отбранителна общност през 1948 г. не успява да отговори на отбранителните нужди на Западна Европа като НАТО и досега остава основната организация, на която се разчита за отбраната на Западна Европа. Въпреки постигнатия напредък, на този етап страните-членки на съюза са направили твърде малко досега за модернизиранието на своите въоръжени сили с оглед на отредената им нова роля. Сигурността на съвременна Европа изисква обединени усилия и само сътрудничеството между държавите-членки може да трансформира европейските въоръжени сили в модерни армии, способни да дават своя принос за глобалната сигурност.

Литература:

1. Георгиев, К. Основи на конституционната отговорност, Научна конференция с международно участие "Присъединяването на България към Европейския съюз - предизвикателства, проблеми и перспективи", Бургас, 9-11 юни 2006 г. ,Сборник доклади, т. 3, Бургаски свободен университет, 2006.
2. Нейкова, М. Понятието "Национална сигурност"- съвременни аспекти, МК-ЦЮН, 2017
3. Legrand, J. and R. Kruijs. 2016. Обща политика за сигурност и отбрана. Технически фишове за Европейския съюз.
4. Marinov, E. European Economic Integration New Bulgarian University, Economic Research Institute at BAS, Veliko Tarnovo University, 2017.
5. Neykova, M. Contemporary aspects of the protection of public order in Bulgaria, Open Access Peer-reviewed Journal, Science Review, 2018.
6. Обща политика за сигурност и отбрана

7. Резолюция на Европейския парламент от 20 януари 2021 г. относно изпълнението на общата политика за сигурност и отбрана – годишен доклад за 2020 г. (2020/2207(INI)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0013_BG.pdf

8. Implementation Plan on Security and Defence, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_implementation_plan_st14392.en16_0.pdf

9. Европейски план за действие в областта на отбраната, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0950&from=BG>

Адрес за кореспонденция:

Бургаски свободен университет
ул. Сан Стефано 62
гр. Бургас 8000

доц. д-р Славка Димитрова
sdimitrova@bfu.bg

ДЕБАТ ЗА МЯСТОТО НА ПРОКУРАТУРАТА В КОНТЕКСТА НА ПРИНЦИПА ЗА РАЗДЕЛЕНИЕ НА ВЛАСТИТЕ, КАТО ЧАСТ ОТ АСПЕКТИТЕ НА СИГУРНОСТТА

ЯНА М. НИКОЛОВА

DEBATE ON THE PLACE OF THE PROSECUTOR'S OFFICE IN THE CONTEXT OF THE PRINCIPLE OF SEPARATION OF POWERS AS PART OF THE ASPECTS OF SECURITY

YANA M. NIKOLOVA

Abstract: The report discusses pros and cons of the prosecution's place in the judiciary as part of security issues. An overview of the views of various authors was made, and the opinion of the author of the report was substantiated.

Keywords: prosecution, judiciary, executive, national security, debate.

Безспорен е фактът, че от осигуряване на адекватно място на прокуратурата в системата от власти и гарантиране на тяхното разделение, зависи поставяне на стабилна основа за правилното и функциониране. Последното е в тясна връзка с националната сигурност, която е сложна система, изградена от множество подсистеми – политическа, икономическа, социална и пр. Престъпността като фактор подкопава устоите на всички подсистеми на националната сигурност. В този смисъл правилното функциониране на прокуратурата, чиято основна функция е свързана с доказване на престъпленията и предаване на съд на извършителите им, обезпечава нормалното действие на системата на националната сигурност.

Изходна точка в съжденията по темата за мястото на прокуратурата в контекста на принципа на разделение на властите следва да бъде взаимодействието на прокуратурата с органите на МВР при осъществяване на основната и функция на *dominus litis* в досъдебното производство, като предпоставка за последващо внасяне и поддържане на обвинение в съдебната фаза на процеса. Полицията е ситуирана в изпълнителната власт, а прокуратурата – в съдебната. Тази принадлежност е един от факторите, които имат значение при тяхното взаимодействие при разкриване и доказване на престъпления. Авторът на настоящата статия оценява като положителен момент битуването на организациите в системата на различни власти, защото по този начин се създава балансиращ механизъм, в който те са коректив една на друга. Докато мястото на полицията никога не е било под въпрос, то за ситуирането на прокуратурата, от регламентирането и в съдебната власт след историческата промяна през 1989г. до наши дни, се води полемика. Първата група изследователи и практики аргументират мястото на прокуратурата в изпълнителната власт, а другата – в съдебната. Ще разгледаме доводите на двата полюса.

Аргументи за извеждане на прокуратурата от съдебната власт:

На тази позиция, в свои публикации, стои практикуващият юрист Йонко Грозев. Макар, в първата статия, пряко да не е формулирано приобщаването на прокурорската институция към изпълнителната власт, то по съдържание се мотивира нейното ръководство и подчиняване на парламента. Авторът на двете статии счита, че контролът на парламента би бил по-сигурна бариера срещу задкулиското политическо влияние, отколкото е

независимостта на прокуратурата, която според него произвеждала предимно беззаконие и ненаказуемост. Реформата на наказателното ни правораздаване върви по линията на въвеждане на процедурни ограничения на правомощията на прокуратурата в процесуалния закон, а вместо това трябва да се даде процесуална свобода, като бъде въведен ефективен контрол върху злоупотребите с власт. Такъв контрол според Грозев не може да бъде осъществяван от ВСС, който бил инертен и защитавал ведомствените интереси на магистратите. Сериозна гаранция за това бил парламентарният контрол. Като недостатък отчита това, че според сегашния модел прокуратурата участвала в управлението и на съда, като това участие създавало реални възможности за влияние върху съдебните решения. Опитът на други държави, в които прокуратурата е подчинена на изпълнителната власт, показвал, че политическата отговорност имала и възпиращ ефект по отношение на злоупотребите с правомощията за наказателно преследване. Авторът Грозев вижда проблем за постигането на синхрон и координация в различната организационна логика на полицията и прокуратурата. При разследването на сложни икономически престъпления добрата координация и ефективно взаимодействие са от особено значение. Постигането им между полиция и прокуратура според Й. Грозев няма да се постигне без въвеждането на отчетност на прокуратурата и промяна на статута на несменяемост на отделните прокурори. Това можело да се постигне с включване на прокуратурата в системата на изпълнителната власт [24].

Друг автор, застъпващ разглежданата теза, е Димитър Радев [Радев, Д. Прокуратурата и следствието – в изпълнителната власт // Дневник: деловият всекидневник на България, бр.25, 2001, с.5, ISSN 1311 – 7661, както и Радев, Д. Следствието и прокуратурата не са съдебна власт // Демокрация: национален всекидневник, бр.334, 1997, с.12, ISSN 0861 – 1076]. Той аргументира, че съдебна е тази власт, която упражнява една-единствена функция – да правораздава, т.е. да посочва кому принадлежи правото. Повече от една функция в рамките на една власт не може да се упражнява. Съдебната функция е правораздавателна функция и други функции не могат да бъдат присъщи за съдебните органи. Следствието и прокуратурата не могат да се нарекат съдебни органи, защото не изпълняват съдебни (правораздавателни) функции. Тяхната функция е съвсем различна – да разкрият престъплението и да поддържат обвинението в рамките на един наказателен процес. В този контекст авторът Радев цитира текста на чл. 119, ал.1 от Конституцията: „Правораздаването се осъществява от ВКС, ВАС, апелативни, окръжни, военни и районни съдилища“, в който самият законодател е посочил кои са правораздавателните, т.е. съдебните органи. Следствието и прокуратурата не могат да принадлежат към съдебната власт според автора на двете статии и защото актовете на тези органи могат да бъдат отменени от съда, а е известно правилото, че съдът има правото да отменя актовете на изпълнителната власт и това е една от гаранциите за правото. По сегашната система, възприета с Конституцията от 1991г., те изкуствено са прибавени към съдебната власт. Радев мотивира становище, че мястото на следствието може да се определи към МВР, а на прокуратурата – към министерството на правосъдието. По този начин цялата изпълнителна власт щяла да противодейства в синхрон срещу престъпността [25].

²⁴ Грозев, Й. Реформа на българската прокуратура без конституционни промени е невъзможна // Дневник: деловият всекидневник на България, бр.120, 2006, с.12-13, ISSN 1311-7661, както и Грозев, Й. Защо е проблемна структурата на българската прокуратура // Капитал: седмичник за икономически и политически тенденции, бр. 1, 2005, с. 15, ISSN 1310-7984.

²⁵ Радев, Д. Прокуратурата и следствието – в изпълнителната власт // Дневник: деловият всекидневник на България, бр.25, 2001, с.5, ISSN 1311 – 7661, както и Радев, Д. Следствието и прокуратурата не са съдебна власт // Демокрация: национален всекидневник, бр.334, 1997, с.12, ISSN 0861 – 1076.

Според практикуващия юрист Иван Груйкин имало липса на контрол над прокуратурата, който можел да се избегне, ако се предвиди възможността всички нейни актове в къс срок да бъдат атакувани в съда, а това можело да стане, ако тя премине в изпълнителната власт [26].

В своя статия видният учен в областта на наказателнопроцесуалното право проф. Маргарита Чинова, не застъпва в крайност някоя от двете тези, а анализира уредбата на прокуратурата според Конституцията от 1991г. Авторът на статията извежда, че прокурорската власт не е съдебна власт, а прокурорът, макар да е орган на съдебната власт, не е съдебен орган. Структурата и организацията на дейността на прокуратурата се подчинява на принципи, които напълно отсъстват при организацията и дейността на съдилищата. Като такива сочи единността и централизацията на прокуратурата (към настоящия исторически момент вторият принцип е законодателно премахнат от устройствения закон). И тук място намира аргументът, изложен от горесцитираните автори, че прокуратурата не осъществява правораздавателна дейност. Също така се излага и съждението, че азбучно правило е, че един съдебен орган не може в своята дейност да е контролиран и подчинен на какъвто и да било друг, какъвто механизъм е създаден между намиращите се в съдебната власт органи на прокуратурата и следствието. [27]

Аргументи за ситуиране на прокуратурата в съдебната власт:

Никола Манев пише, че „разглеждането на прокуратурата като съставна част на съдебната власт в Република България благоприятства в най-добра степен нейната независимост и това е последица от изричната разпоредба на чл. 117, ал.2 КРБ, която гласи, че съдебната власт е независима“ [28]. Връзката „съд – прокуратура“, продължава Манев, не предполага смесване на компетентност и правомощия, нито „преливане“ на съдебна дейност към прокуратурата. Включването на прокуратурата в изпълнителната власт безусловно би ограничило нейното значение на блюстител на законността. Така би се затруднила възможността за контрол върху дейността на полицията, която е силово звено в изпълнителната власт, съответно би се снизила ефективността на ръководството и надзора на прокурора по отношение на разследващите полицаи при извършване на разследвания по престъпления от общ характер. Изваждането на прокуратурата от съдебната власт и придаването ѝ към изпълнителната я включва в субординационните отношения на власт и подчинение, характерни за осъществяване на административен тип правна дейност. Прокурорите ще бъдат задължени да изпълняват указанията на съответния министър. Назначаването им няма да бъде възможно без съгласуване с ръководителя на съответното ведомство. Това ще засили възможността за пряко политическо въздействие върху прокуратурата при работа „по същество“ по конкретни наказателни дела, каквито и законови правила да се предвидят за противодействие на това. Неминуемо ще се понижат общественият и професионалният престиж на прокурорската длъжност, която ще се приравни на чиновническа и това ще доведе до отлив на висококвалифицирани специалисти [29].

²⁶ Цанкова, Д. Дебатът за прокуратурата у нас – фасада за политически интриги // Седем: свободният вестник, бр.46, 2004, с.4, ISSN 1312 – 4242.

²⁷ Чинова, М. Прокуратурата като орган на съдебната власт // Съвременно право, бр. 5, 1997, с. 23 – 37, ISSN 0861 – 1815.

²⁸ Манев, Н. За мястото на прокуратурата при осъществяване на държавната власт // Съвременно право, бр.3, 2001, с.21 – 29, ISSN 0861 – 1815.

²⁹ Манев, Н. За мястото на прокуратурата при осъществяване на държавната власт // Съвременно право, бр.3, 2001, с.21 – 29, ISSN 0861 – 1815.

Александър Цеков също излага своето становище по въпроса. Той пише, че независимостта на прокурорските органи е политически абсолютно необходима. Тази визия отразява по-ясно съвременното разбиране за демократична правова държава. Конституцията на Република България от 1991г. гарантира абсолютна форма на функционална и органична независимост на прокурорите от органите на изпълнителната власт [30].

Тази теза застъпва и Борислав Йотов. Още през 1997г. той пише, че ако се направи поредният несполучлив експеримент и се допусне фаталната грешка прокуратурата да се превърне като придатък на изпълнителната власт, ще се изтръгне нейната независимост, тя ще се политизира и превърне в юридически слуга на политическата класа. Процесът на симбиоза между политическата изпълнителна власт и прокуратурата е общественоопасен [31].

Александър Александров разглежда проблема със засипването с документи в насипно състояние и сигнали до прокуратурата от страна на изпълнителната власт по дела срещу предишни управляващи и опит за натиск. По този начин управляващите се опитват да използват прокуратурата като инструмент за решаване на икономически и политически проблеми, което е още един довод за мястото на тази институция далеч от изпълнителната власт [32].

Когато през 1998г- в Унгария новото правителство предприема стъпки за промяна в Конституцията и Закона за прокуратурата в посока преминаването ѝ към изпълнителната власт, секретарят на дружеството на унгарските прокурори Андраш Хегедюш заявява, че една от основните задачи на прокуратурата е да наблюдава и законосъобразно да контролира дейността на партиите и цивилните организации. Това трудно би могло да се осъществява в структура, подчинена на изпълнителната власт.

Тук можем да отнесем и вижданията на чуждестранни магистрати по разглеждания въпрос. В интервю за списание „Теза“ през 2012г., генералният секретар на Международната асоциация на прокурорите, холандският прокурор Дерк Куйперс споделя, че в Холандия прокуратурата не е част от изпълнителната власт и смята това за много важно. Това обуславя независимост при вземането на решения. В рамките на този модел прокуратурата и полицията са градивно критични в работата си една спрямо друга [33].

Въпросът за принадлежността на прокуратурата, към съответната система на изпълнителната власт или съдебната система, е формирал своя аргументация в съжденията на автора на настоящата статия. Изводите му почиват на база теоретичните познания и практическия опит, както в системата на изпълнителната, така и на съдебната власт и те са следните:

Историческият опит е показал, че системата не спира да работи и в двата случая, прокуратурата в различни периоди се е намирала и в изпълнителната власт и в съдебната система. В сравнителен аспект, подобен на българския е италианският модел на ситуиране на тази институция. В други държави (Франция, Германия) тя е позиционирана в изпълнителната власт. Аргументацията и на двете групи автори има своя истина.

³⁰ Цеков, Ал. Конституционен статус на прокуратурата // Конституционни изследвания 2014 – 2015г.: 25г. демократична трансформация в Република България, 2017, с. 202 – 214.

³¹ Йотов, Б. Без прокуратурата войната срещу престъпността е обречена на провал // Дума:български национален всекидневник, бр.143, 1997, с. 7, ISSN 0861 – 1343.

³² Александров, Ал. Властта блокира прокуратурата с безсмислени сигнали // Сега, бр.213, 2010, с. 13 – 14, ISSN 1311-3186.

³³ Куйперс, Д. Холандската прокуратура е част от съдебната власт и това е изключително важно // Теза, бр. 4, 2012, с.23 – 31, ISSN 1314 – 5312.

Действително в теоретичен план прокуратурата функционално не се вписва в съдебната власт, тъй като няма функции по правораздаване. Но от административна гледна точка прокурорската институция се нуждае от политическа независимост, каквато само в съдебната власт може да получи. Този интерес надделява над научно-теоретичните изводи. На следващо място, с оглед ефективното взаимодействие между МВР и прокуратура, те трябва да принадлежат на различни системи. Така не могат да бъдат управлявани от един властови център, което осигурява баланс и обективност в разследванията на различните престъпления.

ЛИТЕРАТУРА:

[1] Грозев, Й. Реформа на българската прокуратура без конституционни промени е невъзможна // Дневник: деловият всекидневник на България, бр.120, 2006, с.12-13, ISSN 1311-7661, както и Грозев, Й. Защо е проблемна структурата на българската прокуратура // Капитал: седмичник за икономически и политически тенденции, бр. 1, 2005, с. 15, ISSN 1310-7984

[2] Радев, Д. Прокуратурата и следствието – в изпълнителната власт // Дневник: деловият всекидневник на България, бр.25, 2001, с.5, ISSN 1311 – 7661, както и Радев, Д. Следствието и прокуратурата не са съдебна власт // Демокрация: национален всекидневник, бр.334, 1997, с.12, ISSN 0861 – 1076.

[3] Цанкова, Д. Дебатът за прокуратурата у нас – фасада за политически интриги // Седем: свободният вестник, бр.46, 2004, с.4, ISSN 1312 – 4242.

[4] Чинова, М. Прокуратурата като орган на съдебната власт // Съвременно право, бр. 5, 1997, с. 23 – 37, ISSN 0861 – 1815.

[5] Манев, Н. За мястото на прокуратурата при осъществяване на държавната власт // Съвременно право, бр.3, 2001, с.21 – 29, ISSN 0861 – 1815.

[6] Цеков, Ал. Конституционен статус на прокуратурата // Конституционни изследвания 2014 – 2015г.: 25г. демократична трансформация в Република България, 2017, с. 202 – 214.

[7] Йотов, Б. Без прокуратурата войната срещу престъпността е обречена на провал // Дума:български национален всекидневник, бр.143, 1997, с. 7, ISSN 0861 – 1343.

[8] Александров, Ал. Властта блокира прокуратурата с безсмислени сигнали // Сега, бр.213, 2010, с. 13 – 14, ISSN 1311-3186.

[9] Куйперс, Д. Холандската прокуратура е част от съдебната власт и това е изключително важно // Теза, бр. 4, 2012, с.23 – 31, ISSN 1314 – 5312.

Яна Миткова Николова - докторант в професионално направление „Национална сигурност“, докторска програма „Организационна сигурност“ в Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, гр.Шумен; месторабота – Окръжна прокуратура, Шумен, прокурор; имейл: yananikolova@abv.bg

CORRUPTION IN THE PUBLIC AUTHORITIES – A TREAT TO INTERNAL SECURITY

GALIN I. ISAEV

ABSTRACT: The report examines the main aspects of the phenomenon of corruption in Bulgaria, their impact on the various relations of the country as a member of the European Union, as well as the impact of this phenomenon and its manifestations on the internal security of the country.

KEYWORDS: *corruption, internal security, Judiciary, prosecutor`s office.*

КОРУПЦИЯТА ВЪВ ВЛАСТТА – ЗАПЛАХА ЗА ВЪТРЕШНАТА СИГУРНОСТ

ГАЛИН И. ИСАЕВ

АБСТРАКТ: В доклада се разглеждат основни аспекти на явлението корупция в България, тяхното отражение на различните отношения на страната като член на Европейския съюз, както и отражението на това явление и неговите проявления на вътрешната сигурност на страната.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *корупция, вътрешна сигурност, съдебна система, прокуратура.*

Въведение

Може би най-актуалният вътрешнополитически въпрос за България през последните години е свързан с нивото на корупция в страната и нейните отражения върху стандарта на живот на населението. Този проблем има и сериозни външнополитически аспекти предвид членството на България в колективни организации като НАТО и Европейския съюз.

По данни на Transparency International индексът за възприятие на корупцията в България за целия период на отчитане е под средния в световен мащаб, а в рамките на Европейския съюз България заема последното място в класацията. Различни анализатори отчитат, че българските граждани и представителите на бизнеса смятат, че корупцията е на всички нива на властта – местните органи на власт и управление, централните органи на изпълнителната власт, политическите партии, народното представителство на централно ниво.

Както отбелязват Грозев и Ненков[1] страната ни се управлява от задкулисието, което е обезличило изцяло държавността, а партиите се използват от олигарсите за гласуване на лобистки закони и внедряване на възлови места във властта на корумпирани и послушни хора с нисък морал. Вижда се и парадокса при действаща пазарна икономика вместо стремеж към предприемачество да се наблюдава стремеж към държавна работа.

Според Борисов[2] се предполага, че „същността на корупцията се състои в срастване на корупционното (криминално) с възможностите за нерегламентирани действия, за получаване на незаконни, не полагащи се материални, нематериални и други облаги.“

За утвърждаване на корупционни практики важна роля играе и огромното недоверие в работата на съдебната система и в частност на прокуратурата. Всеки инвеститор, български или чуждестранен, очаква да работи по правила, чието спазване е гарантирано. Само по този начин може да се види резултата от упоритата работа и възвращаемост на инвестициите.

Усещането, че забогатяват тези, които заобикалят или откровено пренебрегват правилата и че това остава безнаказано води до неизменен отлив на чуждестранни инвестиции в страната. По-лошото обаче е, че множество млади българи, инвестирани в солидно образование, не намират стимул за реализация в страната. Те нямат усещане, че с качества и упорита работа ще постигнат материално благополучие. По тази причина стотици хиляди образовани млади хора напуснаха и продължават да напускат България. А загубата на интелектуален потенциал е пагубна за всяка една държава.

Същност и характеристики на понятието корупция

Корупцията е обществено явление, което съпътства функционирането на социалните общности, в частност на държавата, от хилядолетия. Етимологията на термина намираме в латинската дума „corruptio“, която в буквалния си смисъл означава нещо развалено, лошо състояние на нещата, изхабеност. В по-популярния си смисъл думата се свързва с лъжливост, подкупност, нечестност. Тази интерпретация в смисъл „покавареност на длъжностно лице, продажност“, залегнала в „Тълковния речник на българския език“ е най-близка до ежедневието и до масовото съзнание.

В българското законодателство няма легална дефиниция на термина „корупция“. Това не значи обаче, че правната ни система не съдържа материя, свързана с регулирането на обществените отношения, свързани с корупционно поведение. В наказателното ни законодателство са криминализирани различни деяния, свързани с корупцията като разпоредбите на Наказателния кодекс съдържат относително изчерпателна уредба на корупционните престъпления.

В изготвената от Съвета на Европа Гражданска конвенция за корупцията, ратифицирана със закон [3], която с факта на ратификацията става част от вътрешното законодателство на Република България, е дадена следната дефиниция на понятието: „За целите на тази Конвенция „корупция“ е искането, предлагането, даването или приемането, пряко или косвено, на подкуп или всяка друга неследваща се облага или обещаването на такава, което засяга надлежното изпълнение на някое задължение или поведението, което се изисква от приемащия подкупа, неполагащата се облага или обещаването на такава“.

В своя пространна лекция, изнесена пред аудитория в Института за висши научни изследвания „Берлин-К“ Кръстев [4] отбелязва, че „...корупцията е дискурс, който изисква истории“ и се нуждае от разказвач, който е чужд на патоса на политиците, но чувствителен за моралната деградация на съвременността. Последното десетилетие на двадесети век е белязано от глобален интерес към темата в книгите, интернет сайтовете от една страна, но от друга – корупцията вече се е превърнала в политически проблем във всички страни, както и на най-високо ниво в международните институции“.

Този взрив на проблема Кръстев обяснява с края на студената война и комунизма, който край поставя под съмнение самата легитимност на демократичните режими. В Източна Европа край на студената война превръща корупцията в новия хит. Старата система за размяна на услуги („връзките“) е заменена от просто „рушветчийство“. Съществени фактори за катализиране на явленията са процесът на социално разслояване и

появилото се социално неравенство, както и тоталната приватизация, която стимулира корупционно поведение, довело до преразпределение на богатството в тези общества.

От друга страна демокрациите не са по дефиниция по-чисти от недемократичните режими. Разликата е, че в демократичните страни правителствата се формират в резултат на избори, а изборната борба увеличава риска от корупция. Възходът на гражданското общество от друга страна допълнително изнася на показ корупционните практики.

Авторът анализира проблема с дефиницията на понятието „корупция“, като търси максимално универсално определение, включващо различни видове корупционни актове. Той извлича три основни подхода при определяне на понятието политическа корупция. С първия той я дефинира като злоупотреба с държавна служба за лична полза. Вторият дефинира корупцията по отношение на обществения интерес и общественото мнение. Третият подход предлага пазарно ориентирана дефиниция, като корупцията се определя като пазарен тип поведение извън територията на пазара.

Изводът обаче е, че основният проблем с корупцията не опира до това да се обединим около една обща дефиниция на понятието, а до факта, че корупцията е престъпление, но престъпление, за което никоя от страните не е заинтересована да съобщи. Резултат от това е, че случаите на корупция, завършили в съда са незначителни в сравнение с броя на корупционните транзакции, които се осъществяват, а доказаните случаи на корупция са абсурдно редки. Проблемът в тази насока е, че е изключително трудно да се намери обективен критерий за размера на явлението, т.е. ние съдим за него не по конкретен брой корупционни действия, а по общественото мнение.

Този извод сам по себе си изключва достоверността на експерименталния метод на изследване на явлението. Каквито и социологически изследвания в тази област да бъдат извършени, то последните не биха дали ясна картина на реалното състояние на корупцията в обществото от гледна точка на конкретните субекти.

Що се отнася до сферите на обществения живот, корупцията на практика е застъпена във всички сфери, което я прави комплексен феномен, обусловен от спецификата на икономическото и политическо развитие на конкретното общество. От тази гледна точка приложното поле на корупцията най-общо може да се сведе до следното: а. Корупция в сферата на администрацията (държавни и местни органи на изпълнителна власт) и икономиката (стопанските субекти); б. Политическа корупция (законодателна власт, органи на местно самоуправление, политически партии); в. Корупция в правоохранителните органи (съд, прокуратура, следствие, полиция).

Корупция, вътрешна сигурност и съдебна власт

Според едно от популярните разбираня вътрешната сигурност е комплексно понятие, при което е най-важно човек да бъде защитен от непредсказуеми, внезапни, независещи от него фактори, така че поне в някаква степен той да може да взема правилни решения и да си поема рисковете, да бъде в състояние да разработи разумна стратегия, доколкото е възможно да бъде уверен, че има капацитета да управлява собствената си съдба, да разработва и прилага собствени проекти за развитие, да е убеден, че в държавата има правила, които се спазват [5].

При така изложеното е видно, че корупцията като явление, особено тази на високо политическо ниво и в съдебната система, е по дефиниция пряка заплаха за вътрешната сигурност. Неспазването на правилата и липсата на възмездие атакуват директно усещането за справедливост и равни условия за икономическа и обществена дейност. Това от своя страна генерира несигурност.

Несигурността може да бъде разгледана на най-елементарно ниво и като „свобода от опасности и страх“ [6]. В този смисъл несигурността е свързана с неяснотата, по който път ще се развива процесът в бъдещето като се съпоставят сигурността на риска, който е свързан с „възможните неприятни изходи от един процес и често може да се характеризира количествено с някаква вероятност“. В този смисъл зависимостта между сигурност и риск е обратно пропорционална. Максималната сигурност на една система предполага наличието на минимален риск за бъдещето и обратното – сигурността е толкова по-слаба, колкото по-големи са рисковете пред общността и индивида.

Какво е отношението на съдебната власт към вътрешната сигурност на България.

Конституцията на Република България [7] в чл. 117, ал. 1 дефинира, че конституционната функция на съдебната власт е да „защитава правата и законните интереси на гражданите, юридическите лица и държавата“.

Тази конституционна функция е намерила своята проекция и в Стратегията за национална сигурност [8], според която жизненоважни интереси за националната сигурност са „гарантиране на правата, свободите, сигурността и благосъстоянието на гражданина, обществото и държавата, запазване на суверенитета, териториалната цялост на страната и единството на нацията, защита на конституционно установения ред и демократичните ценности“ (чл. 19). В Актуализираната стратегия за национална сигурност, приета от НС през 2018 г. е формулирано, че „Стратегическа цел е завършването в средносрочна перспектива на реформата на съдебната система, като се гарантира нейната независимост и ефективност“.

Такава проекция се вижда и при определянето на основните принципи на управлението и функционирането на системата за защита на националната сигурност, посочени в чл. 4 от Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност [9]: „спазване на Конституцията, законите и международните договори, по които Република България е страна, ..., зачитане и гарантиране на правата на човека и основните свободи“.

Съдебната власт, според прокламираното в Конституцията е независима. Тази независимост се изразява в това, че при осъществяване на своите функции съдиите, съдебните заседатели, прокурорите и следователите се подчиняват само на закона. Еманация на прокламираната независимост на съдебната власт е въведеният от Конституцията принцип за самостоятелност на бюджета на съдебната власт.

Изложените базисни конституционни норми би трябвало да гарантират върховенството на закона като основна характеристика на демократичното общество, а както се изтъкна – и да са фундамент на функционирането на системата за национална сигурност, и по-конкретно на вътрешната сигурност на държавата.

Наред с изложеното няма как да не се отчете, че големите финансови интереси и липсата на ефективен контрол по отношение на работещите в органите на съдебната власт създават благоприятни условия за корупция. За това допринася и несменяемостта на магистратите, особено при тези с нисък морал.

В периода на т.нар. „преход“ измененията в законодателството, целящи осъвременяването му и въвеждането на европейски стандарти често бяха недобре обмислени и синхронизирани, което доведе до противоречиви резултати в правоприлагането и в крайна сметка до липса на адекватна защита на правата на гражданите и стопанските субекти.

В тази посока бяха предприети изменения в законодателството, които разшириха изключително много ролята на върховните съдебни инстанции по отношение на тяхната тълкувателна практика, което доближи правната ни система до англосаксонската такава,

при която съдебният прецедент е основен източник на правото за сметка на нормативните актове.

Недостатъчният институционален капацитет и недостатъчно добрият персонален състав на Висшия съдебен съвет също не позволяваше ефективно противодействие на корупцията. Даже напротив, множество публични скандали, довели до принудителни промени в състава на последния поради нерегламентирани контакти с лица, външни на съдебната система, с цел обезпечаване на частни интереси чрез кадровата му политика, тотално сринаха доверието в този върховен кадрови орган на съдебната система.

В дейността на ВСС се наблюдаваха и се наблюдават все още сериозни недостатъци, които се дължат на непрозрачност, липса на ясни процедури за някои дейности и на адекватни вътрешни правила за работата му, нисък административен капацитет.

Корупционните практики при съдиите най-често се свеждат до следното: да се постанови съдебен акт в определен смисъл, да се прекрати или спре неоснователно едно дело, да се протака разглеждането на делото, да се манипулира системата за случайно разпределение на делата с цел осигуряване на „подходящ“ съдия или съдебен състав.

При представителите на прокуратурата корупционните практики най-често са свързани с освобождаване от предварителния арест, промяна на мярката за неотклонение, размера на паричната гаранция, неоснователно прекратяване на наказателно производство, неоснователен отказ да се образува предварително производство, неоснователен отказ да се внесе обвинителен акт, неоснователно внасяне на обвинителен акт.

Що се отнася до следствието масовият случай е унищожаването на доказателства, неоснователно предложение за прекратяване на предварителното (досъдебното) производство, неоснователно спиране на последното, неоснователно извършване или неизвършване на определени процесуалноследствени дейности.

В обществото вече е трайно наложено схващането, че немалка част от корупционните практики в съдебната система се осъществяват с посредничеството на адвокати, като нерядко самите те се облагодетелстват под претекст за мнимо корупционно посредничество.

Резултатите от прилагане на антикорупционни мерки по отношение на съдебната система зависят основно от подобряване на административното управление на съдебната власт и на модела на взаимодействие и разграничаване на съдебната и изпълнителната власт. Дали това ще се случи в пълен обем зависи от политическата воля на управляващата класа.

Необходими са още сериозни изменения в Конституцията и Закона за съдебната власт и процесуалните закони, насочени към създаване на практически правила за ефективност на борбата с корупцията в съдебната власт.

Особено актуален в последните години е въпросът относно отчетността на главния прокурор и контролът върху неговата дейност. Безспорен е изводът, че Конституцията на България и законодателството фактически изключват от правилото за взаимен контрол между властите главния прокурор.

Главният прокурор е представител на съдебната власт като се избира от Пленума на Висшия съдебен съвет и носи отговорност пред последния т.е. пред орган на съдебната власт. Предвид изборът му за срок от седем години практически той може да бъде сменен само от мнозинството, което го е избрало.

От друга страна главният прокурор ръководи на практика еднолично подчинените му прокурори. Действително, последните при постановяване на своите актове трябва да се ръководят само от своето вътрешно убеждение, но на практика тяхното кариерно развитие

зависи от главния прокурор. Тази зависимост компрометира сериозно идеята на независимост при постановяване на техните актове.

Не е предвиден на конституционно и законодателно ниво механизъм за разследване на главния прокурор в случаите, когато има данни последният да е извършил престъпление. Това стана очевидно при последните случаи, в които действащият главен прокурор беше уличен в деяния, които може да се окажат престъпни. Вижда се, че действащата правна уредба в тази област е несъвършена.

В противовест на гореизложеното правната уредба не изключва политическия фактор при избиране на състава на самия Висш съдебен съвет, в който има т. нар. „политическа квота“, излъчена от Народното събрание. От момента на формиране на състава на ВСС на практика се губи обратната връзка между Народното събрание и кадровия орган на съдебната власт, но това не значи, че управляващата към момента на излъчване на „политическата квота“ партия или коалиция губи неформалното си влияние върху нейните „протежета“ във ВСС, респективно върху избраните от последния висши магистрати.

За разлика от председателите на Върховния касационен съд и Върховния административен, които нямат административни и методически правомощия по отношение на низшестоящите магистрати и административни ръководители на звена, главният прокурор разполага с пълна власт върху низшестоящите прокурори – индиректно, директно, както и чрез възможността да дава методически указания. Актовете на прокурорите подлежат на инстанционен контрол пред висшестоящия прокурор и в крайна сметка на практика пред главния прокурор.

Тук е мястото да отбележим, че двете върховни съдилища в страната- Върховният касационен съд и Върховният административен съд са ръководени от Председатели, които не са под „шапката“ на някакъв главен съдия. В системата на прокуратурата има съответни на двете върховни съдилища прокуратури – Върховна касационна прокуратура и Върховна административна прокуратура. Въпросът на който е добре да се отговори е дали налага нещо съществуването на някакъв „супер прокурор“ – главен прокурор, който да концентрира неоправдана власт в ръцете си и то при липса на нормативна гаранция за контрол върху тази власт.

Заклучение

1.Корупцията е явление, което в България е толкова разпространено, че държавата е припозната като страна с най-висока корупция в Европейския съюз и на челно място в Източна Европа.

2.Корупцията е явление, което пряко вреди на вътрешната сигурност на България, а в голяма степен и на международния имидж на страната. При видимите нива на корупция са застрашени и на практика увредени цялостният правов ред в държавата, личната сигурност на нейните граждани, както и възможностите за икономическа активност предвид правната несигурност, свързана с нея.

3.Действащата нормативна уредба, касаеща устройството и функционирането на съдебната власт в България и нейното взаимоотношение с изпълнителната и законодателната власт не гарантират ефективна борба с корупцията, а оттам и ефективна защита на вътрешната сигурност на страната. В тази връзка са необходими нормативни промени, включително на конституционно ниво.

4. По-конкретно, налага се преосмисляне на начина на избор и функциониране на Висшия съдебен съвет като кадрови орган на съдебната власт, както и мястото на главния прокурор в съдебната власт или извън нея. Възможно е да се анализира кардинално необходимостта от съществуване на фигурата на главен прокурор.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Грозев, П., Ненков, Г. Българската корупция. Сиела, София (2018).
- [2] Борисов, О. Корупцията по света и в България. Хелиопол, София (2019).
- [3] Гражданска конвенция за корупцията на СЕ.
- [4] Кръстев, И. www.kultura.bg/bg/article/view/5169, 2001. 21. 01. 2016.
- [5] Слатински, Н., Сигурността: Същност, Смисъл, Съдържание. София (2011).
- [6] Витанов Н., Димитрова Зл., Панев Ст. Регулационна динамика на националната сигурност. София (2005).
- [7] Конституция на Република България.
- [8] Закон за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност.
- [9] Стратегия за националната сигурност на Република България.
- [10] Проданов, В. Теория на българския преход. София (2012).

д-р Галин Исаев

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

e-mail: isaevgalin@gmail.com

КОРУПЦИЯТА ПРИ УСВОЯВАНЕТО НА СРЕДСТВА ОТ ФОНДОВЕТЕ НА ЕС, КАТО ЗАПЛАХА ЗА ИКОНОМИЧЕСКАТА СИГУРНОСТ НА СТРАНАТА

ЙОРДАН Г. ДЕЛИВЕРСКИ

АНОТАЦИЯ: След официалното си присъединяване към Европейския съюз след 1 януари 2007 г. България получи достъп до значителен по размер финансов ресурс по линия на Структурните и Кохезионния фондове. Пред страната ни се откри възможност да използва тези средства за преодоляване на значителното си изоставане по отношение на общо икономическо развитие, състояние на инфраструктурата и жизнен стандарт.

Настоящият доклад разглежда влиянието на финансовите средства от оперативните програми и структурните фондове на Европейския съюз върху българската икономика, както и рисковете и заплахите, които поражда наличието на корупция при усвояването на тези средства.

Ключови думи: Корупция, европейски фондове, икономика, сигурност

CORRUPTION IN THE ACQUISITION OF EU FUNDS, AS A THREAT TO THE SECURITY OF NATIONAL ECONOMY

JORDAN G. DELIVERSKY

ABSTRACT: After successful accession to the European Union on January 1st 2007, Bulgaria was eligible to obtain substantial financial support from the EU Structural funds. This way, the country has the opportunity to overcome its significant backlog and be able to use these funds for its rapid economic, infrastructure and social development.

The current report focuses on the impact of the EU Structural funds upon Bulgarian economy, as well as outlines the risks and threats of corruption in the acquisition of these funds.

Key words: Corruption, EU funds, economic, security

Въведение

Липсата на върховенство на закона и наличието на широко разпространена корупция представляват сериозна заплаха за националната и икономическа сигурност на страната. Корупцията представлява пряка заплаха за националната сигурност поради деструктивното си влияние върху икономическата и социална среда и международния имидж на страната ни. Корупционните практики пряко накърняват нормалното функциониране на държавата, увреждат преразпределителните ѝ механизми, накърняват и увреждат конституционни права на гражданите. През последните 15 години, корупцията се превръща в един от най-дискутираните и обсъждани проблеми в страната. Липсата на ясни правила, неефективността на правоприлагащите и контролни органи води до риск за икономическото развитие на страната ни. Обикновено заплахите за икономическата сигурност се свързват с възможността да нанесат щети на стопанството или да не се постигнат целите, поставени пред националната икономика. Заплахите за икономическата сигурност на практика се

проявяват под формата на възникване на кризисни ситуации в отделни сфери и отрасли в стопанския живот. Те могат да се реализират в различни направления, тъй като източниците на заплахите са различни и нееднородни по своя характер, равнище и проявление.

Влияние на корупцията върху икономическата сигурност

Влиянието на корупцията има негативно и разрушително въздействие не само върху обществото, но и върху икономиката и държавността като цяло. В тази връзка е необходимо да се предприемат действия, мерки и механизми за противодействие на корупцията, които да са ориентирани към прилагане на широк спектър от мерки, насочени не просто към ликвидиране на последиците, а към разкриване на причините и зоните с най-висок корупционен риск с цел превенция и предотвратяване на всевъзможни корупционни прояви. [1]. Корупцията винаги е присъствала в една или друга степен в деловите и политическите отношения, влияела е върху значими социални процеси и събития. Според съвременните разбирания и определения, които се дават на явлениято, корупцията е „злоупотреба с икономическа, политическа, административна и съдебна власт, която води до лично или групово облагодетелстване за сметка на правото и законните интереси на личност, конкретна общност или цяла държава“. С Решение № 33 на Министерския съвет на РБ от 20 януари 2020 г. е приета „Национална програма за развитие - България 2030“, като съобразно визията на Програмата през 2030 г. България следва да е държава с висок жизнен стандарт и конкурентноспособна, нисковъглеродна икономика. Страната следва да разработва и внедрява иновации във всеки сектор на икономиката, адаптирайки се към променящия се свят, чрез своето високообразовано, креативно, солидарно и здраво общество [2]. За постигане на заложените стратегически цели свързани с ускорено икономическо развитие, демографски подем и намаляване на неравенствата, правителството следва да осигури протичането на продължителен процес на инвестиране и привличане на финансови средства за реализиране на мащабни проекти, които да окажат благоприятен ефект върху бизнес средата в България. Средствата необходими за реализиране на програмата и постигането на стратегическите цели се предвижда да се осигуряват от привличане на инвестиции, както и от източници на финансиране по национални и европейски програми.

Влияние на европейските фондове върху националната икономика

В член 174, първа алинея от Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС) се предвижда, че Съюзът разработва и осъществява свои инициативи, които водят до укрепването на неговото икономическо, социално и териториално сближаване [3]. Европейският съюз има над 50 различни програми свързани и прилагани, чрез многогодишната финансова рамка в подкрепа на политиките на ЕС. Със средствата от европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕИСФ) предимно се финансират дейности в пет области като научни изследвания и иновации, цифрови технологии, подпомагане на нисковъглеродната икономика, устойчиво управление на природните ресурси и малки предприятия. Областите на инвестиции са свързани със Заетост, растеж и инвестиции, Цифров единен пазар, Енергиен съюз и климат, Вътрешен пазар, Икономически и паричен съюз, Правосъдие и основни права, Миграция. Над 50% обаче от всички тези средства се предоставят чрез 5-те ЕИСФ, които се управляват съвместно от Европейската комисия и държавите от ЕС [4]. Европейският фонд за регионално развитие (ЕФРР) – с него се насърчава балансираното развитие в различните региони на ЕС. Европейският социален фонд (ЕСФ) – чрез него се подкрепят проекти, свързани със заетостта, в цяла Европа и се инвестира в човешкия капитал на Европа – работниците,

младежите и всички хора, които търсят работа. Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР) – насочен е към преодоляване на специфичните предизвикателства пред селските райони в ЕС. Европейският фонд за морско дело и рибарство (ЕФМДР) – чрез него се помага на рибарите да практикуват устойчив риболов, както и на крайбрежните общности да диверсифицират икономиката си, като по този начин се допринася за подобряването на качеството на живот в европейските крайбрежни райони. Кохезионният фонд (КФ) – чрез него се финансират проекти в областта на транспорта и околната среда в страните, чийто брутен национален доход (БНД) на глава от населението е по-малък от 90% от средния за ЕС. Това са България, Гърция, Естония, Кипър, Латвия, Литва, Малта, Полша, Португалия, Румъния, Словакия, Словения, Унгария, Хърватия и Чешката република. Чрез структурните фондове на ЕС държавите-членки финансират заложените от тях основни приоритети, като обхващат серия от съвместими и дългосрочни мерки, които могат да се прилагат чрез един или няколко структурни фонда. Като един от най-мощните инструменти за стимулиране развитието на икономиката на страната, средствата по оперативните програми от една страна оказват съществено влияние върху икономическата среда у нас, но от друга са обект на различни злоупотреби. Най-голям дял на средствата от структурните фондове на ЕС (над 90%) се преразпределят през оперативните програми „Развитие на регионите“, Оперативна програма „Добро управление“, Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“, Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, Оперативна програма „Околна среда“, Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, както и програмата за развитие на селските райони [5]. Бенефициенти по тези програми могат да бъдат общини, министерства, фирми и неправителствени организации. Предвид размера на отпуснатите средства и разнообразните дейности и сфери на икономиката, които те обхващат, съвсем основателно може да се твърди, че усвояването на тези средства дава възможност за значително стимулиране на икономиката на страната и постигане на устойчив икономически растеж. Изпълнението на програмите дава възможност да се реализират проекти за подобряване на инфраструктурата и бизнес средата, които иначе не биха могли да бъдат изпълнени само чрез държавно или частно финансиране. През програмния период 2021-2027 г. предвиденото финансиране за България по оперативни програми от структурните фондове на ЕС е приблизително 29 млрд. евро. За сравнение договореното финансиране в програмния период 2014-2020 г. е приблизително 11 млрд. евро, като от други допълнителни източници и програми на ЕС, усвоената сума от Европейските фондове и програми възлиза приблизително на 15 млрд. евро. За периода 2014-2020 г. тази сума се равнява на приблизително 4 % от brutния вътрешен продукт на страната, а за периода 2021-2027, и предвид очакванията за растежа на икономиката ни се равнява приблизително на между 5 и 6 %. Това означава, че средствата от структурните фондове на ЕС са най-големите инвестиции гарантиращи устойчивост на Българската икономика през последните 8 години, като се очаква да бъде така и в следващите 5 години до 2027 г., когато приключва настоящия финансов период на Съюза[6]. В резултат на реализираните проекти финансирани по оперативните програми се наблюдава положителна промяна по отношение на икономическата активност на трудоспособното население, както и на коефициентите на заетост и безработица. Това се дължи основно на преките ефекти от вливането на средствата на ЕС в икономиката пряко свързано с откриване на работни места. В средносрочен и дългосрочен план това рефлектира и в повишаване на качеството на заетите и работната сила като цяло. Последните се проявяват и в допълнително увеличаване на производителността на труда. По-високата заетост и намаляването на безработицата позволяват ускоряване на растежа на доходите [7].

Рискове за икономиката Сам по себе си обаче размерът на отпуснатите средства от фондовете на Европейския съюз не е достатъчен, за да се гарантира устойчивост на икономическото развитие на страната ни. За да има реален ефект от подобен тип инвестиции те трябва да доведат до повишаване благосъстоянието на населението. Именно по тази причина е от значение и начинът, по който те се разходват и усвояват. Одобрените и финансирани проекти, които получават финансиране или съфинансиране от европейските фондове и програми, трябва да носят значителна добавена стойност и принос за развитието на икономиката ни, за съжаление се получава точно обратното. Проблемите свързани с усвояването на европейските средства за подобряване на икономическите условия в България, произтичат най-често от злоупотреби и измами при разпределянето и изразходването на целевите средства. Не малка част от проектите са спорни по отношение на ефективността и реалните ползи, които те носят. В много случаи злоупотребите и измамите са явни, а дейностите са фиктивни, изготвени единствено с цел да се усвоят отпуснатите средства, без да бъде извършено реално подобрение в съответната област. Проблемите, касаещи европейските фондове са много и най-различни. Съществуват редица бюрократични спънки, които не само усложняват процесите по одобрение на проекти, но и са предпоставки за наличие на корупционни практики. Самите процедури, по които се разглеждат и одобряват проектите, будят редица съмнения за злоупотреби и измами, а много често са налице и случаи на свързани лица или наличие на конфликт на интереси. Всички тези проблеми от една страна водят до реални рискове пред изпълнението на поставените цели и задачи по проектите, а от друга до реално постигнатия икономически ефект. За да се постигне промяна в темповете на растеж на БВП, е необходимо усилията да се насочат към рязко намаляване на равнището на корупция, съпроводено от увеличаване на производствения потенциал на страната (което изисква структурна и технологична модернизация на икономиката, както и високо равнище на инвестициите), както и повишаване на конкурентоспособността на българската икономика. Помощта от ЕС придобива особена важност в периодите на икономически кризи, рефлектиращи в силно ограничени публични и частни инвестиции, когато Европейските фондове са основен източник за реализиране на инвестиции в икономиката, както и за създаване и запазване на работни места. Именно по тази причина, икономиката на България е силно зависима от европейските фондове, като налагането на финансови корекции или „замразяването“ на отделни оперативни програми или спирането на европейското финансиране като цяло може да има изключително негативно въздействие върху икономиката.

Заклучение:

Към момента може съвсем основателно да се твърди, че усвояването на средствата от структурните фондове на ЕС и Оперативните програми не става по най-ефективния и прозрачен начин, като крайните резултати от изпълнението на част от реализираните проекти повдигат редица въпроси. България е една от страните, които срещат сериозни предизвикателства при управлението на европейските фондове и програми. Недостатъчния административен и одиторски капацитет, наличието на занижен контрол, злоупотреби и корупция при провеждането на процедурите за обществени поръчки са фактори, които оказват неблагоприятен ефект върху усвояването на средствата отпуснати по европейски програми, което пък от своя страна води и до ограничаване на развитието на икономиката и подобряването на бизнес средата в България. В тази връзка е необходимо да се предприемат действия свързани с повишаване на контрола на национално ниво, засилването на междуинституционалното сътрудничество с националните правоохранителни и правоприлагащи органи, както и сътрудничеството с европейските

институции, чиято дейност е пряко свързана със защитата на финансовите интереси на ЕС и установяване и разследване на случаите на измами и нарушения.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Велкова, Л. „Корупцията– заплаха за икономическата сигурност“, Издателство „ДиоМира“, София, 2015;
2. РМС № 33/2020г. за одобряване на Визия, цели и приоритети на Националната програма за развитие България 2030 и определяне на водещи ведомства за детайлизиране на стратегията по отделните приоритети;
3. Договор за функциониране на ЕС <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>;
4. Европейски структурни и инвестиционни фондове https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/european-structural-and-investment-funds_bg;
5. Единен информационен портал за структурните фондове на ЕС <https://www.eufunds.bg/bg>;
6. Национален статистически институт nsi.bg
7. „Фондовете на ЕС в България - Оценка на макроикономическите ефекти от изпълнението на програмите, съфинансирани със средства от ЕС“, Министерство на финансите, 2019

Доц. д-р Йордан Георгиев Деливерски, Университет по библиотекознание и информационни технологии, j.deliversky@unibit.bg

НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ, КАТО ЧАСТ ОТ ВЕРИГАТА ЗА ВЗЕМАНЕ НА УПРАВЛЕНСКИ РЕШЕНИЯ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА

КОНСТАНТИН К. КАЗАКОВ

THE SCIENCE RESEARCH AS PART OF THE CRISIS DECISION – MAKING CHAIN

KONSTANTIN K. KAZAKOV

ABSTRACT: *The paper looks at the complexity of the security environment and the need for new approaches for creating capabilities for response to crises. The approach of OODA loop as a decision-making model creation has been adopted. The OODA loop has been developed by adding science research as a part of the crisis decision-making chain. Interpretation has been offered to theoretical models for practical application of national security protection.*

KEYWORDS: *national security, crisis management, science research, OODA loop as a decision making model.*

Кризите са неизменна част от съвременната среда за сигурност. Независимо дали са предизвикани от природни бедствия, неумишлена или умишлена човешка дейност те се появяват изненадващо, променят средата драстично и предизвикват особено високи и трудно поправими или непоправими вреди (човешки жертви, материални и нематериални щети) за обществото. Основното предизвикателство е увеличаването на неопределеността при вземане на управленски решения в условията на криза, което поставя въпроса за търсенето на нови или усъвършенстването на съществуващите абстрактни модели на процеса за вземане на управленски решения. Ключовите индикатори за успех на моделите могат да бъдат формулирани, като:

- степен на осъзнаване на кризисната ситуация;
- увеличаване обема на възможните решения;
- съкращаване на времето за реакция.

Очевидно е че основните изисквания към моделите за управление при кризи са свързани с организацията на придобиване и обработка на информация и знания за средата. В условия на криза подходящи са моделите за постигане на информационно превъзходство.

Същността на информационното превъзходство се заключава в:

- ✓ по-пълното и правилно разбиране на ситуацията за средата за сигурност в условия на криза;
- ✓ определяне на собствените предимства и слабостите на противниковата страна (при кризи предизвикани от човешка агресия). Създаване на възможност за изготвяне на замисъл за провеждане на активно противодействие, при което тези предимства ще бъдат в максимална степен реализирани, а слабите страни на противника използвани за постигане на превъзходство над него;
- ✓ изпреварващо вземане на решение и неговото незабавно свеждане до изпълнителските звена (за всички видове кризи);

- ✓ непрекъснат контрол върху средата за сигурност при изпълнението на поставените задачи.

В съвременния мениджмънт подходяща концепция за управление, целяща информационно превъзходство е т.н. НОРД когнитивен цикъл.

НОРД когнитивен цикъл.

През 1964 г. Полковникът от армията на US Джон Бойд предлага концепция за управление, наречена НОРД когнитивен цикъл, целяща конкурентно предимство над опонентите посредством постигане на информационно превъзходство. Реализацията на този цикъл преминава през четири взаимосвързани и взаимно зависими етапа [1]:

- Наблюдение на процесите в средата и организацията;
- Ориентация за причинно-следствените връзки в тези процеси;
- Решение какво и как следва да се промени в дейността на организацията;
- Действие.

Идеята в този модел е, че при рязко съкращаване на времето за реализиране на цикъла и значително увеличаване на обхвата му може да се постигне информационно превъзходство над опонентите. При едни и същи ресурси организацията може да получи информационно превъзходство, а оттам и конкурентно предимство, когато:

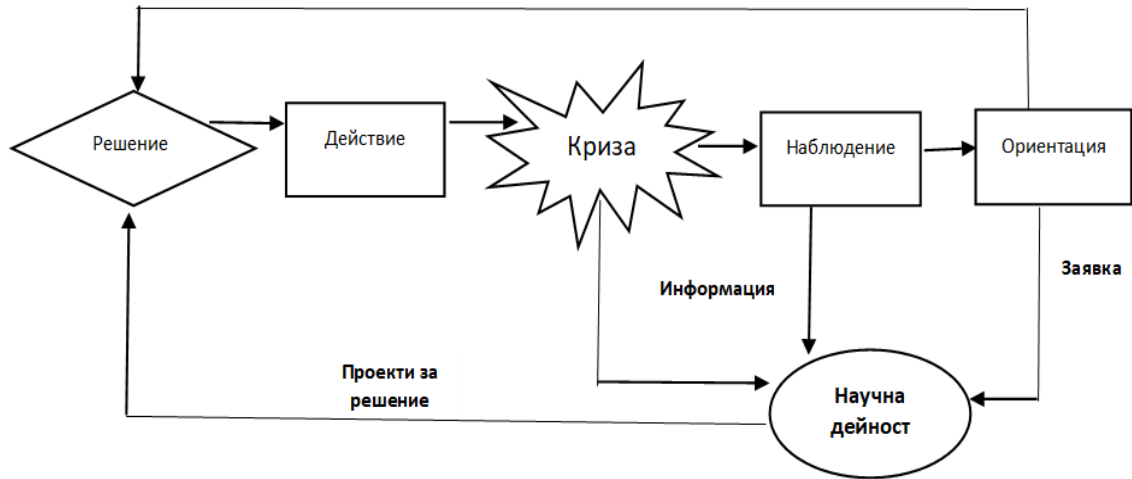
- разшири обхвата на НОРД когнитивния цикъл (областите, в които се осъществява наблюдение и ориентация);
- съкрати времето за реализацията на НОРД когнитивния цикъл.

Изхождайки от това, управлението следва да се разглежда като информационен цикъл, при който ръководителите взимат решения и предприемат действия на основата на знания и разбиране за това какво се случва в организацията и обкръжаващата среда. Във всеки един следващ момент настъпват промени, които са резултат както на независими фактори, така и на въздействието на организацията върху средата. Това налага отново и отново да бъде реализиран управленския цикъл, наблюдение, ориентация, решение, действие.[2]

От казаното до тук се налага изводът, че за да се постигне информационно превъзходство, трябва да се развият способности във всеки един етап от НОРД когнитивния цикъл. Допълнително в условията на криза модела може да се надгради с цел увеличаване обема на възможните решения, като се разшири обхвата на НОРД когнитивния цикъл (областите, в които се осъществява наблюдение и ориентация).

Разширяване на обхвата на НОРД когнитивния цикъл за управление при кризи чрез включването на научна дейност в областите наблюдение и ориентация.

Както вече беше спомената вземането на адекватни решения в условията на криза се определя от способността за по-бързо достигане на високо ниво за разбиране на ситуацията и увеличаване на обема на възможни решения. Увеличаването на обема на възможните решения може да се постигне чрез включването на научните изследвания, като част от веригата за взимане на управленски решения в рамките на НОРД когнитивния цикъл в областите наблюдение и ориентация (фиг. 1). В процеса на вземане на решение при кризи се преминава през всички стадии на НОРД когнитивния цикъл и поставените цели могат да бъдат постигнати чрез включване на научните изследвания и развиване способности във всеки от етапите:

Фиг.1

Наблюдение: Създаване на сензорни системи. Способност за изграждане и поддържане на източници на информация (явни и неявни, технически и човешки), които на приемлива цена да обезпечават необходимата информация за справяне с кризата. Такава способност може да се постигне чрез анализ на средата за сигурност, формулиране на конкретните заплахи, определяне на критичните фактори, които влияят върху сигурността, анализ на информационните празноти, дефиниране на информационния проблем, моделиране на процеса на събиране на информация и формиране на изисквания към сензорните системи. Придобиване на данни и информация. Способност за ефективно използване на всички явни и неявни способности за придобиване на информация.

Ориентация: Анализ и синтез. Способност за използване на целия инструментариум на аналитичната дейност. Допълнителна информация. От критично значение за успеха на анализа е способността за намиране и използване на релевантна допълнителна информация, намираща се в наличните бази данни и информационни масиви. Предишен опит.

Научна дейност: Способност за използване на цялата методология за научни изследвания. От критично значение за успеха е използването на релевантно допълнително научно знание, което може да способства генерирането на иновативни научно обосновани предложения за решаване на кризата. Научно обосновани описания, обяснение и прогнози, отнасящи се към конкретната криза.

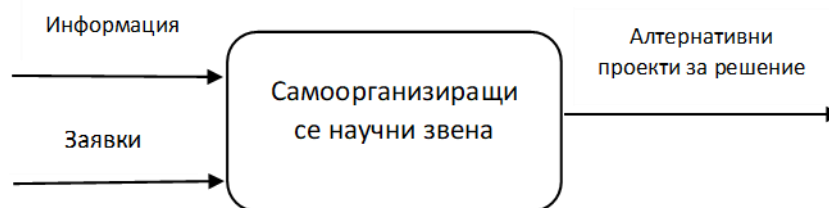
Решение: Способност за подпомагане на органите на управление във всяка една от фазите за взимане на решение: дефиниране на проблема, събиране на релевантна информация, генериране на алтернативни варианти за решение и оценка на алтернативите.

Действие: Интегритет и синергизъм в дейностите за решаване на кризата.

Научната дейност, като част от управлението при кризи, може да бъде представена в три аспекта: архитектурен (организационно функционален), регулаторен (правно-

нормативен) и инструментален (технологичен), като описанията обхваща позициите и отношенията на всички участващи в дейността на организацията страни.

Архитектурен (организационно функционален) модел. Научната дейност се осъществява от научни звена, които по своя преценка се заявяват за участие, в зависимост от контекста на кризата (фиг. 2). Очакваният резултат е създаване на научно обосновани алтернативни проекти за решение на проблеми, описания, обяснения и прогнози, свързани с конкретната криза. Тези резултати се предоставят на кризисните щабове и са добавена стойност към възможните решения генерирани от експертните аналитични звена към компетентните по кризата организации. Крайните резултати могат да бъдат и описателно-обяснителни модели, които да намаляват неопределеността при вземане на управленски решения в условията на конкретната криза.

Фиг. 2

Към научните звена постъпва информация, както от общо достъпната за обществото, така и явна информация, базирана на получените данни от сензорните системи, експлоатирани в процеса на наблюдение на кризата, предоставена от кризисните щабове. Към научните звена се формулират заявки от вземащите решения в кризисните щабове за възможни научно обосновани решения в контекста на кризата. Също така самите научни звена могат сами да си формулират цели, в зависимост от тяхната представа за необходимото ново знание за справяне с конкретната криза, както и по свой избор при необходимост да си сътрудничат. Дейността на научните звена се основава на самоорганизация и те работят, като сложна система, която проявява нелинейно, възникващо, адаптивно поведение. Самоорганизацията в този контекст се разбира, като събиране на група хора за изпълнение на определена задача. Те не се ръководят от никой извън групата. Това не е същото като „самоуправление“, тъй като няма мениджър извън групата, който да диктува на групата, какво трябва да направи или как трябва да се направи. Самите членове на групата избират да се съберат, решават какво ще правят и как ще се направи. Характеристика на тези групи е, че те са неформални и често временни. Даването на възможност за самоорганизация често може да бъде източник на иновации.[3]

От регулаторна (правно-нормативна) гледна точка предложения модел за участие на научни звена във вземането на управленски решения в условията на криза трябва да бъде регламентиран в нормативната уредба за управление при кризи.

Технологично за да се осъществи включването на научната дейност във веригата за вземане на управленски решения в условията на криза е необходимо кризисния щаб да създаде информационна платформа, на която да се регистрират желаещите легитимни научни звена. На тази платформа те да могат:

- Да се запознаят с явната информация, основана на придобитите данни от сензорните системи, ангажирани с наблюдение на кризата;
- Да се запознаят със заявките за необходимото знание, което е нужно на вземащите управленски решения;
- При нужда да комуникират по между си;
- Да прикачат резултатите от научните си изследвания, свързани с контекста на кризата или в отговор на направените заявки. Резултатите да са видими както за вземащите решения в кризисните щабове, така и за останалите научни звена, регистрирани на платформата.

В заключение включването и интегрирането на възможностите на различни научни звена в процеса на вземане на управленски решения, може да повиши значително способностите за ориентация в условията на криза. От друга страна изграждането на посочените по-горе информационни платформи по различни теми ще създадат своеобразни самоорганизиращи се научни клъстери, които ще повишат практическите резултати от научните изследвания.

Литература:

- [1] Waltz, E., “Knowledge management in the intelligence enterprise” ARTECH HOUSE, INC., 2003. p.199;
- [2] Семерджиев Цв., Стратегически информационни системи, 2007, стр. 222;
- [3] Moffat, James, Complexity theory and network centric warfare, ISBN 1-893723-11-9, Center for Advanced Concepts and Technology (ACT), 2003. pp. 49-52.

Константин Кирилов Казаков, Доц. д-р, Университет по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ), k.kazakov@unibit.bg

УСПЕШНАТА РЕФОРМА В СИСТЕМАТА НА МВР, КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА ЕФЕКТИВНО ПРАВОСЪДИЕ

ХРИСТО П. ПАВЛОВ

THE SUCCESSFUL REFORM IN THE SYSTEM OF THE MINISTRY OF THE INTERIOR AS A PREREQUISITE FOR EFFECTIVE JUSTICE

HRISTO P. PAVLOV

***Abstract:** A topical issue for our society, especially in recent years, is the reform of the judiciary. For much of our society, it has to do with the desire for greater security. The society is unlikely to be satisfied if the changes in the judiciary are considered independently and isolated from those in the executive branch, in particular in the internal order and security sector. Adequate reform in the Ministry of Interior can better satisfy the basic need for security of citizens and guarantee public order in our country. This change would reflect on the quality of justice, which in turn will increase citizens' trust in it.*

***Key words:** Ministry of Interior, internal order and security, reform, effective justice.*

Актуален въпрос за обществото ни, особено през последните години, е реформата в съдебната система. Чрез нея се цели да бъдат оправдани очакванията на гражданите за ефективно, обективно и безпристрастно правосъдие. Тук се откроява един съществен проблем – за голяма част от обществото ни, реформата в съдебната система е свързана с желанието за по-голяма сигурност. За постигането на тази стабилност, обаче, са необходими промени, които да допринесат за ефективното пресичане на извършването на престъпления, навременното му разкриване, обективното протичане на разследването и разкриване на истина по него, подвеждането под отговорност на реалния извършител на престъплението, качествено правораздаване, което ще приключи с наказване на виновното лице и т.н. Едва ли за гражданите в обществото ще бъде налице ефективна съдебна реформа, ако не се обърне внимание на факторите, които оказват влияние върху предотвратяването на престъпления, върху тяхното ефективно разкриване и качествено разследване. Казано по друг начин, поставената цел за постигане на сигурност, няма да бъде реализирана, ако промените в съдебната власт биват разглеждани самостоятелно и изолирано. За наличието на положителен краен резултат е необходимо успоредно с реформата в съдебната система да се извърши и такава в изпълнителната власт, в частност - в сектора за вътрешен ред и сигурност.

Тези обстоятелства налагат да се анализира състоянието на системата на МВР и да се отговори на въпроса, дали в този си вид може да се задоволи потребността на гражданите от сигурност.

Провежданите през годините многобройни реформи във вътрешното ведомство не постигат целта си да подобрят работата на Министерството като цяло или на отделни негови структури. С основание се констатира, че това е едно от най-дълго реформираното и всъщност е най-нереформираното ведомство. [1] Много често промените в него са краткотрайни и са последвани от нови такива. Почти всеки път се представят на обществото „сериозни реформи“ в МВР, а в много случаи се извършват само не винаги добре обосновани структурни изменения, чрез което всъщност се цели ограничаване на разходите във ведомството. Такава икономия, която не е съобразена с редица фактори, води до

посягане на социалния пакет на служителите. Тези постоянни промени рефлектират не само върху финансовата стабилност, но и водят до влошаване на работната среда, работата на отделните служители, което закономерно влияе върху качеството на крайния продукт – да се осигури сигурността на гражданите, да се осъществява адекватна борбата с престъпността и в крайна сметка да се опази обществения ред.

Съществен недостатък при планирането на реформи в МВР е, че не се обръща внимание на подобряване условията на труд, повишаване на качеството и увеличаване на количеството на общо и специално оборудване, подобряване на материалното състояние на служителите и гарантиране на кариерно развитие на база доказани способности. [1]

Целесъобразно е да се вземе под внимание, че честите промени по отношение на броя на йерархичните нива, липсата на гаранция за кариерно израстване при конкретни и предварително ясни условия, претоварването в резултат на промените, ограниченото материално-техническо обезпечаване на работния процес са сред основните фактори, които влияят върху мотивацията за работа на служителите в МВР. Все по-трудно става запълването на някои вакантни длъжности в отделни сектори на системата. [2]

Практически всяка следваща недообмислена реформа в това ведомство не води до дори частичното решаване на тези проблеми и става основен фактор за задълбочаване на повечето от тях. Поради това, идентифицирането и анализът на проблемите в МВР е важна крачка за тяхното преодоляване. Впрочем, още преди години една голяма част от недостатъците в тази система са посочени и многократно поставяни от Синдикалната федерация на служителите в МВР, в това число и борбата с корупцията в самата система.

Необходимостта от цялостна промяна налага да се потърси правилния път за ефективна реформа в системата на МВР. За това се изисква от ръководителите на това ведомство да проведат серия от срещи - както с представители на синдикалната организация, така и със служители, за да се диференцират най-ясно конкретните проблеми, те да бъдат анализирани и с оглед на това да се потърсят и приложат най-адекватните методи за тяхното преодоляване. Само в условията на **добър диалог** може да се постигне **балансът между очакванията на служителите в МВР и възможните резултати**.

Постигането на положителен резултат е свързано с осъзнаването, че **рамките на планираните реформи трябва да надхвърлят мандата на съответното политическото управление**. Необходимо е работната група да има ясна визия за **дългосрочни промени** в системата на МВР. От своя страна, това налага постигането на **широк политически консенсус** по всички въпроси от разработения план за развитие. Само по този начин ще може най-после да се осъществи една добре обмислена и адекватна промяна в системата на МВР. Напълно основателно е разбирането, че липсата на дълготрайна и надпартийна програма превръща обществото и служителите на ведомството в „каторжници“ на политически програми, които в много случаи са дори напълно противоположни.

В рамките на планираните изменения в сектора по вътрешен ред и сигурност трябва да се обърне особено внимание на няколко основни направления.

• Необходимо е да се **оптимизира структурата и да се извърши добре обмислена организационна промяна**, с което да се осигури по-високо качество на услугата „сигурност“ и по-добро и ефективно обслужване на гражданите на ведомството за постигането на по-добра работа. Реформите в тази насока трябва да кореспондират с поставената цел - ефективност. Липсата на задълбочен експертен анализ при планирането и осъществяването на структурни промени във ведомството ще доведе до поредната „кръпка“, която впоследствие ще се окаже неадекватна за постигането на очакваните от обществото резултати.

През последните години, вместо системата да се оптимизира, така че да дава видим положителен резултат, се правят не много добре аргументирани промени, част от които дори са отричани от експертите в сферата на сигурността. Това води до още по-ниска ефективност. Подходът е многократно ползван, което довежда до подмяна на ръководни кадри и освобождение на качествени служители. [3]

- Съществува практическа необходимост от изработването на ясни и еднакви **критерии за подбор на служителите** в отделните структури от МВР. Трябва да се заложи на конкурсното начало с наличието на точни правила при назначаването на ръководни длъжности, да се разработят ясни критерии за атестация при кариерното развитие на служителите в системата. Не са редки случаите на назначения на основание роднински връзки и политически протекции. [4]

Препоръчително е да се вземе решение за критериите и начините за провеждане на обучение с оглед на израстване на служителите в системата. В тази насока е **необходимо да се развият и модернизират центровете за професионална подготовка и специализация на служителите на МВР.**

- След всестранен анализ на редица фактори е необходимо да се извърши **актуализация на възнагражденията на служителите в МВР** с оглед тяхната ангажираност, физическа и психическа натовареност, да се предвидят допълнителни компенсации за работещите във високо рискова среда.

Политиките на последните няколко правителства за административни реформи в МВР бяха фокусирани върху правните режими на служителите в министерството. Чрез изменения и допълнения на ЗМВР се въведе нов модел на няколко правни режима за отделните групи служители. Потърсиха се решения за намаляване на напрежението между отделните групи служители, породено от прилагането на новото законодателство. Към този момент е целесъобразно да се извърши задълбочен анализ на положителните и отрицателните ефекти от въвеждането на този модел. На база на този анализ и добри европейски практики за подбор на служителите би било редно да се реализират политики за приемането на ново законодателство, регламентиращо адекватно правните режими на служителите в МВР. [5]

- Необходимо е да се осигури **материално–технически работата** на служителите в системата на МВР. Въвеждането на информационните технологии, което ще намали **бюрокрацията** и ще спести разходи, изглежда непосилно за МВР. Всъщност, неведнъж е акцентирано, че бюрокрацията в МВР задъхва това ведомство.

- Трябва да се търсят форми и процедура за адекватно **гражданско участие** при вземането на решения във връзка с МВР. Прилаганите политики за сигурност и участие на гражданите в тях не отговарят на европейските стандарти и очаквания. Гражданското участие в процеса на правене на политики във връзка с вътрешния ред и сигурност е силно ограничено и контролирано, а на национално ниво – невъзможно. Поради това е необходимо да се създадат нови механизми за планиране на политики, включващи гражданите на Република България. [6] Сериозно е предизвикателството обществото да бъде включено в дейността на МВР, поради което би следвало да се организира работна група, която да анализира рамките на участието на гражданите. По този начин може да се постигне баланс между обществените очаквания и възможните реформи в тази насока.

- Правоприлагащите органи трябва да могат да разчитат и да имат пълно доверие във високото качество на **криминалистичните изследвания у нас.**

Един от съществените проблеми в МВР е свързан с последователното занижаване на ролята (или по-скоро на нивото) на бившия Научноизследователски институт по криминалистика и криминология (сега – Национален институт по криминалистика),

принизявайки го до криминалистична лаборатория на национално ниво. Всичко започна с критиките, че съществуващият модел на ведомството не работи. Публично се изрази разбирането, че за да върви разследването са необходими лаборатории с експертизи, а не наука. И по този начин се започна една непроменлива политика към свиване на научното криминалистично изследване в МВР до най- ниската степен, която може да съществува. В чл. 3 и чл. 4 от Правилника за устройството и дейността на Института са предвидени дейности както по разработването на монографии, статии, методически указания, сборници и други материали по проблемите на експертно-криминалистичната дейност, провеждането на научни изследвания, така и по разработването и внедряването нови методики за изследване в областта на криминалистиката на основата на съвременни научни достижения. Няма нищо по- ценно от това да се разработват и внедряват нови методики и да се подобряват съществуващите такива. Тези дейности на практика не се извършват и поощряват. Случва се нещо по- лошо – градената с години библиотека е занемарена, спряно е публикуването на периодични научни трудове, няма защита на докторски дисертации. Сред експертите в МВР работят много добри специалисти, които развиват своята научноизследователска дейност независимо от Института.

Експертно-криминалистичната дейност в МВР се осъществява на различни нива в системата. Компетентността и квалификацията на експертите представляват ключов елемент, от който зависи навременното разкриване на обективната истина по наказателното дело. Новоназначените експерти преминават през задължително специализирано обучение в съответната област, след което развитието на знанията им до голяма степен се оставя на тяхната самоинициатива. Това налагана практическата необходимост от създаването на условия за разгръщане потенциала на тези специалисти. Практиката среща експертите със специфични случаи, а провеждането на кръгли маси и разработването на програми за актуализация на знанията и уменията им ще даде възможност за споделяне на опит и професионално развитие. [7]

Не на последно място, към настоящия момент в НИК се полага труд при лоши и нездравословни условия. Многократно е отлаган въпросът за преместване на Института в нова сграда или ремонта на съществуващата.

Налага се практическата необходимост да се обърне особено внимание на повишаване капацитета на криминалистиката и възраждане на Института по криминалистика, като се възстанови неговата научноизследователска дейност.

Посочените проблеми в системата на МВР са само част от съществуващите. Всички те са свързани помежду си и не са изолирани един от друг. Поради това, една адекватна реформа в това ведомство изисква не работа на парче, а един цялостен анализ и мащабни промени за преодоляване на кризата в тази система, която продължава вече над 30 години.

Една успешно проведена реформа в МВР може по- добре да удовлетвори основната потребност от сигурност на гражданите и да гарантира обществения ред в страна ни. Тази промяна би рефлектирала върху качеството на правосъдието, което от своя страна ще повиши доверието на гражданите към него. Ето защо е основателно разбирането, че колкото и да е добра реформата в съдебната власт, самостоятелно проведена тя няма да задоволи напълно необходимостта на обществото за адекватна и работеща промяна в правосъдието.

[1] Попов, В. “Реформите” в МВР и отражението им върху мотивацията на служителите. Ролята на социалния диалог., Предизвикателства пред политиките за сигурност, Научни доклади, С., СФСМВР, 2018, с. 51 – 58.

[2] Най- новите предизвикателства пред достойните условия на труд: управлението на професионалния стрес и рискът на работното място. Количествено изследване сред служителите на МВР по проект, финансиран от Иновация Норвегия с договор № 2019/101792.

- [3] Радулов, Н. Реформа или промяна, Предизвикателства пред политиките за сигурност, Научни доклади, С., СФСМВР, 2018, с. 14 – 20.
- [4] Рискът и стресът в МВР: проблеми, предизвикателства и възможни решения, С., СФСМВР, 2021, с. 46 – 49.
- [5] Арабаджийски, Н. Политики за подбор на служители в Министерството на вътрешните работи на Република България, Предизвикателства пред политиките за сигурност, Научни доклади, С., СФСМВР, 2018, с. 32 – 45.
- [6] Якимова, Р., Форми на участие на гражданите в процеса на изготвяне на политиките за сигурност в Република България, Предизвикателства пред политиките за сигурност, Научни доклади, С., СФСМВР, 2018, с. 159 – 176.
- [7] Рангелова, Н., А. Предоева, Квалификацията на експертите от криминалистичните лаборатории на МВР – ключов фактор за качеството на услугата „сигурност“, Предизвикателства пред политиките за сигурност, Научни доклади, С., СФСМВР, 2018, с. 297 – 302.

доц. д-р Христо Павлов, криминалистика и съдебни експертизи,
Бургаски свободен университет, Фондация „Общество и сигурност“,
e-mail: hrpavlov@bfu.bg

АКТУАЛНИ АСПЕКТИ НА СТРАТЕГИЯТА ЗА НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ НА РУСИЯ

ПЛАМЕН Н. БОГДАНОВ

CURRENT ASPECTS OF RUSSIA'S NATIONAL SECURITY STRATEGY

PLAMEN N. BOGDANOV

Анотация: В доклада са анализирани най-важните положения от последната Стратегия за национална сигурност на Руската федерация, приета през 2021 г. Детайлно са изследвани мястото на Русия в съвременния свят, националните интереси и стратегическите национални приоритети на страната, както и вижданията за гарантиране на националната сигурност. Последните са разгледани в рамките на стратегическите национални приоритети: „Отбрана на страната“, „Информационна сигурност“, „Защита на традиционните руски духовно-нравствени ценности, култура и историческа памет“ и „Стратегическа стабилност и взаимноизгодно международно сътрудничество“. Направени са изводи за последната руска Стратегия за национална сигурност, подчинена на идеята за укрепване на ролята на страната като един от влиятелните центрове в съвременния свят.

Abstract: The paper analyzes the most important provisions of the latest National Security Strategy of the Russian Federation, adopted in 2021. It examines in detail Russia's place in the modern world, national interests and strategic national priorities of the country, as well as views on ensuring national security. The latter are considered within the framework of the strategic national priorities: "Country Defence", "Information Security", "Protection of Traditional Russian Spiritual and Moral Values, Culture and Historical Memory" and "Strategic Stability and Mutually Beneficial International Cooperation". Conclusions have been drawn on Russia's latest National Security Strategy, based on the idea of strengthening the country's role as one of the most influential centers in the modern world.

Ключови думи: Русия, стратегия, национална сигурност, национални интереси, стратегически национални приоритети, ценности, Голямо Евразийско партньорство

Keywords: Russia, strategy, national security, national interests, strategic national priorities, values, Greater Eurasian Partnership

Въведение

Началото на 90-те години на XX век се характеризира с края на Студената война и разпадането на СССР. Съветският съюз се разпада в края на 1991 г. на 15 независими държави, като 12 от тях (без Литва, Латвия и Естония) се обединяват в регионална организация Общност на независимите държави. Руската федерация поема правата и задълженията на бившия СССР и е призната за негов правопреемник.

Всички тези събития поставят край и на блоковото противопоставяне в света и променят характера на международните отношения. Сериозно развитие получават мерките за контрол над въоръженията и за укрепване на доверието и сигурността в света и Европа. Руските държавни ръководства продължават усилията и преговорите, започнати от съветската държава за съкращаване на стратегическите ядрени оръжия на Русия и САЩ. Промени настъпват и във военно-стратегическите възгледи в Русия.

През 1993 г. е приета първата Военна доктрина, а през 1997 г. и първата Концепция за национална сигурност на Руската федерация, с която започва стратегическото планиране в системата за национална сигурност на Русия. Много скоро след встъпването си в длъжност президентът Владимир Путин утвърждава на 10.01.2000 г. променен вариант на

Концепцията за национална сигурност на Руската федерация от 1997 г. През 2009 г. руският президент утвърждава Стратегия за национална сигурност на Руската Федерация до 2020 година, която е първата Стратегия за национална сигурност на Русия. Следващата Стратегия е приета в края на 2015 г. Стратегията за национална сигурност се определя като основен документ за стратегическо планиране, определяне на националните интереси стратегическите национални приоритети на Руската Федерация (РФ), целите, задачите и мерките в областта на вътрешната и външната политика, насочени към укрепване на националната сигурност на РФ и осигуряване на устойчиво развитие на страната в дългосрочна перспектива.[1]

В края на второто и началото на третото десетилетие на XXI век отношенията между Русия, от една страна, и САЩ и НАТО, от друга, се намират в най-ниската си точка. Международните отношения се развиват в рамките на формирания многополюсен модел.

В тези условия руският президент утвърждава на 2 юли 2021 г. нова Стратегия за национална сигурност на Руската федерация.

С новото издание на този базов документ, в който се определят заплахите за страната, националните интереси, стратегическите приоритети и целите и задачите на държавната политика в областта на националната сигурност, се изпълнява и федералния закон „За стратегическото планиране в Руската федерация“ от 2014 г., съгласно който стратегията следва да се актуализира най-малко на 6 години.

1. Място на Русия в съвременния свят съгласно последната Стратегия за национална сигурност на страната

В Стратегията за национална сигурност на Руската федерация от 2021 г. е включен раздел, озаглавен „*Русия в съвременния свят: тенденции и възможности*“. В него се подчертава, че *светът преживява период на трансформация*, в която увеличаването на количеството на центровете на световното икономическо и политическо развитие, и укрепването на позициите на нови глобални и регионални страни-лидери водят до промяна на структурата на световния ред и формиране на нови архитектури, правила и принципи на световното устройство.[2]

В стратегията е направена оценка, че стремежът на страните от Запада да запазят своята хегемония, кризата на съвременните модели и инструменти за икономическо развитие, увеличаването на диспропорцията в развитието на държавите, повишаването на нивото на социално неравенство и стремежът на транснационалните корпорации да ограничат ролята на държавите е съпроводен от изостряне на вътрешнополитически проблеми, засилване на междудържавните противоречия, отслабване на влиянието на международните институции и понижаване на ефективността на системата за глобална сигурност.

Подчертава се, че реализирането на държавната политика на Руската федерация в областта на осигуряване на националната сигурност способства за повишаване на вътрешната стабилност и нарастване на икономическия, политическия, военния и духовния потенциал на Русия, необходим за *укрепване на нейната роля като един от влиятелните центрове в съвременния свят*.[3] Тази цел потвърждава и развива националния приоритет на Русия, определен в Стратегията от 2015 г., да *укрепва статута на страната на водеща световна сила*, чиято дейност е насочена към поддържане на стратегическата стабилност и взаимно изгодни партньорски отношения в условията на полицентричен свят. Поставената в Стратегията от 2021 г. цел също звучи в синхрон с идеята за многополюсност, но се осъзнава, че за постигането ѝ е необходимо да продължи

работата за понижаване на зависимостта от вноса в ключови сектори на икономиката и износа на суровини.[4]

В новата стратегия се констатира, че ръстът на геополитическата нестабилност и конфликтност и засилването на междудържавните противоречия са съпроводени с повишаване на заплахата за използване на военна сила, което в частност води и до изостряне на военно-политическата обстановка в близост до държавните граници на Русия. Посочва се, че действия на някои страни са насочени към инспириране в Общността на независимите държави (ОНД)³⁴ на дезинтеграционни процеси с цел разрушаване на връзките на Русия с нейните традиционни съюзници. Оценява се, че все по-активно се използват непреки методи, насочени към провокиране на дългосрочна нестабилност вътре в Руската федерация. Наред с това, се посочва, че се увеличава опасността от прерастване на въоръжени конфликти в локални и регионални войни, в т.ч. с участие на ядрени държави, както и че космическото и информационното пространство активно се усвояват като нови сфери за водене на военни действия.

В стратегията се извежда като все по-актуален проблемът за моралното лидерство и създаването на привлекателна идейна основа на бъдещето устройство на света. В тази връзка, като основни фактори, определящи положението и ролята на Русия в света в дългосрочна перспектива, са посочени: високо качество на човешкия потенциал, способност за осигуряване на технологично лидерство, ефективност на държавното управление и преминаване на икономиката на нова технологична база.[5]

Като цяло, този раздел на Стратегията за национална сигурност отразява влошените връзки на Русия със Запада през последните години.

2. Национални интереси и стратегически национални приоритети на Руската федерация

В Стратегията за национална сигурност на Руската федерация от 2021 г. са посочени **8 национални интереса**, сред които:

- защита на конституционния строй, суверенитета, независимостта, държавната и териториалната цялост, укрепване на отбраната на страната;
- развитие на сигурно информационно пространство, защита на руското общество от деструктивно информационно-психологическо въздействие;
- укрепване на традиционните руски духовно-нравствени ценности, съхраняване на културното и историческото наследство на народа на Русия;
- поддържане на стратегическа стабилност, укрепване на мира и сигурността, правови основи на международните отношения.

Гарантирането на националните интереси на Русия се осъществява чрез реализиране на следните **стратегически национални приоритети**[6]:

- опазване на народа на Русия и развитие на човешкия потенциал;
- отбрана на страната;
- държавна и обществена сигурност;
- информационна сигурност;
- икономическа сигурност;
- научно-технологично развитие;
- екологична сигурност и рационално използване на природата;

³⁴ В началото на 2022 г. ОНД включва 10 от 15-те държави, влизащи в състава на бившия Съветски съюз: Азербайджан, Армения, Беларус, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Русия, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан – бел. авт.

- защита на традиционните руски духовно-нравствени ценности, култура и историческа памет;

- стратегическа стабилност и взаимноизгодно международно сътрудничество.

Вижданията на руското ръководство за реализиране на стратегическите национални приоритети са представени подробно в новата Стратегия.

3. Виждания за гарантиране на националната сигурност

На раздела „Гарантиране на националната сигурност“ е посветено най-голямо място в новата стратегия на Русия. В него е определено, че националната сигурност ще се гарантира чрез постигане на цели и решаване на задачи, предвидени в рамките на посочените вече стратегически национални приоритети. Ще разгледаме по-детайлно някои от тези приоритети.

При представянето на стратегическия национален приоритет **„Отбрана на страната“** в стратегията се констатира, че военно-политическата обстановка в света се характеризира с формиране на нови глобални и регионални центрове на сила и изостряне на борбата между тях за сфери на влияние. Нараства значението на военната сила като инструмент за постигане от субектите на международните отношения на своите геополитически цели. Отчита се, че за повишаване на военната опасност и военната заплаха за Руската федерация способстват опитите за силов натиск върху Русия, нейните съюзници и партньори, нарастването на военната инфраструктура на НАТО в близост до руските граници, активизирането на разузнавателната дейност и отработването на използване срещу Русия на крупни военни формирования и ядрено оръжие.[7]

Освен това, е посочено, че на фона на развитието на потенциала на глобалната система за противоракетна отбрана САЩ провеждат последователен курс на отказ от международни задължения в областта на контрола над въоръженията. Планираното разполагане на американски ракети със среден и малък обseg в Европа и Азиатско-Тихоокеанския регион се определя като създаващо заплаха за стратегическата стабилност и международната сигурност.

Като цяло, изведените заплахи за националната сигурност на Русия и за глобалната сигурност не се различават съществено от формулираните в предходните стратегии за национална сигурност и военни доктрини на страната.

Посочва се, че отбраната на страната се организира за подготовка за въоръжена защита и за въоръжена защита на Руската федерация, целостта и неприкосновеността на нейната територия, а **цели на отбраната на страната са създаване на условия за мирно социално-икономическо развитие на страната и осигуряване на военната ѝ сигурност.** Постигането на тези цели се осъществява в рамките на реализацията на военната политика по пътя на *стратегическо съдържане и предотвратяване на военни конфликти, усъвършенстване на военната организация на държавата, формите за използване и способите за действие въоръжените сили на Русия, другите войски, военни формирования и органи, и повишаване на мобилизационната готовност на страната и готовността на силите и средствата на гражданската отбрана.*[8]

За постигането на целите на приоритета „Отбрана на страната“ са определени редица *задачи*, които трябва да бъдат решени, сред които такива, свързани със съвременното разкриване на съществуващи и перспективни военни опасности и заплахи, усъвършенстване на системата за военно планиране, поддържане на достатъчно ниво на потенциала за ядрено съдържане, нарастване на отбранителния потенциал, снабдяване на въоръжените сили със съвременно въоръжение, военна и специална техника, съвременно отчитане на тенденциите в изменението на характера на съвременните войни и въоръжени

конфликти, създаване на условия за най-пълно реализиране на бойните възможности на войските, разработване на изисквания към перспективни формирования и нови средства за въоръжена борба и др.

Като нов стратегически национален приоритет е изведена *Информационната сигурност*. Причина за това са опитите за дестабилизация на общественно-политическата система чрез интернет и зависимостта на различни елементи от критичната инфраструктура от световните комуникационни мрежи.[9]

Другият нов стратегически национален приоритет *„Защита на традиционните руски духовно-нравствени ценности, култура и историческа памет“* е обоснован с това, че базовите морални и културни норми, религиозните устои, института на брака и семейните ценности са изложени на все по-голямо разрушително въздействие. В тази част на стратегията САЩ и техните съюзници са „обвинени“, че подлагат на активни нападки традиционните руски духовно-нравствени и културно-исторически ценности, а заедно с транснационални корпорации, чуждестранни неправителствени, религиозни, екстремистки и терористични организации оказват информационно-психологическо въздействие на индивидуалното, груповото и общественото съзнание чрез разпространяване на социални и морални постановки, противоречащи на традициите, убежденията и вярванията на народите на Руската федерация.[10]

Според документа, информационно-психологическите диверсии и „озападняването“ на културата засилват заплахата Русия за загуби културния си суверенитет.

Посочено е, че за основа на руското общество, която позволява да се съхрани и укрепи суверенитета на страната, да се строи бъдещето и да се достигат нови висоти в развитието на обществото и личността, Руската федерация разглежда свои базови, формирали се в столетната отечествена история духовно-нравствени и културно-исторически ценности, и морални и нравствени норми. Като *традиционни руски духовно-нравствени ценности* са посочени *животът, достойнството, правата и свободите на човека, патриотизмът, служенето на Отечеството и отговорността за неговата съдба, високите нравствени идеали, здравето семейство, съзидателният труд, приоритет на духовното над материалното, хуманизмът, милосърдието, справедливостта, колективизмът, взаимопомощта и взаимното уважение, историческата памет и приемствеността между поколенията, единството на народите на Русия*.

С тези текстове, за първи път в Стратегия за национална сигурност са включени традиционните руски духовно-нравствени ценности, и то като национален интерес и стратегически национален приоритет.

Тези ценности, според политолога Галин Дурев, имат за цел изграждане на културно-ценностен модел, който да бъде притегателна алтернатива на все по-компрометиращия се западен вариант, обвързан с абсолютизирането на свободата на личността, активна пропаганда на безнравственост и егоизъм, и други недъзи, посочени в новата Стратегия [11]. Това съвпада донякъде с идеите на руския философ, политолог и геополитик Александър Дугин, но той го разглежда в по-широк аспект, когато казва, че в началото на третото десетилетие на XXI век Русия отговаря на умиращия атлантизъм симетрично от позицията на евразийската геополитика, което включва противопоставяне на глобализма на многополюсност, а на либерализма – алтернативни цивилизационни ценности: традиционни. Вместо ЛГБТ³⁵ – традиционно семейство, вместо индивидуализъм – народът и неговата историческа идентичност.[12]

³⁵ Лесбийки, гей, бисексуални и трансгендър хора – бел. авт.

Според Данила Галперович от „Гласът на Америка“, включването на традиционните руски духовно-нравствени ценности в Стратегията представлява и първото пространно изложение на идеологическите ценности на настоящата руска власт. По тази причина тя нарича тази част на стратегията идеологическа, а от съдържанието ѝ определя цялата стратегия като значително по-антизападна от предишните. За пример се дава текстът в документа, в който ясно е посочено, че традиционните руски духовно-нравствени ценности са изложени на нападки от САЩ и техните съюзници. В същия дух е и записаното в стратегията, че недружелюбните страни се опитват да използват съществуващите в Русия социално-икономически проблеми, за да разрушат вътрешното ѝ единство като инспирират и радикализират протестни движения, подкрепят маргинални групи и разкола в руското общество. В тази връзка Галперович напомня, че през май 2021 г. правителството на Русия е утвърдило списък на неприятелските страни, в който попадат САЩ и Чехия.[13]

Галперович припомня и казаното от британския изследовател на Русия, писателят и журналист Едуард Лукас, че Кремъл отдавна върви по пътя на „антизападничеството“. Според него враждебността и подозрителността спрямо Запада са в основата на цялата идеологическа конструкция на путинския режим. Лукас счита, че днес Русия може да си позволи да бъде открито антизападна, защото, от една страна, нейното финансово-икономическо състояние е достатъчно добро, а от друга, Путин е силно разочарован, че Западът се отнася към Русия не като към велика сила, а като към обикновена страна. Показателно за последното е и че администрацията на Байдън заявява, че се тревожи повече от Китай, отколкото от Русия.

Сред *задачите*, които стратегията поставя за решаване в защита на традиционните руски духовно-нравствени ценности, са реализиране на държавна информационна политика, насочена към засилване в масовото съзнание на ролята на традиционните руски духовно-нравствени и културно-исторически ценности, неприемане от гражданите на натрапваните отвън деструктивни идеи, стереотипи и модели на поведение, както и формиране на държавна поръчка за провеждане на научни изследвания, публикуване на научно-популярни материали, създаване на произведения на литературата и изкуството, кинематографична, театрална, телевизионна, видео и интернет продукции, оказване на услуги, насочени към съхраняване на традиционните руски духовно-нравствени ценности и култура, защита на историческата истина и съхранение на историческата памет.[14]

Тези текстове, според експерта Пьотр Померанцев, показват, че идеологията обслужва чисто политически цели и дават основание на Кремъл да въведе цензура. Померанцев коментира, че близки до властта хора пишат открито, че е нужна идеология като основание над контрол над общественото пространство и счита, че тези хора са предложили традиционните ценности за основа на тази идеология, защото те най-бързо ще доведат до цензура.[15]

Друг важен стратегически национален приоритет е **„Стратегическа стабилност и взаимноизгодно международно сътрудничество“**. В тази част на стратегията е посочено, че страни, губещи безусловното си лидерство, се опитват да диктуват на другите членове на международната общност свои правила, прилагат едностранно ограничителни мерки (санкции) и открито се намесват във вътрешните на суверенни държави.

Заявява се, че Руската федерация провежда последователна, независима, многовекторна, откритая, предсказуема и прагматична външна политика, насочена към защита на своите национални интереси и укрепване на международната сигурност. *Освен това, се декларира, че Русия се стреми към повишаване на предсказуемостта в отношенията между държавите, укрепване на доверието и сигурността в международната сфера.* За понижаване на заплахата от нова война, предотвратяване на

надпреварата във въоръжаването и недопускане на нейното пренасяне в нови среди, се казва, че е необходимо да се усъвършенстват механизмите за поддържане на стратегическата стабилност, контрол над въоръженията, предотвратяване на разпространението на оръжия за масово унищожаване и средствата за тяхното доставяне, и спазване на мерките за доверие.

В случай на извършване от чужда държава на недружелюбни действия, представляващи заплаха за суверенитета и териториалната цялост на Руската федерация, в т.ч. свързани с прилагането на ограничителни мерки (санкции) от политически или икономически характер или с използване на съвременни информационно-комуникационни технологии, е посочено в документа, *Русия счита за правомерно да предприеме симетрични и асиметрични мерки, необходими за пресичане на такива недружелюбни действия*, както и за предотвратяване на тяхното повторение в бъдеще.

Като **цели на външната политика** на Руската федерация са посочени: *създаване на благоприятни условия за устойчиво социално-икономическо развитие на страната, укрепване на националната сигурност и утвърждаване позицията на Русия като един от влиятелните центрове в съвременния свят*. За постигане на тези цели са посочени 32 задачи, които трябва да бъдат решени, сред които [16]:

- осигуряване на интеграция на икономическите системи и развитие на многостранно сътрудничество в рамките на Голямото Евразийско партньорство;

- развитие на отношения на всеобхватно партньорство и стратегическо взаимодействие с Китай и особено привилегировано стратегическо партньорство с Индия, в т.ч. с цел създаване в Азиатско – Тихоокеанския регион на надеждни механизми за осигуряване на регионална стабилност и сигурност на извънблокова основа;

- задълбочаване на многопрофилното сътрудничество с държавите във форматите „Шанхайска организация за сътрудничество“ и БРИКС, укрепване на функционалните и институционалните основи на взаимодействието в рамките на РИК (Русия, Индия, Китай);

- съдействие за отстраняване и предотвратяване възникването на огнища на напрежение и конфликти на териториите на съседни на Русия държави;

- оказване на поддръжка на съюзници и партньори на Русия при решаване на въпроси, свързани с осигуряване на отбраната и сигурността, и неутрализация на опити за външна намеса в нейните вътрешни работи;

- осигуряване на интересите на Русия, свързани с усвояването на космическото пространство, световния океан, Арктика и Антарктика;

- *укрепване на братските връзки между руския, белоруския и украинския народи;*

- осъществяване в постсъветското пространство на работи, насочени към формиране на взаимноизгодни за Русия и другите държави подходи за участие в дейността на международни организации, осъществяващи икономическа взаимопомощ, решаване на социални и хуманитарни въпроси, както и на въпроси, свързани с развитие на нови технологии.

Така, за разлика от предишните стратегии, в новата не са включени текстове за отношенията със САЩ и Европейския съюз. В стратегията от 2015 г. дори има заявка за „укрепване на взаимноизгодното сътрудничество с Европейския съюз и пълноправно сътрудничество със САЩ, на основата на общи интереси, включително в сферата на икономиката“.[17]

От друга страна, отношенията с двете големи азиатски сили – Китай и Индия, са потвърдени като един от приоритетите на външната политика на Русия. Едновременно с това обаче, нито Китай, нито Индия, са споменати, когато в стратегията се говори за борбата на Русия със Запада за морално лидерство и конкуренция за създаване на атрактивна

идеологическа основа на бъдещия световен ред. Затова и формата РИК (Русия, Индия, Китай) се разглежда по-скоро с регионално, а не със глобално значение. Освен това, за първи път в Стратегия за национална сигурност на Русия се споменава инициативата, наречена „Голямо Евразийско партньорство“, понятие, въведено от Путин през 2015 г. Това показва желанието на Москва да няма една национална икономическа система, която да доминира в Евразия, т.е. инициативата може да се разглежда и като опит за недопускане на китайски монопол в Евразия.[18] Тук се вижда една друга разлика от стратегията, приета през 2015 г., където отношенията с Китай са представени като „ключов фактор в поддържането на глобалната и регионалната сигурност“.

Заклучение

В края на новата Стратегия за национална сигурност е записано, че контролът за нейната реализация се осъществява в рамките на държавния мониторинг на състоянието на националната сигурност на основата на показатели за състоянието на националната сигурност, определени от президента на Русия. Резултатите от такъв контрол се отразяват в ежегодния доклад на секретаря на Съвета за сигурност на Руската федерация до президента за състоянието на националната сигурност и мерките за нейното укрепване.

Като обобщение може да се каже, че Стратегията за национална сигурност на Русия от 2021 г. осигурява приемственост във външната политика, категорично заявява, че трансформацията на системата на международните отношения е необратима, а във вътрешен план в приоритет е изведено възпитанието в традиционните руски духовно-нравствени ценности. За първи път са пренебрегнати отношенията със САЩ и Европейския съюз, като е даден приоритет на интегрирането на икономическия потенциал на държавите и различните формати вече в т.нар. Голямо Евразийско партньорство. Така, новата Стратегия за национална сигурност на Русия доразвива основните от идеите в предишните и ясно заявява амбицията на военно-политическото ръководство да утвърди страната като влиятелен център в съвременния свят.

Литература

1. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации, Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 31 декабря 2015 г. № 683, с. 1.
2. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации, утверждена Указом Президента Российской Федерации от 2 июля 2021 г. № 400, с. 3.
3. Пак там, с. 4.
4. Дурев, Г. Новата „Стратегия за национална сигурност на Русия“ в процеса на стратегическо планиране в системата за сигурност през XXI век, Поглед.инфо, 20.08.2021. <https://pogled.info/svetoven/russia/novata-strategiya-za-natsionalna-sigurnost-na-rusiya-v-protsesa-na-strategicheskoplanirane-v-sistemata-za-sigurnost-prez-XXI-vek.133224/> - достъпно на 04.02.2022.
5. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации, утверждена Указом Президента Российской Федерации от 2 июля 2021 г. № 400, с. 6-7.
6. Пак там, с. 8-9.
7. Пак там, с. 11-12.
8. Пак там, с. 12.
9. Дурев, Г. Новата „Стратегия за национална сигурност на Русия“ в процеса на стратегическо планиране в системата за сигурност през XXI век, Поглед.инфо, 20.08.2021. <https://pogled.info/svetoven/russia/novata-strategiya-za-natsionalna-sigurnost-na-rusiya-v-protsesa-na-strategicheskoplanirane-v-sistemata-za-sigurnost-prez-XXI-vek.133224/> - достъпно на 04.02.2022.
10. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации, утверждена Указом Президента Российской Федерации от 2 июля 2021 г. № 400, с. 35.
11. Дурев, Г. Новата „Стратегия за национална сигурност на Русия“ в процеса на стратегическо планиране в системата за сигурност през XXI век, Поглед.инфо, 20.08.2021.

<https://pogled.info/svetoven/russia/novata-strategiya-za-natsionalna-sigurnost-na-rusiya-v-protsesa-na-strategichsko-planirane-v-sistemata-za-sigurnost-prez-XXI-vek.133224/> - достъпно на 04.02.2022.

12. Дугин, А. Последната схватка между атлантизма и евразийството, pogled.info, 09.02.2022.

<https://pogled.info/> - достъпно на 16.02.2022.

13. Галперович, Д. Идеологията на „антизападничеството“ – новата стратегия за национална сигурност на Русия, *The Voice of America*, 19 July 2021. <https://factor.bg/bg/articles/> - достъпно на 03.02.2022.

14. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации, утверждена Указом Президента Российской Федерации от 2 июля 2021 г. № 400, с. 36-37.

15. Галперович, Д. Идеологията на „антизападничеството“ – новата стратегия за национална сигурност на Русия, *The Voice of America*, 19 July 2021. <https://factor.bg/bg/articles/> - достъпно на 03.02.2022.

16. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации, утверждена Указом Президента Российской Федерации от 2 июля 2021 г. № 400, с. 39-42.

17. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации, утверждена Указом Президента Российской Федерации от 31 декабря 2015 г. № 683, с. 18.

18. Denisov, I. What Russia's National Security Strategy Has to Say about Asia, *The Diplomat*, July 14, 2021. <https://thediplomat.com/> - достъпно на 02.08.2021.

Адрес за кореспонденция: доц. д-р Пламен Николов Богданов
Университет по библиотекознание и информационни технологии
p.bogdanov@unibit.bg

УПРАВЛЕНСКОТО РЕШЕНИЕ КАТО ЧАСТ ОТ ПРОЦЕСА ПО ОСИГУРЯВАНЕ НА МАСОВИТЕ МЕРОПРИЯТИЯ

Антон Златанов

Владислав Лазаров

The management decision as part of the process of securing mass events

Anton Zlatanov

Vladislav Lazarov

ABSTRACT: Management decisions are extremely important for the existence and "life" of any organization, whether formal or informal. The process of making them is the main driving axis around which its "life" revolves. The essence of governance itself is reduced to the decision-making process through which the goals of the organization are realized. When it is a law enforcement body in charge of maintaining public order and combating crime, the goals pursued should coincide with the goals of society as a whole.

KEYWORDS: national security, governance, management decision, mass events

Битувайки в обичайното си ежедневие, всеки човек взема многобройни решения. Всички те са продиктувани от желанието да се реши определен проблем или да се подобри дадено положение. Тези ежедневни решения касаят личния живот и засягат отделния човек, неговите близки или лица от неговото обкръжение. Каквото и да е взетото решение, последиците от него биха имали значение за ограничен кръг от хора. В процеса на вземане на тези лични решения е препоръчително, но не и задължително, спазването на определени правила, ценности и принципи (морални, нормативни и т. н.).

Не така стои въпросът с вземането на решения в различните видове организации – институции и органи, частни фирми и компании, обществени и социални формирания и т.н. Такива решения, които по някакъв начин засягат отношенията в организацията, най-общо са наречени „**управленски решения**“ (УР).

Този тип решения оказват влияние не само на членовете на една организация, но и на общото ѝ състояние и позициониране във времето и пространството. Също така влияят и на външната среда – на други организации и граждани, поради тяхното постоянно взаимодействие, а дори и при отсъствие на такова. Това влияние отразява с особена сила

специфичната роля на полицейските органи в обществото, тъй като тези две страни, независимо от своето желание, са обвързани в постоянно взаимодействие.

"Ролята на лидера на системата за сигурност е "да вижда бъдещето" като разграничава и отделя важното от маловажното, значимото от безсмисленото, и благодарение на тези си способности лидерът поставя точните цели." [1]

Общоприето е, че УР е основно средство за въздействие. То може да се разглежда и като продукт на управленския труд, а процесът на неговото вземане е водещ за появата на този продукт. Вземането на УР се счита за основно задължение, право и отговорност на всеки ръководител или упълномощено лице, възприети в теорията като „субекти на управление“ (СУ). Дори можем да твърдим, че всички качества, които добрият ръководител трябва да притежава, се свеждат до способността му за вземане на правилни УР. При извършването на тази дейност трябва да се използват притежаваните знания, натрупаният житейски и професионален опит, постиганите резултати, възможностите за качествен анализ на ситуациите и т.н, при спазване на всички нормативни правила. Тези качества обаче не винаги са достатъчни, особено когато става въпрос за трудните, спешните, специфичните решения. Тогава субектът на управление има нужда от своя интелект, своята интуиция, човешките си ценности, предпочитания и морал. В тази връзка считаме твърдението, изказвано от множество специалисти в тази област, че **„вземането на управленско решение е едновременно и наука, и изкуство“** [2] за абсолютно точно и достоверно.

Независимо дали УР е лесно или трудно, то трябва да отговаря на определени изисквания, някои от които задължителни, а други – препоръчителни. Основни такива изисквания са законосъобразност, обосновааност, конкретност, своевременност, реалност, гъвкавост и адаптивност, йерархична субординация, поливариантност, непротиворечивост и др.

"През последните десетилетия във всички области на обществения живот креативността неизменно е била основен фактор за успех в конкурентната борба. Развитието на креативност включва: системна подкрепа на всички административни нива на хората, способни на творчески труд, законова и корпоративна защита на иновациите, популяризирането на личността на иноватора, продукта и организацията, които успешно са достигнали до иновативноторешение"[3]

В теорията съществуват множество различни видове управленски решения,

докато в практиката обикновено ги наблюдаваме като комбинация, съдържаща едновременно същностните белези на няколко от тези видове. В сферата на сигурността, според различни техни характерни белези, основните разновидности са:

- стратегически, оперативни, тактически;
- традиционни (рутинни) или нетипични (новаторски);
- детерминирани или вероятностни (прогностични);
- добре или лошо структурирани;
- еднолични или колективни;
- количествени или евристични,
- дълго-, средно- или краткосрочни;
- програмируеми или непрограмируеми,
- коректируеми или некоректируеми;
- прости или сложни;
- програмни, инициативни, ситуационни;
- интуитивни или рационални;
- уравновесени, импулсивни, предпазливи, инертни и т.н.

Управленското решение винаги следва да е насочено към успешна реализация на поставените цели и задачи. В частност, говорейки за осигуряването на обществения ред при провеждане на масови мероприятия, УР на всички нива в МВР трябва да имат две основни цели – запазване на законоустановения ред и обществената безопасност, едновременно с подсигуряване на възможност за публична изява на правата и свободите на гражданите, гарантирани им от Конституцията и всички други правни норми. Полицейските органи не могат да преследват целенасочено само и единствено моментния собствен интерес на организацията си, каквато е например реалността във финансовата сфера или бизнеса, а са задължени да съблюдают интереса на външни за организацията субекти, но само когато този интерес е законосъобразен.

Във всеки един момент от процеса на полицейската дейност по организацията и обезпечаването на сигурността при провеждане на масови мероприятия се налага вземането на различни управленски решения. Тези решения могат да са предварително обмислени, или взети по спешност в кратки срокове, но винаги следва да са насочени към двете споменати по-горе основни цели – запазване на обществения ред и сигурността, и едновременно с това – спазване на правата и свободите на гражданите. В тази основна

дейност, извършвана от полицейските органи, твърде често се налага вземането на специфични, трудни, бързи решения, които носят различни по сила последствия. Цената, която се „плаща“ за някои такива решения, понякога е за сметка не само на вземащия решение и организацията, която представлява, но и за обществото като цяло.

Обществената среда при провеждане на публични прояви през последните години е изключително динамична, което налага вземането на много управленски решения, в учестен порядък. На практика при всяко масово мероприятие можем да определим два кръга на управленски решения – единият е между различните управленски нива сред полицейските органи, а вторият – между полицейските органи и останалите граждани, общности и организации. В някои моменти полицейският орган се явява субект на специфично управление спрямо участващите в мероприятията лица. Всъщност тази зависимост е валидна и в цялостната ежедневна дейност на полицейските органи.

Управленското решение трябва да се разглежда като процес от преминаващи, следващи един след друг етапи. В теорията е прието, че този сложен и отговорен процес преминава през три основни стадия, всеки от които съдържа три етапа:

А) първи стадий: признаване на необходимост от решение - възприемане и признаване на проблема, формулиране на проблема, определяне на критерии за успешно решение.

Б) втори стадий: разработване на решение - разработване на алтернативи, оценка на алтернативите, избор на алтернатива.

В) трети стадий: изпълнение на решението - организация на изпълнението, анализ и контрол, обратна връзка и корекция

Важно е да отбележим, че във всеки един от етапите се извършва необходимата координация и взаимодействие. Всъщност тези два елемента присъстват неизменно в целия процес на масовото мероприятие – не само в подготвителния, но и в изпълнителния и заключителния етапи.

От казаното дотук следва, че вземането на управленско решение трябва да се разглежда най-вече като модел на работа, по който да се извършва тази дейност.

Ефективен начин за изпълнение на подобен модел е чрез възприемане на единна методика. За целта най-подходящо е утвърждаването и използването на Стандартни оперативни процедури (СОП). СОП може да се определи като сбор от правила за реда, последователността и начина на извършване на определени специфични дейности, начините и методите, които ще се използват, очаквания резултат, както и съответните

субекти на изпълнение. По презумпция СОП се изпълняват при рутинни дейности или се привеждат в изпълнение при възникване на определени извънредни обстоятелства в различни сфери на живота. Подобни функции по своята същност изпълняват и някои нормативни документи (като например „Методически указания“). СОП има кратко, точно и ясно съдържание, и може да бъде разписана като самостоятелен акт или да бъде част от инструкция или методически указания, регламентиращи тази дейност.

Вземането на конкретно управленско решение би било по-лесно и гарантирано по-точно, ако е базирано на утвърдена СОП. Такъв подход може да допринесе за оптимизиране и уеднаквяване на организационната дейност, засилване на ефекта и утвърждаване на добрите практики, както и избягване на негативните такива. В подкрепа на тази теза можем да отбележим, че въпреки наличието на общи методически указания, в практиката при идентични ситуации различните ръководители организират дейността по различен, а понякога дори противоположен начин. При определен тип прояви - например дипломатически, спортни или протестни обществено-политически мероприятия, това може да доведе до настъпване на негативни последици, някои от които да окажат неблагоприятен ефект и да прераснат в политическа, дипломатическа или социална криза.

От практическа гледна точка не е необходимо всеки път да се изпълнява пълният обем на дейностите, предвидени в СОП. Задължително обаче е да се следва последователността и преминаването през всеки един етап, като мащабът на изпълнение на поставените там задачи да е пропорционален и съобразен с мащаба на самото мероприятие и конкретната необходимост. При незначителни мероприятия СОП трябва да се спазва в намален обем, но без прескачане на етапи. Тогава в рамките на всеки етап ще се получава по-бърз отговор, съответно вземането на управленско решение ще отнеме минимално време. Същевременно чрез следването на процедурата ще бъде гарантирано, че организационните мерки няма да бъдат подценени и ще се намали вероятността за непостигане на поставените цели.

СОП условно може да бъде разпределена във фази, които от своя страна следва да кореспондират с теоретичните постановки и изисквания на етапите на вземане на управленско решение, изложени в настоящата разработка. Поради естеството на дейността по подготовка на мерките за осигуряване на обществения ред при масови мероприятия, отличаваща се с уникална специфичност, не всички фази дословно и с абсолютна точност съответстват на теоретическата постановка. Някои от тях са разширени и съдържат повече

отделни „стъпки“, а други се сливат в границите на съответния етап. Естествено, освен с теоретичните постановки и практическата необходимост, такава СОП следва да е съобразена и с нормативната уредба.

Фазите, от които е съставена такава СОП, могат да бъдат:

- първа фаза - получаване на задачата и запознаване с първоначалната информация;

- втора фаза - формулиране на проблема - разширяване на информацията, провеждане на работна среща (инструктивно съвещание), оценка на средата за сигурност (на оперативната обстановка), провеждане на рекогносцировка;

- трета фаза - оценка и управление на риска (дефиниране и анализ на възможни заплахи, оценка на последиците от реализиране на заплахата / оценка на вредите, установяване характеристиките на риска, оценка на възможностите за предприемане на ефективни компенсирани мерки за елиминиране или намаляване на заплахите и тяхната тежест, степени на риска. приемлив и неприемлив риск)

- четвърта фаза - прогнозиране на възможни сценарии, разработване на алтернативи, определяне на цели;

- пета фаза - формиране на стратегии и избор на тактики за успешно изпълнение на целите;

- шеста фаза - оформяне на решението (планиране на разчети, разстановка и задачи за ангажираните сили и средства, срокове, зони на отговорност);

- седма фаза - свеждане на задачите (инструктаж);

- осма фаза – контрол, партньорска експертна проверка („Peer Review“).

На фона на значителния обществен отзвук, който се получава при възникване на инциденти по време на някои ММ, различните концепции в организационната дейност пораждаат дискусии за тактиката и поведението на полицията - дали действията ѝ са били пропорционални, правилни или неправилни, твърди и прекомерни или недостатъчни и неефективни. Нерядко вследствие на такъв обществен натиск социалното напрежение се усилва, като довежда до усложняване на обстановката и влияе на поведението на всички участници в последващи подобни мероприятия – както на гражданите, така и на полицейските служители. Естествено отчитаме, че не могат да съществуват абсолютно идентични ситуации, които да гарантират еднаквото поведение на правоохранителните органи. Спазването на уеднаквена стандартна процедура и следването на последователни

стъпки не само в подготвителния, но и в останалите два етапа от мероприятияето, могат да спомогнат за успешното преодоляване на тези негативи. На по-късен етап в развитието на операцията такъв подход би бил предпоставка за по-адекватна реакция на полицейските органи при предотвратяване и пресичане на вече възникнали инциденти. Това, от своя страна, би имало огромно значение за намаляване на евентуалните вредоносни последици.

Литература:

Krushkov, N., "Security Leadership Creativity", Luca Poggiali Editore, 2019, ISBN 978-88-941786-7-8, стр. 144

Ставрев, С., 1999, Балкански, П. – доклад на тема „Научен статус на управлението в образованието“

Krushkov, N., "Security Leadership Creativity", Luca Poggiali Editore, 2019, ISBN 978-88-941786-7-8, стр. 166

**Антон Николаев Златанов, доктор, хонорован преподавател във Военна Академия „Г.С.Раковски“, хонорован преподавател в АМВР, докторант УниБИТ,
antonzlatanov76@gmail.com**

**Vladislav Lazarov- Doctor of Science, Associate Professor, University of Library Studies and Information Technologies, Departament- National security
v.lazarov@unibit.bg**

ЛОГИСТИКАТА НА ВОЙНАТА В УКРАИНА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ВОЕННИТЕ ДЕЙСТВИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛОГИСТИЧНИЯ РИСК

ВОЛОДЯ Й ЦВЕТАНОВ

THE LOGISTICS OF THE WAR IN UKRAINE AND ITS INFLUENCE ON THE DEVELOPMENT OF MILITARY ACTION AND LOGISTIC RISK MANAGEMENT

VOLODYA Y TSVETANOV

Анотация: *Логистиката по време на война е коренно различна от логистиката в мирно време. Тези разлики се явяват проблем и за Русия и за Украйна, защото воденето на бойни действия предполага зараждане и развитие на редица логистични рискове. Целта на настоящия доклад е да покаже наличните рискове и причините за тяхната поява. Като задължително трябва да отбележим, че той е разработен при почти пълна липсата на достоверна информация, заменена с дезинформация, не позволяваща всеобхватен анализ на логистичните рискове и проблеми.*

Ключови думи: *логистика, логистични рискове, война, Русия, Украйна.*

Abstract: *Logistics in time of war is way different than the logistics in peacetime. These differences appear as a problem for both Russia and Ukraine since combat operations involve the occurrence and development of a number of logistical risks. The aim of this report is to present the involved risks and the reasons for their occurrence. It should be noted that the report is written in the almost complete absence of reliable information. Instead, misinformation persists and does not allow a comprehensive analysis of logistical risks and problems.*

Keywords: *logistics, logistical risk, war, Russia, Ukraine.*

„Докато аматьори говорят за тактиката, професионалистите изучават логистиката.“

Съвсем в началото на доклада искам да Ви информирам, че той е изготвен при почти тотална липса на достоверна информация и наличие на преобладаваща дезинформация, защото по време на война пропагандата изготвена на базата на дезинформация е сериозна оръжие в борбата за победа, създаване на герои и измислени врагове. Поради тази причина ще разгледам данни публикувани от западни и руски източници, като на тяхна база ще предложа някои изводи и мнения. За съжаление истината ще стане ясна след години, ако това изобщо се случи.

Преди да разгледаме организацията и логистичните действия на страните по време на войната ще се върнем малко по-назад във времето, т.е. в периода, който я предхожда.

Украйна – държава, която има собствено самолетостроене, се оказва без авиация. Защо, защото правителството ѝ не е заделила средства за поддръжка на наличните летателни апарати, а това е основен логистичен принцип, осигуряващ сигурността и стабилността на една държава и нормалното съществуване на нейното население. Същото се отнася и до оръжейните ѝ групировки и комплекси за ПВО.

Така тя е доведена до състояние да иска от други държави самолети, противовъздушни системи и други видове оръжия. Как може да се случи това, не е ясно, защото овладяването и използването на един летателен апарат изисква не малко време. Дори този тип самолет/вертолет да е бил на въоръжение в украинската армия, тези които все още се експлоатират в някои страни, членки на Европейския съюз, са в някаква степен с модернизирана авионика, система за управление и самолетоводене от групите за управление на авиацията. Същото се отнася и за част от радиолокационните станции и системи за прихват, както и системите за опознаване „свой-чужд“. Това са само част от проблемите свързани с евентуалното предоставяне на такъв тип въоръжение. На този етап не се говори за предоставяне на авиационни или друг тип групировки, съвместно с експлоатиращ и поддържащ личен състав.

Този логистичен проблем, създаващ логистичен риск, водещ до намаляване боеспособността на украинската армия или даже липса на такава може да се обоснове с прекалената надежда на Украйна за експресното ѝ приемане в Европейския съюз и НАТО, подклаждано от непрекъснатите обещания давани от членките на посочените съюзи. Неизпълнението на тези обещания обаче има своето основание, подбудени от редица разнопосочни действия на украинската страна.

Русия – явно очаквайки блицкриг (от немското Blitzkrieg – „мълниеносна война“), подобна на тази в Крим, най-вероятно не е изготвила дългосрочни разчети за снабдяване на групировките си на територията на Украйна или извън собствената територия, като тук можем да отворим една скоба – в хода на войната е възможно да са настъпили и промени на плановете, от типа на разширяване териториалния обхват на военните действия или други, свързани със сериозни промени в количеството, отстоянието и времето за доставки, което сериозно затруднява логистиката като цяло, а в частност води до поява на множество логистични рискове, но това в никакъв случай не е оправдание за непълното, многовариантно и ненавременното планиране. Недостатъчно добре и подробно са анализирани пътната, тръбопроводната и железопътните мрежи, както и възможностите за тяхното разрушаване от страна на защитаващите Украйна, което води до сериозни затруднения свързани с възможностите за тяхното използване, а от там и до ненавременното снабдяването на войските и необходимост от възстановяване на извадената от строя инфраструктура. Не достатъчно сериозно е анализирана разликата в системите за осигуряване на армията на собствена територия в мирно време и тази за военно време на чужда територия.

Не са добре разузнати възможностите на украинската армия, отрядите за така наречената териториална отбрана и групите за водене на партизанска война («Азов», «Десен сектор» и др.), подготвени от чуждестранни инструктори.

Само от това е видно, че идентифицирането, оценката, а от там и управлението на рисковете в логистиката е сериозно подценено и от двете страни.

Въпреки недостига на автентична информация, особено от руска страна, на базата на различни публикации, вече след началото на войната, ще разгледаме някои основни проблеми на логистиката в този конфликт, причините за тяхното зараждане и развитие и последващите рискове, както и евентуалните превантивни действия за тяхното недопускане.

Според анализатора на германската обществено правна телевизия ZDF – Нилс Мецгер лошото време, ниския боен дух, лошото снаряжение и не чак толкова модерна армия [1] са част от основните причини поради които руската армия не напредва бързо.

Дали това е така или не ще оставим за изследване на други специалисти, които в последните дни се оказаха неимоверно много и „изключително подготвени“, а аз ще опитам да анализирам причините за допускане на различни рискове свързани с логистиката и тяхното погрешно или неблагоприятно управление, на базата на поредица от изявления на различни автори, които ще разгледам в доклада.

Първият въпрос с който ще се заемем е: Правилно ли беше избрано времето и годишният сезон за провеждане на войната? Отговорът може да бъде разнопосочен:

НЕ – защото:

–в този сезон, на края на зимата и в началото на пролетта, като следствие на повишаване на температурите, черните пътища и районите, по които трябва да се движи и развърща тежката бойна техника са с намалена носеща способност, което довежда до затъване на споменатите машини, невъзможността те да бъдат изтеглени и обслужвани и ги превръща в лесна плячка за противника или изоставянето ѝ;

–тези негодни за използване черни пътища и полета налагат до прибягване към регионалната пътна мрежа, която обаче е добре позната на отбраняващите се и им позволява да изготвят засади на подходящи за тях и неблагоприятни за настъпващите места;

–слабата охрана на колоните от техника, допълнително затруднява тяхното придвижване и ги прави уязвими във всички моменти на предислоцирането;

–ненавремененно осигуряване на руските бойни части с качествена и питателна храна, според някои западни източници, също е проблем, като следствие на недобро анализиране, като възможен риск;

–периодът се характеризира с изчерпване на запасите от продоволствени продукти, преди началото за добив на поредната реколта, което е още едно потвърждение за слабости в логистичното планиране;

–голям брой аварирала техника (близо 400 единици), която е изоставена, като следствие на аварии предизвикани от неправилна експлоатация и подготовка за работа в посочените вече климатични условия. От само себе си лошата техническа поддръжка във времето е достатъчно условие за зараждане и развитие на риск при последващата им експлоатация, като например стари, макар и в срок на годност гуми, липса на резервни части, горива и специални течности.

ДА – защото:

–макар и отдавна да се говореше за евентуална война, началото и в определена степен беше изненада, която завари украинската армия неподготвена в някаква степен и постави украинските политици в недоумение;

–Русия имаше разположени множество части и съединения в близост до границата с Украйна, които бяха провели учения с близка тематика на последвалите военни действия;

–след анексията на Кримския полуостров, руснаците смятаха, че отново ще бъдат посрещнати с цветя и рози;

–смяташе се, че украинската армия е дезорганизирана и демобилизирана.

Всички от посочените рискове са добре познати от войните в Афганистан, Грузия и другаде на руската армия, но защо те не са превантивно идентифицирани и разгледани с цел тяхното минимизиране буди недоумение. Тези допуснати немаловажни проблеми, говорят, че нещо в планировката на военните операции и тяхното осигуряване е negliжирано и резултатите са налице – войната се затяга, а загубите растат.

Продължавайки с изследването логистиката на войната в Украйна, ще използваме информация придобита и подадена от британското министерство на отбраната [2], в което ведомството се позовава на редовен доклад от разузнаването, а именно „Украинските сили нанасят удари по „цели с висока стойност“ в окупираните от Русия райони на страната“.

Тези цели могат да са с широк диапазон на въздействие, включващи поразяването както живата сила на противника, така и колони от автомобили доставящи на войските потребните въоръжения, боеприпаси, горива, храни и други материални средства, а също и мобилните складове за съхраняване и преразпределение на логистични продукти към собствените части и съединения. Насочвайки своите удари към логистични обекти на руската армия украинците ще търсят освен повишаване на рисковете за снабдяване на противника, с което да нарушат плановете за бойни действия на руската страна, така и да въздействат върху неговия „морал“ и боен дух в очакване, че логистичните рискове и произтичащите от тях проблеми ще допринесат за изпълнение на техните цели, чрез снижаване боеспособността на руската армия.

В своя анализ, на базата на коментари от висши западни военни и служители на разузнаването, експерта по отбрана Джонатан Бийл [3, 4] пред Би-Би-Си споделя, че една от основните грешки на Русия, както стана вече дума в по-горе написаното, е подценяване на противника и надценяване на собствените възможности.

Относно логистиката на първо място можем да поставим организацията по осигуряване на бойните действия. Видно от първоначалните процеси, е че замисълът вероятно е бил превземането на летище разположено в близост до Киев, в случая – Хостомел, и създаване на въздушен мост за доставка на личен състав, въоръжение, боеприпаси, продоволствие и други потребности. Но това явно не се случи и последващата действителност показва, че няма разработен ефективен алтернативен вариант. Реалностите наложиха използването на сухоземен транспорт за попълване на запасите и осигуряване на потребностите.

В Русия логистиката на руската армия е осигурена от мащабна железопътна мрежа. Тя е свързана с изградени депа и логистични бази. Цялата тази огромна статична структура е напълно логична за отбранителната стратегия, каквато декларира руската страна. В Украйна обаче нападащата руска армия не разполага с нито един от елементите на типичната си логистика. А статичният подход за изграждане на логистични бази е неефективен при променящата се бързо обстановка на бойното поле[5], т.е. неефективната логистика забавя значително настъплението на руската армия.

В Украйна използването на местната железопътна мрежа от руснаците на този етап не се получава и ги принуждава да използват шосейната такава. Какви логистични, а и не само, рискове ще съпровождат използването на наземен автомобилен транспорт:

–непознаване на шосейната мрежа и нейните пропускливи възможности, може да доведе до задръствания и стопиране на логистичните колони, което нарушава графика за доставка, от една страна, а от друга ги превръща в лесни мишени за противника;

–изисква допълнителна охрана и експорт, което затруднява войските и оскъпява доставките;

–предварително възстановяване на разрушената от противника инфраструктура, пътища, мостове и други съоръжения, което изисква предислоциране на различни инженеростроителни поделения и необходимите за ремонт материали;

–назначаване охрана на важни инфраструктурни и фортификационни съоръжения.

Всички тези, а и редица други рискове и проблеми свързани с шосейния транспорт водят до търсене на начин за прибегването към железопътен транспорт при снабдяване на войските на Руската федерация [6]. Руските въоръжени сили принципно придвижват почти всичко с железопътен транспорт. Те също така изграждат временни тръбопроводи за доставка на нефт и вода към фронта. Но в Украйна всичко това сега трябва да бъде преместено по шосе, а руската армия няма достатъчни камиони, за да го направи, просто защото обикновено не се нуждае от тях, затова се наблюдава ориентация към използване на ЖП-транспорт. Какви логистични проблеми води след себе си смяната на автомобилният с железопътен транспорт при снабдяване на руската армия по време на войната в Украйна:

–разрушена жп-инфраструктура от украинските войски при отстъпление или поради други решения;

–невъзможността за използване на жп-мрежата се предопределят и от факта, че ключовите железопътни хъбове се намират в градове, които се намират под контрола на Украйна;

–при овладяване на тези хъбове и тук ще се появи нужда от тяхната охрана и поддръжка, същото с пълна сила се отнася и за жп-трасетата по цялата им продължителност, а това изисква осигуряване на допълнителни войски за охрана и специалисти по ремонт и поддръжка, което води след себе си усложняване логистиката и оскъпяване на войната;

–призова на министерството на отбраната на Украйна към местното население да „унищожават или задържат“ снабдителните конвои, допълнително затруднява логистиката и изисква допълнителни дейности и разходи (охрана, ремонти и др.);

–поради устройството на настоящата логистика насочена към използване на жп-транспорт, руската армия не разполага с достатъчно товарен и специализиран транспорт за подвоз на материални средства при осигуряването на такива мащабни, взаимно отдалечени и целенасочени операции (за блокиране, унищожаване, превземане на населени места и др.);

–големите/увеличаващите се разстояния между частите и складовете водят до забавяне на офанзивата, като следствие на неритмично снабдяване;

–жп-transporta е от особена важност при доставката на артилерийски боеприпаси и такива за реактивни системи защото техния обем е умопомрачителен (за доставката само на един залп от ракетните установки на една руска армия са необходими близо 100 камиона, а в Украйна има три руски армии);

–контрола върху железопътните линии ще даде възможност на руската армия да доставя своевременно необходимите потребности до войските и по-ефективно провеждане на операциите и затова постигането му е от особено значение за решаване на редица

логистични проблеми, своевременно идентифициране и минимизиране на логистичните рискове.

Зараждането и развитието на тези рискове води до нови потребности и материали от войски, което забавя, затруднява и оскъпява операциите, а това доказва нашата теза за пропуски в планирането на логистиката и несъобразяване с реалностите.

Всичката тази информация е придобита от различни западни източници или български такива. За да можем да полемизираме по темата ще трябва да разгледаме и анализираме данни придобити от руски източници, но за съжаление това е още по-трудно, защото руската страна в общи линии се въздържа от коментари на бойните действия и войната с изключение брифингите на МО на РФ. В тях обаче всичко е в телеграфен стил, а на логистиката не се обръща внимание с изключение на предоставяната хуманитарна помощ. Ще Ви запозная с някои от тях:

– централната банка на Украйна съобщава [7], че създадения на 24.02.2022 г. фонд за нуждите на украинските войски е изразходван на 99.2 %, съобщава РИА „Новости“;

– според съобщение на украинският министър на икономиката Юлия Свириденко до момента войната струва на Киев 564,9 млрд. долара, под формата на щети върху инфраструктурата, загуба на икономически растеж и други фактори. Повредени или разрушени са повече от 8 000 км. пътища и 10 млн. кв. м. жилищна площ [8], според Ройтерс;

– руските въоръжени сили ежедневно, освен оръжейни системи на противника, поразяват и различни логистични обекти на украинската армия – най-вече складове за гориво-смазочни материали, боеприпаси, райони със съсредоточена бойна и специална техника и други;

– представители на Народната милиция на Донецката народна република твърдят, че артилерийските и ракетните боеприпаси на украинската армия са на привършване, съдейки по честотата на тяхното използване.

Тази, макар и оскъдна информацията, показва, че и украинската армия скоро ще започне да изпитва същите трудности като противника си, а на икономиката ще са нужни много години за възстановяване.

Негативните тенденции и процеси свързани с логистика на тази война със сигурност ще се разширят и задълбочат, особено ако нейната продължителност се увеличи във времето и тяхното решаване ще изисква своевременното им разкриване и набелязване на подходящи методи и способности за разрешаването им, защото от продължаващите военни действия е видно, че постоянно ще се повишава количеството удари върху обекти на логистиката и икономиката, най-вече върху заводи и предприятия произвеждащи и ремонтиращи бойна техника и въоръжение т.е. и двете страни, макар и с известно закъснение, ясно осъзнават огромната роля на качествената и навременна логистика.

Какво още, свързано с логистиката и осигуряването на войските, може да се случи до края на войната, особено ако тя продължи по-дълго.

Русия ще започва да изпитва затруднения, освен с логистичната подкрепа на войските си, които са далече от мирновременните бази за снабдяване, и с нарастване недостига от боеприпаси за част от използваното въоръжение, набавяне на транспортни средства за превоз на товари и горива, недостиг на продоволствени запаси и други свързани с осигуряването на войските си – т.е. намаляване на логистичните способности. Изтеклата информация, че Русия търси подкрепа от Китай и че е приела чужденци да воюват на нейна страна, е доказателство, че всеки се нуждае от партньори за подкрепа, когато става дума за война и сигурност.

Въпреки „загадъчната липса на планиране“, руските военни исторически са склонни да правят ранни грешки и след това да се учат бързо от тях, според Макдермот, който също работи в Службата за чуждестранни военни изследвания във Форт Ливънуърт, Канзас, което при една продължителна война ще е от съществено значение и за двете воюващи страни.

Докато военната логистична подкрепа за Украйна от НАТО и Европейския съюз продължава и се засилва, което може да доведе до удължаване времето за провеждане на бойни действия, тук също ще се появи проблем свързан с наличието на артилерийски и ракетни боеприпаси, защото системите за тяхното изстрелване са различни от тези на НАТО и осигуряването им ще е трудно, а в един момент и невъзможно. Тази логистична подкрепа също е отличен пример за партньорство в сферата на националната и международна сигурност.

Но една продължителна война ще доведе до много сериозен вътрешен проблем в страната, който може да се отнесе към логистиката, а именно намаляване износа на зърно. Според новият земеделски министър на Украйна Микола Солски, способността на страната му да изнася зърно е намаляла повече от десет пъти. Това ще доведе до рязко намаление на постъпленията в държавата, защото тя е една от най-големите износители на зърно в света.

Войната рано или късно ще свърши, но съществуването и развитието на логистиката ще продължи, както в основните познати направления, така и в нови, подсказани от тази война.

В края на доклада ще отбележа, че някои от горепосочените логистични рискове и проблеми са напълно възможни и за Българската армия (БА), като например:

- хроничния недостиг на финансови средства, нужни за всеобхватно планиране на потребностите;

- недостиг на горива, акумулаторни батерии и други материални средства за подготовка на частите и съединенията от БА;

- липса на договори, резервни части, блокове и агрегати за възстановяване на неизправната техника и въоръжение;

- липса на договори за следгаранционна поддръжка;

- и редица други.

Тези рискове и проблеми могат да доведат БА до състояние да не може да изпълнява основните си задачи, защото подценяването или недооценяването на логистика като основна дейност в армията и икономиката води до множество трудности, някои от които могат да се окажат непреодолими.

Отчитайки всички посочени в доклада логистични проблеми и рискове, както и намирането на решения водещи до тяхното минимизиране, може да приключим с една мисъл на Уинстън Чърчил:

„Войната, в по-голямата си част е списък с груби грешки“

и за да се минимизира този списък, всички трябва да осъзнават мястото на логистиката в дейността, която развиват и не допускат нейното подценяване.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Войната в Украйна: Как армията на Русия си пречи сама – март 2022/ Нилс Мецгер. DW ZDF 07.03.2022, <<http://p.dw.com/p/486 ху>>.
2. Украйна „жили“ обоза на руската армия – март 2022/ оценка от британското разузнаване. news.bg/autor/news-bg.
3. Войната в Украйна: Военните грешки на Русия – март 2022/ Джонатан Бийл. BBC 19.03.2022, <http://nova.bg/faces/reporter/>.
4. Помагат ли на Украйна оръжията на запада – март 2022/ Джонатан Бийл. BBC 11.03.2022, <http://dnevnik.bg/sviat/voinata v ukraine/>.
5. Защо Русия губи войната в Украйна? – март 2022/The Economist, Reuters, Task & Purpose, Armytimes. Vesti 16.03.2022, <https://www.vesti.bg/sviat/zashto-rusiia-gubi-vyv-vojnata-v-ukrajna>.
6. Как железопътната мрежа на Украйна спря войските на Русия? – март 2022/Марк Чемпиън. Bloomberg TV Bulgaria 04.03.2022, <<https://www.bloombergtv.bg/a/8-novini-ot-sveta/104029>>.
7. Gazeta.ru/politics/2022/03/28.
8. Украйна търпи щети за 565 млрд. долара от войната – март 2022, mediapool.bg 28.03.2022, <<https://www.mediapool.bg/ukraina-tarpi-shteti-za-565-mlrd-dolara-ot-voinata-news333928>>.

Адреси за кореспонденция: Володя Йорданов Цветанов, доктор, Университет по библиотекознание и информационни технологии, катедра „Национална сигурност“.

E-mail: v.cvetanov@unibit.bg.

ОТКЛОНЕНИЯ НА ИНФОРМАЦИЯТА И ТЯХНОТО ВЪЗДЕЙСТВИЕ ВЪРХУ ОБЩЕСТВЕНИТЕ НАГЛАСИ

РАЛИЦА Ю. ЙОТОВА

DEVIATIONS OF INFORMATION AND THEIR IMPACT ON PUBLIC ATTITUDES

RALITSA Y. YOTOVA

ABSTRACT: *Generating and accumulating a huge amount of open access information is a problem that raises many questions related to the ability and capacity of the individual to independently distinguish objective from (intentionally) subjective information. The manifestations of this avalanche-like phenomenon of social nature find a negative expression in the malicious forms of human activity, through the so-called fake news, propaganda, disinformation, overclassification and much more. These manifestations cause different in type and nature "deviations" of information, aimed at having a deliberate impact on public attitudes. In conducting the present paper, in view of the need to revise the interpretations related to the concept of "information" in a new real environment, the concept of "deviations of information" was tested. It set a new kind of meaning related to the identification and selection of the destructive impact of information on public attitudes.*

KEYWORDS: *information, deviations of information, public attitudes, media, fake news, disinformation, overclassification, open sources.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Съвременният свят се характеризира с нелинейната динамика на всички информационни процеси, върху които съществено влияние оказват различни външни фактори като икономически, социални, демографски и политически. Те съпътстват развитието на информационното общество, но водеща роля при всеки един от тях има сигурността, която и към момента продължава да бъде един от водещите стълбове, благодарение на който се гарантира качествен обществен прогрес.

Всъщност промените се явяват резултат от глобализацията и бързото развитие на информационните и комуникационните технологии, които пораждат необходимостта от постоянно преосмисляне на разбирането и възприемането на информацията като стратегически ресурс. В тази връзка, трябва да вземем предвид, че информацията може да бъде и ресурс за осъществяване на негативни въздействия, застрашаващи не само сигурността на отделния индивид, но и сигурността на народите и държавите.

Зараждането на проблема, свързан с деструктивните въздействия на информацията или т.нар. „отклонения на информацията“, се появи в следствие от динамичното развитие на информационните и комуникационните технологии, които превърнаха Интернет и в частност социалните мрежи и електронните медии в един от основните генератори на информация от открити източници.

Новите информационни канали допринесоха не само за едновременното предаване на информация към група хора чрез специални технически средства, но и за разпространението на информацията в различни точки на света. Тази драстична промяна беше осезаемо почувствана в края на XX и началото на XXI век, когато качеството на информацията трудно можеше да се контролира и верифицира от потребителите ѝ.

Свидетели сме как информационното пространство за комуникация, което чрез развитието на информационните и комуникационните технологии и респективно върху мащабите и функциите на Интернет, създадоха не просто възможност за наличието на

обратна връзка между „изпращача“ и „получателя“ на информация, но и заличиха тази граница между тях до степен, в която и едните, и другите се превърнаха в производители, и потребители на информационни единици. В този смисъл, сериозно влияние оказват социалните мрежи и блогърите, които макар да са неорганизирани на професионален принцип, те са активни създатели и разпространители на информация. Създаденото от тях съдържание се характеризира с информационни единици и масиви, които трудно могат да бъдат измерени и контролирани, защото са крайно субективни. Това се дължи на факта, че са подчинени на интереса или разбиранията на техните създатели, които успешно създават парадоксалната ситуация да използват безмерната свобода на словото за неговото ограничаване.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В протичащия организирано и неорганизирано информационен поток, в който средствата за масова информация и комуникация са канал за отправяне на послания от аудиторията, и към аудиторията, сме свидетели как те оказват пряко въздействие върху формирането на обществени нагласи. Това предопределя и ролята на социалните мрежи и електронните медии като основен социален инструмент, моделиращ съзнанието на хората. Най-често това са случаите, когато медиите са инструмент за поднасяне на информация, основаваща се на манипулации, заблуди и/или лъжи, въз основа на което успешно се формират определени обществени нагласи. Тези ситуации са познати като **мисинформация** (misinforming)[2], и характерното за тях е, че се изпраща лъжливо съобщение, което всъщност цели да предизвика дезинформация.

Различни местни и чуждестранни субекти широко използват масови дезинформационни кампании онлайн, за да всяват недоверие и да създават социално напрежение, което може да има сериозни последици за обществото. Разпространението на **дезинформация** има отражение и върху формирането на политика, тъй като изопачава общественото мнение. Дезинформацията може също така да подкопае доверието в науката и в емпиричните данни. Под „дезинформация“ се разбира доказуемо невярна или подвеждаща информация, която се създава, представя и разпространява с цел да се извлече икономическа изгода или съзнателно да се въведе в заблуждение обществеността, като последиците от това могат да бъдат в ущърб на обществения интерес.

Разрастването на дезинформацията се дължи на взаимнопреплитащи се причини от икономически, технологичен, политически и идеологически характер. Най-големият проблем е, когато хората формират своя избор на базата на фалшиви новини, факти или манипулация. Дезинформацията е мощно, евтино и нерядко икономически изгодно средство за влияние. За момента повечето известни случаи са свързани с текстове на статии, понякога допълнени с извадени от контекст автентични снимки или аудио-визуално съдържание – фалшивите и изкривени новини и факти. Днес обаче фалшивиснимки и аудио-визуално съдържание могат да се правят с помощта на нови, достъпни и лесни за използване технологии, а това дава още по-могъщо средство за манипулиране на общественото мнение и разпространяването на фалшиви новини.

Фалшивите новини са сред най-ярките и актуални примери за отклонение на информацията. Те са сред едни от най-деструктивните негативни проявления на злонамерената човешка дейност, които целят да променят или да отклонят информацията, като умишлено нарушават нейната достоверност. Това става възможно чрез социалните мрежи, блоговете, интернет страниците и др., които са пресечна точка за осъществяване на контакти, търсене и споделяне на информация. Всъщност това се оказва водещото и за

появата на фалшивите новини („*fake news*“), чрез които се цели формиране на обществени нагласи.

В тази връзка Христина Богова и Николай Палашев определят фалшивите новини като: „*заплаха за устоите и ценностите на демократичното общество.*“ [1] Нещо повече, те смятат, че чрез фалшивите новини, които произлизат от медиите, се атакува доверието между хората и техните водачи, което също води до формирането на нагласи в обществото.

По същество фалшивите новини са умишлено публикувани, манипулативно измислени новини и факти, които имат за цел да увеличат потребителския интерес и да въздействат върху обществените нагласи. Най-осезаемо негативният характер на фалшивите новини се усеща в сферата на политиката, където те се използват целенасочено, за да бъде упражнен определен контрол или натиск върху обществото и неговите нагласи.

Доказателство за влиянието на *fake news* върху обществените нагласи чрез медиите, е свързано до някъде с интерпретациите на превода от английски на български. Една от големите частни медии в България – NOVA, прави проучване [6] по темата за фалшивите новини, в което посочва, че съществуват противоречия при превода на понятието от английски на български език. Медията пояснява, че има семантична разлика между „фалшиви новини“ и „неверни новини“, която е продиктувана от фалшив (*fake*) и неверен (*false*), т.е. има различия при това, което е фалшифицирано и това, което е неистинско. Основната разлика идва от това, че обикновено в статиите с фалшиви новини има доза истина, около която се развихря въображението на журналиста.

Може да се каже, че терминът „фалшиви новини“ придоби особено широка популярност след като Доналд Тръмп беше избран за президент на САЩ. Според различни политически и социологически анализи, неговият успех до голяма степен се дължи на една от водещите теми в предизборната му кампания, свързана с проблемите породени от фалшивите новини.

През 2016 г. различни електронни медии публикуваха новина, представяща позицията на Папа Франциск по повод кандидатурата на Доналд Тръмп. Сред едно от най-гръмките заглавия е „*Pope Francis shocks world, endorses Donald Trump for president*“ (Папа Франциск шокира света, подкрепя Тръмп за президент), публикувано от WTOE 5 News. Новината е разпространена за отрицателно време в социалните мрежи и бързо обикаля света с шокиращото изказване на Папа Франциск, че публично подкрепя Доналд Тръмп за президент на САЩ. Според статията в продължение на няколко месеца Папа Франциск внимателно е обмислял своя избор и е застанал твърдо зад кандидатурата на Доналд Тръмп за президент на Съединените щати. Статията включва още официално изявление от Папа Франциск, в което се дават подробни разяснения за избора му да подкрепи Доналд Тръмп, а не неговия опонент Хилъри Клинтън. Този пример онагледява по най-добрия начин как чрез фалшивите новини може да се въздейства върху обществените нагласи по отношение на икономиката, политиката, религията и др.

В тази връзка, друг вид отклонение на информацията, който се използва като инструмент за въздействие върху обществените нагласи е **пропагандата**. Терминът „пропагандата“ произлиза от латинската дума „*propagare*“, която означава „*размножавам, разпространявам*“. Първоначалното използване на този термин, се свърза с дейността на създадения в рамките на католическата църква от папа Григорий XV през 1622 г., постоянен комитет от кардинали за популяризиране на вярата „*Congregatio de propaganda fide*“ (или съкратено „Пропаганда“). В последствие, терминът придобива своето негативно значение по времето на Първата световна война и започва да се асоциира с лъжата и с манипулативните техники за убеждаващо въздействие.

Според Брус Смит понятието „пропаганда“ представлява „относително произволно манипулиране посредством символи (думи, жестове, знамена, образи, паметници, музика и т.н.) с мислите и делата на другите хора по отношение на вярвания, ценности и поведение“.[4]

Германски политик и министър на пропагандата и просвещението на Нацистка Германия Йозеф Гьобелс, разглежда че пропагандата като инструмент, с който управляващите могат да оказват контрол върху обществото. Според същия автор, функцията на пропагандата „е не да покръства, т.е да обръща в друга вяра, а да привлича последователи, да прониква във всяка сфера на човешката дейност по такъв начин, че средата, която е съвкупност от индивиди да бъде променена във вид на организиран в движение свят – организирани маси.“[12]

Българският народопсихолог Иван Хаджийски отделя специално внимание на пропагандните технологии. В неговата книга „Оптимистична теория за нашия народ“, написана през 40-те години на XX век, той отбелязва, че „Пропагандата е борба за завладяване на общественото мнение чрез завладяване на съзнанието на отделния гражданин. Нейната задача е да всади в това съзнание сведения, наслоения и преценки, от които да се правят желани теоретични и главно практически заключения“.[3]

Американският политолог и теоретик на комуникациите Харолд Ласуел определя пропагандата като „техника за влияние върху човешкото поведение чрез манипулация на представите“.[5] Според него пропагандата въздейства върху големи маси чрез изпращането на „едностранни твърдения“ за постигането на определени действия.

Други американски професори, специализирали в областта на комуникацията Гарт Джоет и Виктория О’Донъл, разглеждат това понятие като „съзнателен, систематичен опит за оформяне на възприятия, манипулиране на познанията и директно поведение, за да се постигне отговор, който да стимулира желаното намерение на пропагандата“ [14]. С други думи, пропагандата е метод за успешна системна манипулация. По-широкото ѝ използване в областта на политиката започва от XIX в. Чрез нея се цели да бъдат подчертани негативите или позитивите на една идея, лице или законодателство.

Адолф Хитлер например използва добре изработени пропагандни кампании, за да популяризира антисемитските си идеи и визията си за Германия в периода след Първата световна война. В Съединените американски щати, пропагандата често се използва за стимулиране на морала на широката общественост по време на война и особено за наемане на работа.

В днешни дни практиката за манипулация чрез медиите, достига нови измерения. Информацията, която е обект на пропаганда циркулира свободно в пространството и постепенно се превръща в оръжие, което е трудно да се контролира или неутрализира.

Като негативен аспект от използването на социалните мрежи като открит източник на информация, е опасността, информацията която се разпространява чрез тях, да е обект на пропаганда като постепенно дори да се превръща в заплаха за сигурността, която трудно се контролира. Един от най-сериозните примери, чието влияние е оставило следа в световната ни история, са действията произтичащи от тероризма.

Как манипулацията и пропагандата чрез използването на откритите източници на информация, може да предизвика страх в глобален мащаб за кратък период от време? Отговор: вземете жертва, нож и камера.[10] От лятото на 2014 г. ИДИЛ (Ислямска държава в Ирак и Леванта) шокира света с надмощието си над териториите на Ирак, а след това и над Северна Сирия и териториите извън нея, както и със своите видеоклипове с екзекуции на заложници. В тези актове няма оръжия за масово унищожение, нито мащабни атентати, за да бъдат убити хиляди невинни жертви. През декември 2014 г., докато западните сили

обмисляха използването на въздушни удари срещу ИДИЛ, Ню Йорк Таймс публикува коментари от генерал-майор Майкъл Нагата, командир на специалните операции за САЩ в Близкия изток, който признава, че все още се опитва да разбере ИДИЛ.

„*Ние не сме победили идеята. Ние дори не разбираме идеята.*“ Тази „идея“ отчасти се крие във факта, че тероризмът стартира, променя се и се увеличава непропорционално във виртуалния свят и по-конкретно в Интернет пространството. С други думи, основното оръжие не е самото физическо оръжие, а онова, което се възприема и представя от обществото, т.е. терорът е в очите на наблюдателя (публиката).

Както Айман ал-Заухаири, тогавашният заместник на Ал-Каида, пише на Абу Мусаб ал Заркауи през 2005 г.: „*Ние сме в битка и повече от половината от тази битка се случва на бойното поле на медиите. Международната борба срещу тероризма, в крайна сметка е извън нейното военно измерение. Тя е битка на възприятието и идеите – борба за вниманието и умовете на глобалната аудитория*“.[10] ИДИЛ използва ефективно децентрализиран модел на пропаганда чрез платформите на социалните медии, като по този начин произвежда голям поток от информация, която се разпространява навсякъде в Интернет. Целевата аудитория на ИДИЛ за провеждане на пропагандни кампании е насочена към глобалната аудитория, а не само към групи от арабски произход с джихадистки стремежи, както доскоро. В този смисъл, всеки който има достъп до интернет, е уязвим.

Друг пример за неправомерното използване на социалните мрежи, е случаят с предизвикателството „Синият кит“ (*Blue Whale challenge*), чийто последствия белязаха безвъзвратно 2018 г. Предизвикателството представлява онлайн „самоубийствена игра“, насочена основно към тийнейджъри. Твърди се, че предизвикателството е свързано с множество смъртни случаи по света. През ноември 2016 г. 21-годишният Филип Будейкин бе арестуван и обвинен в подстрекаване на тийнейджъри към самоубийство. Веднага след това, Будейкин признава вината си. В интервю пред руската медия Saint-Petersburg.ru, той казва: „*Има хора, а след това има и биоразградими отпадъци. Аз почиствах обществото ни от такива хора. Понякога започвах да мисля, че е погрешно, но в крайна сметка имах чувството, че правех правилното нещо*“[7].

Пропагандата и манипулацията чрез използването на откритите източници на информация на новото време е един от най-сериозните световни проблеми. Това е и причината социалните мрежи на равно с Интернет да са двата най-мощни открити източници на информация, които обаче имат двойствен характер. Макар, че активно се работи по този проблем, все повече се увеличава необходимостта от повече мерки за неутрализиране на негативния аспект от използването на тези два източника, както и начините и средствата за справяне с прекомерното количество информация, която се намира в Интернет пространството.

Така на преден план излиза още едно отклонение на информацията, което по-специално е свързано с невъзможността за адекватна и ефективна оценка на качествата на информацията и определянето на подходящи мерки и начини за нейната защита. Докато в България не се обръща такова внимание на това отклонение на информацията или по-скоро не му се дава публичност, на Запад различни специалисти и изследователи публикуват статии и научни изследвания, като се опитват да изведат на дневен ред този проблем. В прегледа на литературата, свързана със **свърхкласифицирането** на информацията, в част от наличните документи, които се разпространяват в публичното пространство, като например Изслушване на 108-мия Конгрес, се споменава, че има сведения за установяването на това понятие още през 40-те години на ХХ в. [13]

През 2010 г. Конгресът на Съединените американски щати приема с подписа на президента Обама Закон за намаляване на свръхкласифицирането (Reducing Over-Classification Act [15]), чрез който е направен опит да бъдат наложени няколко стъпки за подобряване на класификационните практики в изпълнителната власт. За съжаление, в съдържанието на акта Конгресът не е успял да дефинира значението на термина „свръхкласифициране“ и по този начин не става ясно какво всъщност законът цели да намали.

След установяването на този пропуск, събитията провокират компетентната намеса на Службата за надзор на информационната сигурност (Information Security Oversight Office), която да даде работна дефиниция за свръхкласифициране. Отговорът на Службата в последствие е цитиран от генералния инспектор на Министерство на правосъдието на Съединените щати в Одит на Министерство на правосъдието за прилагане и съответствие с изискванията за класификация [9], където свръхкласифициране означава „обозначаването на информацията като класифицирана, когато информацията не отговаря на един или повече от стандартите за класификация съгласно раздел 1.1 от Изпълнителна заповед (ЕО) 13526 [11].“ Ако нещо е класифицирано в нарушение на стандартите на изпълнителната заповед – тогава то е „свръхкласифицирано“. В заповедта, подписана от президента Обама, са регулирани точно и ясно стандартите за класификация на информацията, съобразно вида, нивото, категорията на информацията и др. Прави впечатление, че понятието свръхкласифициране се наблюдава в различни части от заповедта, като например в Секция 5.4. Основни отговорности (на агенциите, които създават и употребяват класифицирана информация): „(10) Създаване на сигурна способност да получава информация, твърдения или жалби относно свръхкласифициране или неправилна класификация в агенцията и да предоставя насоки на персонала за правилна класификация, ако е необходимо“ [11].

Дали тези усилия и решения на държавно равнище обаче са правилни и дали са приложими? Според Директора на Проект за държавна тайна на Федерацията на Американските учени Стивън Афтъргуд, информация, която не е собственост на правителството, като статия във вестник, не може да бъде правилно класифицирана съгласно условията на споменатата по-горе изпълнителна заповед. Нито пък информация, която няма отношение към националната сигурност, като „меню за вечеря в посолството“.[8] За това, той предлага по-подходящо определение, при което свръхкласифицирането „...се отнася до класификацията на информацията, която не трябва да бъде класифицирана, дори ако тя попада в обхвата на изпълнителна заповед, защото това [класифицирането на неподходяща информация] би попречило на друга критична функция, като например желан процес на споделяне на информация, или защото изключва възможността на публично съгласие за основните дейности по националната сигурност“ [8].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение може да кажем, че независимо от вида и произхода на информацията и от нейните източници, е необходимо да бъде повишено вниманието по отношение на нейното събиране, обработка и анализ. Като рефлекс от това трябва да се търси и добро сътрудничество по отношение на повишаването на осведомеността по проблемите, свързани с отклоненията на информацията и тяхното въздействие върху обществените нагласи. Всички откритите източници на информация, следва да се оценяват с по-голяма критичност, ето защо е необходимо при техния анализ и обработка да бъде допускано и възможността за грешка или заблуда. С оглед на това трябва да бъде създадена устойчива политика за обучение на специалисти, която ще позволи във времето да се подобрят

възможностите за анализ и обработка на информацията. Въз основа на това може да бъде направен опит за противодействие на „отклоненията на информацията“, за да бъде постигнато по-високо ниво на информираност на обществото по важни и значими теми. Вероятно това е начинът да бъдем по-добре подготвени, по-добре информирани и достатъчно адекватни, за да вземаме ефективни решения.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] **Богова. Х, Н. Палашев.** Медийна среда, публична и стратегическа комуникация. София: Издателски комплекс-УНСС, 2018, с. 143.
- [2] **Денчев, С., Д. Христозов.** Информирание и информационно брокерство. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2012, с. 52.
- [3] **Маринов, Р.** Пъблик рилейшънс. Технология и практика. София, 1995, с. 20
- [4] **Смит, Б. Л.** - В: Психотехника на убеждаващото въздействие. София: Хъски, 1992, с. 97.
- [5] **Стойков, Л.В.** Пачева. Връзки с обществеността и бизнескомуникация. София, 2005, с.46
- [6] **Фалшивите** новини. В: NovaTV, Рубрика „Проверени новини“ (Достъпно на: <https://nova.bg/news/view/2017/06/01>)
- [7] **Adeane, A.** Blue Whale: What is the truth behind an online 'suicide challenge'? In: BBC Tranding, 13.01.2019. (Достъпно на: <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-46505722>)
- [8] **Aftergood, S.** What is Overclassification?, October 21, 2013. Federation of American Scientists (Достъпно на: <https://fas.org/blogs/secrecy/2013/10/overclass/>)
- [9] **Audit** of the Department of Justice's. Implementation of and Compliance With Certain Classification Requirements. Audit Report 13-40, September 2013 (Достъпно на: <https://fas.org/sgp/othergov/doj-gosa.pdf>)
- [10] **Chung-Yin Yeung, J.** A Critical Analysis on ISIS Propaganda and Social Media Strategies. University of Salford: Terrorism & Security Studies, 2015, 5 p.
- [11] **Executive Order 13526** of December 29, 2009. The White House, Office of the Press Secretary, For Immediate Release (Достъпно на: <https://fas.org/irp/offdocs/eo/eo-13526.htm>)
- [12] **Harrison, Ch.** Publix Relations. An introduction, London, 1995, p.19
- [13] **Hearing** Before the Subcommittee on National Security, Emerging Threats and International Relations of the Committee on Government Reform House of Representatives, One Hundred Eighth Congress, Second Session, AUGUST 24, 2004, Serial No. 108-263 (Достъпно на: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-108hhrg98291/html/CHRG-108hhrg98291.htm>)
- [14] **Jowett G., V.** O'Donnell. Propaganda & Persuasion. SAGE Publications, Inc; Sixth edition (March 12, 2014). p.82.
- [15] **Reducing** Over-Classification Act. Public Law 111-258, Oct. 7, 2010. (Достъпно на: [govinfo.gov/content/pkg/PLAW-111publ258/pdf/PLAW-111publ258.pdf](https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-111publ258/pdf/PLAW-111publ258.pdf))

Ралица Юри Йотова,
главен асистент, доктор,
Университет по библиотекознание и информационни технологии
e-mail: r.yotova@unibit.bg

МЕКАТА СИЛА В МЕЖДУНАРОДНИТЕ ОТНОШЕНИЯ КАТО ФАКТОР В СЕКТОРА ЗА СИГУРНОСТ

DESISLAVA STOEVA

UNIVERSITY OF LIBRARY STUDIES AND INFORMATION TECHNOLOGIES

Email: d.stoeva@unibit.bg

Резюме: Ролята на дипломатията при водене на преговори и използването на уменията за водене на преговори. Стремежа и насърчаването на ролята на „меката дипломатия“ като подход за прилагане при усилията за преговори.

Ключови думи: сигурност; реформа; дипломатия; „мека сила“.

Strong but Soft ?!

За да запазят позицията си в ерата на конкуренция, на великите сили днес се налага да инвестират в света и да се ангажират с растежа и стабилността(укрепването) както на националната, така и на международната сигурност. Понастоящем военни и икономически ангажименти се случват спорадично и донякъде независимо. Необходимо е да се приложи интегриран военен, икономически и социален план за смекчаване на тероризма(неутрализиране на тероризма в зародиш), (управление на) мигрантските потоци и (справянето със заплахите от асиметричен и хибриден характер)други недържавни заплахи за(с цел поддържане на) сигурността и просперитета на света(сигурността и стабилността в световен мащаб). На фона на доминиращата представа за провеждане на ефективна външна политика, основаваща се предимно на използването на военни и икономически средства, през последните години започна да се откроява и един нов способ за въздействие и влияние, познат под метода използван в дипломатията - „мека сила“. Меката сила(Този нововъзникнал способ) използва инструментариума на убеждението, като основно средство за постигане на желани/те резултати и по този начин контрастира с „твърдата сила“, характеризираща се с прилагането на принуда, било то чрез способа на „тоягата“ или друг силов метод. ???В рамките на основните елементи на националната власт дипломатия, информационни, военни и икономически дипломатията често се счита за последна инстанция. Например в Съединените Щати дипломатията проправи пътя за НАТО, Европейския съюз и Световната търговска организация. Значението(Ролята) на дипломатия в чуждестранните ангажименти е да се изгради диалог, който може да улесни по-нататъшната комуникация и по време на криза да се избегне объркване между „културите“. Представата ни за дипломатическата служба и принадлежащата към нея професия за дълъг период от време се отъждествяваше предимно с понятия като елитарност, допълнена със строга конфиденциалност и експертност, изградена на основата на висок професионализъм, и не на последно място с тежък протокол, свързан с представителни функции. Основната причина за подобно виждане е, че дипломатическата комуникация представлява функция от отношения между професионални дипломати,

изграждащи се в работния процес на външнополитическите ведомства и посолства, както и в рамките на официални събития, организирани от дипломатическите корпуси.

Професионалните дипломати общуват делово и предимно по линия на междуведомствения обмен в рамките на смесени експертни групи с участието на представители от министерствата на външните работи, отбраната, вътрешните работи, икономиката, търговията, енергетиката и сигурността. Ако разгледаме дипломатическата професия през различна призма и като съвкупност от много други професии, научни дисциплини и човешки дейности, бихме могли да определим дипломацията като професия от хуманитарната сфера, упражнявана от широко скроени специалисти с богата култура и познания в редица области като история на международните отношения, международно право, геополитика, икономика, политология, културология, история на изкуството, езикознание, връзки с обществеността, антропология и не на последно място психология, а в последните години се усилва и необходимостта те да се превърнат и в кибер специалисти. Това на практика означава, че дипломатът разполага със свой запас от познания и експертизи и се формира и действа като всеобхватен и многопрофилен специалист. Съвременният дипломат би следвало да притежава способността едновременно да следи многообразието от събития и теми на световната международна сцена, да прокарва свързващата ги нишка и да отчита тяхното взаимодействие и влияние в международен контекст, като в същото време допринася към процеса със собствени познания и натрупан опит. Така например, докато лекарската професия се упражнява само от завършилите медицина, а съдии, прокурори и адвокати могат да бъдат единствено дипломирани юристи, то професията дипломат е отворена и многоаспектна, но трябва да бъде практикувана от добре подготвени специалисти. Както в частност и тесни специалисти от женски пол, които са част от сектора за сигурност и прилагат т.н. „мека сила“ за осъществяването на цели, мисии и задачите, свързани с опазване на благосъстоянието в областта на националната сигурност, а и не само там! С участието си в панел като част от форума за дипломация проведен в Анталия, в началото на месец март 2022 г., Емине Ердоган подчерта, важноста да се преразгледат подходите и методите на дипломацията, за да бъдем в крак с новия свят, който се изгражда с което тя подчертава ролята на меката сила на дипломацията, като казва че „отварянето на пътя към идеала на трайния и устойчив мир е възможно само чрез използването на елемента на меката сила“ [20].

Ако се върнем към приносите за теоретичното разграничаване на видовете сила, използвани в международните отношения, в поредица от свои изследвания и публикации по темата Джоузеф Младши, [4], [5], [6], [7] [10] прокарва разделителна линия между: твърда и мека сила, като с това създава условия за стратегически действия по практическото им прилагане в тази област. Без да се навлиза в детайлен анализ на гореспоменатите видове сила в международните отношения. Нужно е да се направи кратко уточнение относно тяхното терминологично изясняване и дефиниране:

- Твърда е силата, която без да е била дефинирана като такава през годините, хегемонно(несъмнено) се прилага в международните отношения и до днес. Нейните основни инструменти са военни и икономически и са често предпочитани начини за оказване на въздействие в международните отношения, а измеримите материални величини за военна сила и икономическа мощ често определят „тежестта“ на актьорите в глобалната политика.

• Меката сила, която той описва като ”способността за формулиране на предпочитанията на другите” е нематериална по своята същност. Поради тази причина характерният за нея инструментариум е трудно измерим и съпоставим. Тук водещ принцип е този на убеждението, който чрез атрактивно привличане мотивира и доброволно формира поведение на другите, насочено в желаната от въздействащия актьор посока. Търсените резултати се постигат по-бавно в сравнение с твърдата сила, но за сметка на това те са по-дълготрайни и по-устойчиви във времето. Това се дължи не толкова на обстоятелството, че се променят нагласите и стереотипите, а на факта, че се използват нови социални конструктори. Постигнатите резултати рядко генерират напрежение и ответни негативни реакции и мерки. [9]

Меката сила колективно се отнася до инструментите в арсенала на националната държава, които не наказват, награждават или заплашват други участници в предпочитано поведение. Това е в пряк контраст с твърдата сила, тоест инструментите, които наистина служат като „стълб“ в международните отношения. Меката сила, например, включва културен обмен и инициативи за публична дипломатия, за да помогне за формирането на поведението, докато твърдата сила може изрично да обещава търговски стимули, да заплашва икономически санкции или военни действия. Докато концепцията е въведена за първи път преди три десетилетия от учения Джоузеф Най, меката сила се практикува от националните държави от векове. И все пак, тепърва трябва да спечели същото доверие или признания като своя аналог с твърда сила в пространството за национална сигурност.

The influence of the term "soft power" or Soft power = smart power

Във все по-противоречивите отношения между различни държави започна да се разгръща политическа война. Методите за влияние върху политиките стават все по-значими, до голяма степен защото другите средства за постигане на целите биха имали сериозни ограничения и последствия. Ефективността на подходите за мека сила зависи от достъпността на ресурсите на една държава. Големи държави като САЩ и Русия(Китай/Великобритания/Франция) с по-висок национален доход са финансово способни да поддържат големи въоръжени сили(значителна военна мощ) и да поставят други държави под икономически натиск. За по-малките държави тези традиционни инструменти на твърда сила са по-трудни за получаване и използване. Достъпността на ресурсите на меката сила обаче зависи много по-малко от размера на държавата. Тук за пример може да посочим Норвегия и доказателството, че малките(по-малките) държави определено имат способността да изграждат мека сила. [6] Хенг обаче обяснява важността на естеството на ресурсите за мека сила в сравнението на японските и китайските стратегии за мека сила. Той подчертава например, че военната история на Япония формира основното ограничение за нейната мека сила [7], докато „конкурентният модел, ръководен от държавата, и неговата авторитарна политическа система“ възпрепятстват пълното използване на неговия потенциал за мека сила [8]. Следователно, дадените на държавата ресурси за мека сила – като историческото ѝ наследство и обществената система – определят силата(големината/мащаба) и следователно ефективността на нейната мека сила(проектираната от нея сила). Изглежда, че генерирането на твърда мощност изисква много по-малко време, тъй като ресурсите му са осезаеми. За разлика от това, изграждането на меката сила отнема сравнително много време, тъй като нейните нематериални ресурси се развиват за дълъг период от време. По същия начин, временното измерение на печалбата от стратегиите за твърда и мека сила се различава: докато военната или икономическата принуда има тенденция да доведе до незабавен, но краткотраен резултат, привличането и

убеждаването имат тенденция да предизвикат дългосрочна промяна. Това се дължи на присъщ аспект на концепцията: тъй като твърдата сила принуждава човек да действа по начин, различен от обичайното си поведение, човек го прави неволно. Напротив, меката сила променя отношението на човека докрай така, че той действа доброволно по начин, различен от обичайното си/му поведение. Например, репресивните мерки, наложени срещу Германия след Великата война, провокират нова световна война, докато меката сила, използвана за(прилагана при) изграждането на Европейския съюз(европейската политическа и икономическа архитектура в лицето на ЕОВС, ЕИО и в краен резултат ЕС) доведе до почти 70 години мир в цяла Европа.

Заклучение

Редно е да отбележим, че ограничителните мерки, съчетани с дипломация, са основните инструменти за постигане на промяна по мирен път. Те могат да изпълняват основна роля за възпиране, предотвратяване и разрешаване на конфликти. Да поставим нашите различни национални култури в услуга на общите ни интереси е предизвикателство, но пък разполагаме със запас от ненадминати способности. За да ги използваме оптимално, трябва да се инвестира в хората. Това означава да предоставим на нашите дипломатически представители необходимите допълнителни експертни познания, включително по секторни въпроси и местни езици, да оценим техния специфичен опит във всяка тяхна професионална област на компетентност и да насърчаваме оперативния персонал да използва повече експертните си познания в политическо отношение. Това от друга страна означава също да засилим в частност и участието на жените в разработването на реформи в сектора за сигурност, така, че те да бъдат основни носители на „меката сила“ както за превенция на използването на брутални политически и военни действия, така и в пост травматичните периоди на заличаването на „резултатите“ от военни конфликти или терористични актове.

Използвана литература:

[4] Nye, J. Bound to lead: The changing nature of American power. New York: Basic Books, 1990

[5] Nye, J. Propaganda Isn't the Way: Soft Power. International Herald Tribune. January 10, 2003.

[6] Nye, J. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs. 2004.

[9] Nye, J. Soft Power, Hard Power and Leadership. http://www.hks.harvard.edu/netgov/files/talks/docs/11_06_06_seminar_Nye_HP_SP_Leadership.pdf, 26.10.2015

[20] Turkish President Recep Tayyip Erdogan's wife Emine Erdogan attends "Strengthening Solidarity and Promoting Peace Through Soft Power" panel within the Antalya Diplomacy Forum in Antalya, Turkiye on March 12, 2022. (Mustafa Kamaci - Anadolu Agency) <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkiye-s-1st-lady-stresses-role-of-soft-power-in-diplomacy/2533109> последно посетен на 20.03.2022

[стр. 111-112; стр. 53 Leonard, M., Public Diplomacy. London: The Foreign Policy Centre.]

1. Barghoorn F.C. The Soviet Cultural Offensive. The role of Cultural Diplomacy in Soviet Foreign Policy. Princeton, 1960.
2. Cultural Diplomacy. The Linchpin of Public Diplomacy // Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy U.S. Department of State. 2005. P. 4.
3. Extract from Thomas Jefferson to James Madison. Paris, Sep.20, 1785 // Monticello. <http://tjrs.monticello.org/letter/1282>
4. Leonard M. Diplomacy by Other Means // Foreign Policy, 2002.
5. Български Дипломатически Институт <http://bdi.mfa.government.bg/> , лекции 2014г./март
6. Обща визия, общи действия: по-силна Европа – Глобална стратегия за външната политика и политиката на сигурност на Европейския съюз. 2016г. стр.15
7. Обща визия, общи действия: по-силна Европа Глобална стратегия за външната политика и политиката на сигурност на Европейския съюз 2016г. / <https://europa.eu>
8. Основные направления работы МИД России по развитию культурных связей России с зарубежными странами // Официальный сайт МИД РФ. 13.02.2004. <http://archive.mid.ru//ns-dksu.nsf/6786f16f9aa1fc72432569ea0036120e/3ab2f674ebfae614c3256e39002d28a6?OpenDocument>
9. Холландер П. Политические пилигримы (путешествия западных интеллектуалов по Советскому Союзу, Китаю и Кубе. 1928-1978). СПб, 2001. С. 75

ГЛОБАЛНОТО ГРАЖДАНСКО ОБЩЕСТВО И СТРАТЕГИИТЕ ЗА СОЦИАЛНА ПРОМЯНА

ДЕСИСЛАВА П. СТОЕВА

СТЕЛИАНА П. ЙОРДАНОВА

GLOBAL CIVIL SOCIETY AND SOCIAL CHANGE STRATEGIES

DEISLAVA P. STOEVA

STELIANA P. YORDANOVA

ABSTRACT: Networking is becoming a major phenomenon in the nascent global civil society. New coalition-building efforts are coming from the Asia-Pacific region. Solidarity civil society is not about competition from the state: a democratically organized state needs solidarity civil society and vice versa.

KEYWORDS: civil society, democracy, power.

Гражданско общество ! ?

Гражданското общество е понятие, което отвежда към различаването на организираното цивилизовано общество от държавата, възможността и условията за независимост на обществото от държавата. В съвременната политическа теория се приема, че гражданското общество има универсален характер и основният спор е за това какво включваме в него: само гражданските организации, но без тези с икономически цели, или цялата частна сфера, включително пазара и неговите институции. Гражданското общество се разглежда като противотежест най-вече на държавата. Ернст Гелнър го определя като „онзи набор от неправителствени институции, които са достатъчно силни, за да служат като противотежест на държавата но, без да лишава държавата от способността да изпълнява ролята на миротворец и арбитър между основните интереси, въпреки това може да попречи да доминира и атомизира останалата част от обществото.“[1] Ралф Дарендорф, изтъква три основни характеристики на гражданското общество: многообразието на неговите елементи; автономията на многото организации и институции. Независимостта от някакъв център на властта и „учтиво, толерантно“ човешко поведение. [2]

Гражданското общество съществува от времето на Перикъл, когато не е имало юридически структури на гражданите и се е развило през различните исторически епохи. През всичките периоди на развитие и упадък се е запазило основното определящо качество на този тип общество, да бъде коректив за управляващите. Тези организации се развиват само при демократичните общности, където има връзка управлявани – управляващи и обратно. Формалната част от него са неправителствени организации, граждански инициативи и други граждански формирания с идеална цел. Тук се появява и един съществен въпрос, дали гражданското общество не е единствено и само част от страните с демократичен модел и правовата държавност. Ако е така, то е само елемент на представителната демокрация, присъща най-вече на обществата от западен тип. В този смисъл гражданското общество е само контрапункт на държавата. Но в политическата теория се развива и друга хипотеза, която противопоставя гражданското общество не само на държавата, но и на икономическата институционална сфера.

Гражданско общество – политическо променливо понятие

В последните години гражданското общество се е установило в политическите коментари и литературно-културните притурки на вестниците и се среща най-редовно. В случая обаче не става въпрос за еднакво използвано понятието, а по-скоро при по-внимателно вглеждане може да отбележим, че то променя определението си. С него се свързват различни желания, очаквания и цели. От либерална страна в случая гражданско общество се използва като положително контрапонятие на държавата. Гражданското общество се разбира като изпълнение на собствената отговорност и свобода. Тази свобода позволява на гражданите да развият чувството за сплотеност в гражданското общество. Свобода върху и чрез пазара. Солидарното гражданско общество е място на доброволна и ориентирана към интересите самоорганизация на гражданите. Възникващите по този начин организации, сдружения, инициативи и неправителствени организации, изпълват с живот претенцията на социалната демокрация, че свободата се реализира чрез обществото. В това разбиране свободата не е нещо, което на първо място отделният човек може да постигне, а това което може да се постигне солидарно в доброволно сътрудничество. Следователно, при солидарното гражданско общество не става въпрос за конкурентно устройство спрямо държавата: една демократично организирана държава се нуждае от солидарното гражданско общество и обратно.

Заклучение:

Ангажираност на ЕС към гражданските общества

На 19 юни 2017 г. Европейският съвет приема заключенията относно ангажираността на ЕС с гражданското общество в областта на външните отношения.[3] Съветът отчита многото различни роли, които организациите на гражданското общество играят като фактори за утвърждаване на демокрацията, защитници на носителите на права и на принципите на правовата държава, социалната справедливост и правата на човека. В заключенията се подчертава решаващото значение на организациите на гражданското общество за успешното изпълнение на Глобалната стратегия на ЕС и на Програмата до 2030 г., включително постигането на целите за устойчиво развитие ЦУР. Във време, в което полето на действие за гражданското общество се свива във все повече държави, Съветът потвърждава отново, че ЕС се противопоставя твърдо на необоснованите ограничения на свободата на сдружаване, на изразяване на мнение и на мирни събрания, които затрудняват работата на организациите на гражданското общество. Подчертава се ангажиментът на ЕС да играе важна роля в утвърждаването на по-силни позиции по отношение на гражданските свободи и срещу свиването на полето на действие на гражданското общество. Съветът изразява задоволство от постигнатия напредък във връзка с ангажираността на ЕС с гражданското общество в областта на външните отношения от последните си заключения от 2012 г. досега. Съветът приветства също така увеличаването от 2012 г. насам на финансовите средства на ЕС в подкрепа на организациите на гражданското общество, като отбелязва, че ЕС се е превърнал във водещ донор за местните организации на гражданското общество, включително онези от тях, които са активни в областта на хуманитарната помощ и защитата на правата на човека и демокрацията. Съветът призовава Комисията да продължи и да укрепи ангажимента си с гражданското общество, като я приканва да обмисли по-задълбочено и да изготви доклад относно предизвикателствата, пред които са изправени страните партньори, в които ангажираността с гражданското общество протича или е протичала трудно.

Използвана литература:

- [1] Александр Васильевич Чайанов - руски икономист, социолог и социален антрополог.
- [2] Университетски речник на Нов български университет,
<https://nburechnik.nbu.bg/bg/uvod>, последно видян на 20.03.22
- [3] Съвет на ЕС- <https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2017/06/19/civil-society-in-external-relations/> последно посетен на 10.04.2022 г.
- [4] Дуоркин Р. Да се отнасяме към правата сериозно , изд. Критика и хуманизъм, 2004 г., с. 120 - 130 ISBN9545870877
- [5] Розанвалон П. Контрадемократията. Политиката във времето на недоверие. „Изток-Запад“, 2012, с.10 – 15, ISBN 978-619-152-091-6
- [6] Симеонов, К., Годорова, М., „Възможности за гражданско участие във формирането на политиките на Европейския съюз“, Институт Отворено общество, София, 2008
- [7] Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите относно Разумно регулиране в Европейския съюз, Брюксел, 08.10.2010 COM(2010) 543 окончателен.
- [8] Диалози с гражданите и консултации с гражданите, Основни заключение, публикувани от ЕК, 30.04.2019 г

Десислава Стоева,
главен асистент, доктор,
Университет по библиотекознание и информационни технологии
e-mail: d.stoeva@unibit.bg

Стелиана Йорданова,
асистент, доктор,
Университет по библиотекознание и информационни технологии
e-mail: s.yordanova@unibit.bg

ДЕЙНОСТ НА КОМИСИЯТА ПО ДОСИЕТАТА И ОТРАЖЕНИЕТО Й ВЪРХУ НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

ПЛАМЕН П. ТЕОДОСИЕВ

АНОТАЦИЯ: Тълкуванията на историята, свързани с опити за прикриване или заличаване на отделни елементи, както и с цел изграждане на личностен имидж на отделни индивиди, създават предпоставки както за погаване на някои общочовешки норми, така и за застрашаване на отделни елементи на националната сигурност, свързани с разузнаване и контраразузнаване.

Целта на настоящия доклад е да се покажат негативните последици от осветяването на разузнавачите за националната сигурност.

Именно тук е ролята на академичната общност да се покажат слабостите и конкретните заплахи, за да се прекрати работата на една комисия с огромен бюджет, обслужваща определени обществени прослойки, орошила престижа и достойнството на хиляди смели хора, посветили живота си в името на една кауза – защита на Националната сигурност, независимо от етапите на историята ни.

Ключови думи: Разузнаване, разузнавателни служби, национална сигурност.

ACTIVITIES OF THE COMMISSION ON FILES AND ITS IMPACT ON THE NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF BULGARIA

PLAMEN P. TEODOSIEV

ANNOTATION: Interpretations of history, related to attempts to conceal or erase certain elements, as well as to build a personal image of individuals, create preconditions for trampling on certain universal norms and endangering certain elements of national security related to intelligence and counterintelligence.

The purpose of this report is to show the negative effects from the enlightening of intelligence and its impact on national security.

It is here that the role of the academic community is to show the weaknesses and specific threats in order to end the work of a commission with a huge budget, serving certain sections of society, tarnished the prestige and dignity of thousands of brave people who dedicated their lives to a cause - protection of National Security, regardless of the stages of our history.

Key words: Intelligence, intelligence services, national security.

I. ДЕЙНОСТ НА КОМИСИЯТА ПО ДОСИЕТАТА (КОМДОС)

1. Елементи на Закона за достъп и разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската Народна Армия.

Дейността на КОМДОС е определена от Закона за достъп и разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската Народна Армия.

Законът е обнародван през 2006 г., претърпял множество изменения, последното от които е през 2021 г.

Накратко законът определя някакви правила за разкриване на принадлежността, кои и какви са източниците на информация, както и за кои лица се прилага той.

Съгласно последната редакция към Държавен вестник (ДВ), бр. 69 от 4 август 2020 г. публични длъжности. Като се започне с президент, вицепрезидент, депутати, министър-председател, всички негови заместници, министри и техните заместници, председатели на съдилища, съдии, съдебни заседатели, прокурори, следователи, дознатели, омбудсман, председатели и техните заместници на отделните агенции, на комисии, управител, подуправител на БНБ, Сетна палата, НОИ, НЗОК, ръководен състав на Гранична полиция, ръководния състав на Българската армия, ръководители, техните заместници и държавни служители от разузнавателните служби, Военна полиция, Национална служба за охрана, Държавна агенция „Национална сигурност“, областни управители и техните заместници, кметове, заместник-кметове, секретари, главни архитекти, общински съветници, кметски наместници, ръководен състав в Съвета за електронни медии, Българска национална телевизия, Българско Национално радио и Българска телеграфна агенция, председатели, заместници, секретари и членове на централните, районните и общински изборителни комисии, членове на политически кабинети, посланици, генерални консули и заместник-ръководителите на дипломатическите мисии, ръководният административен апарат на Народното събрание, Президентство и на администрацията на изпълнителната власт, лица, заемщи длъжности в Европейския съюз, НАТО и всички други международни организации, собственици и ръководен състав в печатни и електронни медии, политически коментатори, водещи рубрики, собственици и ръководители на социологически агенции, на рекламни агенции и дружества за осъществяване на връзки с обществеността, ръководен състав на БАН, ректорите, заместник-ректорите, деканите, заместник-деканите, председателите и заместник-председателите на университетски и факултетски общи събрания, директорите на филиали, директорите на департаменти и ръководителите на катедри в държавни и частни висши училища и университети; директорите и заместник-директорите на училища по Закона за предучилищното и училищното образование, ръководен състав на Български лекарски съюз, ръководен състав на политически партии, ръководен състав на религиозни общности, на Висшия адвокатски съвет, на Българския олимпийски комитет, ръководен състав на търговски банки, застрахователни и презастрахователни дружества, фондови борси, акционерни дружества, търгуващи с ценни книжа и др.

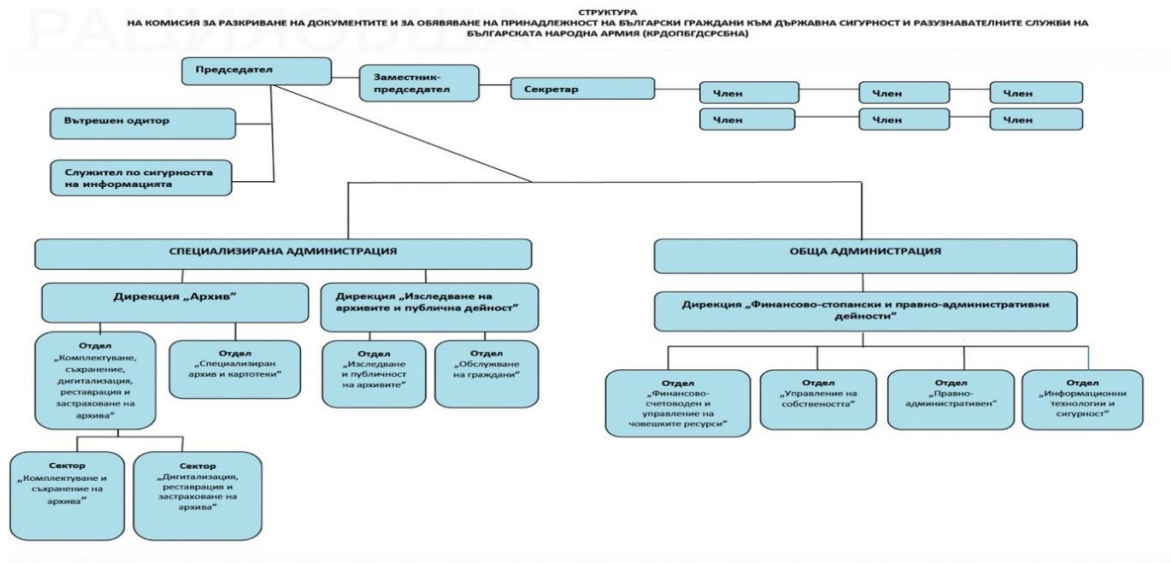
Разглеждайки посочения цитат на практика голяма част от обществото следва да мине през погледа на администраторите на тази Комисия.

Според закона комисията „издирва, събира, проучва, анализира и оценява дейността на органите, определени в чл. 1 на Закона, а именно Държавна сигурност и на разузнавателните служби на БНА.“.

Ето тук, още при определяне на общите положения в закона можем да си зададем следния въпрос: До колко са компетентни лицата, работещи в тази администрация да анализират и оценяват дейността на едни служби, действали в определен исторически етап, с определени за този етап задачи?

На практика комисията изготвя доклади и оповестява решенията си за разкритите „принадлежности“. С тези решения не се ограничава дейността на лицата, но „осветява“ и поставя една щампа „доносник на ДС“. Много от тези лица не се засягат, но голяма част изпадат в психически стрес и се оттеглят от изпълняваните от тях задължения.

2. Структура на комисията:

Фиг. 1 Структура на комисията по досиетата.

3. Бюджет на комисията

3200.01.01 Бюджетна програма "Достъп до архивните документи и обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия"	
I. Общо ведомствени разходи	4 461 300
<i>от тях за:</i>	
Персонал	3 325 300
Издръжка	1 056 000
Капиталови разходи	80 000
II. Администрирани разходни параграфи по бюджета	
III. Общо разходи (I+II)	4 461 300

Фиг. 2 Бюджет на комисията по досиетата

Анализирайки бюджета и структурата на Комисията виждаме един огромен бюджет за относително нетолкова огромна структура.

Паралелно, дейността на комисията се осигурява и щатни служители от архивите на посочените в чл. 1 от Закона служби и това отнема допълнителен ресурс.

II. АНАЛИЗ НА ОРГАНИТЕ, ОПРЕДЕЛЕНИ В §Л. 1 ОТ ЗАКОНА

1. ДЪРЖАВНА СИГУРНОСТ.

Структурата на държавна сигурност е представена на следната схема:

Ако анализираме схемата, без да се впускаме в детайли, Първо главно е действало основно извън територията на страната, т.е. не са се занимавали с „доносничество, техническото разузнаване също, с изключение на Шесто, в голяма степен и останалите управления също.

2. РАЗУЗНАВАТЕЛНИ СЛУЖБИ НА БНА

Разузнавателните служби на БНА могат да се определят в едно – Разузнавателно управление на Генералния щаб на Българската Народна Армия или както е известно в днешни дни Служба „Военно разузнаване“.

Службата е най-старата българска разузнавателна служба.

Създадена е с приемането на Закона за устройството на въоръжените сили на Българското княжество, утвърден с Указ № 185 от 15 декември 1891 г. на княз Фердинанд I, като звено към Канцеларията на Министерството на войната за обработване на разузнавателната информация, получавана от българските дипломатически представителства в чужбина. С Указ № 176 от 27 декември 1891 г. е създаден първият български орган за осигуряване на военна информация, наречен Учебно бюро. Тогава се поставя началото на изграждането и на апарата на военните аташета.

През май 1903 г. към Оперативното отделение на Щаба на армията на мястото на Учебното бюро се създава Информационно бюро, което организира добиване и използване на информация и от закрит характер.

С Указ № 190 от 31 декември 1907 г. Информационното бюро се преобразува в Разузнавателна секция към Оперативното отделение на Щаба на армията, на която се подчинява апаратът на военните аташета. Указът влиза в сила на 1 януари 1908 г. стар стил

или 12 януари 1908 г. нов стил. През 1997 г. датата 12 януари е обявена с министерска заповед № ОХ-49 от 11.02.1997 г. за официален празник на българското военно разузнаване.

През 1940 г. Разузнавателната секция става самостоятелен Разузнавателен отдел на Щаба на войската (РО-ЩВ) с 3 отделения: РО-1 – за външно разузнаване, РО-2 – за вътрешно разузнаване, и РО-3 – за контраразузнаване. Нова реорганизация от 1947 г. го трансформира в Разузнавателен отдел на Генералния щаб (РО-ГЩ), като задачите му се ограничават само до водене на външно разузнаване.

От март 1950 г. името му става Разузнавателно управление на Генералния щаб на Българската народна армия (РУ-ГЩ), наричано неофициално РУ-МНО (РУМНО). През есента на 1950 г. за подготовка на свои кадри към РУ-ГЩ е открито Училище за военни преводачи „Баба Тонка“. За обучение на оперативния състав през 1972 г. към РУ-ГЩ се открива Школа за подготовка на кадри, която по-късно получава статут на Факултет по стратегическо разузнаване на Военната академия „Георги Раковски“.

По времето на социализма РУ-ГЩ работи в тясно сътрудничество с ГРУ и сродните органи за военно разузнаване на останалите страни членки на Организацията на Варшавския договор, като се специализира в работата по Турция и Гърция с фокус върху ядреното и химическо въоръжение. За тази цел, следвайки световната практика (прилагана още от Княжество България), развива мрежа от легални и нелегални резидентури, ползва за прикритие учреждения с представителства и дейност в чужбина: министерства, компании, медии и др.

Политическите промени, настъпили през 1989 г., се отразяват върху военното разузнаване. С отмяната на ръководната роля на БКП в Конституцията на страната е прекратен политическият контрол от БКП (чрез Военния отдел на ЦК на БКП и Главното политическо управление на БНА), закрити са политическите структури в РУ-ГЩ (Политотдел и партийна организация), личният състав е деполитизиран (както и изобщо във въоръжените сили на страната). Така военното разузнаване остава единствено под политическия контрол на министъра на отбраната, като продължава професионално да е подчинено на началника на Генералния щаб на Българската армия.

От изложеното можем да направим извод, че службата е изпълнявала задачи по събиране, анализ и обработка единствено и само на разузнавателна информация, неклассифицирана като доноси.

III. НЕГАТИВНИ ПОСЛЕДИЦИ ОТ РАЗКРИВАНЕ ПРИНАДЛЕЖНОСТТА НА БЪЛГАРСКИ РАЗУЗНАВАЧИ И ОТРАЖЕНИЕТО ВЪРХУ НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

1. НЕГАТИВНО ПОСЛЕДИЦИ ОТ РАЗКРИВАНЕ ПРИНАДЛЕЖНОСТТА.

Негативните последици от осветяването принадлежността на български цивилни и военни разузнавачи могат да се обобщят в следното:

- Осветяване на личности, заемащи длъжности под прикритие. От осветяването принадлежността към определяна служба, автоматично се осветява и принадлежността на назначаваните след него.

- Осветяване на резидентури. С осветяването на определен служител, се осветяват и неговите връзки.

- Осветяване на прикрития. С осветяването на определена личност и проследявайки неговите назначения, може да се направи извод за прикритията, които са използвани от конкретния орган.

- Осветяване на агенти и доверителни категории, с които разузнавачите под прикритие са контактували с тях по време на изпълнение на задачите си.

2. ОТРАЖЕНИЕТО ВЪРХУ НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ И ПРОИЗТИЧАЩИ РИСКОВЕ

Осветяването на разузнавателна дейност, освен, че е разкриване на държавна тайна, създава и определени рискове за националната сигурност.

На първо място, с осветяването на разузнавачите малко или много се дискредитира работата на външното разузнаване в два аспекта:

Разузнаването винаги е използвало информатори с патриотична насоченост за осъществяване на своите задачи, с дискредитирането им или отъждествяването им с доносничеството, се ограничават възможностите за привличането на такива информатори поради страх, че един ден тяхната дейност ще бъде осветена. От тук се намаляват възможностите на тези служби. Страхове от осветяване, принуждават службите да прибегват към други способности, т.е. да се разчита предимно на материалния мотив, който не винаги е ефективен.

От друга страна, с дискредитацията на разузнавачите и разузнавателния процес се намалява авторитета на тези служби както във вътрешен, така и в международен план. Основно с нежелание на представители на партньорски служби да се срещата с опитни и професионални служители и обменът на информация е неефективен.

Липсата на професионализъм в работата на разузнаването и ограничаването на неговите възможности, води до лоши или неправилни анализи за конкретни ситуации и от там до вземане на неправилни решения от страна на Висшето държавно ръководство, на което сме свидетели през последните години.

Освобождаването на служители на отделни служби, най-вече от контраразузнаването, които притежават много и от различно естество информация, създадоха предпоставки за участието на такива хора в т.нар. „задкулисие“ и да влияят по някакъв начин на всички процеси със стратегически характер в страната.

Заклучение:

Комисията осъществява дейността си повече от 15 г. и разкрива дейността на лица, работили до 1989 – 90 г. Ако направим анализ на възрастовите показатели, в края на периода са работили хора, навършили 25 – 35 годишна възраст, сега тези лица са вече на 70 – 80 години, отдавна с невъзможност да взимат каквито и да е сериозни държавни решения. Голяма част от осветените личност, не са сред живите и подобна дискредитация води до шок за техните деца и близки, предвид, че много от тях не са знаели за действителната месторабота на родителите си.

От друга страна комисията харчи излишен ресурс от финансови средства, които могат да бъдат използвани за други цели.

От изложеното до тук, може да се направи извод, че тази комисия вече няма приложение при съвременната действителност.

БИБЛИОГРАФИЯ:

8. Воденски, П. „А иначе дипломацията е сериозен занаят“, Издателство „Хеликон“, София, 2013;
9. Официален сайт на Комисията по досиетата, <https://www.comdos.bg/>;

Гл. ас. д-р Йордан Георгиев Деливерски, Университет по библиотекознание и информационни технологии, p.teodosiev@unibit.bg

ОТКРИВАНЕ НА БЕЗПИЛОТНИ ЛЕТАТЕЛНИ АПАРАТИ ЗА НУЖДТЕ НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

ДЕНИСЛАВ И. КЪНЕВ
СТОЯН Г. ДЕНЧЕВ
ИВАН Г. ГАРВАНОВ

Резюме: В настоящата статията е направен обзор и анализ на технологиите за откриване на безпилотни въздухоплавателни средства. Направени са препоръки за избор на технология за оптимално откриване на различните видове дроне. Предложен е многосензорен интегриран подход за откриване на дроне с цел увеличаване на вероятността на правилното им разпознаване.

Ключови думи: безпилотни въздухоплавателни средства, дрон, откриване

DRONE DETECTION FOR THE NEEDS OF THE NATIONAL SECURITY

DENISLAV I. KANEV
STOYAN G. DENCHEV
IVAN G. GARVANOV

Abstract: This article overviews and analyzes the technologies on unmanned aerial vehicle detection. Recommendations have been made for the choice of technology for optimal detection of different types of drones. A multi-sensor integrated approach of drone detecting has been proposed in order to increase the probability of their correct detection.

Keywords: unmanned aerial vehicles, drone, detection

1. Въведение

Откриването на безпилотните летателни апарати (дроне) е първата ключова фаза на анти-дрон системите. Заплаха за националната сигурност е употребата на дроне по време на военни конфликти, операции и терористични атаки [1, 2]. Направлението, което ще промени в близко бъдеще вектора на развитие във военните действия е така наречената дронна война. Нерегламентираните действия на безпилотни въздухоплавателни средства и намаляване на нежеланите инциденти с тях пораждаат необходимостта да бъдат неутрализирани, като се откриват навреме. Предвид голямото разнообразие от дроне, притежаващи различни тактико-технически параметри, се налага разработването на различни технологии и системи за тяхното откриване с цел, контрол на въздушното движение и при необходимост противодействие на безпилотни летателни средства [3, 4, 5].

В настоящата статия се прави анализ на технологиите за откриване на безпилотни въздухоплавателни апарати и се правят препоръки за приложение на съответна технология с цел оптимално откриване на различните видове дронове. Според класификацията на НАТО [6] дроновете се делят на малки, под 150 кг. и големи над 150 кг (Таблица 1).

Клас	Класификация според размера	Максимален обхват на летене	Максимална височина на полета	Товаропреносимост (кг.)
I. от 150 кг.	Микро до 2 кг.	5 км.	до 90 м.	0,2-0,5 кг.
	Мини 2-20 кг.	25 км.	до 900 м.	0,5-10 кг.
	Малки до 150 кг.	50-100 км.	до 1500 м.	5-50 кг.
II. от 150 кг. до 600 кг.	Тактически	200 км.	до 3000 м.	25-200 кг.

Таблица 1 Видове дронове според класификацията на NATO LSS UAS [6]

Малките дронове се делят на микро, мини и малки дронове, които имат специфична товароспособност, максимална височина на полета и максимален обхват на летене. С цел увеличаване на вероятността за правилно откриване на дронове е предложен многосензорен подход за тяхното откриване.

2. Технологии за откриване на дронове

Технологиите за откриване на дронове използва: акустични (аудио) сензори (микрофони); радарни системи използващи радио честотни сигнали отразени от обекти, както и пасивни радио системи, откриващи радио сигналите за комуникация с дрона; пасивна (видеокамера) и активна оптика (лидар) за откриване на безпилотни летателни апарати и др. [7, 8].

Фиг. 1. Акустичен сензор (микрофон), пасивна оптика (камера), пасивна радарна система

Технологиите използвани в практиката за откриване на дронове се основават на акустични, радио и светлинни сигнали разгледани по-долу:

Акустични (аудио) сензори (микрофони)

Специални микрофони могат да се използват за откриване на безпилотни летателни апарати, чрез улавяне на специфични звуци идващи от перките на квадрокоптерите и моторите на дроновете. Технологията не е масово използвана, като потенциалът и за обхват варира до няколкостотин метра, но технологията продължава да се развива. Ограниченият обхват на действие е недостатък, но ползите от бюджетните сензори позволяват покриването на по-големи пространства и изграждане на кълстерен аудио сензор, който използва мрежа от множество сензори. Работа на този вид системи се влияе силно от наличието на вятър и други шумове, смущения и дъжд. Възможно е използването на библиотека със записи от различни летателни апарати за тяхната класификация.

Видеокамера (пасивна оптика)

Видеокамерите са бюджетни и могат да откриват малки и големи безпилотни въздухоплавателни средства на сравнително близки разстояния [9, 10]. Те са подходящи за откриване на дронове през светлата част на деня и на сравнително малки разстояния. През тъмната част на деня могат да се използват термо камери улавящи топлината излъчвана от електрониката или двигателите на дрона. Тази технология за откриване е приложима само за близки разстояния.

Лидар (активна оптика)

Лидарът се използва за оптично изобразяване в ултравиолетовият, видимият или в близост до инфрачервения спектър. Подобно на радара, той сканира пространството и открива различни обекти, но в светлинният честотен диапазон [8]. Лидарът позволява много точни измервания на разстоянието и на сравнително големи разстояния (километри), също така може да работи при лошо време без значително влошаване на качеството си на работа. Тези устройства могат да се ползват както в светлата, така и в тъмната част на деня, но са сравнително скъпи.

Радио честотни сигнали (радарни системи)

Технологията се прилага за откриване на неподвижни и подвижни обекти при въздушно, наземно и морско наблюдение [7]. Големите обекти, разполагащи с голяма ефективно отразяваща повърхност са подходящи за откриване от радарните системи, поради това, че последните експлоатират радио сигнали в диапазона $M \div GHz$. Тази технология може да открива обекти с голяма ефективно отразяваща повърхност на големи разстояния, но радио прозрачни обекти или такива използващи стелт технология са невидими за радара.

Радио честотни сигнали (радиочестотно излъчване)

Радио управляемите дронове, могат да бъдат открити при откриване на излъчвания в пространството радио сигнал. Видео сигналите от камерите на дроновете обикновено използват 2.4 или 5 GHz честотна лента на видео-сигналите. Дроновете с автономно управление, не излъчват радио сигнал, но повечето комерсиални дронове изпращат телеметрични данни за предаване на съответния оператор, което е потенциал за локализиране на оператора на безпилотния летателен апарат.

Технологиите за откриване на въздухоплавателни летателни апарати, описани до тук, изтъкват специфични предимства и недостатъци, като всяка от тях е ефективна за дронове със специфични тактико технически параметри.

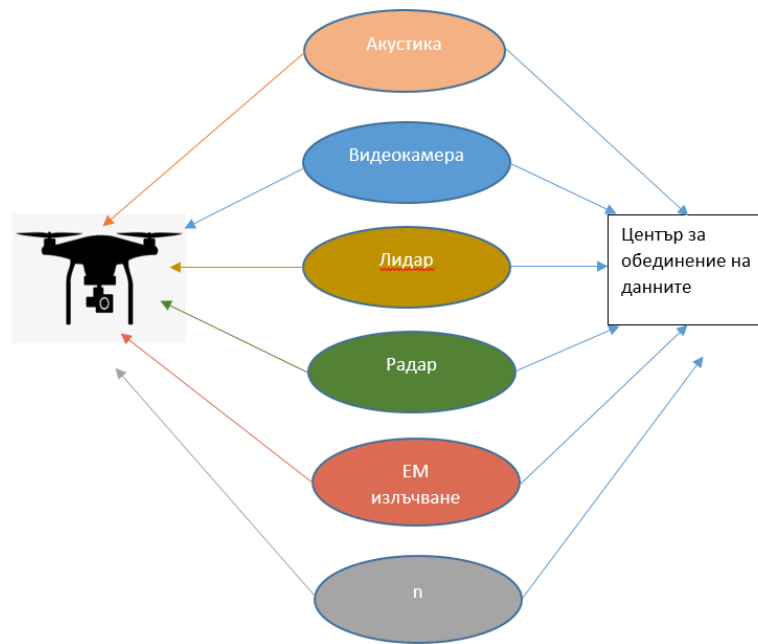
3. Резултати

В резултат на направен литературен обзор и анализ са установени зависимости между размера на дрона и технологиите за откриване. Някои от технологиите за откриване зависят от атмосферните условия и/или от светлата или тъмната част на деня. Разстоянието на откриване на дрона зависи от технологията за откриване и от големината на дрона. Обобщените тактико-техническите характеристики на различните технологии за откриване на безпилотни въздухоплавателни апарати и възможностите за откриването им са представени в таблица 2.

Технологии	Малки дроне			Големи дроне		
	к м.	светла/ тъмна част	атмосферни условия	к м.	светла/ тъмна част	атмосферни условия
Акустични	1	не влияе	влияе се	1	не влияе	влияе се
Видео/камера	20	влияе се	влияе се	25	влияе се	влияе се
Лидар	30	не влияе	не влияе	30	не влияе	не влияе
Радар	-	не влияе	не влияе	200	не влияе	не влияе
ЕМ излъчване	- /6	не влияе	не влияе	- /6	не влияе	не влияе

Таблица 2. Технологии за откриване на въздухоплавателни летателни апарати

В таблицата са посочени приблизителни стойности за възможни разстояния за откриване на различни видове дроне. Автономните дроне нямат ЕМ излъчване и могат да не бъдат открити, но ако те изпращат данни, ще са видими за радио подслушващите системи. Както се вижда от таблица 2, всяка една от технологиите има предимства и недостатъци. За да се гарантира по-висока вероятност за правилно откриване на безпилотните летателни апарати е необходимо технологиите да се интегрират в една архитектура за откриване. В настоящата статия е предложен многосензорен интегриран подход за откриване на дроне (фиг. 2).

Фиг. 2 Многосензорен интегриран подход за откриване на дроне

Обединяването на резултатите от много на брой сензори би довело до повишаване на вероятността за правилно откриване. В допълнение към откриването и най-вече за класификацията на дроните може да се използват различни интелигентности, като конволюционните невронни мрежи (CNN) с дълбоко машинно самообучение.

Заклучение

Дроните намират все по-широко разпространение в живота и военното дело. При умишлени злонамерени действия с дроне или прояви на хулиганство е възможно да се нанесат значителни материални щети и дори човешки жертви. Особено опасни за националната сигурност са военните операции с дроне, които могат да разузнават и/или да участват във военни мисии. За подсигуряване на националната сигурност и за противодействие на нежелани атаки с дроне се разработват различни системи и технологии за тяхното откриване и противодействие. В настоящата статия са анализирани съществуващите технологии за откриване на безпилотни летателни апарати и е направен анализ на техните тактико технически характеристики. На базата на това изследване са анализирани възможностите за откриване на различните технологии и е предложен многосензорен интегриран подход за тяхното откриване с цел подобряване на вероятността за правилно откриване.

Благодарност:

Статията е реализирана по проект „Синтез на динамичен модел за оценка на психологически и физически въздействия от прекомерна употреба на смарт технологии“, КП-06-Н 32/4/07.12.2019, финансиран от ФНИ-МОН.

ЛИТЕРАТУРА

1. Iraqi PM al-Kadhimi survives drone attack on his home, © 2021. Available from: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-59195399>
2. Mystery drone from Ukraine war crashes in Croatia, © 2022. Available from: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60709952>
3. Garvanova, M., & Ivanov, V. (2021). Quality assessment of image deburring algorithms. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, vol. 1031 (1), pp. 1-5, Print ISSN 1757-8981, Online ISSN 1757-899X, doi: 10.1088/1757-899X/1031/1/012051.
4. R. L. Sturdivant and E. K. P. Chong, "Systems Engineering Baseline Concept of a Multispectral Drone Detection Solution for Airports," in *IEEE Access*, vol. 5, pp. 7123-7138, 2017, doi: 10.1109/ACCESS.2017.2697979.
5. PS, R., & Jeyan, M. L. (2020). Mini Unmanned Aerial Systems (UAV) - A Review of the Parameters for Classification of a Mini UAV.. *International Journal of Aviation, Aeronautics, and Aerospace*, 7(3). <https://doi.org/10.15394/ijaaa.2020.1503>
6. Birch, Gabriel Carisle; Griffin, John Clark; Erdman, Matthew Kelly, Sandia National Lab. (SNL-NM), Albuquerque, NM (United States) - UAS Detection Classification and Neutralization: Market Survey 2015, <https://doi.org/10.2172/1222445>
7. Raja Abdullah, R.S.A.; Alhaji Musa, S.; Abdul Rashid, N.E.; Sali, A.; Salah, A.A.; Ismail, A. Passive Forward-Scattering Radar Using Digital Video Broadcasting Satellite Signal for Drone Detection. *Remote Sens.* 2020, 12, 3075. <https://doi.org/10.3390/rs12183075>
8. Niklas Eriksson, Conceptual study of a future drone detection system, Master's thesis in Product Development, Department of Industrial and Materials Science, CHALMERS UNIVERSITY OF TECHNOLOGY Gothenburg, Sweden 2018.
9. Garvanov, I., Garvanova, M., Borissova, D., Vasovic, B., & Kanev, D. (2021). Towards IoT-based transport development in smart cities: Safety and security aspects. In: B. Shishkov (Ed.), *Business Modeling and Software Design. BMSD 2021. Lecture Notes in Business Information Processing*, vol. 422, pp. 392-398. Springer, Cham, ISBN (Print) 978-3-030-79975-5, ISBN (Online) 978-3-030-79976-2, Series ISSN 1865-1348, ISSN 1865-1356 (Online), doi: https://doi.org/10.1007/978-3-030-79976-2_27.
10. Garvanova, M., & Ivanov, V. (2020). Quality assessment of defocused image recovery algorithms. 3rd International Conference on Sensors, Signal and Image Processing – SSIP 2020, October 23-25, 2020, Prague, Czech Republic, 25-30. New York, NY, USA: Association for Computing Machinery, ISBN 978-1-4503-8828-3, doi: <https://doi.org/10.1145/3441233.3441242>.

ПОЛИТИКИ И СЪТРУДНИЧЕСТВО ЗА ОХРАНА НА ВЪНШНИТЕ ГРАНИЦИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗИ

Илиян Хр. Георчев

***Резюме:** Настоящият доклад има за цел да изясни политиките за сътрудничество за охрана на външните граници на Европейския съюз в условията на кризи. В него са разгледани принципите за контрол върху преминаването на външните граници на ЕС; Управление по време на кризи; Целите, задачите, елементите и етапите на управлението по време на кризи.*

***Ключови думи:** Охрана на външните граници, кризи, граничен контрол, Европейски съюз*

Въведение

Общата политика на Европейския съюз (ЕС) по отношение на външните граници основно се базира на Шенгенското споразумение. Неговите разпоредби са дефинирани преди всичко като компенсаторни мерки във връзка с премахването на контрола по вътрешните граници между държавите членки и необходимостта от засилване на контрола по външните граници. Всяка държава членка, която има обща граница със страна извън ЕС, е гарант не само за собствената си сигурност, но и за сигурността на другите държави членки и за ЕС като цяло. Изграждането и запазването на общата сигурност на държавите членки и сигурността на ЕС налагат ново ниво и форми на сътрудничество между граничните, митническите, полицейските, имиграционните и другите администрации с компетенции в областта на контрола на външните граници на ЕС. Също така ключово за охрана на външните граници на ЕС засиленото сътрудничество на държавите членки в условие на кризи.

Изложение

Европейският съюз е определил рамката на т.нар. високо ниво на контрол на външните граници, в която се включват следните два основни момента:

- системна проверка на всички лица, които пресичат външните граници;
- постоянно и ефективно гранично наблюдение на районите между граничните контролно-пропускателни пунктове (ГКПП).

Основните изисквания за осъществяване на ефективен контрол по външните граници се съдържат в Конвенцията за прилагане на Споразумението от Шенген и Общия наръчник за външните граници, приет с решение на Съвета. Принципите, върху които се основава контролът върху преминаването на външните граници на ЕС, са следните:

- личен контрол, който включва проверка на всички необходими документи за влизане и проверка в Шенгенската информационна система;
- контрол на превозните средства на лицата, преминаващи границата, и на пренасяните от тях вещи;
- контрол за установяване самоличността на всички лица, които пресичат външните граници;
- контрол за предотвратяване на всякакъв вид заплахи за националната сигурност и общественения ред в държавите членки;
- наблюдение на граничните участъци извън ГКПП и охраняването им чрез патрули и/или технически средства;
- осигуряване на необходимия брой висококвалифицирани служители за извършване на контрола и наблюдението на външните граници.

При осъществяване на задачите, свързани с контрола и наблюдението на външните граници, държавите членки се подпомагат взаимно и обменят постоянно информация.

Извършва се обмен на служители за свързка и държавите членки работят по съгласувани програми за подготовка и квалификация на контролиращия и охраняващия персонал.

Стремежът на ЕС е контролът по външните граници да се провежда само от професионалисти, специално обучени за тази цел, осигурени с необходимата екипировка и оборудване, които да работят в тясно сътрудничество със своите колеги от другата страна на границата.

Общата политика на ЕС по отношение на външните граници включва и определяне на редица специфични правила, които се отнасят: до условията за преминаване на външните граници от граждани на трети страни; за пътниците по полети от трети страни; за разделянето на пътникопотока на летищата и пристанищата; за издаването на транзитни визи на моряци, както и относно споразуменията за гранично сътрудничество с държави, нечленуващи в ЕС, и по-конкретно за създаването на съвместни мобилни звена за провеждане на проверки в дълбочина и други мерки.

Въпреки че човечеството навлезе в 21-то столетие, хората все още не са се научили да управляват различните кризи и кризисни ситуации, с които се сблъскват всеки ден. Многобройни са примерите от историята на международния опит за неумението на отделни страни, региони, области, дори цели цивилизации, да се справят ефективно с внезапно възникнали бедствия или кризи, които продължително време са се развивали преди да взривят обществото.

Една от най-важните политики по линия на сътрудничество за охрана на външните граници на Европейския съюз е управлението при кризи.³⁶ Кризите като обществено явление са свързани с необходимостта от гарантиране на сигурността на държавата или на отделни области на обществения живот. Според характера на кризата, те биват природни, екологични, технологични, икономически, социално-политически, военни и др. Така например, кризи могат да възникнат в следствие от природни бедствия, промишлени аварии, катастрофи, опасни замърсявания, епидемии, етнорелигиозни противоречия, гражданско неподчинение, засилена дейност на местни и транснационални престъпни структури, терористични организации, агресивни военни действия на друга страна, масови бежански потоци и др. Всяка криза, независимо от нейния произход, се характеризира с време, възможност за нарастване и елемент на изненада. Именно поради тази причина е от изключително важно значение са адекватните и навременни мерки и дейности по управлението при кризи. В този смисъл, управлението при кризи е съвкупност от принципи решения и мероприятия от различен характер, изразяващи се в:

- наблюдение на рискови фактори за сигурността;
- анализ и ранно предупреждение за възможни кризи;
- определяне на целите на управлението в конкретната кризисна ситуация;
- разработване на планиращи документи за използване на националните сили и средства и за взаимодействие с международните институции;
- подготовка на решения в хода на кризата, организиране и ръководство на действия и контрол върху резултатите от управлението на кризата;
- подготовка и осъществяване на следкризисна стратегия (програма);

³⁶ Актуализирана Стратегия за национална сигурност на Република България. (Приета с Решение на НС от 14.03.2018 г., обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г.)

- анализ на кризата и ефективността на мерките, предприети от институциите и органите;

- планиране на националната система за управление при кризи и предприемане на мерки за подобряване.³⁷

За осъществяването на ефективно управление могат да се дефинират следните приоритети:

- създаване на оперативни способности на национално и регионално ниво (готови за действие обучени мобилни екипи с итердисциплинарен характер);

- бързо идентифициране на рисковите фактори и прогноза на конкретните очаквани действия;

- вземане на правилни решения в реално време за ликвидиране на последствията (информационни и комуникационни системи, експертни решения, базирани на изкуствения интелект, анализи, методи за ограничаване на разпространението, за обезвреждане и депониране на опасните вещества и/или отпадъци, евакуация, първа медицинска помощ и социална помощ и лечение);

- осигуряване на подходящата информация за лицата, вземащи решения.³⁸

Националната система за управление при кризи (НСУК) следва да гарантира подготовката на страната, населението и националното стопанство за защита при възникване на кризи, запазване и оптимизиране на съществуващите елементи на системата за управление при кризи, разработване на органи и механизми за дейност и в интегралната система за управление и осигуряване на съвместимост с механизмите за управление при кризи в НАТО и ЕС.

Управлението при кризи в страната е способността на правителството, държавната и местната администрация чрез създадената ефективна управленска структура за планиране и координиране да изпълняват функционалните си задължения, като ръководят дейността на силите и средствата за управление при кризи и насочват и координират действията на неправителствените органи и организации в сферата на управлението при кризи.

Във всяко ведомство се формира административно звено от ръководни и експертни кадри, за които подготовката и участието в управлението при кризи е основно функционално (щатно) задължение. Подготовката на органите за управление при кризи се извършва по единен замисъл от национални, ведомствени, областни, общински и обектни планове.

Основните цели на управлението при кризи са следните:

- допринасяне към усилията на международната общност за премахване на рисковите фактори за сигурността и стабилността, за блокиране и разрешаване на действащи кризи и конфликти и за трайно премахване на предпоставките за възникване на такива в бъдеще;

- предотвратяване развитието на рискови фактори от различен характер в непреки и преки заплахи за сигурността на българските граждани, обществото, държавата и нацията;

- поддържане в готовност за действие на институционализирана система от органи, сили и средства за незабавно реагиране при кризи с различен характер в страната и в чужбина в съответствие с националните интереси и цели;

- управление при възникнали кризи, блокиране и предотвратяване на ескалирането им във въоръжени или военни конфликти.³⁹

³⁷ Манев, М., Р. Русева. Управление при кризи и конфликти. София: Софттрейд, 2005, 323 с.

³⁸ Манев, М., Р. Русева. Управление при кризи и конфликти. София: Софттрейд, 2005, 323 с.

³⁹ Манев, М., Р. Русева. Управление при кризи и конфликти. София: Софттрейд, 2005, 323 с.

Тези цели се постигат чрез създаване на система от органи, механизми, сили и средства, насочени към решаването на следните задачи:

- предварителна подготовка на държавата и системата за действие в кризисна обстановка, т.е. „превенция“ ;
- неутрализиране или намаляване на рисковите фактори, т.е. „корекция“;
- овладяване на ескалацията и разпространението на кризата, т.е. „противодействие“;
- намаляване на интензивността на кризите, т.е. „редукция“;
- ликвидиране на последствията, планиране и провеждане на мероприятия за предотвратяване на нови кризи, т.е. „реконструкция“.⁴⁰

Прилаганите процедури, материална, комуникационна, информационна база и органите, които ги осигуряват и използват, както и силите и ресурсите, формират механизъм за реагиране при кризи. Ефективността на механизма зависи от организацията за провеждане на незабавен и непрекъснат процес на координиране както между компетентните държавни ведомства и органи, така и с НАТО, ЕС, ООН и нейните агенции, ОССЕ и с отделни държави. При възникване на кризи или бедствия, било то природни или причинени от човека, ЕС разполага с няколко секторни механизма за реагиране при кризи за предоставяне на помощ и намиране на решение на ситуацията.

Елементите на управлението на кризи включват:

- осигуряване на навременна и точна информация за същността и обхвата на ситуацията;
- информация за статуса на наличните ресурси;
- консолидиране на информацията;
- координиране на действията на структурите на национално ниво;
- координиране на действията на наднационално ниво при кризи с трансграничен характер;
- осигуряване на комуникация.

Етапите на управлението при кризи са: мониторинг; идентифициране на опасността; управление и овладяване на кризата; заключителни действия. Приоритетите са: на първо място, животът и сигурността на хората, след което минимизирането на вредоносните последствия.

Проследяването на времевите маркери и осъществяването на корекции при планирането и балансирането включват: анализ на данните, следене на бюджетите, следене на актуалните спрямо плановете стойности, автоматично осчетоводяване на разходите по дейности, проекти, звена.

Действията трябва да се насочат към подобряване на Система за необходими оперативни способности (СНОС) на национално, регионално и областно ниво. Списъкът на СНОС включва различни видове процедури:

- Анализ на мисията – в който се разработват работни планове, определят се задачите на базата на националните документи и на анализите за развитието на средата за сигурност, идентифицират се задачите, групират се и се определят приоритетите на задачите и мисиите. Първият етап завършва с разработване на доклади за мисиите.
- Развиване на необходимите оперативни способности (НОС) – на базата на анализ на приоритетите и докладите за мисиите се определят НОС, разработват се доклади за НОС и се подреждат по приоритети.

⁴⁰ Манев, М., Р. Русева. Управление при кризи и конфликти. София: Софттрейд, 2005, 323 с.

- Разработване на сценарии за планиране – сценариите за планиране подпомагат решението за избор на НОС, като представят гледната точка на оперативното използване на НОС. Анализират се заплахите, създава се концепция за използването и сценарии за операционно използване на НОС на бойното поле.

Дадена способност може да се осигури при криза чрез елементи, които се подбират в правилната комбинация. При всички случаи обаче резултат от способностите се получава, ако има добро планиране, оборудван и обучен персонал.

Нивата на риска и ресурсното осигуряване са на различно ниво в отделните юрисдикции на територията на страната. При разработката на стратегиите властите на всички нива трябва да използват списъка от НОС. Тъй като НОС не могат да се постигнат незабавно, всички нива на властта следва да поддържат съществуващите компоненти от националната система за работа при кризи и успоредно да ги развиват в съответствие с националните приоритети.

Управлението при кризи трябва да отчита не само условията, при които те възникват, но и тяхното естество, обхват, цели и последици. Трябва да се оцени поведението на страните и да се съобразят следващите действия с елементите на тази оценка. В зависимост от фазите на кризата нейното управление може да има превантивен, перспективен или силов характер, като главната цел остава ограничаване на отрицателните последици при разрешаването ѝ.

Процедурите на управлението при кризи предвиждат хармонизиране на нормативната база и концепциите; система от пред кризисни мероприятия; същинско управление на кризи; следкризисни ангажименти и извличане на поуки.

Заключение

Охраната на външните граници на ЕС е от съществено значение за националната сигурност, както за всяка една държава членка, така и за целия съюз. Граничния контрол на външните и вътрешните граници на ЕС е изправен пред сериозно предизвикателство по време на кризи. Управлението в условия на кризи е динамичен процес, който следва да бъде добре анализиран и планиран. Държавните администрации на ЕС трябва да бъдат в непрекъснат синхрон за изграждането на ефективни политики за преодоляването на все по-честите световни кризи. Справянето с кризи в ЕС е способността на държавите членки, създават ефективни управленски структури за планиране и координиране, да ръководят дейността на силите и средствата за управление, да насочват и координират действията на неправителствените органи и организации в сферата на управлението при кризи.

ПРАВООХРАНИТЕЛНИТЕ ОРГАНИ В СОЦИАЛНИТЕ МРЕЖИ

АНТОН ЗЛАТАНОВ

LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES IN SOCIAL NETWORKS

ANTON ZLATANOV

ABSTRACT: *Today, when the social order and the social environment are greatly influenced by various globalization and anti-globalization processes, we are witnessing a new peak of social sensitivity in relation to respect for human rights and freedoms. The universal desire for public expression of various individual and group values, such as freedom of speech, freedom of assembly, rights of movement, inviolability of citizens, etc., stands out with special force.*

KEYWORDS: *national security, law enforcement, social networks, media*

В свят, в който „сензацийата“ и „ексклузивната новина“ са основа на съществуването на голям брой електронни медии и социални мрежи, и наличието на мигновен комуникационен поток и информационен обмен, нарушаването на някое от тези права често се превръща в „по-зловредно“ деяние от фактическото нарушаване на законоустановения ред. Същевременно като че ли „в сянка“ остава фактът, че тези права и свободи често са обвързани и с редица граждански и обществени задължения - да не се нарушават законоустановеният ред и правата на другите граждани, както и възприетите морални ценности.

Обществената чувствителност и гражданският контрол по темата са основен коректив за дейността на правоохранителната и правораздавателната системи, представляващи част от държавната власт. Както отбелязва В. Лазаров: „Човешката история е една постоянна борба за съществуване на племена, държави, империи, за овладяване контрола над различни ресурси. Тази непрестанна борба продължава и днес с още по-голяма мощ, пространствен размах, с привличането на все по-големи маси от хора...“.[1]

През XIX и дори XX век публичната изява на интересите и желанията на хората са се увеличавали с еволюционен темп. От началото на XXI век се наблюдава неимоверно ускоряване на този процес, като той обхваща много повече хора. Можем да отдадем този факт освен на промяната на обществените и гражданските ценности и идеали, но и на един несъществуващ преди феномен – интернет. Благодарение на новите комуникационни канали и технически устройства, днес за всяко събитие мигновено разбират много повече хора, а информацията може да стане тяхно достояние на всяко местоположение. „Следователно, като се прилагат техниките за моделиране на критичните инфраструктурни системи, които се приемат за даденост – например комуникационни мрежи, банкови услуги, енергоснабдяване, доставяне на храни и вода, здравни услуги, служби за спешна помощ и транспортни мрежи – всъщност се дава възможност да се моделират различни неблагоприятни ситуации.“ [2]

От своя страна глобалната мрежа също се развива с широк темп. Появата и утвърждаването на социални мрежи като Facebook, TicToc, Twitter, YouTube, Instagram, Skype и други повишават възможностите освен за онлайн комуникация, но и за виртуално събиране на индивидуалности, оформяне на групи и общности по интереси. Информацията,

която преди е предавана към хората еднопосочно, сега може да се споделя и обсъжда съевременно в социалните мрежи. Всъщност те са известни и с друго определение - социални медии. В тях всеки може да бъде както потребител, така и източник на информация.

Всеки субект, който откаже да се съобразява с тези нови реалности или не се включи адекватно в използването им, е обречен на трудности при изпълнение на дейността си. Това се отнася както за електронните медии, частните компании, обществените организации, но и с особена сила за органите на държавната власт, чиято дейност представлява интерес за обществото. За съжаление, в нашата страна наблюдаваме сериозно изоставане и подценяване на силата на социалните мрежи и интернет от страна на последните, като същите не се използват официално като проводник на информация към гражданите.

Като сериозен и осезателен дефицит можем да определим нивото на информационно обслужване от страна на органите на държавната и местната власт, които в повечето случаи действат „след събитието“, и то с неудовлетворителни за обществото послания, отличаващи се с консервативен професионален стил, общност и липса на конкретика. Тези изводи не се базират на научно изследване, а на гражданско усещане.

Разчитането само на традиционни, но същевременно застаряващи, методи за поднасяне на информация към обществото води до сериозно изоставане в това отношение, което създава негативни нагласи и имидж за държавните институции. Недостатъчното използване на съвременни методи за медийна комуникация, в това число и новите медии, каквито са по своята същност и „социалните мрежи“, е основен и фундаментален недостатък и липса на визия за усъвършенстване в тази насока.

Бурното развитие в мобилните технологии и налагането на мобилния интернет получи нов силен тласък с все по-широкото навлизане на смартфоните, мобилните компютри и таблетите в нашето ежедневие. Хората имат желанието и нуждата от постоянна информираност, като голяма част от тях, особено младото поколение, получава и споделя информация основно във виртуалното пространство и социалните мрежи, набиращи огромна популярност и аудитория.

В днешни дни на дневен ред въобще не трябва да стои въпросът „Дали полицията да използва социалните медии?“, а „Как по-добре да използва възможностите на социалните медии?“. Това се отнася и до всички останали държавни институции, а в още по-голяма степен – до органите на местната власт.

Много трудно можем да изброим всички ползи, които могат да произтекат от използването на социалните медии от страна на полицейските органи. Затова ще се концентрираме върху обекта на настоящото изследване.

Важно е да отбележим, че при настъпването на каквото и да е събитие от обществена значимост от първостепенно значение е бързината на достигане на информация от източника (например МВР) до потребителите. Можем да подкрепим това твърдение с един известен пример: според някои неофициални интерпретации, предавани през вековете, при смъртта на Ейбрахам Линкълн са били необходими 12 дни, за да достигне информацията до Европа. Днес това би се случило за минути, а дори и секунди.

Логично е гражданите, а и медиите, да предпочитат да имат възможността и да се информират незабавно от официален източник. Когато този източник липсва, не се намалява потребността от актуална информация. Просто източникът е заместен с друг, не винаги точен и добронамерен. Тогава вместо реална, започва да се тиражира изкривена или дори неистинска информация. След като се понесе слух, верен или неверен, въпросният източник все пак се оказва принуден да поднесе информация, влизайки най-често в обяснителен режим. Тогава обаче вече е изпусната инициативата и вече се налага да се

опровергават слухове, а да се доказват истини пред обществото.

Следователно, използвайки социалните мрежи и подаването на съвременна и точна информация, органите на властта (в частност правоохранителните органи) могат да противодействат на разпространението на слухове, които нерядко се превръщат в истинска заплаха за социалния и обществен ред. Затова навреме подадената точна информация е по-добра алтернатива от варианта на закъснели обяснения, опровержения и т. н.

Социалните медии са мащабна, и в същото време евтина платформа за достигане до всички слоеве на обществото. Създадените в тях условия за получаване на обратна връзка и директна комуникация с гражданите трябва да бъдат използвани както за опазване на обществения ред, но и за обща превенция, противодействие на престъпността и разкриване на извършители на престъпления.

В нашата страна основно използваната социална мрежа са „Facebook“, „Instagram“, „YouTube“ и „Vbox7“, а напоследък и „TicTok“. Във „Facebook“ много често се създават групи и се организират събития, които в действителността на нашата страна напоследък се формализират най-вече като обществено-политически мероприятия. Твърде рядко обаче законоустановеният в страната ред за тяхното организиране и провеждане се спазва. Независимо от това, потребителите на тази социална мрежа откликват и следват отправените призови. По този начин се заражда и един специфичен вид общност, отговаряща на характеристиките на „виртуална гълпа“.

На практика определени известни или пък анонимни организатори и участници в дадено масово мероприятие могат съвсем успешно да използват за своите цели и нужди социалната мрежа. В същото време органите, представляващи властта (в случая полиция и местна власт) не се възползват от тази възможност. По този начин се губи важен лост за взаимодействие и обмяна на информация с гражданите, а и медиите.

Друга полза, която не е за подценяване, носи възможността за публикуване на снимки и видеофайлове за дадени ситуации. Те биха показали гледната точка на полицията в отразяването на обективната истина, в ролята и на защитник на реда и законността.

Очевидно е, че напредъкът в технологиите и комуникациите допринася за все по-успешното преодоляване на факторите „време“ и „пространство“.

Отчитайки всички изложени по-горе факти и мотиви, логично достигаме до становището, че присъствието на полицейските органи във виртуалното интернет пространство и социалните мрежи е не само наложително, но и доста закъсняло. Със създаването на официален профил или страница на различни полицейски субекти в социалните мрежи се разширяват възможностите за двустранна връзка с гражданите както за получаване на сигнали, така и за публикуване на интересна и актуална информация.

Осъзнавайки тази реална необходимост, през 2012 г. една от най-големите структури на МВР, а именно Столичната дирекция на вътрешните работи стартира своето присъствие във виртуалното пространство чрез своята страница във „Фейсбук“. Така по съвършено различен и нов начин за комуникация е дадена допълнителна възможност за гражданите да поставят въпрос, да съобщават за възникнали инциденти, да подават сигнали за обстоятелства и факти, касаещи извършено нарушение или престъпление.

ДИСКУСИОННА КРЪГЛА МАСА
„АКАДЕМИЧНИ ПАРТНЬОРСТВА В СФЕРАТА НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ“

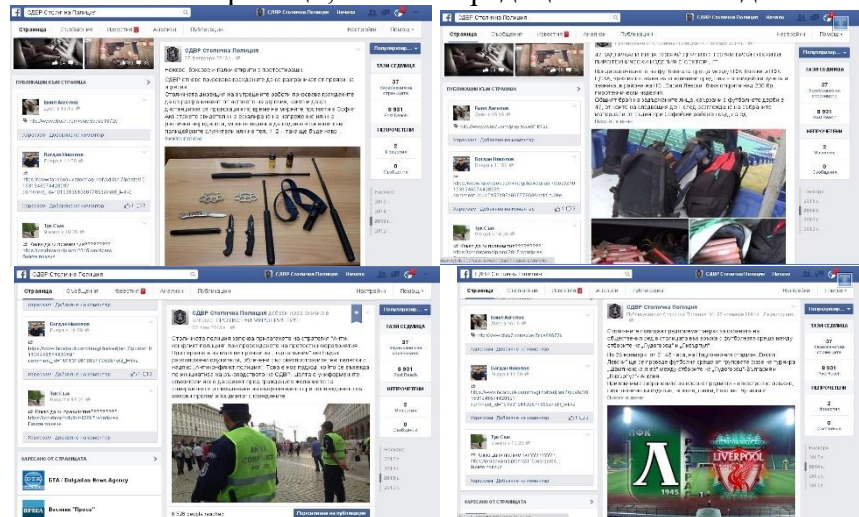

Изглед на началните страници на СДВР във Фейсбук

В автоматичната система на Фейсбук за оценка на рейтинга на страницата се наблюдава нарастващо одобрение от страна на потребителите от социалната мрежа. Към момента страницата на СДВР е харесана от повече от 77 000 потребители, а някои публикации са достигали до над 1 200 000 преглеждания. Забелязва се положителното отношение към присъствието на СДВР във виртуалното пространство, като все повече хора се възползват от тази възможност.

Наред с актуална информация по различните направления на дейност на СДВР, в този официален профил се публикува важна информация, касаеща мерките, които полицейските органи ще предприемат за всички по-важни масови мероприятия - организация на движението, предпазвателни мерки, съвети и предупреждения към гражданите. Споделят се актуални съобщения за извършени правонарушения при провеждането им, за задържани техни извършители и т. н., понякога съпътствани със снимков и видеоматериал.

Сред „харесващите“ страницата са и повечето Facebook профили на електронните медии, откъдето самите те се информират и незабавно споделят и препредават публикациите както на своите страници, така и в традиционните си издания.

Изглед на публикации в страницата на СДВР във Фейсбук по повод различни масови мероприятия

През месец юни 2015 година Главна дирекция „Национална полиция“ също създава своя страница във „Facebook“, която обаче не се поддържа ежедневно. Наблюдават се опити и други структури на МВР да поддържат виртуално присъствие в социалната мрежа, като Областните дирекции в Бургас и Габрово, но не може да се каже, че работят на оптимален капацитет.

Възможностите на виртуалното пространство не се изчерпват само с присъствие в социалните мрежи. Съществуват и други, проактивни методи за комуникация и предоставяне на информация. Един от тях е създаването и администрирането на „събития“ в социалната мрежа, които да бъдат следвани от всички заинтересовани профили. При тази форма, след създаване на определено „събитие“ (например футболна среща между два отбора на определена дата или концерт, или друго), всички профили, които се присъединят към него, ще получават възможността да бъдат информирани преди, по време и след мероприятияето по различни подробности. Такива биха могли да бъдат предварителните мерки за сигурност, организацията на движението на МПС и пешеходци – кои места са подходящи и кои да бъдат избягвани; контрол на достъпа – откъде е най-удобно да се премине, какво е забранено за носене; къде има инциденти и опасности, какво се случва в момента на определени места, какви мерки се предприемат своевременно, какво да се прави в случай на бедствие или евакуация, има ли и какви са правонарушенията, задържани ли са извършителите и какви са мерките спрямо тях и т.н. Тази информация трябва да бъде подавана своевременно по подходящ начин, така че да бъде от полза и за полицейските органи, и за гражданите. Нейното публикуване може да започне още при първоначално предприетите мерки преди ММ, да бъде особено интензивна по време на провеждането му, и да завърши с последните подробности след неговия край. Този опит би бил особено полезен при възникването на каквито и да е кризи или настъпването на извънредни обстоятелства.

Този тип информация може да бъде подавана освен в социалните мрежи, но и чрез разработване на софтуерно приложение за мобилни устройства (таблети, смартфони), като бъде следван същият принцип. Приложението трябва да е официално и безплатно.

Не бива да считаме, че присъствието в социалните мрежи само по себе си изчерпва елементите, нуждаещи се от усъвършенстване в медийната политика на МВР. За целта следва да се формира концептуално нова стратегия за „медия-мениджмънт“, включваща активна и гъвкава дейност по отношение предоставянето на информация към медиите и обществото.

Използваната към момента стратегия е твърде пасивна и разчита на публикуване и разпространяване на кратки, делови съобщения на строго профилиран професионален език, който е труднодостъпен и разбираем за голяма част от обществото. Информацията се публикува в сайта на МВР, откъдето е достъпна за медиите. Този компонент е задължителен, но недостатъчен в аспекта на съвременните разбирания за „медия мениджмънт“, в който „ние“ да търсим начин да предоставим информацията и да се стремим тя да достигне до потребителите ѝ.

Литература:

1.Лазаров, В. Контролът над стратегическите ресурси и сигурността на малките държави. София, Изд. „ За буквите – О писменехъ“, 2016, стр.9

2.Лазаров, Владислав. Уязвимост на критичната инфраструктура. Монография. София: За буквите – О писменехъ, 2019. 210 с. ISBN 978-619-185-384-7, стр. 118.

Антон Николаев Златанов, доктор, хонорован преподавател във Военна Академия „Г.С.Раковски“, хонорован преподавател в АМВР, докторант в УниБИТ, antonzlatanov76@gmail.com

СИГУРНОСТ И ОБЩЕСТВЕН РЕД В СЪВРЕМЕННАТА СРЕДА ЗА СИГУРНОСТ

Митко С. УЗУНОВ

SECURITY AND PUBLIC ORDER IN THE MODERN SECURITY ENVIRONMENT

MITKO S. UZUNOV

Анотация: В доклада са анализирани основите за изграждане на системите за сигурност и обществен ред на Република България в контекста на развитието на глобалната и регионалната среда за сигурност през последното десетилетие. Анализирана е правно-нормативна основа за изграждане на службите за вътрешна сигурност и обществен ред на основата на Конституцията на държавата, стратегическите документи и националните ценности.

Ключови думи: България, сигурност, национална сигурност, вътрешна сигурност, обществен ред

Annotation: The paper analyzes the foundations for building the security and public security systems of the Republic of Bulgaria in the context of the development of the global and regional security environment over the last decade. The legal and normative basis for the establishment of the internal security and public order services on the basis of the Constitution of the state, strategic documents and national values is analyzed.

Keywords: Bulgaria, security, national security, internal security, public order

Въведение

От всички потребности на индивида има една конкретна, която оказва огромна роля в историята на човечеството, а именно – необходимостта от сигурност. Независимо дали индивидите живеят в изолация или в група, преди всичко са заинтересовани от запазване на съществуването си и плодовете на труда си.

В края на всяка от двете световни войни са правени усилия за предотвратяване на избухването на нова голяма война, едни от които са материализирани във форуми като Обществото на народите и неговия наследник – Организацията на обединените нации [1]. Ако чувството за справедливост преобладаваше навсякъде по земята и в резултат на това, всеки човек се ограничаваше до това да работи и да обменя плодовете на труда си, без да иска да отнеме чрез насилие или измама плодовете на труда на други хора; ако всеки изпитваше ужас от вероятността да навреди на друг индивид, ясно е, че сигурността би съществувала естествено на земята и не би била необходима институция, която да я установява. За съжаление, нещата не стоят така.

В съвременния свят теорията за сигурността в голяма степен е построена върху тезата, че държавата има жизненоважна роля за „производството“ на сигурност. Това, че цялата система за национална сигурност е създадена и продължава да съществува така, че държавата да е главен фактор за осигуряване на сигурността на обществото и на отделния човек, е продукт на определен етап на общественото развитие.

Националната сигурност е понятие, което се развива като разбиране. В България в Концепцията за национална сигурност от 1998 г. се прави опит за формулирането му и да се определят неговите параметри. Счита се, че национална сигурност има тогава, когато са защитени националните интереси и в държавата и за обществото не съществува пряка опасност от въоръжена агресия, политически диктат или икономическа принуда или ако се

появят такива заплахи те могат да бъдат преодолени, става въпрос за устоите на нацията и държавата. Тя има временен характер до приемане в НАТО. Нейните постулати имат постоянен характер – защита на територията, на границите, на икономиката, на населението, демографски проблеми. Понастоящем понятието национална сигурност в България е дефинирано в Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност от 2015 г.

1. Глобална и регионална среда за сигурност

Обикновено разглеждаме средата за сигурност като съвкупност от динамично променящи се външни и вътрешни условия, в които държавата функционира, реализира политическите си приоритети и защитава националните си интереси, а обществото и отделният гражданин съществуват и се развиват.

Състоянието и промените в средата за сигурност, от една страна, са източник на възможности за реализация на националните интереси, а от друга, са генератор на рискове и заплахи, поради което са обект на непрекъснат мониторинг от страна на Държавна агенция „Национална сигурност“.

Основни фактори, които оказват влияние за драстичното влошаване на глобалната и регионалната среда за сигурност започват да се зараждат преди повече от десетилетие, като напрежението ескалира и прераства във военен конфликт с нахлуването на Русия в Украйна в началото на 2022 г.

В основата на изострянето на напрежението между Запада и Русия стоят редица събития:

- през 2002 г. САЩ се оттеглят от Договора за ограничаване на системите за противоракетна отбрана от 1972 г. между САЩ и СССР, което на практика прекратява действието на договора;

- на Мюнхенската конференция за сигурност през 2007 г. президентът на Русия Владимир Путин дава прогноза за края на еднополюсния свят, към която мнозина на Запад се отнасят с пренебрежение. По този начин още тогава Русия заявява амбициите си пред международната общност за възстановяване на военно-икономическия си потенциал и прави заявка за формиране на многополюсен свят;

- в резултат на отказа на украинския президент Виктор Янукович да подпише споразумението за асоцииране с Европейския съюз в Украйна започват множество протести, прераснали в „Гражданска война“ или т.нар. „Евромайдан“. След ред събития и противопоставяне на населението в източна Украйна през 2014 г. се стига до сепаратистко отцепване от страната на част от две административни области, искащи независимост [2].

- анексиране на полуостров Крим (част от Украйна) от Русия през 2014 г., което е осъдено от страните от Западния свят като остро погазване на международното право;

- обвинения за неспазване на Минските споразумения от Украйна и създаване на демилитаризирана зона с буфер от 15 километра (фиг. 1).

Фигура 1. Обхват на Минските споразумения [3]

- през 2017 и 2018 г. Украйна заявява желание за членство в НАТО;
- през 2019 г. САЩ се оттеглят от изпълнението на Договора за съкращаване на ракетите за среден обсег на действие от 1987 г., в отговор на което Русия също се оттегля от него. Това е съпроводено с взаимни обвинения за неспазване на договора. Русия твърди, че САЩ и НАТО изграждат система за противоракетна отбрана с ракетни установки на териториите на Полша и Румъния, която има не само отбранителен характер, а с нея те придобиват и нападателни способности срещу Руската федерация. САЩ от своя страна обвиняват Русия, че разработва оръжия, с които нарушава договора;
- кризата в Югоизточна Европа се задълбочава в края на 2021 г., когато Русия развързва крупни военни сили в близост до границата си с Украйна и провежда там мащабни военни учения. На острата реакция на международната общност срещу възможна руска агресия в Украйна Русия отговаря, че не планира и няма да проведе такава. Това обаче не е спазено и на 24 февруари 2022 г. руски военни сили извършват въоръжено нападение срещу Украйна, обявено като „специална военна операция“.

Всички тези събития водят до крайно влошаване на международните отношения, най-вече между формиращите се два полюса и техните лидери, и до коренно променена глобална и регионална среда за сигурност.

2. Елементи на обществения ред

„Обществен ред“ е ново понятие, което има междуправен характер и най-общо определя реда, по който съществува обществото. То представлява система от всички обществени отношения, регулирани с всички видове норми. Следователно то е реда в държавата, като следва да отчитаме, че обществените отношения между хората имат социален характер.

Обществени отношения се разглеждат като система от волеви обществени отношения регулирани с роля на публичното право, развиващи се предимно на обществени места и гарантиращи обществената сигурност и общественото спокойствие.

Елементите на понятието „обществен ред“ в тесния смисъл на думата са:

- волеви обществени отношения, отношения между хора в процеса на общуване;

- тези отношения са регулирани с норми на публичното право;
- тези правоотношения трябва да се развиват на обществено място.

Обществените места биват три вида:

- обществени места, които със своето обичайно предназначение осигуряват свободно общуване между хората – улици, обществени заведения, спортни, културни и други институции, паркове, градинки;
- места със свободен достъп, които обаче се превръщат в обществени места, поради събиране на повече хора;
- места, които са частна собственост, но където биха могли да възникнат нарушения на обществения ред, които да получат обществен резонанс.

С обществения ред са свързани и две други понятия.

- *обществена сигурност* – близко до разбирането за национална сигурност, но има по-широк характер и не съвпада изцяло сигурността на хората;
- *обществена безопасност* – технически правила, които трябва да се спазват при обществена опасност за хората, като: безопасността на движението по пътищата, противопожарна безопасност, безопасността при провеждане на масови мероприятия, при провеждане на взривна дейност и др.

Целта на всички тези състояния и дейности е да се подобри обществения живот на хората, с оглед да се защити и гарантира спокойствието им. За целта се използват държавни и общински системи за сигурност. Те осигуряват защита на националната сигурност, опазване на обществения ред и противодействие на престъпността.

Разглеждайки понятието „*сигурност*” установяваме, че то е едно от най-често употребяваните, но многозначни съвременни понятия. Темата за сигурността е интересна, защото засяга важни проблеми за оцеляването на народите и държавите, може да бъде свързана едновременно с международните отношения и практически с всеки аспект от вътрешната политика, притежава широко дискутирана публична страна, като в същото време често е обвита в тайнственост и секретност. По тази причина ясната представа за сигурността е важно условие за правилното осмисляне на проблематиката, стратегията и политиката за сигурност.

Съществуват различни класификации на сигурността, основни от които са:

- според обхвата на рисковете и заплахите за сигурността, тя се определя като: политическа, икономическа, военна, етническа, информационна и др.;
- според начина, по който може да се навреди на сигурността: чрез твърди, груби материални въздействия или чрез меки средства – идеи, манипулация, дезинформация и др. Двата начина се характеризират с това, че единият е по-пряк и директен, докато другият е труден за разкриване и по-коварен;
- според посоката, от която идват заплахите и предизвикателствата към сигурността: насочени към външната или вътрешната сигурност.

Според някои автори съществуват пет сектора, в които се проявяват факторите, имащи потенциал да въздействат върху сигурността. При *военната сигурност* ключовата дума е „насилие”. До голяма степен това е традиционното схващане, което отчита военната мощ на държавите и техния силов потенциал за посрещане на външни заплахи. „Власт” е ключовата дума при *политическата сигурност*. Тя включва широк кръг от проблеми, свързани с организационната стабилност на държавите, системите за управление и идеологиите, представляващи идейната рамка на политическите режими. *Икономическата сигурност* има за ключова дума „размяна”. В нея влизат достъпът до ресурси, финансите и пазарите, необходими за поддържане на приемливи нива на благосъстояние и икономическа мощ на държавите. При *социалната сигурност* ключовата дума е „идентичност”. Свързана

е с устойчивостта в приемливите рамки за еволюиране на традиционните модели на езика, културата и религията, националната идентичност, народните обичаи и традиции. *Екологичната сигурност*, с ключова дума (околна) „среда“, се отнася до съхраняването на местната и планетарната биосфера като особено съществена поддържаща система, от която са зависими всички човешки начинания. Логично е, че тези пет сектора не се разглеждат изолирано един от друг. Те дават различни обекти и акценти в изучаването на сигурността, предоставят свои критерии за приоритизиране, но са свързани тясно помежду си и в една или друга степен се припокриват. [4]

Така стигаме до разбирането за **понятието „национална сигурност“**. В българското законодателство легалната му дефиниция е дадена в Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност. Там то е определено като *динамично състояние на обществото и държавата, при което са защитени териториалната цялост, суверенитетът и конституционно установеният ред на страната, когато са гарантирани демократичното функциониране на институциите и основните права и свободи на гражданите, в резултат на което нацията запазва и увеличава своето благосъстояние и се развива, както и когато страната успешно защитава националните си интереси и реализира националните си приоритети* [5].

Мерките, които се предприемат за осигуряване на националната сигурност на една държава, обикновено включват:

- поддържането на въоръжени сили;
- повишаване на степента на гражданска отбрана и готовност за действие при бедствия и аварии;
- създаване на подвижност в инфраструктурата на държавата;
- поддържане на високо ниво на разузнавателни служби и службите за разкриване на заплахи;
- защита на класифицираната информация.

Част от тези мерки в държавите се изпълняват от служби за сигурност. В България това са няколко.

Държавна агенция „Разузнаване“ осъществява външно разузнаване и е изградена от агентурен апарат извън територията на страната, анализатори, преводачи и др. Тя действа чрез явни и скрити способности.

Служба „Военно разузнаване“ е подчинена на министъра на отбраната, разузнава основно на армиите на потенциални противници и също използва агентурен апарат извън територията на България.

Контраразузнавателна служба – *Държавна агенция „Национална сигурност“ (ДАНС)* вътре в страната противодейства на чужди разузнавателни служби. Службата е създадена през 2008 г. чрез обединяването 4 служби – Национална служба „Сигурност“, Дирекция „Защита на средствата за връзка“ в МВР, Служба „Сигурност – Военна полиция и Военно контраразузнаване“ към министъра на отбраната и Агенцията за финансово разузнаване.

Национална служба за охрана отговаря за охраната на държавния глава, председателя на Народното събрание, министър-председателя и други лица в съответствие с определена процедура.

3. Вътрешната сигурност на държавата

Множеството публикации в областта на сигурността на видни западни и руски автори позволяват да се разшири и задълбочи погледът върху схемата на нивата на сигурността и да се определи нейното значение като адекватен поглед към тази важна научна категория „Сигурност“. В България Николай Слатински прави обширен анализ на пет нива на

сигурността. Това са сигурност на индивида, сигурност на групата от индивиди, сигурност на държавата, сигурност на общността от държави и сигурност на света [6]. Така представени тези нива не бива да се разглеждат като по-малко или повече важни. Споделяйки мисълта на автора, всяко от тях има свое специфично значение. Естествено, трябва да се държи сметка за характера на съответното общество и особено за съвременните тенденции, цели и приоритети в осигуряването на сигурността.

Сигурността на индивида – първото ниво на сигурност, наричана още персонална, лична, индивидуална, човешка и т.н., индивидуализира сигурността на отделния човек, на личността. Трябва да се отбележи, че още в преамбюла на българската Конституция изрично се посочва, че като върховен принцип на човека са издигнати правата на личността, нейното достойнство и сигурност.

Международната комисия за ненамеса и държавен суверенитет, създадена през 2000 г. под егидата на ООН, определя човешката сигурност като „сигурност за хората – тяхната физическа сигурност, икономическа сигурност и добро физическо състояние, защита на човешките им права и основни свободи. Едни от най-важните компоненти на човешката сигурност са: икономическа сигурност (например свобода от бедност); продоволствена сигурност (например достъп до храна); здравна сигурност (например достъп до здравна помощ и защита от болести); екологична сигурност (например защита от такива опасности като замърсяванията и изтощаването на околната среда); лична сигурност (например физическа защитеност от такива явления като изтезания, войни, криминални нападения, семейно насилие, употреба на наркотици, самоубийства и дори пътни инциденти); общностна сигурност (например оцеляване на традиционните култури и етнически групи, както и на физическата сигурност на тези групи); политическа сигурност (например зачитане на гражданските и политическите права и свободи).

Според Слатински *груповата сигурност* се свързва с общи ценности, интереси или цели, както и необходимостта те да бъдат отстоявани, а така също и общи заплахи, опасности и страхове, на които трябва да се дават отговори. Групата може да се организира по различни признаци – етнически, религиозен, териториален, социален, професионален, корпоративен и др.

Сигурността на държавата е традиционната сигурност, свързана със защитата на изконни ценности: териториална цялост, суверенитет, независимост, свобода, конституционен и вътрешен ред и т.н. Именно тук е мястото на елементите от системата за национална сигурност на държавата и най-вече на тези, които отговарят за вътрешната сигурност. Приоритетни тук са Министерството на вътрешните работи и контраразузнавателните структури.

Министерството на вътрешните работи е една от многото организации, която чрез своите структури се грижи за различни аспекти от вътрешната сигурност и обществения ред на страната. Участва активно в изграждането и поддържането на сигурността и обществения ред, както и в предотвратяването на редица заплахи, свързани със сигурността на властта в системата и установения в страната конституционен ред. МВР е органът, който следи стриктно да бъде спазван законоустановеният ред в страната, като по този начин изгражда една сигурна среда за живот.

При *сигурността на общност от държави* акцентът се поставя върху колективната, коалиционната или общностна сигурност. Общността от държави може да се формира въз основа на различни признаци: териториален; регионален; етнически; религиозен и др. *Глобалната сигурност* – петото ниво на сигурност, се отнася до всеобща, глобална, универсална сигурност или сигурността на планетата. Това ниво на сигурност се изправя пред редица глобални предизвикателства и може да се постигне само чрез сътрудничество.

Заклучение

Сигурността е базова потребност за човека, обществото и държавата. Развитието на международните отношения през последната година и особено през 2022 г. ни убеждава, че сигурността е базова потребност и за света. Войната в Украйна е заплаха не само за регионалната сигурност, развивайки се като конвенционална. Една употреба обаче, дори само на тактическо ядрено оръжие може да предизвика конфликт с планетарни измерения и катастрофални поражения. Тук трябва да припомним един инцидент между Индия и Пакистан през 2019 г., когато макар и за кратко възниква заплаха от ядрен конфликт. След няколко непродължителни, но с висока интензивност въоръжени сражения, двете страни успяват да поемат контрол над ситуацията и да предотвратят разразяването на по-мощен конфликт [7]. Досега в историята няма друго реално използване на ядрено оръжие във военен конфликт след първото в края на Втората световна война, което е целяло повече политически ефект и демонстрация на сила. Въпрос на разум на лидерите на ядрените държави е това първо използване да остане и последно. За да има сигурност. Такава, каквато искат всички хора, за се развиват и живеят пълноценно.

Литература:

1. Богданов, П. Развитие на схващанията за водене на въоръжената борба от древността до XX век, Академично издателство „За буквите – О писменехъ“, София, 2021, с. 11.
2. Хронология на събитията, проследени от Европейския парламент. <https://www.europarl.europa.eu/news/bg/headlines/world/20140203STO34645/krizata-v-ukraina-khronologhiia-na-sbitiata/> - достъпно на 30.03.2022.
3. „Обхват на Минските споразумения“. https://bg.wikipedia.org/wiki/Мински_споразумения/ - достъпно на 31.03.2022.
4. Слатински, Н. Петте нива за сигурност, Военно издателство, София, 2010 г. <http://nslatinski.org/> - достъпно на 18.03.2022.
5. Закон за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност, в сила от 01.11.2015, обн. ДВ, бр. 61 от 11 август 2015, изм. ДВ, бр. 94 от 13 ноември 2018, изм. ДВ, бр. 69 от 4 август 2020.
6. Слатински, Н. Петте нива за сигурност, Военно издателство, София, 2010 г. <http://nslatinski.org/> - достъпно на 18.03.2022.
7. Богданов, П. Теории и реалности за ядреното оръжие като възпиращ фактор, Сборник с научни доклади от XVIII национална научна конференция с международно участие на УниБИТ „Будители – „Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век“, 1 ноември 2020, Академично издателство „За буквите – О писменехъ“, София, 2020, с. 682.

Адрес за кореспонденция: Митко Стоянов Узунов
Докторант в Институт за научни изследвания и обучение на докторанти при Университет по библиотекознание и информационни технологии
гр. София, 1784, бул. Цариградско шосе 117
e-mail: 0360-imd@unibit.bg

СИСТЕМАТА ЗА НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА НА СТРАТЕГИЧЕСКАТА КОНЦЕПЦИЯ НА НАТО

Митко С. Узунов

THE NATIONAL SECURITY SYSTEM OF THE REPUBLIC OF BULGARIA IN THE CONTEXT OF NATO'S STRATEGIC CONCEPT

MITKO S. UZUNOV

***Анотация:** В доклада са анализирани различни аспекти за изграждане на системата за национална сигурност в Република България на основата на фундаментални принципи в сигурността и отбраната, основни стратегически документи на държавата и принципи за определяне и приоритизиране на националните цели и интереси в съответствие с пълноправното членство на страната в НАТО.*

***Annotation:** The paper analyzes various aspects of building the national security system in the Republic of Bulgaria on the basis of fundamental principles in security and defense, basic strategic documents of the state and principles for determining and prioritizing national goals and interests in accordance with full membership in NATO.*

***Ключови думи:** България, изграждане, система, национална сигурност, стратегия, НАТО, отбрана, концепция.*

***Keywords:** Bulgaria, construction, system, national security, strategy, NATO, defense, North Atlantic Treaty, concept.*

Въведение

Вероятно „сигурност“ е едно от най-често употребяваните съвременни понятия, поради ускореното влошаване и изменение в средата за живот на гражданите на отделните национални държави. Сигурността е фундаментално понятие в теориите за обществените отношения, без което не могат да се построят техните основни конструкции. Трудно е да се изброят дадените за нея многобройни определения.

Интересен е произхода, историята на понятието „сигурност“. То има многозначни измерения, които обектите, изграждащи средата за сигурност тълкуват по различни начини, като увереност, липса на опасност или безопасност. Във всички случаи хората свързват сигурността с човек или институция, които заслужават доверие и гарантират състоянието на средата на живот на отделните индивиди. Казано по просто, асоциацията на сигурността се свързва със осигуряване и гарантиране на жизненоважните интереси на отделния индивид в обществото.

Още от древността сигурността, като родово понятие, се разбира като невъзможност да се нанесе вреда на отделния индивид. Може да се обобщи като защита на всеки отделен индивид и обкръжаващата го среда от външна намеса, която ще доведе до изменение в начина и условията на съществуване на индивида.

В съвременния свят теорията за сигурността в голяма степен се поставя върху тезата, че държавата има жизненоважна роля за осигуряване на националната сигурност. Това, че цялата система за национална сигурност е създадена и продължава да съществува така, че държавата да е главен фактор за осигуряване на сигурността на обществото (групата) и на отделния индивид, е продукт на определен етап на общественото развитие. Когато се разглежда системата за национална сигурност трябва определено да се посочи, че това не е

просто механичен сбор от структури, норми и хора, а сложна – многосъставна система, с много силни взаимни връзки, координация и управление. Системата е уникален комплекс от компоненти, с различни нива на подчиненост. В толкова сложна социална структура, каквата е системата за национална сигурност, именно държавата продължава да е все още главният фактор за регламентиране на работния процес и взаимосвързаността на всички йерархични нива на работа.

1. Стратегическата концепция на НАТО – актуалност и основни приоритети.

На 29 март 2022 г. се навършиха 18 години от приемането на Република България като пълноправен член на Северноатлантическия пакт, който се доказва през годините още от времето на Студената война като основен фактор за гарантиране на индивидуалната и колективна (съюзническа) сигурност [1].

НАТО е международна организация със сложен механизъм за управление, за което е необходимо изграждане и внедряване в отбранителните системи на държавите членки на единна ясна концепция за развитието на отбранителния потенциал на страните.

През годините от Студената война до наши дни са приемани различни стратегически концепции на съюза, като понастоящем е в сила последната *Стратегическа концепция за отбраната и сигурността на държавите членки на Организацията на Северноатлантическия договор „Активно изграждане, съвременна отбрана“*.

Концепцията определя основните задачи на НАТО:

- *Колективна отбрана;*
- *Управление при кризи;*
- *Кооперативна сигурност.*[2]

Концепцията потвърждава основните приоритети на НАТО, а именно изграждане на индивидуални отбранителни способности и запазване на ангажимента на страните членки да се подпомагат взаимно при нападение, включително и пред възникнали предизвикателства за сигурността на отделните членове на Алианса. Определени са основните заплахи за сигурността на евро-атлантическата общност, като основните са заплахите от тероризъм, нестабилността или конфликтите извън границите на НАТО, кибератаките и сигурността на критичната инфраструктура. Енергийната сигурност е предизвикателство пред сигурността на държавите членки, с което те трябва да се справят възможно най-ефективно.

Основните направления, заложи за изграждане на способности за отбрана, са поддържането на важни способности и сили за *едновременно провеждане на големи съвместни операции и няколко по-малки операции за колективна отбрана и в отговор на кризи*.

Да развива способности за отбрана на населението и териториите на страните членки срещу удари с балистични ракети и развиване на капацитета на Алианса за защита срещу заплахи от химически, биологични и ядрени оръжия за масово унищожение.

Алиансът се стреми към повишаване на възможностите за оценка на *влиянieto върху сигурността на нововъзникващите технологии* и потенциално възникващи заплахи, както и да продължи да осигурява сигурност чрез управление при кризи.

НАТО запазва ангажиментите си да развива и поддържа *силни, мобилни конвенционални сили, със способности за развързване*, за изпълнение както на отговорностите по чл. 5, така и на експедиционни операции, включително със Силите за отговор на НАТО. В тази страните членки ще продължава да развиват *доктрините и военните си способности за провеждане на експедиционни операции – т.е. военна операция на въоръжени сили за постигане на определена цел в чужда държава* [3].

Друг важен фактор в Стратегическата концепция на НАТО е *укрепване на международната сигурност чрез сътрудничество*.

2. Предназначение на системата за национална сигурност

Системата за национална сигурност съществува в определено време и пространство и е функция както на трайни тенденции, така и на внезапни промени на средата. Силно влияние върху нея имат традициите, менталитета и историческата памет на обществото, поставените национални цели и национален идеал. Оптималният вариант е системата за национална сигурност да е национална по характер и добре интегрирана в системите за колективна сигурност.

Определящ фактор за националната сигурност е общополитическият курс на държавата. Той определя посоката и обхвата на действието на системата, възприета и осъществявана от държавното ръководство във вътрешно и външно-политически план при решаване на въпросите на националната сигурност като цяло. Един от най-важните съставни елементи на общополитическия курс на държавата е политиката за национална сигурност, чиято главна цел е опазването и укрепването на мира в обстановка на вътрешна стабилност и международна безопасност, както и осигуряване на благоприятни условия за прогресивно развитие на нацията.

Република България изгражда система за национална сигурност, която има за цел постигане на съвместно взаимодействие и управляемост на усилията на държавните институции, местната власт, стопанските субекти, гражданите и техните организации за гарантиране принципите на демокрацията, правата на гражданите и устойчивото икономическо развитие и просперитета на страната като пълноправен член на европейското семейство [4]. Решаваща роля във формирането, функционирането и осигуряването на ефективността на системата за национална сигурност има ясно изградените националните ценности, интереси и цели, от една страна, и тяхното реализиране в политическата и социално-политическа организация на обществото и държавата, от друга.

Република България като член на НАТО разглежда гарантирането на своята сигурност както като стратегическа национална задача, така и в рамките на колективната отбрана на НАТО. Стратегията за сигурност освен в национални рамки е част и от общата концептуална рамка и институционална система, в чието изграждане нашата страна участва, съвместно със съюзниците.

България изпълнява в определения обем своите колективни ангажменти, изграждайки своите собствени възможности за реакция и неутрализиране на заплахите за сигурността, суверенитета и териториалната цялост на страната. По този начин държавата гарантира съхраняването на основните права и свободи на гражданите и конституционно установения ред в държавата.

Основните национални ценности се изграждат на основата на патриотизъм, държавно единство, семейство, свобода на личността, демокрация, материално благосъстояние на държавата, териториална цялост, социална справедливост, саможертва в защита на Родината, духовност и морал.

Основополагащ документ за изграждане на системата за национална сигурност е Актуализираната Стратегия за национална сигурност на Република България (2018 г.), която замени приетата през 2011 Стратегия за национална сигурност на Република.

Стратегията за национална сигурност се основава на следните принципи:

- върховенство на правото;
- интегриране между сигурността и основните права и свободи на гражданите;
- доверие между държавните институции и сътрудничество с частния сектор, неправителствените организации и гражданите, със съюзниците в НАТО и ЕС и със страни

партньори;

- намиране на общ национален курс по отношение на политиките за сигурност;
- неделимост на националната сигурност с колективната сигурността на НАТО и ЕС;
- прилагане на комплексния междуинституционален подход при изграждане на системата за национална сигурност;
- откритост, прозрачност и отговорност при формирането и провеждането на политиките за сигурност;
- ефективност и ефикасност на управленските и изпълнителските дейности;
- демократичен контрол над системата за национална сигурност. [5]

Стратегията въплъщава миролюбивия характер и традициите на добросъседство и взаимноизгодно сътрудничество, характеризиращи политиката на нашата страна. Тя е част от усилията на Европейския съюз и НАТО към разширяване зоната на стабилност, сътрудничество и благоденствие посредством неутрализиране на заплахите от тероризма и екстремизма, преодоляване на регионалните конфликти и активно участие в решаването на глобалните проблеми.

От особено значение е приносът на страната ни за стабилизиране на междудържавните отношения и прилагането на принципа за ненамеса във вътрешните работи на други държави. Стратегията очертава по-широко разбиране за националната сигурност, като извежда на предно място сигурността на гражданина, обществените и икономическите аспекти, без да подценява измеренията, свързани с отбраната, външната политика, разузнаването, охраната на обществения ред и защитата на законността.

Стратегията за национална сигурност на Република България посочва националните интереси, необходимите условия и предпоставки за тяхното реализиране чрез неутрализиране на рисковете и заплахите за страната и нейните граждани

Политиката за сигурност на страната е насочена към създаване на необходимите условия и предпоставки за гарантиране на националните интереси, ограничаване на въздействието от рисковете и заплахите, оптималното разпределяне на ресурсите и повишаване сигурността на гражданите. Политиката за национална сигурност е комплекс от взаимосвързани приоритети и секторни политики, съобразени с политиките за сигурност на ЕС и НАТО. Приоритетите и политиките за сигурност имат еднакво значение и еднакво влияние върху системата за национална сигурност. Те са равнопоставени, а тяхната роля и място в конкретни ситуации и периоди се определя в зависимост от динамиката на средата за сигурност и необходимите действия за реализиране на националните интереси.

Националните интереси са комплекс от непреходни ценности и политически мотиви за поведение във вътрешно и външнополитически аспект, който отразява стремежа на нацията за съществуване и просперитет. Националните интереси са официално изразените, осъзнати, обективни потребности на обществото, произтичащи от националните ценности и насочени към съхранение, създаване или постигане на благоприятни условия за неговото стабилно съществуване и устойчиво, прогресивно развитие. Критериите, които определят подреждането на националните интереси, се основават от една страна на йерархията на националните ценности, а от друга, от допустимата цена, която може да се плати за тяхната защита. В съответствие с тези критерии най-значимите, жизненоважни интереси са свързани преди всичко със съхраняването, унищожаването и защитата на националните ценности.

Актуализираната стратегия за национална сигурност определя **жизненоважните интереси** на страната, които са *интереси от основно значение за изпълнение на поставените дългосрочни и краткосрочни цели с висок приоритет*. Накратко, те са:

- гарантиране на правата, свободите, индивидуалната сигурността и здраве запазвайки благосъстоянието на гражданите, обществото и държавата;
- запазване на суверенитета, териториалната цялост на страната и единството на нацията изграждайки способности за индивидуална и колективна отбрана;
- защита на конституционно установения ред и демократичните ценности;
- защита на населението и критичната инфраструктура при кризи, бедствия, аварии, катастрофи и други рискове и заплахи;
- съхраняване и развитие на националната идентичност, изграждаща се на основата на българско гражданство;
- преодоляване на негативните демографски процеси, осигуряващи условия за развитието на поколения български граждани, способни да гарантират на Република България достойно място като съюзник в ЕС и НАТО;
- развитие на образованието, възпитанието, науката и научно-приложните дейности в духа на националните и общоевропейските ценности. [6]

Посочени са и *други важни интереси*, някои от които са:

- ефективно функциониране на българските институции заедно с тези на ЕС и НАТО за постигане на колективната ни сигурност и подобряване на нейното състояние чрез развитие на оперативната съвместимост;
- поддържане на добросъседски отношения и осигуряване на регионална сигурност и стабилност;
- по-нататъшно стабилизиране и пълноценно включване в евроатлантическото и европейското политическо и икономическо пространство на страните от Западните Балкани;
- развитие на регионалното сътрудничество в Дунавския регион и утвърждаване на активната роля на Република България в двустранен и многостранен план в подкрепа на мира и сигурността в района;
- гарантиране на енергийната сигурност чрез диверсификация на видовете енергия на източниците и трасетата на доставка на енергийни и други стратегически суровини;
- гарантиране на икономическа, финансова и социална стабилност и икономически просперитет;
- превенция и противодействие на корупцията и организираната престъпност;
- ограничаване на посегателствата срещу личността и собствеността;
- развитие и гарантиране на сигурно киберпространство;
- опазване на околната среда и рационално използване на природните ресурси.

Стратегията за национална сигурност е в съгласие с една от главните глобални тенденции: нарастващата роля на природни и технологични бедствия, аварии и катастрофи (вкл. и такива, предизвикани от терористични и други действия с употреба на сила) и нуждата от все повече ресурси за тяхното ранно сигнализиране, превенция, реагиране, противодействие, ликвидиране и възстановяване на последиците. Тази тенденция, заемаща централно място в стратегическото планиране на системите за национална сигурност и на системите за корпоративна сигурност, означава, че 4-те класически опори на сигурността на съвременната държава (армия, полиция, специални служби, военно-промишлен комплекс) се изправят лице в лице с нов конкурент за ресурси – материални, финансови, информационни и човешки: гражданската сигурност.

Защитата на критичната инфраструктура и преди всичко на обектите, свързани с околната среда и енергийната сигурност на България заема централно място в Стратегията за национална сигурност.

Защитата на населението и критичната инфраструктура при кризи, бедствия, аварии,

катастрофи и други рискове и заплахи е една от главните цели на съвременната политика за национална сигурност, наред с такива базисни задачи като: гарантирането на правата, свободите, сигурността и благосъстоянието на гражданите и обществото; запазването на суверенитета, териториалната цялост на България и единството на нацията, защитата на конституционно установения ред и демократичните ценности, изпълнението на интеграционните задължения на страната в рамките на евроатлантическата (НАТО) и европейската общност (ЕС).

Нещо повече, в Стратегията за национална сигурност изрично и ясно е посочено, че *защитата на населението и критичната инфраструктура при кризи, бедствия, аварии, катастрофи и при други рискове и заплахи* е издигната в ранг на жизненоважен интерес за страната. Освен това, сред важните интереси са включени *гарантирането на енергийната сигурност чрез диверсификация на видовете енергия, източниците и трасетата на доставка на енергийни и други стратегически суровини*, а също така и запазването на високо качество на околната среда и на природните ресурси.

Съгласно Закона за управление при кризи, в който за първи път у нас е въведено това понятие, *„критична инфраструктура“* е *система от съоръжения, услуги и информационни системи, чието спиране, неизправно функциониране или разрушаване би имало сериозно негативно въздействие върху здравето и безопасността на населението, околната среда, националното стопанство или върху ефективното функциониране на държавното управление* [7]. В съответствие със закона МС приема Национална програма и Годишен национален план за защита на критичната инфраструктура. Също така, съгласно Закона за МВР е утвърден Списък на стратегическите обекти в секторите на отбраната, вътрешната сигурност и икономиката. Този списък съдържа обектите, които трябва да бъдат охранявани от структурите на МВР, представлява класифицирана информация и се актуализира периодично.

С други думи, ако по-рано надеждното опазване на обектите от критичната инфраструктура гарантираше нормалното функциониране на енергетиката на страната, то сега добре обмислената и оптимално провеждана, стратегически обоснована и разумно диверсифицирана енергийна политика се превръщат в надеждна гаранция за сигурност на критичната инфраструктура в енергетиката.

За опазването на критичната инфраструктура – енергийна, транспортна, комуникационна, екологическа – трябва да се заделят и то не малки средства за тяхното поддържане и развитие. Всеки лев, вложен в по-модерна и сигурна критична инфраструктура, има висока възвръщаемост. Колкото и голяма да е опасността от възможни актове на вандализъм и дори на тероризъм по отношение на критичната инфраструктура, многократно по-голяма е опасността от нейното излизане от строя, поради това, че е остаряла, не е ремонтирана и е оставена на разпад.

Несъмнено, регионът, в който е разположена една страна, оказва голямо влияние върху различните измерения на нейната сигурност. В това отношение България е изправена пред сериозни рискове. Тя се намира в самия център на стратегически триъгълник на повишена несигурност и нестабилност, чиито върхове са Западните Балкани, Кавказ и Близкият изток. Особено значение този регион придобива като транзитна зона за трансфер и транспорт на хора, стоки, услуги, капитали, оръжия, наркотици, на различни енергоносители. По своето разположение България трябва да балансира между противопоставящи се, а нерядко и антагонистични стремежи: от една страна – на държавите-производителки на енергийни ресурси, които се стремят да диверсифицират държавите, на които ще продават тези ресурси; а от друга страна – на държавите-потребителки на енергийни ресурси, които се стремят да диверсифицират държавите, от

които ще купуват тези ресурси. Друга стратегическа задача за България (а и за целия наш регион) е да не се превърне в коридорна територия с обслужващи функции. Това е изключително важно като се отчита липсата на обща, единна европейска политика за енергийна сигурност, вместо която не рядко някои европейски държави провеждат изцяло национална, често националистическа, а понякога дори антиевропейска енергийна политика.

Що се отнася до екологичната сигурност, то ключова роля тук играе наличието на известна обществена и индивидуална култура в населението и в бизнеса. Ако икономическите резултати се определят от уменията на всеки да се справя в силно конкурентна пазарна среда, то екологичната ситуация е функция на дейността на всички – точно както всички са потърпевши при влошена природна среда, независимо доколко те са спазвали нормите.

В нашия взаимнообвързан и взаимнозависим свят нито една държава (това четем и в Стратегията за национална сигурност) не може да се справи сама – без помощта и сътрудничеството с други държави-партньорки – с предизвикателствата, пред които е изправена с настъпване на рисковото общество и в условията на все по-трудно управляем хаос, на силна динамика, на висока непредсказуемост, на намаляване на времето за вземане на решения. Успоредно с това, нито една държава не би могла да се справи с всички проблеми на вътрешната сигурност, ако не поддържа тесни отношения с бизнеса и гражданското общество. В този смисъл инвестициите на всяка модерна и отговорна корпорация в системата ѝ за управление на сигурността и рисковете, повишават нейното конкурентно, но са и принос на корпорацията към националната сигурност. Особено в условията на криза можем да изведем един трудно оспорим критерий за актуалност в мисленето и действията на висшия мениджмънт на една компания: висшият мениджмънт действа правилно и прагматично, ако инвестира в звената за управление на сигурността и риска. И обратното, висшият мениджмънт е в разрез с изискванията на модерното управление на компанията, ако първото, което прави е да съкращава разходи и хора от звената за управление на сигурността и риска.

3. Залагане на иновативно развитие на киберпространството

През 2016 г. е приета Национална стратегия за киберсигурност „Киберустойчива България 2020“. Визията за развитие на киберсигурността на България до 2020 г. е обособена в три етапа – преодоляване на основни уязвимости в критични за държавата и обществото комуникационни и информационни системи, зряло състояние на киберустойчивост (включително и срещу непознати атаки) и водеща и иновативна роля в няколко съвременни направления.

В стратегията „Киберустойчива България“ се акцентира на засилените възможности и ангажименти за сигурност в киберпространството по отношение колективните заплахи от хибридни войни и засилващото се влияние на Интернет пространството.

Българското държавно управление заявява ангажимента си за засилено партньорство по програми и инициативи за засилване на колективните способности на НАТО и ЕС, хармонизирайки нашата стратегия за киберсигурност със Стратегията на НАТО за противодействие на хибридният модел на водене на война от 2015 г. и създавайки възможност на българския институционален апарат да прилага и използва всички известни методи и средства за гарантиране на физическата, персоналната, информационната и комуникационната сигурност на държавата, преодолявайки сложността и обхвата на въздействието от недобронамерени действия, които могат да засегнат различни сфери на обществото и да се превърнат в хибридна война срещу държавата или група от държави [8].

Стратегията определя основните рискове и заплахи пред киберпространството в

България, като един от важните рискове е изоставане в развитието на държавата спрямо развитието на другите държави от НАТО и ЕС, във връзка с което се залага като приоритет компенсирането на относителното изоставане.

Република България провежда единна национална политика за киберсигурност в съответствие със стратегиите и политиките на Европейския съюз и НАТО. Тя се изразява в защита на критичната комуникационно-информационна инфраструктура и възможността на гражданите, бизнеса, държавните и обществените институции да обменят и обработват свободно и надеждно електронна информация. При изпълнение на политиката ще се прилагат принципи, норми и задължения за осигуряване на високо ниво на киберсигурност, ще се развиват компетентността на хората и капацитета на ведомствата и организациите да предпазват и се борят с киберзаплахите.

Главната обща цел е осигуряване на висока колективна киберсигурност в ЕС и НАТО посредством подобряване на националния капацитет на държавите в областта на киберсигурността и подобряване на сътрудничеството между държавите чрез тясно сътрудничество между различните международни съюзнически органи, като Агенцията на ЕС за мрежова и информационна сигурност (EU Network and Information Security Agency – ENISA); ЕВРОПОЛ с Европейски център по кибер престъпления (EUROPOL – European Cybercrime Center); Европейската агенция по отбрана (European Defense Agency – EDA); Комуникационно-информационната агенция на НАТО (NATO Communication and information agency – NCI).

Заклучение

Стратегията за национална сигурност на Република България е един от най-важните документи в страната. От Древността обществото се е нуждаело от сигурност, нуждае се днес и ще продължава да се нуждае за в бъдеще. Затова този документ е така необходим за всяка страна, която иска да гарантира сигурност на своите граждани. Като се отчита регионалната средата за сигурност от началото на 2022 г. би следвало да се вземат в предвид възможностите на отбранителния потенциал на Република България и да се предвиди актуализация както на стратегията, така и на други документи на стратегическо и ведомствено ниво за подобряване на сигурността и отбраната на страната.

Трябва да се подчертае, че силни страни на тази стратегия са, че тя разглежда сигурността на всеки един отделен гражданин и поставя ценностите на преден план. Освен това са идентифицирани новите заплахи, с които трябва да се справя страната.

Литература:

1. Богданов, П. Еволюция на Стратегическите концепции на НАТО, e-Journal VFU – електронно списание на Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“, бр. 13, 2020, с. 19.
2. Стратегическа концепция за отбраната и сигурността на държавите членки на Организацията на Северноатлантическия договор „Активно изграждане, съвременна отбрана“, приета на Срещата на върха на НАТО в Лисабон на 19-20 ноември 2010, с. 7-8.
3. Богданов, П. Същност на експедиционните операции и експедиционните способности, e-Journal VFU – електронно списание на Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“, бр. 13, 2020, с. 36.
4. Актуализираната стратегия за национална сигурност на Република България, приета с Решение на Народното събрание от 14.03.2018, обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018, с. 29.
5. Пак там, с. 3.
6. Пак там, с. 4-5.
7. Закон за управление при кризи, обн., ДВ, бр. 19 от 2005, в сила от 2006, отменен, ДВ, бр. 35 от 12.05.2009.
8. Национална стратегия за киберсигурност „Киберустойчива България 2020“, приета с Решение на Министерския съвет № 583 от 18.07.2016 г., с. 7.

Адрес за кореспонденция: Митко Стоянов Узунов
Докторант в Институт за научни изследвания и обучение на
докторанти при Университет по библиотекознание и
информационни технологии
гр. София, 1784, бул. Цариградско шосе 117
e-mail: 0360-imd@unibit.bg

ИМИДЖОВИ ПРЕДИМСТВА НА УЧАСТИЕТО НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В ИНИЦИАТИВАТА „ТРИ МОРЕТА“ В КОНТЕКСТА НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ

КРАСИНА К. ГЕОРГИЕВА

IMAGE ADVANTAGES OF PARTICIPATION OF THE REPUBLIC OF BULGARIA IN THE “THREE SEAS” INITIATIVE IN THE CONTEXT OF THE NATIONAL SECURITY

KRASINA K. GEORGIEVA

Abstract: *From the end of The Second World War, until the very end of the Cold War (1945–1990), the continent of Europe was ideologically divided into two zones – the countries of Eastern and western European countries, and the symbolic border between them the world community called the “Iron Curtain”. Nowadays 12 Member States of the European Union, which are related not only to their geographical location, but some of them to their common past, nowadays still continue to share the negative consequences of this division. In response to the need to work hard against the slowdown in the development and progress of the countries of the region, in 2015 a platform for cooperation between these 12 countries was established, which logically and because of its geographical location in the region between the Adriatic Sea, the Black Sea and the Baltic Sea was named the Three Seas Initiative. In the context of this paper, we will look at the image aspects of the Republic of Bulgaria's participation in the Three Seas Investment Fund and its ability to present its priority projects that would contribute to accelerating connectivity in different between Member States.*

Keywords: *Republic of Bulgaria, image advantages, national security, Three Seas Initiative, Investment Fund “Three Seas”.*

Инициативата „Три морета“ обединява 12 държави-членки на Европейския съюз – Австрия, България, Хърватия, Чехия, Естония, Унгария, Латвия, Литва, Полша, Румъния, Словакия и Словения. Учредена е на ниво държавни глави през 2015 г. като платформа за сътрудничество между страните, разположени в региона между Балтийско, Черно и Адриатическо море. Една от основните ѝ цели е да засили икономическата конвергенция между страните от региона и западноевропейските държави чрез развитие на транспортната, дигитална и енергийна инфраструктура и свързаност. Проектът залага на активно партньорство както с Европейската комисия, така и с Германия и САЩ.

Регионът „Три морета“ е географски и икономически граничен район на ЕС. Въпреки различното историческо развитие на отделните държави, всички те носят последиците от „Желязната завеса“, която разделя континента в средата на 20-ти век и променя развитието, социално-икономическите връзки и естествения напредък в централната и източната част на континента. Част от тези последици са липсата на модерна инфраструктура и свързаност, както и недостигът на инвестиции за изграждането им.

Преодоляването на този дефицит е основната идея на президентите на Хърватия и Полша, които създават инициативата, за да привлекат инвеститорски интерес с цел развитието на Източна Европа.

Нека разгледаме кратка хронология на събитията на Инициативата „Три морета“ от възникването на идеята, осъществяването и развитието към днешна дата:

През 2014 идеята за създаването на Инициативата „Три Морета“ е представена като доклад от Атлантическия клуб и полския тинк-танк Central Europe Energy Partners, а през 2016 Дубровник става домакин на първата среща на високо ниво и е подписана учредителна декларация за официалното създаване на Инициативата.

През 2017 г. във Варшава под домакинството на Президента на Полша - Анджей Дуда се провежда втората среща на върха на страните, които са разположени в географския регион между Балтийско, Черно и Адриатическо море, и е поставено началото на бизнес форумът към Инициативата „Три Морета“. На проведената среща на високо ниво в Полша присъства и тогавашния Президент на САЩ – г-н Доналд Тръмп.

През 2018 г. по време на провеждането на третата президентска среща на върха в Букурещ е представен списък с приоритетни икономически и стратегически проекти за Инициативата и се подписва писмо за намерение между страните членки за създаване на Инвестиционен фонд, чрез който да може да се набере капитал и съответно да подпомогне чрез финансиране част от представените проекти, като целта е да бъде засилено икономическото сътрудничество между страните в Инициативата, чрез изграждане на по-модерни и работещи транспортни, енергийни и дигитални връзки в региона.

През 2019 г. в Словения е проведена четвъртата среща на върха на Президентите на страните членки и втория бизнес форум към Инициативата, като домакин на събитието е Президентът на Словения Борут Пахор. Тогава бива и официално анонсирано създаването на Инвестиционен фонд „Три Морета“ с начален капитал от 500 млн. евро., като първата вноска е направена от Полската банка за развитие.

През 2020 г. под домакинството на Естония се провежда 5-тата годишна среща на върха, а Американският държавен секретар Марк Помпео обявява, че фондът ще бъде подкрепен с 1 млрд. долара за инвестиции (намеренията са финансирането да дойде от американската финансова корпорация (DFC – Development Finance Corporation – част от групата на Световна банка) [1].

България официално става акционер във Инвестиционен фонд „Три Морета“ през декември 2020 г.

Несъмнено един от най-сериозните успехи към днешна дата е създаването на Инвестиционния Фонд „Три Морета“, който към момента е набрал над 1 милиард евро средства за инвестиции от страните членки, като България, в изпълнение на Решение на Министерски съвет, участва в него със сумата от 20 млн. евро, чрез Българска Банка за Развитие, която от своя страна придобива права на Инвеститор Клас А във фонда [2].

Всяка от страните членки има свои представители в управителните органи на фонда, които участват активно в обсъждането и вземането на решения по отношения инвестициите на фонда. В качеството си на инвеститор клас А ББР е излъчила от своя страна двама представители – един в Надзорния съвет на фонда и един в Управителния съвет на фонда.

Друг изключително важен позитив от участието на страна ни във Инвестиционния фонд „Три морета“ е възможността страна ни да представи свои приоритетни проекти, такива, които биха допринесли са ускоряване свързаността в даден сектор между повече от две страни и биха повишили сериозно ефективността в сектора си. Към момента България е представила няколко приоритети проекта: изграждането на автомагистрала Русе-Варна, тунелът под прохода Петрохан, изграждане (повишаване капацитета) и модернизиране на газохранилище Чирен.

Допълнително страната ни е представила други проекти, изпълнението на които би допринесло за повишаване на енергийната и транспортна инфраструктура на ниво държава: проекта за разширяване и модернизиране на пристанище Бургас, пристанище Варна, други проекти в областта на енергийната ефективност и транспорта, както и в сектора на дигиталните технологии. [3]

Подбор на проекти за възможно финансиране от Инвестиционен фонд „Три морета“

Инвестиционният фонд „Три морета“ работи изцяло на търговски принцип. Фондът е регистриран съгласно законодателството на Люксембург като алтернативен инвестиционен фонд. Проектите, кандидатстващи за капитал пред фонда, трябва да бъдат жизнеспособни и да генерират дългосрочна възвръщаемост на инвестициите. За да се гарантира прозрачност, подборът и одобрението на инвестициите ще се извършва от инвестиционния съветник Amber Infrastructure Group и Фонд-мениджъра [4].

В периода 8-9 юли 2021 г. България бе домакин на 6-тата среща на Президентите на страните членки на Инициативата, както и съпътстващия бизнес форум. Събитието премина изключително успешно, с над 2000 гости, бе открито от Президента на Република България – г-н Румен Радев, и бе излъчено и специално видео-обръщение от Президентът на САЩ – г-н Джо Байдън. Сред някои от специалните гости на събитието се открояваха г-жа Кристалина Георгиева – управляващ директор на Международния валутен фонд, г-жа Лиляна Павлова – Вице-Президент на Европейската Инвестиционна банка, присъстваха също делегации, включващи голям брой министри от различни европейски държави, финансови, банкови и инвестиционни експерти от всички сфери на икономиката, също много представители на бизнеса, както от България, така и от всички държави членки на Инициативата. Сред гостите бяха представители на повечето дипломатически мисии в страната – посланици, търговски аташета, търговски представители на водещи международни компании в различни сфери на икономиката. Почти всички бизнес и браншови организации от българска страна бяха представени, където имаха възможността да се запознаят с начините за инвестиции и финансиране, които предлага фонда, както и други водещи европейски финансов институции, сред които Европейската инвестиционна банка, Европейският инвестиционен фонд и други, представители на които участваха в различни панели на конференцията и бизнес форума [5] [6].

Българската банка за развитие се имаше активно участие в отделните дискусии по програмата с фокус „Инвестиции в инфраструктура за икономическо развитие и растеж“, в който бяха обсъдени възможностите за финансиране на приоритетни проекти от Инвестиционния фонд към инициативата „Три морета“. Дискусията бе открита от г-н Кирил Петков – Министър на икономиката към момента на провеждане на събитието и национален координатор на инициативата, а сред основните участници бяха г-жа Джина Реймондо – Министър на търговията на САЩ, г-н Ян Бжежински, старши сътрудник в Атлантическия съвет, Вашингтон, г-н Атанас Пеканов, вицепремиер по управление на европейските средства, г-н Джо Филипс, директор "Инвестиции" в Amber Infrastructure Group и ексклузивен инвестиционен съветник на Фонда „Три морета“, г-жа Беата Дашинска-Музичка, председател на Надзорния съвет на ЗСИФ и Президент на Полската банка за развитие (BGK), Ричард Кьониг, главен изпълнителен директор на Enegy Development, Мишел Царняк, зам.-ръководител екип в Международната корпорация за финансиране на развитието (DFC), Вашингтон, както и София Касидова, ръководител отдел "Стратегически анализи и развитие" в Българска банка за развитие.

Бяха проведени различни панели и дискусии в секторите „Транспорт“ и „Дигитализация“. Планирани бяха и срещи с представители на търговско-промишлените палати, както и на институциите, ангажирани с подкрепата на МСП, инвестициите и иновациите от държавите, участващи в инициативата [7].

Като продължение на Инициативата ББР инициира създаването на Фонд за Иновации към Инвестиционния фонд на Инициативата „Три морета“.

На годишния Световен икономически форум през януари т.г. „Давос 2022“, Полският Президент Анджей Дуда представи на участниците инвестиционните варианти, които предлага Инициативата и Инвестиционният фонд „Три Морета“, като част от усилията и на Полша за популяризиране на проекта и привличане на акционери.[8]

Какво очакваме да допринесе членството на България в Инициативата „Три морета“

Анализирайки основните приоритети и посоката в която гледат заедно страните членки, бихме могли да направим извода, че участието на страната ни в този т. нар. икономически съюз се очаква неминуемо да доведе до сравнителен ръст в свързаността между 12 те държави, от една страна изграждането на нови и повишаването капацитета на вече съществуващи транспортни коридори би повлияло във всеки аспект в положителна посока по отношение на търговския стокообмен, както между самите страни в съюза, така и отвъд него, имайки предвид бъдещото по-лесно придвижване, както на стоки, а несъмнено и на услуги, както и по-високи туристически потоци между отделните дестинации.

В енергийно отношение една от основните цели е да бъдат изградени нови източници на възобновяема електроенергия, както и да бъдат модернизирани вече съществуващите, което се очаква да доведе до по-лесен достъп и понижаване цената на електроенергията, което в контекста на настоящата ситуация би могло значително да облекчи потребителите, както в производствено-промишления сектор, а също и домакинствата.

В сектор дигитализация, дигитални и информационни услуги се планира сериозно ускоряване на многостранните проекти, обмяна на опит, и изграждане на големи и модерни дигитални центрове, които да обединят различни търсения и предлагани в сферата и съответно да доведат до по-ефективно и устойчиво управление във всяка една сфера на икономиката.

Несъмнено в контекста на националната сигурност участието на страната ни в Инициативата „Три морета“ ще допринесе за повишаване енергийната независимост, имайки предвид настоящата геополитическа обстановка. България ще продължи досегашните усилия за постигане на синергия и взаимно допълване на проектите по Инициативата „Три морета“ в съответствие с Кохезионната политика на ЕС и с други негови секторни политики и инструменти.

В по-широк геостратегически и политически аспект България вече е поставена наравно със смятаните за по-развити западноевропейски съседи и в този смисъл участието в Инициативата се очаква да допринесе за сериозно увеличаване на конвергенцията в самият съюз, повече бизнес, повече опит за всяка една страна членка, повече помощ в секторите и на местата където е необходима, повече пътувания както по бизнес така и за удоволствие, повече партньорство във всяка една сфера на обществените, икономически и политически отношения между страните членки на Инициативата.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- [1] Three Seas Summit And Business Forum. Достъпно на: <https://3seas.eu/>. Последно посетен на: 06.04.2022.
- [2] Three Seas Initiative Investment Fund. Достъпно на: <https://3siif.eu/>. Последно посетен на: 30.03.2022.
- [3] Информационен портал за инициативата "Три морета" – Българска банка за развитие. Достъпно на: <https://bbr.bg/bg/>. Последно посетен на: 10.03.2022.
- [4] Three Seas Initiative – Priority Projects. Достъпно на: <https://3seas.eu/>. Последно посетен на: 25.03.2022.
- [5] DarikNews.bg. Официален старт на срещата на върха „Три морета“ у нас с домакин Румен Радев. Достъпно на: <https://dariknews.bg/novini/bylgariia/oficialen-start-na-sreshtata-na-vyrha-tri-moreta-u-nas-s-domakin-rumen-radev-snimkivideo-2276487>. Последно посетен на: 03.04.2022.
- [6] Investor. Bg. Джо Байдън: Регионът на "Три морета" има невероятен потенциал. Достъпно на: <https://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/djo-baidyn-regionyt-na-tri-moreta-ima-neveroiaten-potencial-331333/> Последно посетен на: 28.03.2022.
- [7] Среща на върха и бизнес форум на инициативата "Три морета" - Българска банка за развитие. Достъпно на: <https://bbr.bg/bg/three-se%D0%B0s/sresha-na-vrha-i-biznes-forum-na-iniciativata-tri-moreta/>. Последно посетен на 15.03.2022.
- [8] Президент на Полша, официална страница, Достъпно на: <https://www.president.pl/news/president-to-attend-world-economic-forum-in-davos,3709> Последно посетен на 08.04.2022 .

Krasina Krasimirova Georgieva, PhD student,
University of Library Studies and Information Technologies,
email: k_krasimirova@yahoo.com
georgieva.krasina@gmail.com

НЯКОИ АСПЕКТИ НА ПОЛИТИКАТА ЗА НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА НА СЪВРЕМЕННИТЕ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

БОРИС М. ЩУРКОВ

ABSTRACT: Bulgaria is a relatively small country, so changes in its geopolitical position are usually the result not so much of its own actions as of more global reshaping of the European and world geopolitical space. The main trends influencing the country's destiny in recent years are the enlargement of the European Union and the reformulation of the leading interests of Russia and the United States.

KEYWORDS: National security, geopolitics, international relations, challenges

Темата за геополитическите предимства на България е актуална, интересна и важна за развитието на нашата страна. В анализите на геополитическото положение на България, традиционно и някак по инерция се приема, че страната е разположена на важен кръстопът, от което произтичат големи предимства. През XIX и първата половина на XX век кръстопътното разположение е давало военно-стратегическо предимство, като например възможност да се контролират доставките за някоя държава и комуникациите ѝ с нейните съюзници. България се намира в центъра на един от световните геополитически възли и регионални ключови зони. Балканите много отдавна са геополитически възел, където се сблъскват интересите на световните играчи. „Що се отнася до националната сигурност на страните, намиращи се в геополитически възли, подобно геополитическо положение генерира повече несигурност, рискове и заплахи, отколкото за страните извън тези пространства“. [1] След разпадането на Османската империя Балканите стават арена на съперничество, както между европейските държави и Русия, така и между самите европейски държави. Мястото на България може да носи не само негативи, но и позитиви, ако успеем да докажем способности и потенциал да бъдем мост към други цивилизации и култури - обединена Европа и Русия, между Европейския съюз и Република Турция.

Днес е необходим нов модел на политика за сигурност, постигнат в резултат на стратегически анализ и кризисно планиране, през призмата на перманентния сблъсък на интересите на играчите на „голямата шахматна дъска“ [2] Човечеството познава този сблъсък и му е дало име – геополитически сблъсък за контрол над пространството, ресурсите и социалните форми на живот. Както отбелязва В. Лазаров [3]: „Човешката история е една постоянна борба за съществуване на племена, държави, империи, за овладяване контрола над различни ресурси. Тази непрестанна борба продължава и днес с още по-голяма мощ, пространствен размах, с привличането на все по-големи маси от хора...“.

България има потенциал да се превърне в регионален център за ръководство и контрол на част от междуконтиненталните комуникации. Реализирането на жизненоважните за страната ни инфраструктурни проекти без съмнение ще повиши стойността и значението на голямата геополитическа сцена. Необходимо е, обаче, да запазим позициите си на енергиен център на Балканите и заедно с това да завоюваме нови позиции в електро-, газо- и нефторазпределението. Положителен ефект от геополитически промени е сравнителната

политическа и икономическа стабилност на страната в сравнение с нашите съседи. В с Гърция с нейната перманентна криза, политическата безизходица в Македония и растящите терористични заплахи в Босна, Косово, Албания и Сърбия, България е своеобразен на остров на стабилността.

Ракурси на съвременната геополитика и геостратегия на Република България

1. България - регионален център

През българската територия преминават стратегически междуконтинентални транспортни, съобщителни и енергийни коридори, от които зависи националната и европейската сигурност. От изграждането на тези артерии, от превръщането на страната в балкански комуникационен и енергиен център ще зависи значението на България за световната и европейската сигурност.

В книгата си „Информация и сигурност“, проф. д.ик.н. Стоян Денчев дава актуалните теории и насоки, касаещи отговорът на въпросите „Кой разбърква боите и кои са художниците“, в ракурса на съвременните проблеми на националната и международна сигурност.[4]

Политиката на сигурност, която трябва да провежда Република България, включва в себе си такова разпределяне на националните ресурси, че да се защити страната от налагането на чужда политическа и икономическа воля и да се осигури правото и на суверенен избор по всички аспекти на вътрешната и външната политика. Важен стратегически ресурс е съхранената природна среда. Опазването, за възстановяването и възпроизводството на българската природа осигурява не само благоприятна жизнена среда на българските граждани, но заедно с това осигурява, стратегическо предимство на страната в условията на световна екологична криза.

Русия се очертава като един от големите играчи на Балканите по отношение на стратегическите геоикономически проекти.

Пред българската страна се очертават следните възможности : за утвърждаването ѝ като основен енергиен център на Балканите в сферата на ядрената енергия; в преноса на газ или в транспорта на нефт за трети страни. Прагматичното им реализиране ще доведе не само до финансови стимули за страната ни, но и до укрепването на авторитета , а в следствие и на политическите ѝ позиции. „Правенето на излишни ресурсни, финансови, технически и човешки разходи поради презастраховане или лоша преценка, дължаща се на липсата на ефективен модел на действие, е скъпа и вредна за правоохранителните органи и обществото като цяло.“[5]

След изграждането на газопреносна мрежа на територията на страната, България се превръща в основния транзитен път за доставка на руски газ за съседите ѝ държави. Отношенията между Русия и България показват, че двете страни са станали силно зависими една от друга по отношение на газа. България трудно би могла да намери алтернатива на руския природен газ. Стратегическата геополитическа позиция на България не произтича само от разположението ѝ на картата. Необходими са целенасочени усилия на държавата и на бизнеса, за да може страната да разчита най-вече на собствени достижения. В

заклучение - превръщането на България в енергиен център, зависи до голяма степен от политиката на управляващото правителство, както и на самото общество и моментната геополитическа ситуация.

2. Европейско членство на България.

Членството на България в ЕС не отменя политическата отговорност да се работи за изграждане на съвременна държава с модерна икономика. Ето защо разработването на национална визия за стратегическо геоикономическо развитие на страната в условията на регионализираща се и глобализиращ свят е повече от наложителна. Надеждите за развитие на страната са свързани с националния туризъм: селски, екологичен, културен, археологически и пр. Членството на България в Европейския съюз налага преосмисляне вече в тази светлина на значението и ролята на националното географско пространство (НГП) на страната като част от общото географско пространство на Съюза. Не е съществувала и не може да съществува държава без свое национално географско пространство. Централното място на България на Балканския полуостров я прави транспортно кръстовище между Европа, Азия, Близкия и Далечен Изток. Като сърцевина на географските ни предимства, използването му изисква целенасочена държавна геополитика. България е европейска страна разположена в югоизточните части на континента, заемаща централните и източни предели на Балканския полуостров на юг от р. Дунав с широк излаз на Черно море на изток. Нейните най-западни части биха могли да се определят като сърцевина на полуострова. Изключително важно е да се подчертае географският факт, че страната има излаз на море, докато историческите и политическите превратности на нашия континент са лишили от такъв достъп 14 от всички 44 европейски (без Турция) държави.

Икономо-географското или геоикономическото положение на една страна най-общо включва пространствената близост и възможностите за осъществяване и поддържане на устойчиви връзки с граничещите с дадена държава страни. Не е без значение дали тези съседни държави са високо развити или не. Това се отнася и за България. Съседни на нашата страна са Румъния, Сърбия, Северна Македония, Гърция и Турция.

Черноморското крайбрежие определя България и като морска страна и ѝ осигурява достъп до Световния океан, въпреки неудобствата, които причиняват тесните черноморски протоци. Независимо от това Черно море ще увеличи значението си за страната, освен чрез връзка със Световния океан, и чрез двата трансконтинентални коридора Мз 8 и Не 10. В него заедно с определянето ролята на ЕС при прокарането на по-надеждни транспортни коридори и съответната инфраструктура за пренос на нефт и газ от Каспийския район през Черно море за Европа, е посочена и необходимостта от разширяването и модернизирването на главите морски пристанища.

Други две също важни транспортни връзки, но вече само по суша, са трасетата на коридори No. 4 и No. 9, които пресичат нашата национална територия и улесняват контактите със Средна и Северна Европа, както и с други части на континента. С членството на България в ЕС се очаква увеличаване на транзитните потоци към и от Близкия изток, Русия и страните от Кавказко-Каспийския регион.

Интеграционните процеси имат и измерение при взаимното използване на националните въздушни пространства /НВП/ на страните-членки на Европейския съюз. В

споменатите области трябва да се извършва следното:

-развитие на инфраструктурата на страната, проекти за модернизация на основните видове транспорт, обновяване и поддържане на ж.п. инфраструктура, обновяване на пристанщата, летищата и т.н.

-продължаване на усилията, свързани с модернизацията на съществуващите и договаряне на нови ГКПП.

3.Геополитическото и геоикономическа статукво

„Ако сумарният резултат от оценката на геополитическите възможности на държавата се окаже не достатъчно висок е необходимо да се влезе в стратегически или ситуационен съюз,съобразно световните центрове на геополитически протекции “. [6] Като лоялен член на ЕСи НАТО България провежда външна политика на стратегическо сътрудничество и интеграция с трансатлантическите партньори. Тя твърдо заема задно място в Европейския съюз по икономически, технологически, социални, демографски и други показатели. България няма никакви реални геополитически и геоикономически реализации на Балканите, в Европа, да не говорим за света.Почти 100%-на зависимост от чуждестранния капитал и финансовите ресурси на ЕС. Материалната база на българската част на националната икономика е технически и морално остаряла. Изключително висока степен на монополизъм на чуждестранния капитал във всички сфери, без възможности за защита на националните икономически интереси и интересите на българските потребители. „Идеята, че „недържавните играчи“ могат да бъдат пълноценен заместник на държавата извън определени, предварително договорени сегменти, се подлага на съмнение, като се дава приоритет на тезата, че основни актьори са държавите, като гарант за съхранението и просперитета на нациите“. [7] Днес България е вносител на почти цялата гама от жизненонеобходими за съществуване и просперитет продукция: техника, иновационни изделия, промишлени суровини и хранителни продукти. Проблемите са ясно очертани: . Деинтелектуализация на нацията, все по-задълбочаващ се дефицит на работна сила в целия диапазон на нужда, деиндустриализацията на икономиката,селското стопанство, традиционно силна страна на българската икономика изпитва нестандартни отраслови затруднения.

4. Рисковете и геополитическото бъдеще на България

„През последните години и в световен, и в национален мащаб неколkokратно е увеличен броя на публичните прояви, които се провеждат „спонтанно”, в разрез с правно-нормативната уредба, провеждащи се без официален организатор, но всъщност отлично организирани от някой „в сянка” или в социалните мрежи. Именно при тези прояви най-често възникват и групови нарушения на обществения ред, съпроводени с насилие и агресия“. [8]

От емпирична гледна точка относно етапите на реализация на цветните революции-делегитимиране и овладяване на властта,дискредитиране на силовите структури и държавния апарат особено актуален е трудът на д-р Антон Златанов “Теоретични и правни аспекти на дейността на полицейските органи по осигуряване на обществения ред при масови мероприятия “. [9]

България не разполага със собствена визия за реакция и възможности за ефективна защита спрямо предизвикателствата на т.нар. глобални рискове, - актуалната проблематика на глобалната геополитика и геоикономика, рисковете, свързани с климата, тероризма, миграционните процеси, водните ресурси, ГМО, екология и т.н.,

Регионалната сигурност (Балканите и Черноморския регион) се очертава като особено уязвима, поради нарастващите геополитически, имперски и военностратегически амбиции и интереси на различни глобални или регионални субекти.

Риск произтича от корупцията на централната и местна власт. Според Кирил Ангелов „Основна заплаха за националната сигурност несъмнено е корупцията. Злоупотребата с власт за получаване на собствена или за друго материална изгода, е явление, познато в световен мащаб. Определянето му като заплаха за националната сигурност се налага в случаите, когато нивото на корупционна практика поставя в опасност демократичното функциониране на държавните институции, развитието и стабилността на икономиката, както и благосъстоянието на отделния гражданин.“ [10] Бюрокрацията и криминализацията на всички жизненоважни области ерозират още повече обществено-икономическите, социални и политически системи на страната. Друг риск е свързан с икономическата ситуация, която се свежда до невъзможността да се осигурят условия и предпоставки за постъпателен и гарантиращ просперитета на държавата и нацията икономически растеж. Разчита се почти единствено на финансовия ресурс от еврофондовете, както и на външни кредити и заеми.

От гледна точка на съвременните рискове и заплахи важен елемент на всеки модел на политика за сигурност е изграждането и поддържането на критичната инфраструктура. От гледна точка на управлението при кризи, от ключово значение е състоянието на тази инфраструктура. Чрез ресурсното осигуряване и поддържането на нейните обекти се гарантира тяхната устойчивост и снижаване на тяхната уязвимост, а това има съществено значение за управлението на кризи, включително и на глобални по обхват кризи. Поддържането на критичната инфраструктура е възможно само чрез интегрирана национална и наднационална система. „Следователно, като се прилагат техниките за моделиране на критичните инфраструктурни системи, които се приемат за даденост – например комуникационни мрежи, банкови услуги, енергоснабдяване, доставяне на храни и вода, здравни услуги, служби за спешна помощ и транспортни мрежи – всъщност се дава възможност да се моделират различни неблагоприятни ситуации.“ [11]

Нужно е вземане на геополитически и геоикономически решения единствено в интерес на националната сигурност и защита на българската държава. Да се използват предимствата на естествената геосреда. Тази среда е балканското сътрудничество и евроинтеграция. Системните усилия и конкретни действия са насочени и към осъществяването на цялостна, не само транспортно-географска, но и към постигане на съобразена с националната идентичност, социално-икономическа, правна и културна интеграция с останалите страни-членки на Европейския съюз.

Литература

- 1.Лазаров, Владислав. Контролът над стратегическите ресурси и сигурността на малките държави. Монография. София: За буквите – О писменехъ, 2016. 242 с. ISBN 978-619-185-246-8
2. Бжежински,З. „Голямата шахматна дъска“ –С.1997г
3. Лазаров, В. Контролът над стратегическите ресурси и сигурността на малките държави. София, Изд. „ За буквите – О писменехъ“, 2016, стр.9
- 4.Денчев, С. Информация и сигурност. София, “За буквите-О писменехъ“, 2019, с. 297.
- 5.Златанов,А.Теоретични и правни аспекти на дейността на полицейските органи по осигуряване на обществения ред при масови мероприятия.София,изд.на АМВР,2016,
- 6.Лазаров, Владислав. Контролът над стратегическите ресурси и сигурността на малките държави. Монография. София: За буквите – О писменехъ, 2016. 242 с. ISBN 978-619-185-246-8
7. Петева,Ирена, Лазаров, Владислав Стратегическите енергийни ресурси във фокуса на информационната цивилизация. Монография. София: За буквите – О писменехъ, 2020. 220 с. ISBN 978-619-185-438-7
- 8.Златанов,А.Теоретични и правни аспекти на дейността на полицейските органи по осигуряване на обществения ред при масови мероприятия.София,изд.на АМВР,2016
9. Златанов,А.Теоретични и правни аспекти на дейността на полицейските органи по осигуряване на обществения ред при масови мероприятия.София,изд.на АМВР,2016
10. Кирил Ангелов, Информационните и комуникационните технологии като стратегия за превенция и противодействие на корупцията, С., Авангард Прима, С., 305 стр., ISBN 978-954-323-457-8
- 11.Лазаров, Владислав. Уязвимост на критичната инфраструктура. Монография. София: За буквите – О писменехъ, 2019. 210 с. ISBN 978-619-185-384-7, стр. 118.

Борис Манолов Щурков, докторант
Университет по библиотекознание и информационни технологии, България, София
b.shturkov@unibit.bg

Boris Manolov Shturkov, doctoral student
University of Library Studies and Information Technologies,Bulgaria,Sofia
b.shturkov@unibit.bg

НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ

ВИКТОРИЯ Д. ДИМИТРОВА

THE NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF BULGARIA IN MODERN CONDITIONS

VICTORIA D. DIMITROVA

РЕЗЮМЕ: *Китайците имат следното словосъчетание: „Дано да живееш в интересни времена“. В момента ние наистина живеем в интересни времена, защото вече международното право е загубило своята тежест и стойност на международен регулатор на отношенията между държавите и това поражда изключително големи и сериозни предизвикателства пред националната сигурност на всяка една държава по света.*

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *предизвикателства, национална сигурност, международно право*

ABSTRACT: *The Chinese have the following phrase: "I hope you live in interesting times." We are really living in interesting times at the moment, because international law has already lost its weight and value as an international regulator of relations between states, and this poses extremely great and serious challenges to the national security of every country in the world.*

KEYWORDS: *challenges, national security, international law*

Въведение

В този доклад ще разгледаме основните институции и техните функции, свързани с глобалната, регионалната и националната сигурност, както и част от свързаните с тях съвременни предизвикателства, оказващи влияние върху сигурността. Ще предоставим важни препоръки за справянето с тях.

1. Глобална сигурност

- ✓ Сигурност – същност, съдържание, определение.
- ✓ Теория на системите – същност, съдържание, определение.
- ✓ Глобална система за сигурност – основни елементи и техните функции
- ✓ Основни глобални процеси и значението им за сигурността

Същност, съдържание и определение на понятието „сигурност“

В пирамидата на Ейбрахам Маслоу (Abraham Maslow, 1908—1970), която отразява човешките потребности по степен на важност, необходимостта от сигурността е на втора позиция, след физиологическите потребности – храна, вода, сън, здраве.

Сигурност е едно от най-често използваното и основно понятие в теориите на обществените отношения. То спомага за построяването на техните основни конструкции и независимо от аспекта на тези отношения е от особена важност, дали в резултат на тези отношения сигурността нараства или не намалява, защото сигурността се намира в основата на нормалното функциониране на тези обществени отношения.

От гледна точка на работата на социалната система сигурността, като понятие представлява динамично състояние, при което организацията осъществява функциите си, според своите устроени алгоритъм, рамки и правила, а ако излезе извън тези рамки и правила, тя има необходимите способности и ресурси да го възстанови.

Теория на системите - същност, съдържание и определение

В общата теория на системите, понятието система се определя, като *сложно цяло, притежаващо ясно определени граници и относително независими съставляващи, свързани помежду си така, че изменението на положението или състоянието на една част неизбежно води до изменение на състоянието на другите части* [1].

Всяка система се изгражда от две нива – *концептуално* и *съдържателно*. Концептуалното ниво („обвивката“) включва *цел, стратегия, субект и обект на управление*. Те образуват концептуалната рамка на системата и отговарят на въпросите:

„*Какво се прави?*“ и „*Защо се прави?*“. *Целта* определя към какво се стреми системата и какъв е смисълът на нейното съществуване. Тя се състои от различни взаимосвързани, допълващи се подцели. *Стратегията* е сборът от свързаните по между си главни задачи, и при реализирането на които системата постига своите цели. *Субектът на управление* управлява системата, осъществява стратегията и постига целите ѝ. *Обектът на управление* е управляван в системата за осъществяване на нейната цел. Съдържателното ниво („сърцевината“) включва *структура, ценности, правила и ресурси* и формира съдържанието на системата, дава отговор на въпросите: „*Как да се прави?*“ и „*Кой да го прави?*“. *Структурата* определя архитектурата на системата, нейните йерархични нива, връзките за взаимодействие и каналите за обмен на информация. *Ценностите* са онези общоприети и споделени в организацията жизнено важни виртуални неща, като идеи, възгледи, отношения, символи пренасящи значението, с което са натоварени в организацията в определен исторически период от нейното развитие.

Правилата са отражение на ценностите и определят реда и процедурите, които трябва да се следват в организацията. *Ресурсите* са средствата, с които се постигат целите на организацията. Най-общо те се разделят на два вида – материални и нематериални [2].

Глобална система за сигурност – основни елементи и техните функции

Част от основните международни организации в областта глобалните процеси за сигурност, превантивната дипломатия, управлението при кризи, спазването на правата на човека и върховенството на закона са Организацията на обединените нации (ООН), Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО), Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ).

Функцията и ролята на ООН

Организация на обединените нации (ООН) с цел поддържане на мира и сигурността в целия свят, развитие на добрите отношения между страните, оказване съдействие за социален прогрес и др. В организацията се включват 193 страни членки. Основният принцип на асамблеята е равноправието на всички държави, регламентирано в Устава, според което всяка държава, голяма или малка има един глас. ООН с нейната глобална компетентност (заедно със специализираните ѝ организации) и другите международни организации притежават определени правомощия и упражняват определени компетенции в следните направления: *Заколотворчество* в областта на международното публично право; *Поддържане и укрепване на мира в света*. Основна задача на ООН е да поддържа международния мир и сигурност, която съгласно чл. 24 от Устава, се възлага на Съвета за сигурност.

Функцията и ролята на Съвета за сигурност

Съвета за сигурност се състои от 5 постоянни страни-членки: Китай, Руската федерация, Великобритания, САЩ, Франция и 10 страни непостоянни членки. В съответствие с Устава всички членове на ООН се съгласяват да се подчиняват на Съвета за сигурност и да изпълняват неговите решения. Съвета за сигурност има правомощия като: поддържане на международния мир и сигурност, в съответствие с принципите и целите на ООН; разследва всеки спор или ситуация, която може да доведе до международни проблеми; препоръчва методи за решаването на такива спорове или срокове за уреждането им и др.

НАТО (Организация на Северноатлантическия договор)

НАТО е междуправителствена организация, в рамките на която страните-членки запазват своя суверенитет и независимост. Страните се задължават да участват в поделянето на рисковете и отговорностите, а също така и на преимуществата, произтичащи от колективната сигурност, както и да не влиза в никакви други международни споразумения, противоречащи на този договор. За да изпълни основното си предназначение, е заложено, Съюзът да изпълнява, следните фундаментални задачи, свързани със сигурността: Колективна отбрана, ръководена на кризи, осигуряване на сигурност чрез партньорство.

Основни глобални процеси и значението им за сигурността

В Съвета за сигурност към ООН, участие в определяне на решенията се взимат от петте страни членки - Китай, Руската федерация, Великобритания, САЩ, Франция. Петте не представляват и официално не могат да кажат, че представляват интересите на целия свят, защото светът е вече в голяма степен глобализиран, като територия и население – конюнктурата се е променила. Тези държави са били големи сили, владеели и управлявали света, но в момента не е точно така и в съвременния свят нещата не стоят по този начин. Ситуацията се е променила и не отговаря на действителното положение на силите в света и за да бъде ефективен, според мен, в Съвета за сигурност трябва да има повече държави, които да участват във взимането на решенията, а решенията да не бъдат взимани само с абсолютно мнозинство, защото е трудно да се постигне пълен консенсус – това са два

различни блока към настоящия момент. Това е проблем, който трябва да бъде разрешен. Това означава, че там трябва да се направи реформа или преобразуване.

Друг основен и глобален проблем е от гледна точка на НАТО. В НАТО се наблюдава едно разминаване и един дисбаланс в комуникацията, кореспонденцията и тежестта на Северна Америка – САЩ и Западна Европа. Първо силите не отговарят на това какво е било в предишни времена – например: САЩ беше водеща световна сила, но в момента не е точно така. Тя все още е водеща глобална сила, но не в степен, каквато беше преди. Западна Европа също е била много слаба преди, но не в такава степен е слаба към настоящия момент. Според мен това превръща НАТО в недостатъчно ефективна организация, защото не отговаря на изискванията на съвременната действителност и свят. Настоящата система е остаряла и трябва да се реформира, да функционира, действа и работи по друг, по-ефективен начин. Интеграцията, комуникацията и координацията на действията в целия западен свят и най-вече по оста САЩ и ЕС, са слаби и трябва да се засилят. Настоящите са недостатъчни и те трябва да се усилят и засилят. Също така смятам и, че е необходимо решенията, които се взимат в НАТО да бъдат включени и други страни, за да бъдат по-гъвкави и по-ефективни от тази гледна точка.

2. Регионална система за сигурност - основни елементи и техните функции

- ✓ Европейски съюз
- ✓ Организация за сигурност и сътрудничество в Европа
- ✓ Европейска политика за сигурност и отбрана
- ✓ Европейската отбранителна агенция
- ✓ Важни регионални процеси, влияещи на сигурността

Европейският съюз

Европейският съюз е международна организация състояща се от 27 европейски държави. Европейският съюз е създаден с политическа цел и работи за нейното постигане чрез икономическо сътрудничество между 27-те страни. ЕС се стреми да утвърждава хуманистични ценности и да спомага на процеса глобализация е политическа и икономическа организация, която се стреми да гарантира сигурност на европейските граждани, чрез обединяване на пазари и единна политика за права и свободи на човека – Харта на основните права на Европейския съюз, провъзгласена в Ница през декември 2000г.

Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа

ОССЕ е общоевропейски орган, който включва в състава си 57 страни членки. Важна дейност и основна задача на ОССЕ е разработването на решения за проблемите и предизвикателствата пред сигурността във всички нейни аспекти. ОССЕ има няколко основни цели: повишаване на сигурността чрез сътрудничество и координация, постигани под формата на диалог; намаляване на международното напрежение; преодоляване на блоковата конфронтация между двете системи (социалистическата и капиталистическата) в годините на Студената война.

Общата политика за сигурност и отбрана

Общата политика за сигурност и отбрана (ОПСО) е политика, която определя рамката на ЕС в областта на отбраната и управлението на кризи, включително сътрудничеството в

областта на отбраната и координацията между държавите членки [3]. Част от ОПСО е ОВППС (Общата външна политика за сигурност и отбрана). ОПСО има изградени военни и политически структури на ЕС, с които биха могли да се провеждат военни и граждански операции в чужбина.

Европейската отбранителна агенция

Агенцията се създава с цел подпомагане на 26-те държави членки — всички страни от ЕС с изключение на Дания — да подобряват своите отбранителни способности чрез европейско сътрудничество. Тя работи, като катализатор и посредник между министерствата на отбраната, желаещи да работят по съвместни проекти за отбранителни способности. Агенцията е „център“ за европейско сътрудничество в областта на отбраната. Агенцията работи и за укрепване на европейската отбранителна промишленост [4].

Важни регионални процеси, влияещи на сигурността

Един от проблемите на регионално ниво спрямо ЕС е, че няма някаква отбранителна или нападателна мощ, с която да може да се защитава сама себе си. Друг проблем е, че липсва общо, единно и категорично на всички държави членки отношение и съответно декларация, за единодушие в позицията си спрямо войната между Руската федерация и Република Украйна, например. Липсва разбирателство между тях. Всяка от тях си има отделни становища. Всички се придържат към някакво общо ядро, но периферията им е различна, а в някои случаи диаметрално противоположна. В настоящата си структура и действие, според мен, ЕС представлява по-скоро един голям пазар от стотици милиони граждани, определен брой вътрешен продукт и определен брой финансови средства. От гледна точка на сигурността е абсолютно неефективна и беззащитна. Необходимо е незабавно да се направят нововъведения. Трябва да се: изгради доктрина за сигурност; да се засили военно-отбранителната мощ на ЕС, като един от вариантите е да се създаде общоевропейска армия или обща отбранителна европейска система, която да бъде изцяло на страните членки на ЕС (извън НАТО); изграждане на конкретни механизми: да се засили по отношение към сигурността, комуникацията, интеграцията, които в настоящия си вид са недостатъчни – трябва да се разширят.

3. Национална сигурност на Република България

- ✓ Система за национална сигурност
- ✓ Система за вътрешна сигурност и система за отбрана
- ✓ Важни национални процеси/проблеми, влияещи на националната сигурност

Система за национална сигурност

Национална сигурност е динамично състояние на обществото и държавата, при което са защитени териториалната цялост, суверенитетът и конституционно установеният ред на страната, когато са гарантирани демократичното функциониране на институциите и основните права и свободи на гражданите, в резултат на което нацията запазва и увеличава своето благосъстояние и се развива, както и когато страната успешно защитава националните си интереси и реализира националните си приоритети [2].

Система за вътрешна сигурност и система за отбрана

Основните държавни институции от системата за национална сигурност на Р. България са: Президент, Народно събрание, Министерски съвет.

Президентът е държавен глава и представлява Република България в международните отношения. Част от извършваните от него дейности са: сключване на международни договори, обнародване на законите, насрочване на избори за Народно събрание и органи на местно самоуправление и др.

Народно събрание – ръководи се от председател на Народното събрание. Парламентът има законодателна, контролна и конститутивна функция.

Министерски съвет – ръководи се от министър-председател, заместник министър-председатели и членове – ресорни министри. Министър-председателят ръководи и координира общата политика на правителството и носи отговорност за нея. Министерският съвет осигурява обществения ред и националната сигурност и осъществява общото ръководство на държавната администрация и на въоръжените сили, ръководи и изпълнява външната и вътрешна политика на България в съответствие с Конституцията на Република България, законите и неговите решения. Ръководи процеса и разпределя ресурсите в страната между ведомствата и осигурява необходимата степен на защита на националните интереси [2].

Част от елементите на системата за национална сигурност се включват и специалните служби – ДАНС, ДАР, СВИ, както и структурите – Въоръжените сили и МВР – част от Министерския съвет.

Държавна агенция „Национална сигурност“ (ДАНС) е специализиран орган за контраразузнаване и сигурност към Министерския съвет за изпълнение на политиката по защита на националната сигурност. ДАНС извършва дейности за защита на националните интереси, териториалната неприкосновеност, независимостта и суверенитета на страната ни, демократичното функциониране на държавата и др.

Служба „Военно разузнаване“ (СВР) е специална служба за провеждане на военно разузнаване. СВР е част от структурата на Министерството на отбраната. Военното разузнаване събира и извършва дейността на всички разузнавателни структури и формирования във въоръжените сили на Република България. Води се с цел придобиване, обработване и предоставяне на разузнавателна информация в интерес на отбраната и националната сигурност на страната.

Държавна агенция „Разузнаване“ (ДАР) е служба за сигурност към Министерския съвет. Дейността ѝ включва придобиване, обработка, анализ на разузнавателна информация, както и оценки, анализи и прогнози, които са свързани с националната сигурност, интересите и приоритетите на Република България. Агенцията придобива разузнавателна информация за чужди страни, организации и лица, която е от значение за националната сигурност на Република България.

Въоръжените сили (ВС) са част от структурата на Министерския съвет. ВС представляват система от политически, военни, икономически, социални и други дейности за осигуряване на стабилна среда на сигурност и за подготовка и осъществяване на

въоръжена защита на териториалната цялост и независимостта на държавата. Военното ръководство се управлява от Щаб на Отбраната към министерството.

Министерството на вътрешните работи (МВР) - също част от структурата на Министерския съвет. Отговаря за защитата на вътрешната и националната сигурност, борбата с престъпността, опазването на обществения ред, пожарната безопасност и защита на населението и др..

Важни национални процеси/проблеми, влияещи на националната сигурност

Част от основните проблеми оказващи влияние на националната сигурност на Република България е слабата комуникация и интеграция на противодействие на процеси протичащи срещу националната сигурност на Република България. Всяка служба се е свила в своята черупка и разглежда другите, като конкуренти или противници. Не ги приема, като равностойни и част от една система. Действията им не показват, че те са институции на една и съща държава, че трябва да работят като едно цяло и че тяхната задача е общата цел - защита на националната сигурност на Република България в зависимост от своите компетенции. Предвид тези обстоятелства най-важното нещо, което трябва да се направи е да се изгради система, която вече е показала своята ефективност. Визирам системата за сигурност на САЩ. В нея са включени различни нива на институции, които се занимават с националната сигурност на САЩ. Те са около 16 официално известни и всички те се занимават да защитават НС на САЩ, според своите компетенции – финансова сигурност, външна сигурност, контраразузнаване, военна сигурност и др. Смятам, че е необходимо изграждането на идентична система и в нашите служби. На практика идеята е следната, например: ДАНС извършва дейността си, според компетенциите си в територията на Република България; ДАР извършва своята дейност по компетенциите си в чужбина; СВР извършва своята дейност по компетенциите си в чужбина по отношение на разузнаването и по отношение на военно контраразузнаването извършва своята дейност в страната. Идеята е да има общ център в който те са свързани, обща шапка, която да изпълнява функции не като техен надзирател или не като техен началник, или не като институция, която да ги управлява, командва или контролира, а по-скоро това да бъде институция или структура към която всички служби, които се занимават със сигурността на страната да дават актуална информация или да дават отчети на някаква база – дневна или полудневна база или извънреден доклад при получена извънредна информация. Идеята е те да предават тези доклади в тази институция, а тя от своя страна да има достатъчен аналитичен капацитет, който да може да борави с тази информация по правилния начин да достига до правилните изводи и след това да препраща препоръки към съответните служби: по какъв начин, при каква ситуация, да действат, т.е. на база информацията, с която разполагат, обобщенията които са направени и според това прогнозите, които са изградени да предоставят препоръки за действие на службите ни за сигурност.

От изключителна важност е за Република България да се изгради оперативен център част от специалните службите, който да е координационен да ги интегрира в една система и съответно да координира действията им при необходимост.

Втори основен проблем е виден и той е, че Република България няма капацитета да защитава своето небе поради липса на самолети, при една заплаха от външна страна, Република България няма капацитета да се защитава, а за вътрешните врагове в още по-голяма степен. Поради тези причини смятам, че е необходимо отбранителната мощ на въоръжените сили да се засили, защото държава която не поддържа своята армия, поддържа

чужда армия, държава която няма своя армия, която да е достатъчно боеспособна и конкурентна, която да си върши задълженията реално не е точно държава, защото вече зависи от някого друг.

Заклучение

Специалните служби се намират на един много важен кръстопът на своето развитие. Трябва да влязат в един етап на бурни и динамични процеси и промени, които ще изискват промяна на цялата парадигма и цялото разбиране на концепцията за национална сигурност.

Литература

1. Манев, Е., Глобална, регионална и национална сигурност, Софттрейд, 2012, с.;
2. Лекции „Глобална, регионална и национална сигурност“;
3. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/bg/sheet/159/> ;
4. https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/eda_bg;

Димитрова В., Университет по библиотекознание и информационни технологии, София, България, v.dimitrova@unibit.bg

СТРУКТУРА, ОРГАНИЗАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ НА ЧАСТНА ОХРАНИТЕЛНА ФИРМА ИЛИ КАК СЕ РАЗВИВА БИЗНЕС С ВИЗИЯ ЗА БЪДЕЩЕТО В СФЕРАТА НА ЧАСТНАТА ОХРАНИТЕЛНА ДЕЙНОСТ

ИЛИАНА А. ДИМИТРОВА

РЕЗЮМЕ: *Частният охранителен бизнес е сериозен фактор за опазването на сигурността и реда в страната и е неизменна част от съвременния живот – независимо дали става въпрос за частни битови потребители, бизнеса, държавната администрация, банки и финансови учреждения, културни и спортни институции, обекти с национално значение и специален режим на достъп и функциониране.*

Настоящият доклад има за цел да представи начина на функциониране на компания-лидер в сектора на частната охранителна дейност в България, визията за бъдещо развитие, тясната връзка между услугата ОХРАНА и съвременните високотехнологични решения в сфера „Сигурност“.

„Моят дом е моята крепост“ – сентенцията звучи все по-актуално. С модернизирването на обществото нараства и нуждата от сигурност, защита и охрана. И именно частните охранителни фирми предоставят услугата, отговаряща на общественото търсене и интереси.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *охрана, сигурност, охранителна дейност, охранителен бизнес, охранители, системи и техника за сигурност*

STRUCTURE, ORGANIZATION AND MANAGEMENT OF A PRIVATE SECURITY COMPANY OR THE BUSINESS DEVELOPING, WITH A VISION FOR THE FUTURE IN THE FIELD OF PRIVATE SECURITY ACTIVITY

ILIANA A. DIMITROVA

ABSTRACT: *The private security business is a serious factor in maintaining security and public order in the country and is an integral part of modern life - whether it is for private household consumers, business, government, banks and financial institutions, cultural and sports institutions, sites of national importance and a special mode of access and operation.*

This report aims to present the functioning of a leading company in the private security sector in Bulgaria, the vision for future development, the close relationship between the security service and modern high-tech solutions in the field of "Security".

"My home is my fortress" - the sentence sounds more and more relevant. With the modernization of society, the need for security, protection and security increases. And it is the private security companies that provide the service that meets the public demand and interests.

KEYWORDS: *protection, security activity, security business, security guards, security systems and equipment*

С демократичните промени от началото на 90-те години на ХХ век настъпиха и сериозни промени в икономическия живот в България. Крехките наченки на частна инициатива, поставени с Указ № 56 от 1989 година, избухаха с пълна сила, след като Държавата официално пое в посока пазарно развитие на икономиката. С много ентузиазъм и наивитет новите предприемачи се втурнаха да завладяват освободените пазарни ниши. Някои успяха, но голяма част се сблъскаха с непреодолими проблеми в развитието на

частните си компании – поради редица бюрократични спънки, но основно поради липса на подходящо образование и квалификация, липса на знания и компетентности, липса на пазарен нюх.

Правенето на бизнес в България и до момента е трудно и авантюристично начинание. Много са непредвидените обстоятелства в процеса на създаване и утвърждаване на частна компания. Затова е добре да се обърне внимание на фирмите, които успяват в годините да изградят репутация на сериозен и надежден партньор и да се ползват с положителен имидж в обществото.

На 3 Юли 1990 година е регистрирана фирма „СЕКТРОН“ ООД, която две години по-късно – през 1992 година, получава първият официален лиценз за извършване на частна охранителна дейност и става първата частна охранителна фирма в България. Въведена е в експлоатация първата радиосистема за охрана за нуждите на Столична дирекция на МВР, а година по-късно стартира и първата частна радиомрежа за централизирана охрана на обекти. В онзи момент, дейността на „СЕКТРОН“ ООД се развива в две направления – предлага на пазара техника за сигурност и осъществява частна охранителна дейност. На 7 Януари 1994 година собственикът на фирмата регистрира ново дружество - „СОТ – сигнално-охранителна техника“ ЕООД, чийто предмет е частната охранителна дейност, а „СЕКТРОН“ ООД се обособява като доставчик на системи и техника за сигурност. Оказва се разумен ход, защото с течение на времето и двете компании успяват да се концентрират върху спецификите на бизнесите си и да се позиционират в съответната пазарна ниша като сериозен фактор, с който и до този момент се съобразяват останалите играчи на пазара.

С въвеждането на първата частна радио-система, производство на “КР Electronics” – Израел, стартира работата на „СОТ – сигнално-охранителна техника“ ЕООД, добила популярност като СОТ 161. От 1997 г. словосъчетанието “СОТ” (сигнално-охранителна техника) / “СОТ 161”, е защитена марка, свързана със сигнализация в случаи на взлом. За първи път е изградена базова станция за мониторинг и са формирани мобилни екипи за реакция на алармени сигнали от обекти в кв. „Лозенец“ - София, с което се поставя началото на частната сигнално-охранителна дейност в България. Година след регистрирането си, фирмата стартира и с физическа охрана на обекти. Постепенно, с увеличаване броя на обектите, нарастват и възможностите и потенциала на фирмата.

Днес СОТ 161 е най-голямата охранителна фирма - както в страната, така и на Балканския полуостров. През 2006 г. фирмата открива първия си филиал в столицата на съседна Сърбия - Белград, а през периода 2011-2014 година вече има над 4 500 обекта за охрана със СОТ в столицата на Република Северна Македония. Компанията извършва сигнално-охранителна дейност, физическа охрана на имущество и специализирана охрана – охрана на ценни пратки и товари, лична охрана и охрана на масови мероприятия. През 2013 година компанията вече е с национално покритие и към момента охранява повече от 155 000 обекта на територията на България.

СОТ 161 е организирана по начин, който дава възможност за оперативност, гъвкавост и бързо предаване на информацията между всички звена в компанията. Четири са основните дирекции, които са ядрото, около което са структурирани отделните звена на фирмата.

Дирекция „Централизирана охрана“ е звеното, пряко ангажирано с реагирането на сигнали за посегателства върху охраняваните обекти. При получен сигнал, всеки патрул е длъжен в рамките на 2, максимум до 5 минути в светлата част на денонощието, да пристигне на адреса на инцидента. Добре познатите автомобили, брандирани с цифрите „161“, са 177 на смяна за цялата страна. Само в София дежурят 59 мобилни екипи на смяна, което на този етап е недостижимо за конкурентните компании, занимаващи се със

сигнално-охранителна дейност. Благодарение на това, средното време за реагиране през нощта в градската част е по-малко от две минути. Тази ефективност значително снижава риска от посегателства върху обектите и е в основата на успешното предотвратяване в зародиш на посегателства върху охраняваните обекти.

Патрулите от реагирането са в непрекъсната връзка с Национален Оперативен Дежурен Център /НОДЦ/. Там се приемат всички сигнали от обектите и се координира реакцията на автопатрулите в цялата страна. НОДЦ акцентира изключително върху контрола, отчетността и доказателствата за действията на операторите и мобилните екипи, реагирали на алармените сигнали. За целта се използват системи за запис на всички проведени разговори в ефир и по телефон, GPS-контрол на маршрутите, времето за реагиране и специална софтуерна програма за хронология на събитията в обектите. Това позволява на НОДЦ да поеме управлението на автопатрулите в цялата страна, като благодарение на разработен софтуер се осигурява автоматично прехвърляне на алармените сигнали директно в таблети в колите. Към момента, системата покрива 25 области на страната.

Изключителната оперативност и бързина за реакция са следствие на сериозните инвестиции, които ръководството на фирмата влага всяка година - в техническо оборудване, автопарк, обучение на персонала. Развитието на технологиите в сферата на техниката за сигурност до голяма степен предопределят непрекъснатата модернизация на всички звена, ангажирани с охрана. Това е предпоставка за високото качество на услугата, която СОТ 161 предлага. По отношение на личния състав фирмата поставя високи критерии и изисквания. За да отговорят на завишените стандарти, служителите преминават периодични обучения в създадения специално за целта лицензиран учебен център за подготовка и обучение. Специално внимание се обръща и на първоначалния подбор на персонал, което е основополагащо за сформиранието на специализираните екипи.

Дирекция „Физическа охрана“ е ангажирана с осигуряване безопасността на над 1000 обекта на територията на цялата страна - държавни учреждения, банки, хотели, търговски вериги, жилищни комплекси, частни домове. При този вид услуга успешно се съчетават качествата на охранителите и специалната техника, като по този начин се повишава нивото на услугата и се оптимизират разходите за охрана. Осъществява се непрекъснат контрол върху работата и действията на охранителите. Следи се за достоверността на получаваните сигнали от охраняваните обекти. С цел повишаване сигурността и качеството на услугата, компанията поэтапно въвежда системи за целенасочен видео-контрол, които се активират от детектори на допир и по този начин насочват вниманието на операторите в обекта само при посегателства.

Важно звено от тази дирекция е и „Ценни пратки и товари“. В последните 10 години ръководството на фирмата направи сериозни инвестиции, за да разшири дейността си по отношение инкасовата дейност и личната (ВИП) охрана. Отдел „Инкасова дейност“ използва в работата си над 100 нови автомобили, сертифицирани за транспорт на ценни пратки и товари, специално произведени и бронирани в Германия. Маршрутите за инкасиране се контролират от компютъризиран диспечирски пункт. Това се осъществява при наличие на строг контрол за спазване на графици за инкасиране с помощта на електронна карта, на която се визуализират и следят всички вземания. В 4 областни градове са изградени парични центрове за броене и съхранение на инкасираните суми. Изградените центрове използват сертифицирани от БНБ броячни машини за банкноти, монети и ваучери, които работят в мрежа със специализиран софтуер. След цялостно и повсемесно преустройство и преоборудване с нови броячни машини, от началото на 2017 година стартира и нова услуга – доставка на монети, зареждане и ревизия на касети за АТМ.

С цел подобряване на услугата „Инкасова дейност“, СОТ 161 предложи на пазара иновативно предложение - „Охрана и инкасо на суми, съхраняване в депозитарен шкаф“. Този депозитарен шкаф осигурява защита на съхраняваните пари и ценности от въоръжени грабежи в работно време, както и надеждна охрана през останалата част от денонощието, като компанията носи 100% отговорност за сигурността.

Работата на НОДЦ е паралелно свързана и с Националния оперативен контролен център /НОКЦ/, осъществяващ 24-часов дистанционен паралелен видеомониторинг на обстановката в охраняваните обекти. Посредством изградено видеонаблюдение са проверяват валидността на получаваните алармени сигнали. Отдалеченото видеонаблюдение, заедно с персонала за физическата защита и Централизираната охрана е част от интегрирани комплексни мерки, осигуряващи безпрецедентно високо ниво на сигурност и защита в охраняваните обекти. Националният оперативен дежурен център и Националният оперативният контролен център са свързани и работят в пълна координация и синхрон.

Изключително важно значение при сигнално-охранителната дейност има оборудването на обектите със съвременна, надеждна техника за охрана и видеоконтрол. За това се грижи Дирекция Инженеринг, която разполага с високо квалифицирани специалисти, които проектират, изграждат и поддържат всички видове системи за сигурност. Дейността на дирекцията се подпомага от CALL CENTER, в който се приемат обажданията за оказване на помощ при възникнали технически проблеми с техническото оборудване.

Освен изброените дотук звена и услуги, СОТ 161 предлага на клиентите си и обществен трезор. Фирмата разполага с три трезора на територията на София-град, в които могат да се съхраняват ценни книжа, пари, бижута, ценни предмети. За целта са обособени широк спектър касети, които да отговорят на търсенето и нуждите на клиентите.

СОТ 161 ползва както услугите на най-големия вносител на оборудване за охранителна дейност, така и техника собствено производство. Значителен принос за повишаване надеждността на охраната и ускореното изграждане на нови обекти имат и разработките и производството, извършвано от дъщерното предприятие „Сектрон Електроникс“, на което СОТ 161 е мажоритарен собственик. Фирмата предлага „Know How“ за защита от блокиране на каналите за пренос на алармените сигнали и от няколко години насам внедрява уникална за бранша радиосистема за охрана. С нея се постига гарантирано приемане на алармените сигнали, както и своевременно обработка на постъпващата информация.

За адекватно функциониране на компанията, собственикът на СОТ 161 инвестира в собствена база и инфраструктура, на която са разположени отделните звена и дирекции. Централното управление се намира в новооткрита собствена бизнес-сграда в кв. Лозенец. Там са разположени офисите на собственика и управляващ фирмата, финансово-административните звена, както и шоу-рум, предлагащ специализирана техника за охрана. На територията на Гара Искър се намира основната база на фирмата, в която са разположени НОДЦ, НОКЦ, „Сектрон Електроникс“, гараж, собствен склад за гориво и консумативи, сервиз за комплексно обслужване и поддръжка на автопарка, учебен център за професионално обучение и квалификация на служителите.

Отделните звена и дирекции са в непрекъсната връзка, като по този начин има възможност за максимално бърза реакция при възникване на критична ситуация в обект/структура, охранявани от СОТ 161. Води се строга отчетност на дейността на патрулите за реагиране, инкасо-автомобилите, действията на физическата охрана в обектите и се документира подробно реакцията при всеки инцидент.

Периодично служителите се подлагат на задължителни медицински прегледи. Денонощно на разположение има и психолози, които могат да реагират както по отношение на проблемни клиенти, така и да съдействат на служителите на компанията. Задължително по няколко пъти годишно се организират обучения за квалификация, преквалификация и запознаване с новостите в техниката, с която работи СOT 161. Осигурени са и условия за поддържане на добра физическа форма на охранителите. В залата за тренировки може да се работи индивидуално, с фитнес-инструктор и със специалисти по бойни изкуства.

От всичко изброено дотук е видно, че компанията се развива изключително динамично и е в непрекъснат процес на модернизация. Това е изключително важно, тъй като самите условия на пазара изискват гъвкавост и бързи решения в процеса на адаптация към непрестанните промени. Затова не е случайно, че СOT 161 е първата охранителна фирма у нас, получила сертификат за управление на качеството ISO 9001:2000 и днес притежава всички сертификати за качество на услугите и сигурност на обработваната и съхранявана информация.

Марката „СOT 161“ е отличена през 2008, 2014 г. и 2015 г. от Глобалната организация „SUPERBRANDS“ като една от 50-те най-силни марки на българския пазар. Сигурността, гарантирана от марката СOT 161, е достъпна за всички и получава признание от десетки хиляди клиенти на фирмата.

Девет последователни години – от 2011 до 2019 г., СOT 161 получава наградата „True Leaders“ за най-успешна компания в своя бранш – „Охранителна дейност“. Световната награда „True Leaders“ се връчва на компании, които са сред 300-те най-печеливши в съответната страна според финансовите данни за предходната година и е единствената охранителна фирма в тази класация. В нея, освен печалбата, се вземат под внимание увеличаването на персонала и кредитният рейтинг на дружеството. През 2015 год. СOT 161 печели и наградата на „European Business Awards“, като една от 16-те фирми, представени като национални шампиони на страната. Тя е единствената българска охранителна компания, номинирана в тази престижна класация.

Наред с тези престижни отличия, собственикът на СOT 161 изпитва особена гордост от възможността да предостави на клиентите си – може да се каже, революционно нова услуга, а именно – Неотложна медицинска помощ. Стартирала експериментално преди 11 години, с една линейка, брандирана със СOT 161, днес вече компанията разполага със самостоятелен „Медицински център 161“ - със седем линейки и денонощни лекарски екипи, които се грижат за повече от 86 000 абонати – фирми, частни лица, обществени организации. В работата на това звено важат същите условия и изисквания за реакция, както при централизираната охрана – максимално бърза реакция на подаден сигнал и високо качество на предоставяната услуга.

Всичко това собственикът на СOT 161 успява да постигне и реализира благодарение на много усърдна работа и непрекъснато наблюдение върху нуждите на пазара. Компанията е изцяло ориентирана към изискванията на всеки конкретен клиент. Освен стандартни предложения за съответните услуги, всеки абонат може да договори условия за охрана в зависимост от конкретиката на бизнеса или личното пространство. Предпочитанията и желанията на клиентите са в основата на предлаганите услуги, защото при всеки има специфики и казуси, които трябва да бъдат удовлетворени и решени.

Не е случайно, че към настоящия момент фирмата е пазарен лидер. Независимо от бързите темпове, с които се развиват съвременните технологии в сферата на сигурността, СOT 161 се стреми да не изостава от модерните тенденции. Принос за това има партньорската компания „СЕКТРОН“ ООД, която предлага най-новите достижения на световни лидери в производството на техника за СOT, видеонаблюдение, контрол на достъп

и хотелски системи, радиостанции, периметрова охрана, средства за идентификация и разпознаване, сканиращи устройства.

Самият собственик на СОТ 161 не спира да работи по отношение модернизиране и иновации на охранителните услуги. Като инженер, той е регистрирал пет изобретения в областта на сигнално-охранителните системи и полупроводникови технологии. Част от тях са в основата на разработваните от „Сектрон Електроникс“ уреди и компоненти, внедрени и използвани в системата за радиовръзка на компанията. Негов е патентованият датчик за периметрова охрана, различаващ телата по обем – дали засича човек, домашен любимец, гризач, който се използва и до момента в алармените системи. Дългогодишният му опит в разработката, производството и експлоатацията на технически средства за охрана са в основата на изобретяването и лицензирането на „Депозитарен шкаф“ за пренос и съхранение на ценности, за който са характерни специфичен начин на заключване, обезопасяване и излъчване на сигнал при опит за грабеж.

Всичко това е достатъчно основание СОТ 161 да бъде водеща компания в сферата на частната охранителна дейност. Може да се каже, че задава тенденциите в сферата и е сериозен модел за разглеждане от гледна точка структура и функциониране. Проактивната позиция на собственика на фирмата и ръководния мениджърски екип по отношение пазарната обстановка и клиентски изисквания допринасят за бързата адаптивност и способност за реакция на промените и нагласите на партньорите – както в бизнеса, така и в лицето на клиентската маса.

Стратегическият подход да се разделят и обособят дейностите по предлагане на услуга СОТ, доставка и дистрибуция на системи и техника за сиурност и производство на сигнално-охранителна техника, се оказва печеливш, защото по този начин всяка от трите компании е насочена към конкретната сфера и успява да структурира и централизира дейността си в конкретната област. Фокусирайки усилията към конкретната услуга / предмет на дейност, компаниите имат възможност да конкретизират и стратегиите за развитие и да насочат вниманието си към новостите, предлагани от световните лидери в съответния бранш. Този подход никак не е за пренебрегване, тъй като пазарите и клиентите изискват все по-високо качество на предлаганите услуги, а разпиляването в няколко направления би довело до разпиляване на ресурс и липса на съсредоточаване върху модернизацията и иновациите по отношение предлаганата услуга / техника.

Като един от най-големите работодатели в България, СОТ 161, както и другите големи фирми в бранша, биха могли да се превърнат в сериозен фактор за опазването на сигурността и реда в страната. Само СОТ 161 разполага с около 5000 служители, което е почти 1/5 от кадровия състав на МВР. В кризисни ситуации тези служители биха могли да бъдат мобилизирани и да съдействат на държавните охранителни органи и подразделения. Високото ниво на техническо оборудване, логистично и локационно осигуряване, подготвен и дисциплиниран кадрови потенциал – това са все фактори, които биха били от изключителна важност и в подкрепа на официалните охранителни и отбранителни структури. С подходящи законодателни промени този сериозен контингент охранители би могъл да бъде официализиран като част от системата за Национална сигурност на Република България.

Не малко усилия от страна на собственика на СОТ 161 са положени по отношение законовите и нормативни регламенти, които да внесат повече ред и да облекчат работата на компаниите в частния охранителен бранш. От години се води борба за промени в Закона за частната охранителна дейност, които биха довели до подобряване работата на частните охранителни фирми, до подобряване взаимодействието им със структурите на МВР, МО и държавната администрация. Полезно би било ЗЧОД да учреди единна браншова

организация на частните охранители, като по този начин ще се сложи ред и ще се изчистят конфликтите между фирмите, членуващи в различни асоциации. Важно би било частната централизирана охрана на обекти да се официализира, като по този начин ще има по-голям контрол върху фирмите, предлагащи тази услуга. Не е тайна, че към момента има доста компании в бранша, които не покриват минималните изисквания за развитие на подобен тип дейност, но поради пропуски в законодателството успяват да функционират и печелят клиенти основно с ниски ценови предложения на услугата, но без да предоставят гаранции на абонатите си. Издаването на лицензи за охранителна дейност също би трябвало да се преразгледа – да се формулират минималните изисквания за кадрови и технически потенциал на кандидатите да развиват частна охранителна дейност. Всичко това трябва да бъде в пряка връзка и под стриктен контрол на МВР, което ще издигне реномето и на бранша, и на Министерството.

Има още много други проблеми и въпроси, които подлежат на нормативно уреждане. Ползването на радиочестоти, създаване на пряка връзка между ефира на МВР и частните охранителни фирми – имайки предвид колко банкови клонове, трезори се охраняват от частни фирми, а при посегателства върху тях връзката с националния телефон 112 е затруднена. Носенето на оръжие от патрулите за реагиране, промяна в статуса на автомобилите за централизирана охрана и възможността да се ползват с предимството на автомобилите със специален статут и да ползват специални сигнални светлини. Възможността за граждански арести, задържане на нарушители или граждани с хулиганско поведение и много други. Националният оперативен контролен център би могъл да бъде на разположение на видеонаблюдението на Столична община, като се има предвид огромния периметър на наблюдение, който покрива. Все проблеми, които с правилна трактовка и подходящи законодателни промени биха довели до доста сериозна подкрепа на официалните държавни структури при опазването на реда и сигурността на гражданите. Същевременно ще има възможност се отсее некачествената услуга, предлагана от част от фирмите, опериращи на пазара.

Базирайки се на собствен опит, СОТ 161 в лицето на собственика сиотправя предложение към Министерство на здравеопазването услугата „СПЕШНА ПОМОЩ“ да бъде предоставена именно на частни охранителни фирми, които се занимават с „бързо реагиране“ и имат потенциал да реализират услугата на много по-добро ниво от предлаганото към момента.

Държавата, в лицето на заинтересованите отговорни фактори, би трябвало да приеме идеята за синергизиране на целия технически потенциал и човешки ресурси от частния охранителен сектор със структурите за отбрана и опазване на Националната сигурност на страната. С подходящи промени в законовата уредба и възползвайки се от високотехнологичните технически средства, с които са оборудвани частните охранителни фирми, а и да не изключваме човешкия фактор, концепцията за Национална сигурност на Република България би могла да претърпи актуализация, възлагайки нови отговорности и очаквания от частния охранителен бранш. Всичко това е въпрос на правилно планиране, преценка и добра комуникация с фирмите, занимаващи се с частна охранителна дейност.

Настоящият Доклад е подготвен за представяне с ексклузивното разрешение на собственика да се ползва марката на СОТ 161 и партньорските ѝ фирми и е изцяло базиран на данни, предоставени от компанията.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. **Закон** за Частната охранителна дейност. // *Държ. вестник*, бр. 10, 2018; изм. *Държ. вестник*, бр. 69 от 04.08.2020.
2. **Търговски закон**. // *Държ. вестник*, бр. 48 от 18.06.1991 г.; изм. *Държ. вестник* бр. 104 от 08.12.2020 г.
3. **Стратегия** за национална сигурност на Република България. // *Държ. вестник*, бр. 26 от 23.03.2018 г.
4. **Концепция** за националната сигурност на Република България. // *Държ. вестник*, бр. 46 от 22.04.1998 г.
5. **Наредба** № 8121з-610 от 11 юни 2018 г. за реда, по който лицата удостоверяват, че отговарят на изискванията на закона за частната охранителна дейност. // *Държ. вестник*, бр. 52 от 22.06.2018 г.
6. **Наредба** № 8121з-611 от 11 юни 2018 г. за условията и реда за организация и извършване на видовете частна охранителна дейност по чл. 5, ал. 1 от закона за частната охранителна дейност и за определяне на примерна типова класификация на обектите, на които се осъществява охрана по чл. 5, ал. 1, т. 2 и 3 от закона за частната охранителна дейност. // *Държ. вестник*, бр. 52 от 22.06.2018 г.
7. **SOT 161**. <https://www.sot.bg/>

Докторант, Илиана Димитрова
Катедра “Национална Сигурност”/ УНИБИТ
E-mail: i.a.dimitrova@unibit.bg

PhD, Iliana Dimitrova
Department “National Security”/ UNIBIT
E-mail: i.a.dimitrova@unibit.bg

КОЛЕКТИВНА И НАЦИОНАЛНА ПОЛИТИКА ЗА СИГУРНОСТ И СЪЗДАВАНЕТО НА БЕЗОПАСНА И СИГУРНА СРЕДА

АНТОН И. БАНКОВ

Резюме: *Геостратегическата среда продължава да се развива и да се влияе от непредвидими и динамични политически, икономически, социални и научно-технологични процеси. Възможните бъдещи кризи и конфликти се очаква да бъдат по-сложни и трудни за прогнозиране и управление. Това изисква гъвкаво и адекватно развитие на колективните и национални политики в областта на сигурността и отбраната за изграждане на способности, гарантиращи създаването на безопасна и сигурна регионална и глобална среда на сигурност.*

Ключови думи: *Политика за сигурност, Способности, Среда на сигурност, Планиране, Етапи на планиране.*

ANTON I. BANKOV

ABSTRACT: *The geostrategic environment continues to evolve and be influenced by unpredictable and dynamic political, economic, social and scientific-technological processes. Possible future crises and conflicts are expected to be more complex and difficult to predict and manage. This requires flexible and adequate development of collective and national security and defense policies to build capabilities to ensure a safe and secure regional and global security environment.*

KEYWORDS: *Security Policy, Capabilities, Security Environment, Planning, Planning Stages.*

Въведение

Стратегическата среда на сигурност е сложна, динамична и с трудно предвидими измерения. Основно дестабилизиращо влияние върху формирането ѝ оказват: глобализацията, неравномерното забавяне на икономическото развитие и неблагоприятните явления във финансовата сфера, провалените държави в определени региони, вътрешните и регионални конфликти, религиозните, асиметричните, хибридните, енергийните и демографските заплахи, екологичните и климатичните проблеми, заплахите за информационната и кибер сигурност, борбата за овладяване на космоса, пандемията, миграцията, „прокси“ заплахите и разпространяването на оръжия за масово унищожение и на средства за тяхната доставка. [1]

Колективната и национална политики за сигурност са в пряка корелация със системите за отбрана и сигурност на съюза и нацията с цел създаване на безопасната и сигурна среда на сигурност. Средата, дефинирана в достатъчно на брой открити източници, може да бъде определена като „Възможността на хората да водят ежедневен живот, без страх от системно или мащабно насилие“. Безопасната и сигурна среда е тази, в която населението има свободата да провежда ежедневните си дейности, без страх от каквото и да е вид насилие.

Такава среда може да се охарактеризира с прекратяването на широкомащабни войни, адекватно ниво на обществен ред, подчинение на силите за сигурност на легитимната държавна власт, защита на ключови лица, общности, обекти и инфраструктура и на свободното придвижване на хора и стоки в страната и през границите, без заплахата от неоправдано уреждане на живота и/или здравето на населението.

1. Национална отбранителна политика

Националната отбранителна политика е отправна точка за инициране и провеждане на Процеса по отбранително планиране. По същество, процесът на отбранително планиране е основният инструмент за реализиране на отбранителната политика.

Отбранителната политика е секторна политика на общата национална политика за сигурност и представлява съвкупност от съгласувани цели и институционални и граждански действия за развитие, усъвършенстване и използване на отбранителните способности на страната за защита на националните интереси.

Националната отбранителна политика се осъществява с цел защита и утвърждаване на националните интереси посредством изграждане, поддържане и използване на адекватни на средата на сигурност отбранителни способности и изграждане на оперативно съвместими модерни въоръжени сили, както и участието на страната в процесите на планиране, развитие и използване на отбранителните способности на НАТО и ЕС, за установяване на национална и регионална безопасна и сигурна среда на сигурност.

Водещо е постигането на максимално висока степен на трансформация на отбраната в реално използваеми отбранителни способности. Трансформирането на наличните ресурси в реално използваеми и оперативно съвместими отбранителни способности е мерилото за успех.

2. Съдържание на системата за отбрана

Системата за отбрана, като част от системата за национална сигурност, се изгражда на основата на въоръжените сили и чрез отбранително-мобилизационната подготовка на министерствата и ведомствата от централната администрация, на специализираните служби и териториалната администрация. Тя се регламентира от единна нормативна база и включва органите за ръководство, командване и управление, въоръжените сили, съответната инфраструктура, силите и средствата на министерствата и ведомствата от централната администрация, специализираните служби, териториалната администрация, органите на местното самоуправление, търговските дружества, държавните предприятия, организациите и гражданите, дейностите за осигуряване на стабилна среда на сигурност и подготовка и осъществяване на въоръжена защита на териториалната цялост и независимостта на държавата.

В основата на Системата за отбрана на страната е изграждането на съвременна и ефективна система за отбрана са развитието и усъвършенстването на отбранителните способности на страната. Като приоритетно се развиват способностите на въоръжените сили и невоенния компонент за защита на националната държава, с акцент към колективната отбрана, участие в експедиционни операции и принос към националната сигурност в мирно време.

3. Прилагане на Системен подход към управлението на отбранителната политика на страната

В съвременните условия, характеризиращи се с голяма динамика, комплексност и сложност на процесите, самостоятелното прилагане на отделни научни дисциплини, подходи и методи е необходимо, но не достатъчно условие, за научно обосновано изучаване и разрешаване на проблемите в сектора за сигурност. Необходимо е балансирано прилагане на познанието за средата в отбранителната политика на страната в тясно взаимодействие с науката, изкуството и съчетаването на добрите практики.

Това твърдение може да бъде осъществено с използването на Системния подход. Системата в най-широк смисъл на думата, представлява организирано сложно цяло, съвкупност или комбинация от предмети, процеси и явления, образуващи комплексно

единно цяло. Характерна особеност за системите е взаимовръзката им с обкръжаващата ги среда, както и между техните елементи.

Всяка система се разглежда като състояща се от редица подсистеми. Всички елементи на системата могат да се представят като системи и обратно, няколко системи могат да се обособят в една система.

Системният подход е методология на научното познание и практическата дейност, а така също и обясняващ принцип в основата на който лежи разглеждането на обекта като система. (Виж Фиг. 1)

Фиг.

1. Система за отбрана на страната

Системният подход извършва анализ на цялостните свойства на обекта, изяснява различните връзки и структури, особеностите на функционирането и развитието и т.н. Той представлява достатъчно универсален подход при анализа, изследването, проектирането и управлението на всякакви сложни технически, икономически, социални, екологични, политически, биологически и т.н. системи.

Системата за отбрана е предназначена да защитава националните интереси, суверенитета и териториалната цялост на страната, като обединява способностите на всички компоненти на сигурността.

Отбраната на страната се изгражда на основата на стабилна икономика, развита инфраструктура, осигурена социална сфера и национална политика за предотвратяване на възникването на военнополитическа криза и кризи от различен характер, а ако такива възникнат, същите да могат да бъдат надеждно преодоленни, включително и с използване на

военни средства на базата на изграждане и поддържане на адекватен на кризата военен потенциал.

4. Колективна политика за сигурност

Колективната политика за сигурност се осъществява, чрез утвърждаването на Съюзните интереси посредством изграждане, поддържане и използване на адекватни на средата на сигурност способности, за справяне с предизвикателствата на съвременната и бъдеща среда за сигурност и гарантиране на колективната отбрана на своите страни-членки. За да може Алиансът да е в състояние да изпълни основните си мисии и задачи, да изгради и развие адекватни на средата военни способности, се налага поддържане на съвременни съюзни въоръжени сили, със способности за развърщане и изпълнение на пълния спектър от операции. [2]

През 2009 г. НАТО одобри общия модел, формиращ политиката за сигурност, а именно Процеса на планиране на отбраната на НАТО (NATO Defense Planning Process - NDPP). Плана за прилагане и прехода към него е одобрен на ниво министри на отбраната, като успехът на тази политика се основава на консолидираното сътрудничеството и координацията между всички страни участнички.

Процеса на планиране на отбраната на НАТО предоставя специфична методология и механизъм, синхронизиращ дейностите между политическите и военностратегическите нива, като ги ангажира с общ, функционален и интегриран метод за планиране на отбраната на съюза. Процесът се основава на подход от пет стъпки и действия в рамките на структурата на комитета на НАТО (фиг. 2). Комитетът за отбранителна политика и планиране е централният орган, който наблюдава работата на органите и комитетите на НАТО, отговорни за функционалните области на планиране.

С този инструмент за планиране, обоснован на непрекъснатата промяна и адаптивност на способностите на НАТО, подпомага нациите в усилията им да развият своите сили и способности, ефективно да си сътрудничат, както и да създава среда за ефикасна координация между военните, промишлените и изследователските центрове на нациите и съюза, които могат допълнително да подобрят своята научна и развойна дейност.

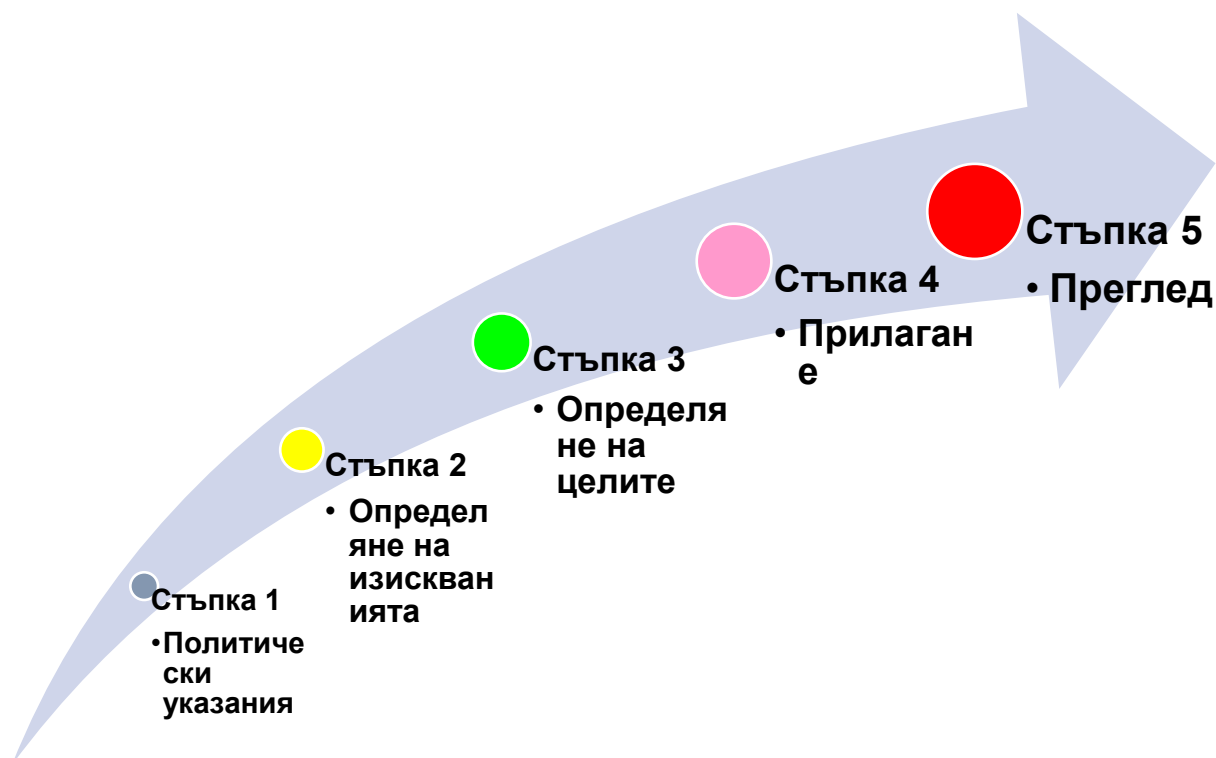
Върховният щаб на Съюзното командване по трансформациите (Allied Command of Transformation (ACT)) е основното стратегическо командване, отговорно за стъпка 2 на NDPP, „Определяне на изискванията“, които се явяват входни данни на стъпка 3, „Определяне на целите“. За това ACT разчита в голяма степен на приноса и подкрепата на наличните органи и организации на НАТО, нациите, институтите, централите и академиите за подготовка на експертиза.

Ключови характеристики

Процеса на планиране на отбраната е основното средство за улесняване на определянето, разработването и изпълнението на настоящите и бъдещите изисквания за способностите на НАТО. Този процес се осъществява, чрез разпределянето на тези изисквания на всеки един съюзник, като цели за способности, улеснява тяхното изпълнение и редовно оценява напредъка/прогреса. Това се постига, чрез осигуряване на рамка за хармонизиране на националните и отбранителните политики на Алианса, насочена към навременното развитие и предоставяне на способности, военни и невоенни, необходими за постигането на договорените цели за гарантиране на сигурността и отбраната. Методологията на NDPP не е статична и продължава да се развива. Съществуват инициативи за подобряване на хармонизирането на различните области на планиране и съюзниците са насърчени да интегрират своите дейности по планиране на националната отбрана, за да допълнят усилията на НАТО.

Описание на процеса (виж фиг. 2)

Продължението на формирането на политиката и провеждане на процеса на планиране се разглежда за период от четири години. Обикновено тези дейности се извършват последователно, като Стъпка 4 (прилагане) е непрекъсната дейност, а Стъпка 5 (преглед) се извършват два пъти в рамките на всеки четиригодишен цикъл.

Фиг. 2. Процес на планиране на отбраната в НАТО

Стъпка 1 - Политически указания

Политическото ръководство, определя общите цели и задачи, които трябва да постигне Алианса. Транслират се насоките от по-високи стратегически политически документи, като Стратегическата концепция, с цел стратегическа съгласуваност и се насочат усилията за планиране и изграждане на отбраната, с изграждане на необходимия отбранителен потенциал.

Политическите указания определят броя, мащаба и естеството на операциите, които Алианса трябва да може да планира и провежда в обозримо бъдеще (наричано ниво на амбиция на НАТО и обхваща периода на действие на Стратегическата Концепция). Също така се дефинират и изискванията за балансирано развитие на качествени и количествени способности за постигането на нивото амбиция, насочвайки усилията за развитие на необходимите способности в рамките на НАТО и съюзниците. Това се осъществява, чрез свързването на приоритетите и срокове им за изграждане и използване в домейните на прилагане.

Политическите указания обикновено се преразглеждат на всеки четири години от Комитета за отбранителна политика и планиране (DPPC). Комитета отговаря за развитието на политиката, свързана с планирането на отбраната, и цялостната координация и насочване на дейностите по повишаване капацитета на НАТО.

Стъпка 2 – Определяне на изискванията

Изискванията за способности на НАТО са консолидирани в единен списък, наречен Минимални изисквания за способности. Тези изисквания са определени от двете

стратегически командвания (По операциите (АСО) и по трансформациите (АСТ)). Процесът е структуриран, изчерпателен, прозрачен и проследим и използва аналитични инструменти, съчетани със съответния експертен анализ в НАТО. Определянето на изискванията се извършва веднъж на всеки четири години, въпреки че дейностите извън цикъла за определяне на необходимите способности могат да бъдат предприети, при промяна на обстоятелствата.

Стъпка 3 – Определяне на целите и задачите

Процесът на определяне на целите, разпределя минималните изисквания за способности към съюзниците (поотделно, многонационално или колективно) под формата на пакети за целеви способности (цели за способности). Стратегическите командвания разработват тези целеви пакети за всеки съюзник, като дефинират съществуващите и бъдещи способности, със съответните приоритети и срокове. Целите са свързани с кодове на способности и са достатъчно гъвкави, за да позволят разработването на иновативни решения, вместо да се заменят „подобно с подобно“. Процесът на разпределение прилага политическите принципи на справедливо споделяне на тежестта и поемане на разумно ниво на развитие, при определяне на пакета Целеви способности на всеки съюзник.

След кръг от консултации със съюзниците относно пакетите за целеви способности, ръководството преминава от стратегическите командвания към международния щаб на НАТО. Съюзниците преглеждат пакетите Цели по време на серия от многостранни консултации и съгласуват пакета Цели за способности за всеки един съюзник на базата на „консенсус минус едно“, което означава, че всеки отделен съюзник не може да наложи вето на това, което иначе би било единодушно решение за неговата собствена цел за способности.

Съгласуваните пакети за целеви способности впоследствие се изпращат на Северноатлантическия съвет за представяне на министрите на отбраната за приемане. Министрите на отбраната се съгласяват да вземат назначените цели в своя собствен процес на национално планиране на отбраната, където се осъществява и връзката между Колективното и национално отбранително планиране.

Стъпка 4 - Прилагане

Стъпка 4 е мястото, където НАТО подпомага съюзниците при изпълнението на целите, като улеснява многонационалните инициативи и насочва колективните усилия, за да помогне на съюзниците да се справят с недостига на приоритетни способности, по съгласуван и навременен начин. За разлика от други стъпки в процеса, тази стъпка е непрекъсната по своята същност.

Стъпка 5 - Преглед на резултатите

Стъпка 5 има за цел да проучи степента, в която политическите цели, амбиции и свързаните с тях цели на НАТО се изпълняват и същите осъществяват обратната връзка и насока за следващия цикъл на процеса на планиране на отбраната. Стъпка 5 предоставя цялостна оценка на степента, до която силите и способностите на Алианса са в състояние да отговорят на политическите указания, включително нивото на амбиция на НАТО. Процеса се извършва по време на прегледа на способностите за планиране на отбраната, ръководен от международния щаб на НАТО с подкрепата на стратегическите командвания. Прегледът на способностите разглежда внимателно и оценява отбранителните политики и планове на съюзниците, включително техните финансови планове, с особен акцент върху развитието на способностите и изпълнението на целите на съюзно ниво.

На всеки две години съюзниците извършват проучване за оценката на способностите, което предопределя прогреса на националните планове и политики от съюзниците, включително усилията (както национални, така и многонационални) за справяне с целите

на техните способности. Проучването също така има за цел осигуряване на информация за националния списък на военните сили и свързаните с тях способности, всички съответни невоенни способности, потенциално налични за операции на Алианса. Обект на проучването са и национални планове за разходи за отбрана, включително подробна справка на разходите за персонал, капиталови разходи и инвестициите в основна техника и оборудване и свързаните с тях изследвания и разработки.

Оценките се правят от международния щаб, подкрепен от стратегическите командвания и областите на планиране, за всеки съюзник. Оценките включват подробен анализ на персонала, изготвен на основата на информация от съюзниците, и по-кратък преглед, извлечен от анализа на персонала. Анализите на щаба представляват изчерпателен анализ на националните планове и способностите, включително структурите на силите, специфичните обстоятелства и приоритети. Анализът на щаба включва изявление на стратегическите командвания относно въздействието, което плановете на всяка страна оказват върху способността на Върховния главнокомандващ на съюзническите съюзи в Европа (SACEUR) да изпълнява текущите и очакваните мисии и цели.

Оценките се изпращат за разглеждане на DPPC за преглед по време на серия от многостранни проверки, като използват същия подход „консенсус минус едно“, както е описан в Стъпка 3.

Като част от стъпка 5, стратегическите командвания изготвят оценка на приложимостта и риска, която е основа за разработване на оценка на приложимостта и риска от Военния комитет. Това включва оценка на рисковете, породени от евентуален недостиг на силите и способностите на НАТО, както и оценка на пригодността на плановете на съюзниците дали НАТО постига нивото си на амбиция, както и да създаде списък с всички способности с недостиг.

Използвайки оценките на индивидуалните способности и планове на съюзниците, DPPC изготвя Доклад за способностите на НАТО, като подчертава индивидуалния и колективен напредък в развитието на способностите, свързан с нивото на амбиция на НАТО. Докладът за способностите, включващ одобрените Прегледи на оценките по отношение на всеки съюзник, се предава на Северноатлантическия съвет за съгласуване, а след това на министрите на отбраната на съюзниците за одобрение.

5. Формиране на отбранителна политика за създаване на безопасна и сигурна среда

Възстановяването на една страна от насилствен конфликт или криза, зависи преди всичко от установяването на необходимото ниво на сигурност. Без сигурност страните, участници в конфликт или криза, няма да прекратят доброволно въоръжената агресия и няма да се създадат условия за преминаване в такова състояние, което да позволи икономическо, политическо и социално развитие. Хората ще се въздържат от активно участие в нормалните си ежедневни дейности, които са от съществено значение за едно здраво и жизнено общество, със стабилни основи за развиване на бизнес, образование, здравеопазване и търговия. Държавните институции няма да са в състояние да започнат да полагат основите на спазване на върховенството на закона, доброто управление, икономическия растеж и социалното развитие.

Създаване на необходимите условия за постигане на безопасна и сигурна среда

Прекратяването на широкомащабното насилие е състояние, в което въоръжения конфликт спира, враждуващите страни са разделят и наблюдават, налице е мирно споразумение и прекратяване на огъня е осъществено и по този начин се създават условия за контролируемо управление на групировките, участващи в насилието.

Общественият ред е състояние, при което законите се прилагат справедливо, живота, собствеността, свободите и правата на физическите лица са защитени. Криминалното, религиозното, икономическо и политическо мотивирано насилие са сведени до минимум и престъпните елементи (от мародери и бунтовници до лидери на организирани престъпни мрежи) са преследвани, арестувани и задържани. (виж фиг. 3)

Фиг. 3. Създаване на безопасно и сигурна среда

Законният държавен монопол върху средствата за насилие е в състояние, при което незаконните въоръжени групи са идентифицирани, разоръжени и демобилизирани. Отбраната е организирана и силите за сигурност са проверени и преквалифицирани, както и националните сили за сигурност действат съгласно закона и са в подчинение на легитимните управляващи органи.

Физическата сигурност е в състояние, при което управлението и населението не се поставени под сериозни заплахи, липсват мигрантски потоци и вътрешно разселените лица могат да се завърнат по родните си места без страх от възмездително насилие. Жените, децата и хората в неравностойно положение са защитени от неправомерно насилие, както и ключови исторически и културни обекти и критична инфраструктура са защитени от атака.

Териториалната сигурност е в състояние, при което хората и стоките могат свободно да се движат в/извън страната и външните граници, без страх от увреждане на живота и цялостта, страната е защитена от инвазия и границите са достатъчно добре защитени от проникване на бунтовници и/или терористични елементи и незаконен трафик на оръжие, наркотици и хора.

Насоки за изграждане на безопасна и сигурна среда

Изграждане на капацитет на приемащата страна и/или страната-домакин. Докато международните актьори може да имат съществен принос в началните фази на стабилизиране и изграждане на безопасна и сигурна среда, значението на използването на ресурсите на приемащата страна е възможно и уместно, при условие, че има съгласие за изграждане на последващ национален капацитет на приемащата нация и насърчаване на легитимността на държавата за изграждане на стабилността и стълбовете на държавността.

Общества, излизали от конфликт са объркващо сложни и могат значително да се различават едни от други. Разбирането и анализирането на уникалните характеристики на действащите дестабилизиращи сили помага за създаването на ефективна/адекватна стратегия за сигурност. Като стратегиите включват, но не се ограничават до следното и дават отговор на следните въпроси:

1. Кой са основните участници в конфликта и целите им?
2. До каква степен техните интереси ще бъдат задоволени или ще бъде намалено влиянието им от установяването на един успешен мирен процес?
3. Какви са техните интереси, взаимоотношения, възможности, ресурси, дневен ред, стимули и ресурси?
4. Кой са мотивите, движещи конфликта (икономически, културни, политически, етнически, религиозни и институционални)?
5. Какъв капацитет имат институциите и участниците в приемащата държава за изпълнение на основните функции за сигурност, възстановяване на основни услуги и внедряване на други дейности?
6. Каква роля играят институциите и участниците в приемащата държава в управлението?
7. Какви са възприятията на страната домакин за сигурността?
8. Как действат актьорите от приемащата нация за осигуряване на сигурност?
9. Силите за сигурност символ на корупция и злоупотреби ли са?

Основна цел на стабилизирането и възстановяването е да се предотврати повторение на мащабен въоръжен конфликт и се установи трайна среда на сигурност и се поддържа необходимо ниво на мир. Приоритетите за сигурност включват насърчаване на политическото урегулиране, неутрализиране на враждебни групи, осигуряване на защита на уязвимите популации и индивиди и осигуряване на колективна сигурност. Поддържането на реалистични очаквания е от съществено значение за успеха.

Индикаторът е напредъкът в социалната, икономическата и управленската сфера, повишено ниво на сигурност, като се предоставя на хората жизнеспособна алтернатива на нормални условия на живот.

Прекратяването на сраженията е първата стъпка към създаването на траен мир. Без това, гражданите не могат да започнат своята работа по възстановяване на институциите и услугите, нито населението може да възобнови нормалния си живот. Спирането на насилието създава необходимото време и пространство за постигане и/или изпълнение на мирно споразумение, което позволява на враждуващите страни да продължат да постигат ненасилствени способности и създаване на рамка с правила.

В междудържавни конфликти, разделянето обикновено включва намеса на миротворци и създаване на буферни зони между враждуващите страни. При вътрешни конфликти, където бойците и цивилни се смесват, на територията се установяват зони за сигурност или зони на разделяне като неутрално пространство или ничия земя между страните.

Заклучение

Нивото на амбиция на колективната и национална отбранителна политика изразява прехода от сегашното състояние към качествено ново състояние в контекста на следните фактори – човешкия и неговата подготовка, техниката, инфраструктура, ръководството, командването и управление, усъвършенстване на образованието и обучението до изграждане на модерни, ефективни и оперативно съвместими сили, носители на адекватни на средата способности, притежаващи следните характеристики:

- надеждно изпълнение на законовите и съюзни задължения;

- адекватни на предизвикателствата, заплахите и рисковете на средата на сигурност;
- надеждни и предвидими партньори в колективната система за сигурност.

Изграждането на безопасна и сигурна среда е основата на коалиционния и национален капацитет за генериране на регионална и глобална сигурност.

References/Литература:

1. Национална отбранителна стратегия от 2016 г.
2. Официална страница на НАТО (NATO Defence Planning Process)
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49202.htm.

За автора

Докторант в свободна форма на обучение към УниБИТ – София. Интереси в областта на стратегическото ръководство и мениджмънт. Експерт в областта на планирането.

За контакт с автора: antonbankov1@gmail.com

About the author

PhD student in free form of education at UNIBIT-Sofia. Interests in the field of Strategic Leadership and Management. Expert in the field of planning.

To contact the author: antonbankov1@gmail.com

ВЛИЯНИЕ НА МИГРАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКАТА СИГУРНОСТ НА БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ

ЛЪЧЕЗАР Т. ХРИСТОВ

АБСТРАКТ: Разглежда се влиянието на миграционните процеси върху икономическата сигурност. Анализират се предимствата и недостатъците от протичащите в страната миграционни процеси и влиянието им върху икономическата сигурност на бизнес организацията. Посочени са аутсорсинга и аутстафинга, като средство за наемане на мигранти. Описани са заплахите, които могат да представляват наемането мигранти, които може да представляват инсайдери.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: миграционни процеси, икономическа сигурност, бизнес организация, чувствителна информация, аутсорсинг, аутстафинг.

INFLUENCE OF MIGRATION PROCESSES ON THE ECONOMIC SECURITY OF THE BUSINESS ORGANIZATIONS

Lachezar T. Hristov

ABSTRACT: The impact of migration processes on economic security is considered. The advantages and disadvantages of the ongoing migration processes in the country and their impact on the economic security of the business organization are analyzed. Outsourcing and outstaffing are mentioned as a means of hiring migrants. The threats that can be posed by hiring migrants, which can be by insiders, are described.

KEYWORDS: migration processes, economic security, business organization, sensitive information, outsourcing, outstaffing

1 Въведение

Миграцията е съвкупност на различни по своята същност териториални премествания на населението, които водят до промяна на местожителството. От политическа гледна точка стихийната и нелегалната миграция биха могли да се превърнат в пряка заплаха за националната сигурност на страните, като цяло и бизнес организациите в частност.

Миграционната сигурност е динамично състояние на защитеност на интересите на личността и страната (региона, бизнес организациите) от заплахите, породени от миграционните процеси и влияещи неблагоприятно върху тяхното развитие и просперитет.

Национална сигурност е динамично състояние на обществото и държавата, при което са защитени териториалната цялост, суверенитетът и конституционно установеният ред на страната, когато са гарантирани демократичното функциониране на институциите и основните права и свободи на гражданите, в резултат на което нацията запазва и увеличава своето благосъстояние и се развива, както и когато страната успешно защитава националните си интереси и реализира националните си приоритети.

На базата на секторните политики за сигурност в стратегиите за национална сигурност на България могат да бъдат формулирани следните компоненти на националната сигурност: финансова, икономическа, военна, международна, вътрешна, социална, персонална, духовно-нравствена, информационна, екологична, транспортна, вътрешен ред, правна, продоволствена, етническа, демографска и регионална. В светлината на съвременните

миграционни процеси и стратегията за национална сигурност, към тези компоненти трябва да се добави и миграционната сигурност [1].

Съвременната миграция се отразява върху реда и сигурността в обществото, като е възможно да доведе до промени на националната идентичност и културни ценности [10].

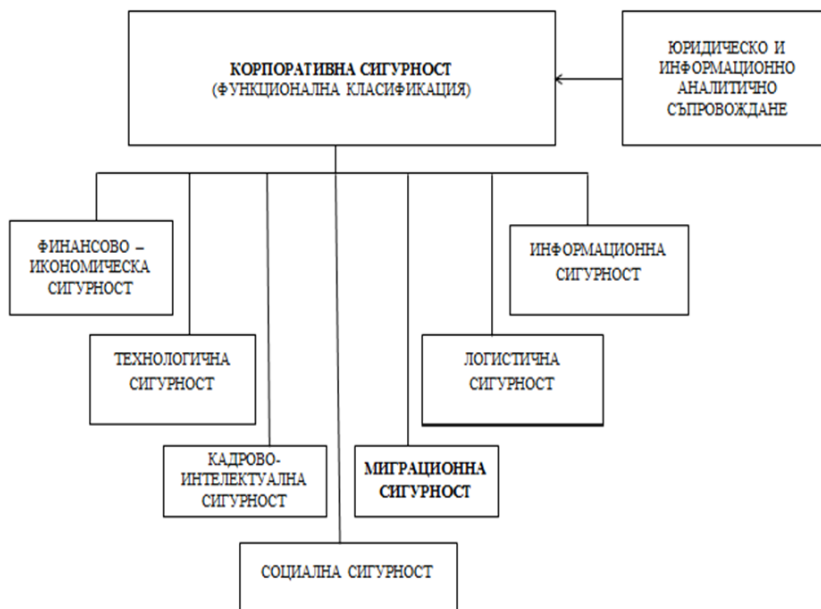
В настоящия труд ще бъде разгледано влиянието на миграционните процеси върху компонента икономическа сигурност от гледна точка на бизнес организациите.

2 Миграционни процеси и икономическа сигурност на бизнес организациите

Икономическата сигурност представлява съвкупността от условия и фактори, осигуряващи независимостта на съответната национална икономика, на нейната стабилност и устойчивост, способност към постоянно обновление и самоусъвършенстване. [1].

Сигурността на бизнес организацията има следните компоненти: финансово-икономическа сигурност, технологична сигурност, кадрово – интелектуална сигурност, информационна сигурност, социална сигурност, логистична сигурност и миграционна сигурност [2].

„Корпоративната сигурност на предприятието“ (бизнес организацията) е състояние защитеност на стабилното функциониране и корпоративните интереси на предприятието от потенциални и реални заплахи, постигнати чрез хармонизиране и взаимно свързване на неговите интереси в съответствие с интересите на субектите от вътрешната и външна среда.

Фиг.1.1 Класификацията на компонентите на корпоративната сигурност [3]

На фиг.1.1 е показана класификацията на компонентите на корпоративната сигурност по ресурсно-функционален признак. Към тях е предложено добавянето на нов компонент – миграционната сигурност.

Недостигът на квалифицирана работна ръка е едно от най-тежките ограничения, засягащи икономическия растеж. Това е постоянно повтарящ се проблем според работодателските организации и постепенно обхваща всички сектори на икономиката и всички професии, засяга различни компании - от микро предприятия до големи корпорации. За всичко това се сочи трайно влошаваща се демографска картина, демотивация на значителен брой от населението в трудоспособна възраст. Тези причини са анализирани в проучване на Фондация „Фридрих Еберт“ и Института за икономика и международни отношения в проучване през 2017г., както и образованието и професионалното обучение, които са неадекватни за пазара на труда [3].

Добрите практики в редица европейски страни показват предимствата на подхода на аутстафинга, особено при осигуряване на миграционната сигурност на бизнес организациите.

Ако работодател приема чуждестранни граждани на работа на щат в своята фирма, за осигуряване на миграционната сигурност на фирмата, цялата процедура за оформяне на работниците и по-нататъшното водене на техния кадрови, данъчен и миграционен отчет са постоянно задължение на специалисти от неговата фирма. Миграционно законодателство има своя специфика и постоянно се променя, което предизвиква редица въпроси и проблеми както на работодателите, така и на сътрудниците в неговата фирма, особено ако в нея няма специалисти с опит в работа в миграционна среда. Най-малката неточност или грешка, нарушаване на сроковете при оформяне на документите на чужденците води до нарушаване на миграционната сигурност на фирмата на работодателя, тъй като той отговаря за тези грешки пред държавните органи [7].

Опитът, показва, че едно от средствата за подобряване на сигурността на фирмата при наемане на чужденци на работа е аутстафинга. Тази форма е подходяща за работодатели, които [7]:

- се притесняват да наемат мигранти, защото това е твърде сложно и неразбираемо, заради многото документи и евентуално за големите глоби при нарушенията;
- искат да съкратят разходите си за персонал и да оптимизират данъците си;
- нямат в своята фирма юристи и специалисти, разбиращи тънкостите на миграционното законодателство, правилата за законното оформяне на мигрантите и техния кадрови отчет;
- вече са били глобявани от проверяващите органи, заради грешки в документите или открити нелегални чуждестранни работници;
- не желаят да се занимават с рутинна работа по постоянното и своевременно оформяне на документи на мигрантите.

Това дава следните ползи:

- фирмата не се занимава със следене на разрешените срокове за пребиваване на чуждестранните работници в страната и на сроковете на действие на миграционните документи;
- надеждна защита от големи глоби и санкции за фирмата от страна на държавните органи;
- легално използване на труда на чужденци;
- икономия, поради намаляване на персонала - счетоводител и кадровик, занимаващи се с мигрантите във фирмата;
- подобряване на ефективността на фирмата (реализация, печалба и др.), изчислена на базата на един сътрудник;
- запазва се трудоустройството на всякакво количество работници.

При тази услуга цялата отговорност за наетите чуждестранни работници остава за официалния работодател - фирмата аутстафър. Работодателят сключва договор за аутстафинг с фирмата-доставчик на услугата, и при проверка от контролните органи само показва този договор и ги изпраща при аутстафъра. Ако се открият грешки, глоби се налагат на официалния работодател. По този начин работодателя избягва всякакви кадрови рискове и не е необходимо да се занимава с всички миграционни въпроси.

Според чуждестранни експерти, само един специалист от отдел „Човешки ресурси“ не може да се справи с надеждната миграционна сигурност на една фирма.

Предимства на аутстафинга:

- Намалява се натоварването на отдел „Човешки ресурси“ на заявителя на услугата по кадровото, счетоводното, данъчното и миграционното отчитане, това води до икономия на време и намаляване на риска от грешки в кадровия документооборот. След сключване на договора за аутстафинг, организацията-аутстафър изцяло отговаря за изрядността на всички документи на мигрантите, заплащането на труда им и урежда всички въпроси по трудоустройството им от наемането до уволнението.

При използването на аутстафинга се намалява риска за сигурността на заявителя при наемане на работа на чужденци. Единственият риск за фирмата-заявител е свързана с избора на подходяща надеждна кадрова агенция за аутстафинг.

- Аутстафингът е полезен не само за работодателите, но и за наемните работници-чужденци, тъй като аутстафъра не само води професионално техните документи, но и ги консултира и им помага в уреждането на много мигрантски проблеми.

Ръководителите на компаниите трябва да оценяват предварително риска от въвеждането на аутсорсинга. За целта те могат да използват и съществуващи методи и стандарти или аутсорсингови услуги от специализирани за целта компании. Трябва да се имат в предвид рисковете от изтичане на информация, трудният контрол върху дейността на аутсорсъра и липсата на достатъчно доверие дори и при сключени договори с него. При това трябва да се обсъдят няколко въпроса:

1. Има ли чувствителна информация, която не трябва да попада в ръцете на аутсорсъра.

2. Фирмата аутсорсър приема ли конкурентни ангажименти по отношение на поверителността, целостта и наличността на фирмата.

3. Къде се архивират критичните данни на фирмата: в местни архиви (сървъри) или при доставчика на информационни услуги. Какво ще стане с информацията на фирмата, когато доставчика излезе от бизнеса.

Миграцията може да окаже положително стимулиращо въздействие върху икономическият растеж в бизнес организацията. Разбира се това е постижимо след внимателна преценка на качествата на лицата и дали отговарят на финансовите критерии за ефективност. Това също така може да доведе до повишаване качеството на извършваните дейности и да се повиши гъвкавостта на бизнес организацията в регионален, национален и международен мащаб [6].

Сигурността на стопанските организации трябва да се базира на добре обоснована политика на сигурност, приета от ръководството на фирмата и ако е необходимо, да се вземат организационни мерки за нейното постигане, в това число и създаването на собствена корпоративна система за сигурност [4].

Негативното влияние на миграционните процеси върху икономическото състояние и сигурността на бизнес организациите приемащи мигранти на работа може да доведе до прекомерно предлагане на работна сила, което по своята същност неимуемо ще доведе до срив предлаганото възмездяване на положения труд [9]. Немаловажен е факта, че в

случаите когато предлагания труд от мигрантите е на същото или на по високо експертно ниво, съчетано с по-ниско заплащане, това ще доведе подмяна на персонал и създаване на социално напрежение. Риск за наемащата бизнес организация е възможността да бъде въведен инсайдер, който може съществено да навреди чрез изнасяне на чувствителна икономическа информация и да застраши икономическата сигурност [4].

Съществен е факта, че в почти всички случаи липсва каквато и да е предварителна информация, както и възможност за проучване на мигрантските кандидати, относно тяхната лоялност към бизнес организацията и желанието за интеграция към колектива. Постигането на такава интеграция категорично би довела до просперитет на организацията и би доказала смисъла и ефективността от наемане на мигранти [5,8].

Други отрицателни последици от протичащите миграционни процеси в по глобален смисъл са изнасянето и финансови ресурси зад граница [9].

3 Заключение

Миграционните процеси оказват все по-голямо влияние върху социално - икономическото развитие и сигурността на регионите и бизнес организациите, поради това към елементите на националната сигурност е необходимо да бъде включен нов елемент - миграционна сигурност. Практиката в България показва, че интеграцията на гражданите от трети страни у нас е неуспешна, което води до повишаване нивата на престъпност, етническо напрежение, злоупотреби със социалната система и създаване на така наречените „паразитиращи общества“. Успешната адаптация и интеграцията в българското общество на граждани от трети страни е единственото трайно решение за повишаване на миграционната сигурност на регионите и бизнес организациите. Необходимо е прилагането на проактивен подход за разработване на мерки и инструменти за управление на миграционните процеси и за интегриране на гражданите от трети страни, което ще позволи по-бързото решаване на проблемите при евентуални миграционни кризи.

Към компонентите на корпоративната сигурност също трябва да се добави нов елемент - миграционна сигурност. Предложените нови за нашата научна общност авторски термини - „миграционна сигурност“ и „мигрантска сигурност“ ще улеснят бъдещи изследвания в областта на влиянието на миграционните процеси върху сигурността на регионите и бизнес организациите.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Сачев, Е., Актуални проблеми на икономическата сигурност. Сп.Сигурност, бр. 1, 2018 . https://www.brodbg.com/news-5-694-Aktualni_problemi_na_ikonomiceskata_sigurnost.html].
2. Станев, С., Методиева, Цв. и Диманова, Д. Migrants and migration security. SocioBrains, бр.65, January, 2020. ISSN: 2367-5721. стр.151-164. <http://sociobrain.com/bg/top/issues/Issue+65%2C+January+2020-1/>.
3. Как трудовата миграция влияе на българската икономика?, под редакция на Ивайло Калфин, издадено от Фондация „Фридрих Еберт“ и Институт за икономика и международни отношения, ноември 2018, <https://cscd-bg.org/bg/proekti/proekt-bright/kak-trudovata-migratsiya-vliya-na-balgarskata-ikonomika>.
4. Христов, Л. и Х. Христов. Обща характеристика и посегателства върху икономическата сигурност на корпорацията. Международна научна конференция „Политиката на ЕС по защитата на информацията и личните данни“, Шумен, 12-13 април 2018.
5. Методиева, Ц., Миграционни процеси и влиянието им върху сигурността на корпорациите., Автореферат на дисертационен труд, 2020.

6. Методиева, Ц. Изследване на влиянието на факторите за миграционна сигурност в бизнес организации от Североизточна България. Сборник доклади от университетска научна конференция на НВУ. Велико Търново, 2020. стр. 819-828. ISSN 2367-7481
7. КА "ЗаШтатом" о том, почему работодатели мигрантов обращаются в кадровые агентства за помощью, 2 июля 2020, https://www.dp.ru/a/2020/07/02/КА_ZaSHtatom_o_tom_poche.
8. Станев, С. и Методиева Ц. Адаптацията и интеграцията - фактори за миграционната сигурност на регионите и бизнес организаци. Сборник доклади от университетска научна конференция на НВУ. Велико Търново, 2020. стр. 829-839. ISSN 2367-7481
9. Димитрова-Монева И, „Влияние на миграционните процеси върху икономическото развитие“, Научни трудове на русенския университет - 2014, том 53, серия 5.1. https://www.researchgate.net/publication/323987732_Vlianie_na_migracionnite_procesi_vrhu_ikonomiceskoto_razvitiie
10. Ivanova, Veselina. "Незаконната миграция–влияние върху националната сигурност." Годишник на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски “. Педагогически факултет 24.1 (2020): 149-159.

Име на автор(ите): Лъчезар Тодоров Христов
Месторабота: МВР
E-mail: luchano@abv.bg

ORGANIZATION OF THE MANAGEMENT AND COORDINATION FOR DISASTER PROTECTION IN THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY

LYUBOMIR K. DUCHEV

ABSTRACT: Organization of the management system in the Ministry of the Interior of the Federal Republic of Germany for protection against population disasters, according to the legal regulations in the country

KEYWORDS: Command, Management, Interaction, Ministry of Interior, Disaster

ОРГАНИЗАЦИЯ НА УПРАВЛЕНИЕТО И КООРДИНАЦИЯТА ЗА ЗАЩИТА ПРИ БЕДСТВИЯ ВЪВ ФЕДЕРАЛНА РЕПУБЛИКА ГЕРМАНИЯ

ЛЮБОМИР К. ДУЧЕВ

АБСТРАКТ: Организация на системата за управление в Министерството на вътрешните работи на Федерална Република Германия при защита при бедствия на населението, съгласно правната уредба в страната.

Въведение

В съответствие с Конституцията на Федерална република Германия (ФРГ) компетентността в областта на гражданската защита е на Федерацията. Задачите на Федерацията се изпълняват от Федералното министерство на вътрешните работи, строителството и общността, както и от други министерства в рамките на тяхната компетентност.

Гражданска защита е общ термин за публични и частни мерки за защита на населението в случай на бедствие. В световен мащаб тя се разглежда като хуманитарна задача и се ползва със специална защита в международното право.

Гражданската защита във ФРГ се изразява в хоризонтален подход за защитата на населението срещу всякакъв вид природни и причинени от човека бедствия (включително война), а помощта при бедствия е задача на федералното правителство за предоставяне на мерки за управление на бедствия във федералните провинции в случай на големи бедствия от всякакъв вид, особено подкрепа за обмен на информация, координация, управление на оскъдни ресурси и провеждане на подготовка за управление на кризи.

В съответствие със Закона за гражданска защита и федерална помощ при бедствия (гражданска защита и помощ при бедствия) във ФРГ / Gesetz über den Zivilschutz und die Katastrophenhilfe des Bundes (Zivilschutz- und Katastrophenhilfegesetz) – (ZSKG) от 1997 г. гражданската защита включва следните задачи:

- Самозащита;
- Предупреждение на населението;
- Организация на защитата;
- Регулиране на пребиваването;
- Осъществяване на контрол на бедствията съгласно раздел „Гражданска защита“;

- Мерки за опазване на здравето;
- Мерки за защита на културните ценности.

Изложение

Задачата за осигуряване на гражданска защита във ФРГ е с използване на невоенни мерки да защити населението, техните домове и работни места, жизненоважни държавни служби или свързани с отбраната държавни служби, предприятия, съоръжения и съоръжения, както и културни ценности от последиците от войната и за премахване или смекчаване на последиците от тях. Официалните мерки допълват самозащита на населението.

Административните задачи за гражданска защита на федерацията съгласно ZSKG са възложени на Федерална служба за гражданска защита и помощ / Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe – (ВВК). Федералната служба за гражданска защита и помощ при бедствия отговоря за:

1. Подкрепа на федералните власти в единното планиране на гражданската защита.
2. Инструктажа на персонала, който се занимава с гражданската защита, както и обучението на ръководители и инструктори за защита при бедствия като част от техните задачи по гражданска защита.
3. Разработване на програми за обучение за гражданска защита, включително самозащита.
4. Подкрепа на провинциите при изпълнение на задачите за защита при бедствия.
5. Предупреждение на населението.
6. Информирание на населението за гражданската защита и помощ.
7. Техничко-научните изследвания в консултация с федералните провинции, оценка на резултатите от изследванията, както и събирането и оценката на публикации в областта на гражданската защита.
8. Изпитване на оборудване и средства, предназначени изключително или предимно за гражданска защита, както и участието в одобряването, стандартизацията и осигуряването на качеството на тези обекти.

Съгласно ZSKG, задължение на провинциите, общините и общинските сдружения, е те да действат от името на федералното правителство. Отговорността на властите и административните процедури се основават на разпоредбите за контрол при бедствия на федералните провинции, освен ако не е посочено друго. Правителствата на провинциите са упълномощени да определят общини, общински сдружения или сдружения на общини, които да поемат съвместно или отделно задачи по гражданска защита, като определят кой да отговаря за тяхното управление. Провинциите могат да прехвърлят това разрешение на държавните органи на федерацията.

След терористичните атаки на 11 септември 2001 г. и наводненията през 2002 г. във ФРГ е изготвена нова стратегия за гражданска защита в страната, като една от целите е да се осигури сътрудничеството между федералното правителство и федералните провинции при подготовката и справянето с извънредните ситуации. Във връзка с новата стратегия на 1 октомври 2002 г. е създаден Германски съвместен информационен и ситуационен център / Gemeinsame Melde und Lagezentrum (GMLZ), а през 2004 г. е създадена Федерална служба за гражданска защита и помощ / Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe (ВВК), която е част от Федералното министерство на вътрешните работи. Ситуационният център е организиран в структурата на ВВК.

Федералната служба за гражданска защита и помощ, като федерален център предлага широк спектър от услуги на всички административни нива, организации и институции, участващи в гражданската защита.

Дейността на ВВК включва:

- планиране и изготвяне на мерки за гражданска защита като част от цялостната система за национална сигурност;
- планиране и подготовка на сътрудничество между федералното правителство и федералните провинции в случай на конкретни заплахи;
- осигуряване на обучение на ръководителите вземащи решения;
- поддържане на информационни фондове и координационни действия за експлоатация и развитие на GMLZ;
- подпомагане изготвянето на националната стратегия за защита на критичната инфраструктура;
- предупреждение и информиране на населението;
- засилване на гражданската самозащита;
- провеждане на изследвания и развитие;
- координиране на международното сътрудничество.

Задачите на GMLZ се основават на Закон за гражданска защита и федерална помощ при бедствия във ФРГ. Съгласно изискванията на ZSKG федералното правителство има компетенции в областта на осведомеността и оценката на ситуацията, както и проверка и посредничество на ресурсите на място. Това включва и координация на усилията за помощ в контекста на административното осигуряване.

Една от основните задачи е изготвяне на изчерпателен доклад за ситуацията по теми, свързани с гражданската защита във ФРГ и извън страната, като фокусът е върху оценката и анализа на развитието на ситуацията. Резултатите от ситуационните анализи и оценки са включени в различни продуктови ситуации. Продуктите за ситуацията се изпращат до федералните щати, федералните министерства, национални и международни организации за подобряване на сътрудничеството и обмена на информация.

Докладът обхваща големи инциденти, свързани с гражданската защита и инциденти на междудържавно или национално значение, при които е обявено извънредно положение, взета е мярка за управление на ресурсите, голям брой хора или значителна площ са засегнати от инцидент или е предизвикан висок медиен интерес, като:

- Сериозни произшествия с химически материали;
- Големи пожари;
- Природни бедствия (бури, наводнения, земетресения и др.);
- Значителни нарушения на критичната инфраструктура;
- Инциденти с масови жертви и др.

Целта на доклада е да се предостави ранна, фактическа и изчерпателна информация за съответните инциденти на всички партньори – федералните съвети, федералните министерства, организациите за подпомагане, Федералната агенция за техническа помощ (THW), съседните страни, ЕС и НАТО и др.

Ситуационният център GMLZ е в тясна връзка със ситуационните центрове на други държави от Европейския съюз (ЕС) и на Европейската комисия (ЕК) в Брюксел. Центърът на ЕК се явява координационен център на ЕС за реагиране за спешни случаи (ERCC).

В GMLZ има зала за изготвяне на анализи и прогнози, където се пресъздава евентуалното развитие на ситуацията и нейното значение за гражданската защита. Там ситуацията могат да бъдат обсъдени с вътрешни и външни експерти.

В GMLZ има изградена стая за наблюдение, в която има видео стена от дванадесет 55-инчови монитора и още четири монитора за непрекъснато наблюдение на национални и международни новинарски канали. Цялото оборудване за представяне на ситуацията се управлява чрез централен мултимедиен контролен панел. Всички източници, които са достъпни по електронен път, се споделят на изходните устройства в GMLZ, като има възможност електронните източници да бъдат достъпни чрез система за видеоконферентна връзка с много точки. В GMLZ могат да бъдат създадени до 30 точки за видеоконферентна връзка, както и до 120 аудио участници. Също така има възможност за запис на всички видео сигнали, които се произвеждат в GMLZ. Техническото оборудване се допълва от цифрова таблица на ситуацията. Със своята връзка с Модулната система за предупреждение на федералното правителство (MoWaS) и вътрешната връзка с THW, GMLZ е един от най-модерните ситуационни центрове в Европа.

Участието на публични и частни организации в изпълнението на задачите съгласно ZSKG се основава на законовите разпоредби за защита при бедствия. Особено важни за участие при операции за защита при бедствия са Arbeiter-Samariter-Bund, Германското общество за спасяване, Германският червен кръст, Johanniter-Unfall-Hilfe и Malteser-Hilfsdienst. Организациите обучават необходимия брой хора, осигуряват подходящо настаняване и поддръжка на допълнителното оборудване и осигуряват оперативната готовност на своите звена и съоръжения. Участващите частни организации получават средства в съответствие със ZSKG за изпълнение на поставените им задачи. Участието на други органи, агенции и публични органи се осъществява съгласно ZSKG. Федералните власти и агенции, както и юридическите лица, които са обект на техния надзор, са задължени да си сътрудничат.

Установяването, насърчаването и управлението на самозащитата на населението, както и на властите и фирмите срещу специалните опасности при бедствия, са отговорност на общините. За обучение на населението, както и по други въпроси за самозащита, общините могат да се възползват от организациите, участващи в гражданската защита съгласно ZSKG. Мерките на общините, се подкрепят от органите на общата администрация на областно ниво.

Федералната служба за гражданска защита и помощ при бедствия е отговорна за предупреждение на населението в случай на бедствия. Ако предупредителните средства са недостатъчни се допълва с необходимите инструменти на федералното правителство. Федералното правителство регулира процедурата за предупреждение на населението, по-специално обмена на информация между федералното правителство и провинциите, както и правилата за действия за защита при бедствия.

За да защитят жизнено важните за страната системи и съоръжения, федерални власти могат да изготвят разпоредби за структурни защитни мерки за съответната област.

За да предпазят населението от опасностите при бедствия, федералните власти могат да разпореждат напускане на местонахождението и забрана за влизане в определена зона, както и временно евакуиране на населението от застрашените райони. Федералните провинции, общините и общинските съвети са длъжни да предприемат необходимата подготовка и мерки за извършване на евакуацията и да поемат и да се грижат за евакуираното население, като отговорните федерални власти предоставят необходимата помощ.

Федералното министерство на вътрешните работи определя вида и обхвата на необходимото оборудване и обучение. Структурите и съоръженията на Федералната агенция за техническа помощ засилват защитата при бедствия.

Федералното правителство осигурява допълнително оборудване за защита при бедствия в областта на противопожарната защита, медицинските услуги и поддръжката. Провинциите разпределят оборудването между органите, отговорни за защита при бедствия.

Органът, отговорен за защита при бедствия (Федерално министерство на вътрешните работи, провинция, община), ръководи и координира всички мерки за подпомагане в района на отговорност. Той контролира звената и съоръженията за борба с бедствия при изпълнение на задачите, като може да издава заповеди на организациите, отговорни за звената в техния район, за провеждане на мероприятия за допълнително обучение и осигуряване на допълнително оборудване.

Разпоредбите на Федералната служба за гражданска защита и помощ при бедствия в областта на оценката и анализа на ситуацията, могат да бъдат използвани за подпомагане на общините в контекста на административната помощ.

Координацията на мерките за помощ може да се осъществява от федералното правителство, ако съответните провинции или общини поискат това. Федералното правителство определя кои мерки трябва да бъдат координирани от федералното правителство в съгласие със съответната провинция или община.

Федералната служба за гражданска защита и помощ при бедствия събира и използва информация, включително лични данни, за потенциална помощ на обекти и инфраструктурни съоръжения, които са от особено значение за гражданска защита при бедствия. Това включва информация за:

- персонал, материални и инфраструктурни възможности за обща сигурност;
- компании, съоръжения и системи, от които могат да възникнат допълнителни опасности в случай на бедствия (рисков потенциал);
- инфраструктури, чийто отказ би влошил значително състоянието на населението (критична инфраструктура);
- обекти, които поради своето влияние и размери могат да се разглеждат като възможни обекти за терористични атаки (застрашени обекти).

Федералното правителство, в сътрудничество с федералните провинции, изготвя национален анализ на риска за защита при бедствия. Ежегодно федералното министерство на вътрешните работи информира Бундестага за резултатите от анализа на риска.

Федералното правителство съветва и подкрепя провинциите в рамките на своите отговорности за защита на критичната инфраструктура.

Във взаимодействие с федералните провинции федералното правителство разработва стандарти и рамкови концепции за гражданска защита, които в същото време служат като препоръки за провинциите в областта на защитата при бедствия, включително в случай на природни бедствия и особено тежки аварии.

Органите за защита при бедствия планират допълнителни здравни мерки за населението, като определят възможностите за използване и разширяване на съществуващите съоръжения, както и вероятните потребности от персонал и материали и ги докладват на органите, отговорни за съответните нужди. Професионалните представители на лекари, зъболекари, ветеринарни лекари и фармацевти, сдруженията на общопрактикуващите лекари и задължителните доставчици на здравно осигуряване и техните сдружения подпомагат и допринасят за планирането и определянето на нуждите и подкрепят властите.

След одобрение от федералното правителство, отговорните органи за гражданска защита, могат да разпоредят:

- здравните заведения да се адаптират и разширят своите възможности, за да отговорят на изискванията в случай на защита при бедствия;

- централните за спешна помощ в съответния район, които са подчинени на органите, отговорни за защита при бедствия, да поддържат възложените им услуги в постоянна готовност, като регулират заетостта на стационарните заведения;

- всяко съоръжение, осигуряващо стационарно лечение да бъде свързано с отговорния център за координация на спасяването.

Федералното правителство предоставя на федералните провинции допълнителни медицински консумативи за здравеопазването на населението в случай на защита при бедствия, като провинциите могат да планират медицинските запаси в своята готовност за защита при бедствия.

Мерките за защита на културните ценности се основават на Закона за конвенцията от за защита на културните ценности в случай на въоръжени конфликти.

Участието на публични и частни организации в изпълнението на задачите за гражданска защита се основава на националните законови разпоредби за защита при бедствия. Особено подходящи за участие са Arbeiter-Samariter-Bund, Германското общество за спасяване, Германският червен кръст, Johanniter-Unfall-Hilfe и Malteser-Hilfsdienst. Участващите публични и частни организации обучават необходимия брой хора, осигуряват подходящо настаняване и поддръжка на допълнителното оборудване и осигуряват оперативната готовност на своите звена и съоръжения. Те получават средства в за изпълнение на поставените им задачи, като могат да използват допълнителното оборудване, което им е предоставено, за свои цели, при условие че това не нарушава задачите за защита при бедствия и гражданска защита.

Правата и задълженията на хората и организациите, участващи в гражданската защита, се основават на държавните разпоредби за защита при бедствия, освен ако във федералното законодателство не е предвидено друго.

Органът, отговорен за защита при бедствия, може да задължи мъжете и жените на възраст между 18 и 60 години да оказват помощ в случай на защита при бедствия, ако наличните сили са недостатъчни. Призованите да окажат помощ или тези, които доброволно предоставят помощ със съгласието на компетентните органи, имат правния статут на участници, като при поемане на задължението се вземат предвид нуждите на органите и компаниите с жизненоважни или свързани със защитата при бедствия.

Федерацията поема разходите, направени от провинциите, общините и сдруженията на общините за гражданска защита при бедствия, като не се покриват разходите за персонал и административни разходи.

Основните права на физическа неприкосновеност по чл. 2, ал. 2, т. 1, свободата на личността по чл. 2, ал. 2, т. 2, свободата на движение по чл. 11, ал. 1 и неприкосновеността на дома по член 13 от Конституцията на ФРГ са ограничени в съответствие със ZSKG.

Сенатите на провинциите Берлин, Бремен и Хамбург са упълномощени, в съответствие със специалната административна структура на техните градове-провинции, да регулират компетентността на органите, като определят кои органи трябва да изпълняват задачите на общините и общинските сдружения в съответствие със ZSKG.

Заклучение

Със закона за гражданска защита и федерална помощ при бедствия във ФРГ ясно са дефинирани функциите и задачите на органите за защита при бедствия на населението. Анализът на организацията за защита при бедствия показва, че в страната има добре изградена правна уредба на обществените отношения, свързани с гражданската защита при

бедствия. Законът за гражданска защита и федерална помощ при бедствия създава организационна архитектура за реагиране при бедствия с водеща роля и помощ от Федералната служба за гражданска защита и Федералното министерство на вътрешните работи.

Във Федерална република Германия отговорността за защита при бедствията и извънредните ситуации е на регионалните правителства в провинциите. При особено тежки инциденти или природни бедствия местните власти могат да поискат помощ от федералното правителство или от съседни провинции. Федералното правителство има компетенции в областта на осведомеността и оценката на ситуацията, както и посредничество за осигуряване на ресурсите, което включва и координация на усилията за помощ при административното осигуряване.

ЛИТЕРАТУРА:

[1] Закон за гражданска защита и помощ при бедствия от 25 март 1997 г. (Федерален вестник I стр. 726), последно изменен с член 144 от Наредбата от 19 юни 2020 г. (Федерален вестник I стр. 1328)

[2] Женевска конвенция от 12 август 1949 г. за защита на цивилни лица по време на война (Федерален вестник 1954 II, стр. 781) и член 61 от Допълнителния протокол към Женевското споразумение от 12 август 1949 г. за защита на жертвите на международни въоръжени конфликти (Протокол I) (Федерален вестник 1990 II, стр. 1550).

[3] Закон за Конвенцията за защита на културните ценности в случай на въоръжени конфликти от 14 май 1954 г. (Федерален вестник 1967 II, стр. 1233), изменен с член 1 от закона от 10 август 1971 г. (Федерален вестник. II стр. 1025)

[4] https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/ / Basic Law for the Federal Republic of Germany

[5] <https://www.bmi.bund.de/DE/themen/bevoelkerungsschutz/krisenmanagement/lagezentren/lagezentren-node.html> / Gemeinsame Melde und Lagezentrum (GMLZ)

[6] https://www.bbk.bund.de/DE/Home/home_node.html / Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe (BBK)

Любомир Кирилов Дучев,
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, Шумен
Факултет по технически науки
e - mail: l_duchev_2012@abv.bg